

Справжня історія про контрабанду Біблії
в країни Східної Європи й про те,
як Штазі НДР намагалися їй перешкоджати

ПОЇЗДКИ

ТОМАС

ГЕНДЕРСОН

КУР'ЄР — посланець для доставляння документів, вантажів і виконання важливих доручень. У книзі йдеться про поїздки кур'єрів, які доставляли допомогу братам і сестрам у Христі, що жили за «залізною завісою».

У розпал «холодної війни» невелика група звичайнісіньких християн, що називала себе «Командою», через піст і молитву та завдяки Божій милості й захисту, здійснювала надзвичайне служіння. Кур'єри проникали на «залізну завісу» на спеціально оснащених транспортних засобах, увозячи Біблії, іншу християнську літературу, друкарську фарбу й різноманітну допомогу переслідуваним християнам, які жили в країнах комуністичного табору.

На шляху кур'єрів чекали, здавалося б, нездоланні перешкоди. Проти них об'єднали свої зусилля вищі ешелони КДБ і східнонімецьких Штазі: було видано накази проникнути в їхні лави, викрити діяльність із контрабанди Святого Письма та ліквідувати контактних осіб і розповсюджувачів доставленої кур'єрами християнської літератури й гуманітарної допомоги.

«Поїздки» — це захоплива історія про кур'єрів, «кротів» і служби безпеки, заснована на розсекречених документах Штазі НДР і спогадах її учасників.

ISBN: 978-617-503-190-2

9 786175 031902

Справжня історія про контрабанду Біблії
в країни Східної Європи й про те,
як Штазі НДР намагалися їй перешкоджати

ПОЇЗДКИ

ТОМАС

ГЕНДЕРСОН

Originally published in English under the title
Tripping by Thomas Henderson
Copyright © 2016 by Thomas Henderson

© 2019 by Thomas Henderson for the Ukrainian edition
Translated by permission. All rights reserved.

ISBN: 978-617-503-190-2

Поїздки
Томас Гендерсон
© Томас Гендерсон, 2019

Авторське право захищене. Використання і розмноження матеріалів публікації без письмового дозволу видавця заборонено, за винятком коротких цитат у критичних і оглядових статтях.

Біблійні цитати наведено з Біблії в перекладі І. Огієнка.

Переклад Маргарити Тучкової
Редактори: Світлана Підвисока, Петро Наконечний

Підписатися на матеріали про переслідувану церкву можна за адресою:
«Голос мучеників»

а/с 6

33024, Рівне

Україна

info@vom-ru.org

Відвідайте наші російськомовні сайти:

для дітей: deti-otvagi.org

для дорослих: www.vom-ru.org

ПЕРЕДМОВА

1998 року я свідчив у церкві на Середньому Заході Сполучених Штатів Америки, розповідаючи історії про контрабанду Біблії до Східної Європи за часів панування там комуністичного режиму. Тоді я згадав про ввезену нами в Радянський Союз фарбу для підпільного видавництва «Християнин», заснованого незареєстрованою баптистською церквою. Найбільш успішний метод контрабанди полягав у тому, що ми ховали товсті поліетиленові пакети з чорною друкарською фарбою під одяг, попередньо обклеївши їх медичною клейкою стрічкою для запобігання розриву, а потім сідали в літак, який прямував до Москви або Ленінграда. 1982 року одного з наших кур'єрів, дівчину на ім'я Тріша Бернар, було затримано співробітниками московської митниці. У процесі обшуку її роздягли й виявили на спині великий пакет із фарбою. Митники вимагали пояснень, що то був за пакет. Недовго думаючи, Тріша відповіла: «У суботу ввечері я танцювала на вечірці й пошкодила спину». Вона прямо не сказала цього, однак змусила працівників митниці подумати, що пакет, обклеєний медичною стрічкою, був лікувальним засобом від болю у спині. Офіцер негайно повернув їй пакет із фарбою і вибачився за завдані незручності та затримку. Пізніше Тріша успішно передала друкарську фарбу російським віруючим, які використали її, щоб надрукувати Біблії для тих, у кого їх не було.

Я не бачу в цьому жодної проблеми. Бог укотре дивовижно виконав Свою роботу.

Однак після тієї зустрічі до мене підійшла молода жінка. «Ця історія про фарбу — просто жах! Та дівчина збрехала. Коли нацисти запитали Бетсі тен Бум, чи ховала вона у своєму будинку євреїв, та відповіла «так!» і вказала місце, де вони переховувалися. Бог усе одно захистив їх, проте Бетсі не обманула. Якби ви справді робили це для Бога, ви не брехали б».

Поїздки

Це було не твердження. Це було навіть не запитання. Це був виклик.

І я мав відповідати на нього. «Я знаю, що Бетсі була видатною дочкою Божою, однак ви не знайдете її імені в Біблії. Проте там ви відшукаєте ім'я повії Рахав, яка послужила Божому народу, збрехавши безбожній владі, що мала намір убити ізраїльських шпигунів. За цей крок віри у Біблії її названо праведницею», — сказав я.

Однак, здавалося, мої слова не переконали молоду жінку. Тієї миті я вперше усвідомив, що величезна кількість людей не розуміла ситуації, що склалася у Східній Європі та в Радянському Союзі зокрема. Загалом вони, звичайно, погоджувалися із необхідністю контрабанди літератури і надання інших видів допомоги переслідуваній церкві. Коли ж йшлося про конкретику, ці люди не схвалювали таке служіння. Багато з них мали сумніви щодо того, чи повинен християнин взагалі брати участь у таємних операціях. Одна велика американська місія зробила публічну заяву про те, що вони проти контрабанди літератури. Однак пізніше її ж представники звернулися до нас із проханням переправити в закриті країни їхні книги, що ми, звичайно ж, і зробили.

Через багато років після падіння комунізму я зустрів колишнього члена нашої *Команди*, норвежку, і ми пригадували давні часи. Вона сказала, що їй здається, ніби ми говоримо про когось стороннього, як ніби сама вона ніколи не брала участі в контрабанді християнської літератури та інших видах допомоги переслідуваним християнам за «залізною завісою». Поза тим, зізналася моя співрозмовниця, коли вона розповідала про те, що відбувалося у 1980-х роках за панування комуністичного режиму у Східній Європі, її співвітчизники підозріло дивилися на неї і говорили або принаймні думали: «Ти перебільшуєш чи ж обманюєш», або «Ти була, а можливо, і все ще є несповна розуму. Кому може *спастися на думку* таким займатися?» І справді, навіщо усе це?!

Я написав цю книгу з метою розповісти історію кур'єрів, які контрабандою ввозили Біблії в країни, що перебували під пануванням комуністичного режиму. Ці чоловіки і жінки не були супергероями, вони були звичайнісінькими християнами, охочими допомогти своїм братам та сестрам, які жили в закритих для Євангелії країнах. Ці люди були готові ризикувати. Деяких із них було спіямано й

Передмова

безжалюбно побито, деяких — ув'язнено. Усі вони не з чуток знали, що таке страх. Мабуть, найдивовижніше в їхніх історіях — це те, що всі вони були добровольцями. На сході Європи комуністи замкнули віруючих за «залізною завісою», і християни не мали вибору, яких переслідувань за віру їм доведеться зазнати. Для кур'єрів же все було навпаки. Допомогти своїм переслідуваним братам і сестрам, чого б це не вартувало, — був їхній *усвідомлений* вибір.

Вони добровільно наражали себе на небезпеку, щоб допомогти гнаним. У книзі описано реальні події. Змінено тут лише більшість імен кур'єрів¹, імена ж співробітників Штазі² і КДБ, інформаторів та вірних Богові пасторів наведено без змін. Деякі дати і назви місцевостей також було змінено, проте суть подій викладено так, як вони відбувалися. Джерелами цієї розповіді є замітки й звіти, складені під час і після поїздок, спогади самих кур'єрів і контактних осіб, яким вони передавали матеріали, а також розсекречені урядом Німеччини таємні файли поліції колишньої Німецької Демократичної Республіки. Більшість діалогів складено мною на підставі спогадів їхніх учасників і в намаганні відобразити їхні характери.

Святе Письмо велить нам постійно пам'ятати про чини Господні та чуда, вчинені Ним. Ця книга — втілення мого бажання виконати це повеління: зібрати спогади, як хороші, так і сумні, тих минулих років підпільної діяльності за «залізною завісою». Господу нехай буде подяка й слава!

1 Кур'єр — назва, яку використовували в *Команді* для позначення тих, хто таємно ввозив допомогу християнам, які жили за «залізною завісою».

2 Штазі (нім. *Ministerium für Staatssicherheit*) — таємна поліція НДР, також відома як МГБ (Міністерство державної безпеки).

*Пригадаю я вчинки Господні,
як чудо Твоє я згадаю віддавна,
і буду я думати про кожен Твій чин,
і про вчинки Твої оповім!*

Книга Псалмів 76:12–13

ПОДЯКА

У книгу «Поїздки» зробили свій внесок дуже багато людей, і я зобов'язаний висловити всім їм свою вдячність. Перш за все я вдячний Астрід Роуз, Ютте Пейсман та пані Тхабет із німецьких федеральних архівів Штазі за надання фотокопій документів деяких кур'єрів, матеріалів, що стосуються членів сестринської організації *Команди* в Німеччині, файлів СОУД¹, аудіозаписів та фото майора Бартнічека, його рапортів та інших документів, що стосуються операції «Контейнер». Моя особлива величезна вдячність людині, ім'я якої не називаю (ви самі знаєте, хто ви), яка надала записи Герда Бамбовські. Написанню цієї книги передувало прочитання, сканування й сортування понад 1300 сторінок розсекречених документів із архівів Штазі.

Я також дякую колишнім кур'єрам, співробітникам інших місій, видавцям, які дали інтерв'ю та надали фотографії, особливо Тріші Аппельтон, братові Віктору, Тому О'Меллі, Ервіну Дамсону, Фрідріху Генслеру і Вольфгангу Бюне.

І, звичайно ж, особлива подяка Румену Папратілову, Алексу Ерделі, Пітеру та Доріс Гессам, Гельмуту та Хельзі Вайденсдорферам за їхнє безцінне служіння. Ці справжні святі стільки пережили і так ризикували заради Євангелії, але залишилися безкомпромісними й досі виявляють полум'яне завзяття в служінні Господу Ісусові Христу.

Барбара та Рік відредагували текст і запропонували корисні поради щодо вдосконалення його стилю. Рік, зокрема, постійно сварив мене за використання пасивного стану, тоді як Барбара пропонувала чудові ідеї щодо того, як зробити розповідь більш зрозумілою для читача, а часову лінію оповідання — більш чіткою. Читаючи книги інших авторів, я завжди цікавився тим, чому вони так щедро дякують

1 СОУД («Система об'єднаного обліку даних про противника») — засекречена система перехоплення інформації, створена СРСР і країнами-членами Варшавського договору для ведення глобальної радіоелектронної розвідки.

Поїздки

своїм дружинам за їхнє терпіння. Тепер я знаю чому. Працюючи над цією книгою впродовж останніх двох років, я часто відривався від реальності й жив у іншому світі та в іншому часі. Моя дружина виявляла до мене терпіння Йова і, на відміну від дружини Йова, підтримувала й підбадьорювала мене, за що вона заслуговує моєї особливої вдячності.

І, нарешті, понад усіх я дякую Господові небес і землі за багато чудес, великих і малих, що дали можливість нашим кур'ерам і святим у Східній Європі здійснити своє неймовірне служіння. Лише вічність у повному обсязі виявить плоди всіх їхніх спільних зусиль.

*...Так буде і Слово Моє, що виходить
із уст Моїх: порожнім до Мене воно
не вертається, але зробить, що Я
пожадав, і буде мати поводження в
тому, на що Я його посилав!*

Книга пророка Ісаї 55:11

ЧАСТИНА I

ПОСВЯЧЕННЯ

Приготовлений кінь на день бою, але перемога від Господа!

Книга Приповістей Соломона 21:31

РОЗДІЛ 1

ТРИ ПОРУШЕНІ ПРАВИЛА

Австро-чехословацький кордон, пропускний пункт «Ла-ан-дер-Тайя-Хевлін»

12:30 дня, неділя, 13 лютого 1983 року

Снігопад припинився, лише поземка все ще кружляла снігом уздовж спорожнілого шосе. Команда кур'єрів-контрабандистів, що складалася із трьох осіб, наближалася до кордону з Чехословаччиною. Кур'єрами їх можна було назвати лише в найбільш широкому сенсі цього слова, оскільки команда складалася із чоловіка і двох дівчат. Джанет Джонсон¹ була канадійкою, а Сьюзен Міллер² і Джим Джексон³ — американцями.

Двадцять хвилин тому вони завершили необхідну перевірку, яку всі кур'єри називали між собою «25К» і яка полягала в зупинці транспортного засобу за 25 кілометрів до кордону. Вони перевірили всі замки на таємних відділеннях їхнього транспортного засобу для відпочинку (прототипа сучасного кемпера) і помолилися, просячи Бога під час огляду їхньої автівки зробити зрячі очі прикордонників та митників сліпими. Уперше такою молитвою помолився брат Ендрю із місії «Відкриті двері» («Open Doors»), відтоді всі контрабандисти Біблії молилися так само, незалежно від того, чи несли вони служіння у «Відкритих дверях», у *Команді* чи у будь-якій іншій місії. Востанне було здійснено огляд кишень, гаманців і сумок із метою переконатися у відсутності в них будь-яких квитанцій і товарних чеків із магазинів або автозаправок, що знаходилися в 22-му районі

1 Ім'я змінено.

2 Ім'я змінено.

3 Ім'я змінено.

Поїздки

Відня, де розташовувалися штаб-квартира, гаражі та житло *Команди*. Сьюзен завела двигун і спрямувала великий, яскраво-зелений «Форд Транзит» назад до шосе.

Для Сьюзен ця поїздка була навчальною, вона готувалася стати «першим водієм». «Перший водій» — це роль, на яку керівництво *Команди* призначало людину, яку вважало достатньо зрілою і навченою, щоб бути відповідальною за всю команду й за саму поїздку. Це означало вміти розрахувати витрати, вести їх облік, запам'ятовувати імена й адреси контактних осіб, карти, бути у змозі швидко ухвалювати конструктивні рішення в умовах підвищеного стресу, тиску або ризику. Це також означало бути відповідальним за духовне життя команди в дорозі: стежити за тим, щоб кожен її член проводив особистий час із Богом і щоб усі члени команди молилися разом упродовж усієї поїздки. Того дня «першим водієм» був Джим Джексон. Він мав завдання: підготувати на роль «першого водія» Сьюзен Міллер. А Сьюзен того дня вперше сиділа за кермом транспортного засобу, що прямував убік «залізної завіси». Вона натисла на газ, видавила зчеплення й обережно рушила до кордону.

Зазвичай на двосмугових шосе в Австрії діє обмеження швидкості до 100 км/год, тоді як на австрійському автобані можна розвивати швидкість до 130 км/год. Того дня питання швидкості було доволі спірним через дві прості причини. По-перше, жодних автобанів, що з'єднують Австрію з комуністичною Чехословаччиною, просто не існувало. А по-друге, заметіль, яка почалася у другій половині дня попередньої п'ятниці, щедро застелила Австрію снігом, який тепер розлігався вихором, сповільнюючи рух нечисленних автомобілів на щій, і без того пустельній, дорозі до 30–50 км/год.

Фургон зупинився біля австрійського контрольно-пропускного пункту, де, кинувши миттєвий погляд на паспорти мандрівників, офіцер махнув рукою: «Проїжджайте!» Смуга розмежування між австрійським і чехословацьким пунктами перетину кордону в *Ла-ан-дер-айе* досить широка. Зазвичай її можна подолати за декілька хвилин, однак сьогодні шлях тривав значно довше через лід і замети на дорозі, що посилювало й внутрішнє хвилювання членів команди. Навіть у Джима, «першого водія», із наближенням до пункту перетину кордону кому-

Три порушені правила

ністичної держави, будь-якої комуністичної держави, завжди нило в животі. І сьогоднішній день не був винятком...

Фургон під'їхав до чехословацького боку кордону, рух на якому було розділено на дві смуги. По лівій смузі, що не мала над собою даху, зазвичай досить швидко пропускали транспортні засоби. Над правою смугою був дах, а збоку — лавки для розвантаження багажу. Якщо офіцер указував транспортному засобу на праву смугу, це означало, що і він сам, і весь його вміст буде ретельно обшукано. На контрольно-пропускному пункті стояли чотири офіцери. Один із них махнув Сьюзен, указуючи на ліву смугу. Джим полегшено зітхнув, а Сьюзен передала офіцерові служби паспортного контролю три паспорти. Офіцер із документами миттєво зник у будівлі прикордонної служби.

Перед кур'єрами був лише один автомобіль, оскільки жодна притомна людина в таку погоду не вирушила б у путь без нагальної потреби. Сісти за кермо в другій половині дня тієї неділі, щоб перетнути міжнародний кордон, могли лише або найбільш уперті туристи, або люди, у яких виникла необхідність розв'язати певні ділові або сімейні питання.

Сам той факт, що команда вирушила в путь у неділю, був джерелом роздратування серед кур'єрів. Це було заборонено «*Принципами*» (керівництвом із підготовки до поїздки і поведінки під час них), що складалися з сімдесяти сторінок із указівками, як діяти в тій чи іншій ситуації до, під час та після поїздки. Кожен кур'єр, який виїжджав у дорогу, перш ніж бути допущеним до поїздки, мав підписатися, що в цьому календарному місяці він прочитав або вкотре перечитав «*Принципи*». Сьюзен не прочитала їх у лютому, а день виїзду випав на неділю. Відразу два порушених правила.

У «*Принципах*» також ішлося про те, що кур'єр не мав покидати вдома будь-які незавершені справи, оскільки, залишаючи Австрію, ніхто не знав, коли він туди повернеться. Незавершені справи зазвичай непокоять свідомість людини, якщо вона, наприклад, опиняється в тюремній камері. Їх наявність може підштовхнути кур'єра піти на компроміс або видати будь-яку інформацію, щоб якомога швидше вийти на волю. На наступні вихідні в *Команді* було заплановано захід для неодружених і незаміжніх її членів, і обидві дівчини, Джанет

Поїздки

і Сьюзен, дуже хотіли потрапити на нього. «Перший водій» Джим Джексон був одружений, тому захід для неодружених його не цікавив. Однак він дуже переживав за свою дружину, яка була на сьомому місяці вагітності їхньою першою дитиною. Загалом три порушених правила. Незважаючи на це, керівник служіння, Річард Генрі, усе ж відправив команду в поїздку.

Сьюзен вийшла з фургона й попрямувала до пункту обміну валюти, щоб придбати чехословацькі крони. Ця процедура була обов'язковою. Правила перетину кордону більшості комуністичних країн вимагали, щоб туристи мали при собі встановлену суму на кожен день перебування в країні. Для Чехословаччини ця сума складала \$ 10 на день на людину. Сьюзен обміняла для всієї команди \$ 90. Курс був жахливим, зате обмін — законним. Валютники в столиці будь-якої країни Східної Європи із задоволенням обміняли б валюту за курсом, що в 2–5 разів перевищував офіційний. Незважаючи на те, що для кур'єрів це було неабияк заманливо, вони добре пам'ятали, що написано про чорний ринок валюти у «Принципах»:

«Будьте вкрай обережні, аби уникнути будь-яких ситуацій, що можуть призвести до шапталу (на ґрунті порушення закону, сексуальних стосунків, скандалів, особистих конфліктів). У такій ситуації дуже легко стати жертвою поліції або приватної особи, що бажає отримати від вас будь-яку вигоду. Від валютників ви матимете пропозиції обміну західної валюти за неймовірним курсом. Однак у жодному разі не міняйте гроші на чорному ринку. Це зробить вас уразливими перед законом».

Через десять хвилин Сьюзен повернулася до транспортного засобу із жалюгідною кількістю чехословацьких крон. Усе, здавалося, ішло за планом. Кожен у команді сподівався, що за півгодини вони вже будуть на шляху до свого першого місця доставлення літератури.

— Джиме, вони не могли прочитати твою декларацію, де написано, звідки ти. Я сказала їм, що ти зі штату Айова. Не думаю, що вони коли-небудь чули назву цього штату, тому що запитали, в якій це країні.

Три порушені правила

— То вони, напевно, ніколи не чули й про Редара чи про *Меша*⁴? — прикидаючись обуреним, вигукнув Джим, чиє почуття гумору було вкрай дивним і незрозумілим для навколишніх.

— Вони також запитували, чи є у нас предмети, які треба декларувати: сигарети, спиртні напої, зброя, радіоприймачі, фотоапарати або транзистори. Я відповіла, що ні, і тоді мені дали бланки для обміну. Ти лише поглянь, нам безкоштовно дісталася ще й карта Брно!

Кур'єри завжди збирали карти міст. За кожної нагоди вони намагалися вивезти якомога більше примірників: стільки, скільки можна вивезти, не викликавши підозри митників. При частому використанні членами *Команди* карти зазвичай зношувалися, і ніхто не знав, коли їх надрукують знову. П'ятирічки, п'ятирічні плани розвитку комуністичної економіки, породжували надмірну кількість одних товарів і гострий дефіцит інших. Кур'єри ніколи не знали, коли їм пощастить роздобути нову карту. Насправді у Східній Європі це правило поширювалося й на багато іншого, тому серед кур'єрів існувала приказка: «Якщо бачиш щось — купуй, бо більше ти його не побачиш!»

Члени команди завмерли в очікуванні. Десять хвилин, п'ятнадцять, двадцять... Щось тут не так. Джима охопило хвилювання, що з кожною миттю посилювалося. Він непомітно оглянув присутніх: Сьюзен дивилася у вікно, Джанет вишивала на задньому сидінні... Кожен мовчки молився, благаючи Бога про те, щоб Він зробив зрячі очі митників сліпими і щоб їх ні в чому не запідозрили.

Краєм ока Джим побачив, як до автівки наближаються люди у формі. Тепер їх було шестеро. Серед них — жінка. У руках у них не було паспортів. Вони почали постукувати по стінках транспортного засобу з боку водія і прислухатися, а потім відчинили дверцята водія і, вивчаючи кожен їхній сантиметр, багатозначно переглядалися.

— Переїдьте на іншу смугу, пані Міллер. Викладіть увесь вміст транспортного засобу на лави. Нам необхідно здійснити *огляд*.

У ті часи існували різні види митного огляду, і кожен керівник поїздки мав після повернення скласти детальний звіт про те, як

4 «Меш» («*Mash*») — популярний серіал на американському телебаченні, який не покидав екрани протягом 11 років, один із головних героїв якого, Редар О'Рейлі, був так само, як і Джим, родом зі штату Айова.

Поїздки

відбувався огляд. Перевірка багажу була рутинною практикою. Огляд шаф був звичною практикою. Питання, чи мають туристи з собою алкоголь, Біблії, зброю або порноматеріали, також було рутинним. Незвичним було те, що прикордонники почали вивчати структуру транспортного засобу. Це підносило процедуру огляду на наступний рівень: митний переогляд, викликаний підозрою в посадових осіб. Детальний переогляд — це ще вищий рівень перевірки, що передбачав пробивання обшивки викрутками або дрелями.

— Вам зрозуміло сказано: усе — з фургона, не лише ваш багаж! — Це був наймолодший із людей у формі, років тридцяти, із руським волоссям. Можливо, він хотів покрасуватися перед колегами, а може, вранці, перед роботою, посварився з дружиною, тому був такий сердитий. Хай там як, він був налаштований край агресивно.

Кур'єри випорожнили шафи для продовольчих запасів, посуду й столових приладь, вбудовані в стіни фургона. Вони витягли великий, 450-міліметровий газовий балон, який використовувався для опалення та приготування їжі. Один із присутніх зажадав у Сьюзен документи на автомобіль. Вона простягла їх йому, і він, граційно розвернувшись на каблучках формених туфель, швидко попрямував до будівлі.

Молодий русоволосий співробітник митниці також кудись зник, однак відразу ж повернувся, тепер уже з 30-сантиметровою викруткою в руці. Він та інші його колеги, нахилившись, почали розглядати підлогу, на око вимірюючи різницю між висотою її внутрішньої частини й зовнішнім днищем. Він уважно оглянув панель приладів і навіть зазирнув під неї.

Увесь цей час старший митник погрозово позирав на Сьюзен у очевидному намаганні її залякати. Один із митників наказав Жанет відкрити підлогу. Дівчина подивилася на нього, немов на божевільного, і відповіла, що не розуміє, про що йдеться.

— Нам треба оглянути підлогу, — Русоволосий помахав своєю викруткою перед обличчям Сьюзен. — Якщо дозволите нам підняти підлогу, то незабаром знову будете в дорозі.

Цього разу в розмову втрутився Джим, випередивши налякану стажерку Сьюзен:

— Ні, цього не станеться у жодному разі. Ви не маєте права завдавати шкоди цьому автомобілю. Він належить не мені, я його

Три порушені правила

позичив. Я не можу приїхати з відпочинку й повернути пошкоджену машину. Хто за це платитиме? *Ви?* Ми не дозволимо вам розламати автомобіль! — Джим повернувся до Сьюзен і Джанет, указуючи на багаж і продукти харчування. — Завантажуймо все в авто і їдьмо у відпустку до Швейцарії. Там не ламатимуть наш позичений автомобіль!

— Ви не повернетеся до Австрії, поки ми не побачимо, що у фургоні! — з цими словами Русоволосий засунув викрутку в петлю свого ременя, а потім схрестив на грудях руки. Решта митників пильно подивилася на Джексона.

Кур'єри завантажили речі в фургон, зайшли всередину й замкнулися, після чого почали готувати обід. У фургоні було багато їжі й води, тому вони були готові, якщо знадобиться, просидіти тут тривалий час. Була 2-га година дня. З моменту їхнього прибуття на кордон минуло дев'яносто хвилин. Протистояння розпочалося...

До пропускного пункту під'їхав австрійський автомобіль із дипломатичними номерами. Упродовж декількох хвилин чоловік, що сидів у ньому, поговорив із офіцерами, а потім підійшов до фургона з боку водія. Тепер на сидінні водія був Джим, а Сьюзен сиділа поруч на пасажирському сидінні.

— Вам краще було б дозволити їм перевірити ваш автомобіль, оскільки фургони часто використовують для контрабанди зброї та інших заборонених предметів. Якщо у вас там є щось заборонене, я можу вам лише поспівчувати. Вони викликали з Праги фахівця, який підійме підлогу, нічого не пошкодивши.

— Зрозумійте, цей фургон я позичив, тому не можу дозволити їм зламати його. Вони не мають права! — Однак і Джим, і дипломат добре знали, що на своїй території ці митники можуть зробити все, що їм заманеться.

— Вони *можуть* робити все, що забажають, тому заради вашого ж блага я сподіваюся, що у вас там немає нічого забороненого.

— Що ж, дякую за попередження.

Команда посиділа ще трохи. Вийшов митник. Джим трохи прочинив вікно, зробивши крихітну шпаринку.

— Відкрийте капот автомобіля! — це знову був Русоволосий.

— Ні. Послухайте, віддайте нам паспорти, і ми повернемося до Австрії. Це також гарна країна. — Офіцер похитав головою і пішов геть.

Поїздки

— Що він хотів? — поцікавилася Сьюзен.

— Я припускаю, що вони, ймовірно, хочуть вивести транспортний засіб із ладу, відключивши кабелі від акумулятора або щось таке. Нерозумно, чи не так? Невже ж вони насправді бояться, що ми тікатимемо і їм доведеться в нас стріляти? Сьюзен, піди дізнайся, чи можемо ми поміняти чехословацькі крони назад на австрійські шилінги?

Сьюзен пішла до вбиральні, а потім зайшла в пункт обміну валют, однак без успіху.

— Вони відмовляються міняти, — промовила вона, повернувшись до авто.

Джим прикрив рукою рот і прошепотів:

— Це недобрий знак. Гадаю, ми в біді.

За тридцять хвилин до дверей водія підійшов співробітник митниці. Його права рука була захована за спиною, а лівою він жестом наказав опустити скло вікна. Джим прочинив вікно на кілька сантиметрів, очікуючи, що митник щось скаже. Натомість працівник митниці направив в щілину якийсь чорний циліндр і великим пальцем почав натискати на нього зверху. Транспортним засобом розійшовся сльозогінний газ. Джим потягнувся і схопив свою куртку. Нудотний дим, здавалося, минув його, однак уразив Джанет і Сьюзен прямо в обличчя. Вони обидві плакали. Ніхто нічого не бачив. Джим затикнув балончик курткою, проте було пізно — він уже зашкодив. Джанет, безконтрольно ридаючи, благала: «Відімкни двері. Якщо вони здатні на таке, хто зна, чого нам ще чекати!»

Трійця вибралася з фургона, заливаючись сльозами й кашляючи. Джима відразу ж поштовхали у напрямку будівлі прикордонної служби, а за ним повели дівчат. Їм дозволили вимити в убиральні обличчя, після чого розділили: Сьюзен і Джанет повели до однієї кімнати, а Джима — до іншої. Прямо на очах у Сьюзен і Джанет охоронці демонстративно познімали зброю із запобіжників. Представники влади Чехословачії, мабуть, думали, що зловили вкрай небезпечних злочинців. Джанет і Сьюзен відразу ж зрозуміли, що на вихідних вони не потраплять на захід для неодружених членів команди, і лише Бог знає, коли Джиму знову доведеться побачити свою вагітну дружину.

Три порушені правила

— Роздягнутися! Нам необхідно провести особистий огляд, — пролунав самовдоволений голос Русоволосого, який стояв у дверях маленької кімнатки, куди привели Джима. За ним стояв охоронець із АК-47.

— Ви, мабуть, жартуєте. Навіщо? Ми не вчинили жодного злочину!

— Роздягайтесь. Ми маємо вас обшукати.

— Це зрозуміло. Тільки от не розумію чому. — Джим підкорився вимозі. Він голий стояв на холодній керамічній підлозі. Його одяг лежав на стільці, на якому він раніше сидів. На подив затриманого, співробітниками прикордонної служби не було прикладено жодних зусиль, щоб обшукати кишені його сорочки й штанів. Якою не була б причина обшуку, а найімовірніше вони шукали зброю, офіцери були задоволені й дозволили Джиму одягнутися.

Джим просидів у кімнаті впродовж ще хвилин п'ятнадцяти, після чого його привели назад до фургона. Прибуло багато митників із великими зірками на пагонах. Усі вони оглядали інтер'єр транспортного засобу.

— Внесіть із фургона все, пане Джексоне. Усе без винятку. — Джим і троє охоронців ще раз повиносили багаж і всю їжу з шаф. Купа на лавках біля фургона була вражаючою.

Повернувся зі своєю викруткою Русоволосий і почав колупати отвір у днищі шафи з боку пасажира. Довга шафа зазвичай використовувалася для зберігання консервів, спальних мішків, аптечки й аварійного трикутника. Через деякий час роботи викруткою й молотком Русоволосий пробив кулаком отвір у днищі й закричав: «Я бачу папір і слова словацькою мовою!»

Решта присутніх кинулася до нього, щоб роздивитися знахідку. Для Русоволосого це був щасливий день, і він, не приховуючи, насолоджувався цією тріумфальною миттю. Можливо, це — політичні листівки, і він зловив західних агентів. В очах керівництва він добре виглядатиме, дуже-дуже добре!

Потім він почав ламати шафи, проте все ще не міг дістатися під підлогу. Деякий час він продовжував старанно працювати викруткою і, нарешті, дійшов до петель половини розсувної підлоги. Він стиснув їх і потягнув підлогу вгору, оголюючи літературу, захovanу під нею.

Поїздки

Цей особливий транспортний засіб уміщав у двох бічних стінах і під підлогою еквівалент приблизно 1400 кишенькових Біблій.

Русоволосого розпирало від задоволення. Двоє інших службовців відчинили капот і обстежили моторне відділення.

— У цьому автомобілі дві батареї, пане Джексо́не?

— Ні, а чому ви запитуєте? — йому не спромогли́ся відповісти, проте це було не важливо, оскільки питання було поставлено Джимом із метою справити враження наївної і неосвіченої людини. Кому́ністи хотіли знати, чи є у фургоні додаткові батареї, адже вони бачили, що засуви на підлозі приводилися в рух за допомогою електричного приводу. Їм мало було просто знайти книги, вони хотіли знати, як працює вся система, щоб відчинити кожен із потаємних відсіків. Водночас вони розуміли, що ні від Джима, ні від Сьюзен чи Джанет допомоги в розгадці цієї головоломки годі й очікувати.

Джима відправили назад до кімнати, де раніше його обшукували. Там він просидів упродовж сорока хвилин. А в цей час на оглядовому майданчику за допомогою електропилки розрізали стіни фургона. Із Праги прибув експерт, який заборонив пошкоджувати механізми. Він хотів вивчити їх і зрозуміти принцип дії системи. Саме тому панелей більше не відчиняли, підлогу не виламували, а лише вирізали в ній кілька отворів.

Русоволосий і ще один офіцер повернулися до кімнати, де утримували Джима:

— Дайте ключі, пане Джексо́не!

— Ні! — Джим дивувався, чому їх не конфіскували ще під час обшуку.

— Нам потрібно перегнати автомобіль в інше місце. Дайте нам ключі!

— Я сам пережену його.

Русоволосий заперечливо похитав головою, проте інший офіцер відповів:

— Гаразд.

Мабуть, цей офіцер був вищим за Русоволосого в званні або посаді, тому що Джима відразу ж супроводили до транспортного засобу. Він сів у крісло водія, але йому тут же наказали вийти й віддати ключі.

Три порушені правила

— Ні! — знову запротестував Джим.

Джим не знав, про що саме говорили офіцери, однак було очевидно, що йшлося про те, як дістати ключі. У той час, як троє інших усе ще обговорювали це питання, Русоволосий вирішив діяти. Він засунув руку до правої кишені штанів Джима й витягнув ключі.

Коли Джима, під дулом пістолета, збиралися знову вести назад до кімнати для допитів, він прихопив із лави, на якій лежав їхній багаж, упакування австрійської мисливської ковбаси *Jägerwurst*. На той час йому не було нічого відомо про дівчат...

Близько 6 години вечора Сьюзен і Джанет відчували сильний голод. Вони запитали охоронців, чи можна взяти в фургоні що-небудь поїсти. «Що відбувається з фургоном? Чи знайшли вони книги? Де зараз Джим?» Єдиним способом хоч частково дістати відповіді на запитання, які так їх турбували, було поглянути на транспортний засіб. У «Принципах» конкретно написано, що коли ви не бачили автомобіль і книги на власні очі, не вірте, коли вам скажуть, що книги знайдено, навіть якщо вам покажуть зразки й будуть запевняти, що вони — із вашого автомобіля. Уже неодноразово співробітники митниці вдавалися до брехні, щоб дістати інформацію, або показували кур'єрам матеріали зі своїх архівів конфіскації лише для того, щоб мати підтвердження, що в транспортному засобі є література, а *дiставши* його, вони розбирали фургон на частини.

На подив Сьюзен і Джанет, троє охоронців, двоє чоловіків і жінка, супроводили їх до транспортного засобу. Уже сорок п'ять хвилин як зайшло сонце. Дівчата стояли позаду фургона, намагаючись роздивитися пошкодження. Навколо майданчика встановили прожектори, що освітлювали транспортний засіб. Навколо було світло, немов удень. Потайний відсік у підлозі було знайдено, у стінах вирізані панелі, однак механізми блокування залишені недоторканими. Книги було добре видно. Навколо юрбилися люди у формі. Чоловіки в цивільному з портфелями, міліція, співробітники *Служби громадської безпеки*⁵ і ще більше митників із ще більшою кількістю зброї та ще

5 Служба громадської безпеки (чес. *Státní bezpečnost*, словац. *Štátna bezpečnosť* або *StB/StB*) — спецслужба Чехословаччини, яка за комуністичного режиму виконувала роль таємної поліції, а також займалася розвідкою і контррозвідкою. Заснована 30 червня 1945 року.

Поїздки

більшими зірками на пагонах оточували фургон спереду й ззаду. Було зрозуміло: назад до Австрії їх уже не відпустять.

Джанет обстежила фургон із задумливим і спантеличеним виразом обличчя:

— Що це таке?! Звідки всі ці книги?! Що ви зробили з нашою автівкою?! — Однак їй ніхто не відповів.

Сьюзен і Джанет взяли з лавки із багажем їжу та грейпфрутовий сік і в супроводі охорони повернулися назад до кімнати. Джима ніде не було. Отож похід до фургона, безумовно, підтвердив, що літературу виявлено. У певному сенсі усвідомлення цього принесло полегшення від внутрішньої напруги, що супроводжувала весь процес перетину кордону. Зараз вони принаймні знали, як розгортається ситуація. Їх «спіймано», і тепер треба зосередити свої думки на подальшому перебігу подій.

О 7-й годині вечора до крихітної кімнатки, де утримували Джима, у супроводі людей у штатському (а насправді офіцерів служби безпеки) увійшов чоловік із камерою, експерт із Праги. Це був член Комуністичної партії на ім'я Йозеф Тврдон. Він стверджував, що просто перекладач, немає нічого спільного з політикою і попросив Джима піти до фургона і показати, як працює механізм, що відчиняє підлогу.

— Я нічим не можу вам зарадити, — відповів Джим. Однак, не зважаючи на його відмову, його все одно повели до фургона. Джим оглянув автомобіль зсередини, намагаючись не виказати своїх переживань. Офіцери служби безпеки уважно стежили за ним. Йозеф ще раз попросив його відчинити підлогу. На цей раз Джим навіть не відповів. Його знову повели в кімнату для допитів.

Приблизно хвилин за сорок п'ять туди увійшла група офіцерів служби безпеки на чолі з Йозефом Тврдоном.

— Ви маєте відчинити підлогу.

Відповіді не прозвучало.

— Там електропривід, чи не так?

Відповіді знову немає.

— Ну ж бо, пане Джексо́не. Відчиніть підлогу. Це ж не так складно. Якщо ви зробите це, ми відпустимо вас.

Три порушені правила

Джим подивився Йозефові Тврдону прямо у вічі й подумав про те, чи справді його вважають таким наївним. Він хотів запитати про це, однак просто промовив:

— Ви, пане, брехун. І ви, і я — ми обидва чудово знаємо, що ви не відпустите нас.

Йозеф Тврдон був високопоставленим членом Комуністичної партії Чехословаччини. Він не звик, щоб над ним насміхалися, і не міг повірити, що якийсь молодик насмілюється не виконати його наказ, а тим більше лице в лице назвати його брехуном. На подив Джима, Йозеф дав чесну відповідь. Можливо, тому, що пряме звинувачення затриманого заскочило його зненацька.

— Я маю на увазі... Я хотів сказати, що вас відпустили б із митниці, але, звичайно ж, із вами захоче поговорити ще й міліція.

Джим промовчав, проте про себе подумав: «Авжеж, я впевнений, що захоче».

— Послухайте, якщо ви не допоможете нам, ми будемо змушені заарештувати вас.

Знову ж Джим подивився прямо у вічі й відповів:

— Ми обидва знаємо, що ви так чи інак збираєтеся зробити це.

Тепер настала черга дівчат. Група з п'яти співробітників служби безпеки на чолі з Йозефом Тврдоном вирушила в кімнату, де їх утримували під охороною. Була 9 година вечора. Команда знаходилася на кордоні вже впродовж восьми з половиною годин. Йозеф, який стверджував, що він лише тільки перекладач, проводив допити без жодного перекладу для своїх співробітників. Було очевидно, що він — не лише один із них, а, найімовірніше, навіть вищий за них у званні.

Сьюзен і Джанет сиділи з одного боку столу, а двоє співробітників Служби громадської безпеки та Йозеф Тврдон — навпроти них. Троє охоронців стояли біля дверей.

Джанет, Сьюзен і Джим мовчки молилися протягом довгих годин — спочатку, щоб комуністи не знайшли літературу, потім про мудрість, як відповідати на запитання. Із «*Принципів*» вони добре знали, як відповідати, і були підготовлені до такої ситуації. Проте, сидячи за столом в оточенні співробітників чехословацької служби безпеки, вони були налякані. Допит почали з Джанет.

Поїздки

— Яка мета вашого візиту до Чехословаччини, пані Джонсон?

— Туризм.

— Куди ви прямуєте?

— У Брно. — І це було правдою. Беручи до уваги місце перетину командою кордону, вони неминуче змушені були б проїхати через Брно на шляху до пункту призначення, однак не роблячи там спеціальної зупинки для передавання матеріалів. У Брно в *Команди* не було навіть контактних осіб. Проте Джанет не збиралася розповідати про це офіцерам служби безпеки...

— Куди ви поїдете після Чехословаччини?

— Не знаю, можливо, до Австрії чи Німеччини... Ми ще не вирішили.

Сьюзен нахилилася до Джанет і прошепотіла, цитуючи «*Принципи*»: «Не говори їм нічого, що не записано в твоєму паспорті або візі». Йозеф Тврдон, мабуть, почув, що сказала Сьюзен, або принаймні йому не сподобалося, що вона шепотіла.

Він запитав Джанет:

— Ви планували поїздку через Західну чи через Східну Німеччину, через Чехію чи через Словаччину?

— Я не знаю, — нагадування Сьюзен змусило Джанет повернутися до дотримання вказівок із «*Принципів*». Присутні це помітили.

Йозеф Тврдон і два офіцери служби безпеки, які сиділи навпроти, встали і пильно подивилися на Сьюзен. Йозеф сів поруч із нею і почав її допитувати. «Перекладач» не очікував на питання від офіцерів і не перекладав їм відповіді.

— У якому готелі в Брно ви збиралися зупинитися?

— Ми спимо в машині, а не в готелі.

— Навіщо ви приїхали до Чехословаччини?

— Ми — туристи.

— У якому готелі ви збиралися ночувати?

— Я ж сказала, що ми завжди ночуємо в машині, а не в готелі.

— Чому пан Джексон хотів повернутися до Австрії й уникнути митного контролю?

— Усе було не так! Цей фургон належить його другові, а співробітники митниці збиралися пошкодити його. Тільки тоді він

Три порушені правила

сказав, що краще повернутися до Австрії. Наш багаж було вже перевірено, як і всі шафи і відділення в автомобілі.

— Де зареєстровано транспортний засіб?

— Про це ви можете дізнатися з реєстраційних документів.

— З якої країни машина?

— Дивіться в документах.

— Чому ви не повідомили нам про наявність книг? Чому ви намагалися приховати їх?

— Мені про них нічого не відомо. — За правилами *Команди*, в разі виникнення будь-яких ускладнень, провину на себе бере керівник поїздки, тобто «перший водій». Дівчата змушені були стверджувати, що вони нічого не знають про літературу. У Відні це здавалося гарною легендою, однак у наступні дні відповідь Джанет ще не раз бентежитиме її сумління.

— Раніше ви вже бували в Чехословаччині?

— Ви можете дізнатися про це з мого паспорта.

— Як? У вас може бути п'ять або шість паспортів. Це не відповідь!

Ви вже були в нашій країні?

— Це не має жодного стосунку до ситуації, що склалася. Чому ви ставите мені всі ці запитання? Я не розумію, чому ви тримаєте нас тут!

— Тому що ви не задекларували книги.

— Я не знала про їх існування.

— Звісно ж, знали.

— Ні, мені нічого не було про них відомо.

— Тоді де ж ви сіли в фургон? Де ви познайомилися з паном Джексоном?

— Чому ви ставите мені всі ці запитання? Ви не маєте права тримати нас тут!

— Звідки ви прибули?

— Оскільки ми знаходимося на кордоні з Австрією, було б логічним припустити, що ми прибули з Австрії, чи не так?

— Де почалася ця поїздка?

— Я туристка, я родом із Сполучених Штатів Америки.

— Ви прилетіли з США до Відня? — Сьюзен похитала головою, проте нічого не відповіла. Офіцери намагалися змусити її сказати, де

Поїздки

саме вона вперше сіла до зареєстрованого в Нідерландах фургона. Усі консерви, що знаходилися в фургоні, були виготовлені у Відні. Там же були видані їй візи, уклеєні у їхні паспорти. Сьюзен робила все можливе, щоб відвернути їхню увагу від Відня, міста, де була розташована штаб-квартира їхньої *Команди*.

— Ви хочете, щоб ми повірили, що ви нічого не знали про книги в фургоні?

— Але я справді нічого про них не знала! — присутні зареготіли. Було ясно, що всі вони добре розуміли англійську й у «перекладачі» не було жодної потреби. Ніхто з кур'єрів так і не зрозумів причини всього цього спектаклю. Сьюзен повернулася до Джанет і тихо промовила: «Не розумію, що такого смішного я сказала».

Після цих слів Джанет пересадили в інший кінець кімнати, щоб дівчата не могли розмовляти між собою. Із Сьюзен цього було досить...

— Я вимагаю зв'язати мене з американським посольством! Я хочу зателефонувати негайно!

— Якщо покажете нам, як відкрити підлогу фургона, то зможете повернутися до Австрії прямо зараз. — Оскільки на той час автомобіль уже було розпиляно, ішлося не про те, щоб побачити, що саме знаходиться під підлогою, а про те, щоб змусити дівчат підтвердити свою причетність до контрабанди літератури. Джим запевняв, що він сам завантажував фургон, а дівчатам нічого не було відомо про його вміст, тому служба безпеки не мала жодних доказів причетності дівчат до контрабанди. Хоча, звичайно ж, їм зовсім не потрібні були докази для того, щоб запроторити когось до в'язниці.

— Скільки разів мені повторювати: я не знаю, що там у фургоні!

— Гаразд, зачекайте хвилину. — Офіцери в цивільному встали і вийшли, а обіцяна «хвилина» затягнулася на годину. Затриманих вони залишили під охороною двох співробітників митниці, одягнених у форму, які одразу ж повідомили дівчатам, що у них будуть величезні неприємності й що їм пряма дорога до в'язниці, якщо вони не покажуть, як відчиняється підлога.

Йозеф Тврдон і особи, що його супроводжували, нарешті, повернулися.

— У мене ще одне запитання, а потім ви можете бути вільні: куди ви збиралися доставити літературу?

Три порушені правила

Сьюзен зітхнула. Допит ставав виснажливим у буквальному сенсі цього слова, оскільки була вже 10:30 вечора.

— Мені нічого не було відомо про літературу.

— Звичайно ж, було!

Сьюзен заперечно похитала головою.

— Гарзд. У такому разі скоро приїде машина й доправить вас у Брно. Ви поїдете до в'язниці. — З цими словами Йозеф Тврдон вийшов із кімнати. Через кілька хвилин Сьюзен попросила відвести її до вбиральні, куди її і супроводили. Офіцери служби безпеки залишилися сидіти за столом, обговорюючи ситуацію. Повернувшись, Сьюзен знову попросила зателефонувати в посольство, на що їй відповіли, що вона зможе зробити це наступного дня. І знову чергова брехня...

Дівчатам наказали одягнути пальто й приготуватися до від'їзду. Їх повели до автомобіля «Лада», що стояв біля дверей. Джима затиснули між двома агентами служби безпеки в іншому транспортному засобі. Йозеф Тврдон сидів на пасажирському сидінні автомобіля, що перевозив Джима.

Невеликий конвой віддалявся від кордону: першим їхав міліцейський автомобіль із вимкнутим проблісковим маячком, за ним автомобіль із Джимом. Далі слідувала «Лада», що перевозила Сьюзен і Джанет, а за ними — автовоз, який віз їхній розламаний фургон. Усі чотири автомобілі прямували до в'язниці «Богуніце» у Брно й прибули туди об 11:30 вечора, рівно через одинадцять годин після прибуття команди на кордон.

Під час поїздки ніхто не промовив жодного слова, навіть офіцери служби безпеки. Кожен поринув у власні думки. Християни черпали розраду в біблійних віршах про благодать і силу Божу, яких достатньо для будь-яких випробувань. Сьюзен згадала слова нової пісні, яку нещодавно вивчала Команда, «В Тобі сховаюсь я», і вони втішили її. Дорогою до в'язниці всім трьом не давали спокою і запитання.

«Чому все це відбувається, Господи?

Ти захищав нас раніше, чому ж не захистив під час цієї поїздки?

Чому цього разу Ти не зробив зрячі очі сліпими?

Поїздки

*Що ми зробили не так?
Як довго нас триматимуть тут?»*

Коли конвой прибув до в'язниці, питання і сумніви відійшли на задній план, оскільки кур'єри були на межі виснаження і, водночас, малися на обережності стосовно всього, що могло статися далі. Час спокою і роздумів скінчився. Настав час битви мізків. Кожен молився, щоб Бог дав йому потрібні слова і сили...

Конвоїри супроводили затриманих у кабінети служби безпеки у в'язниці, де вони очікували ще протягом півгодини. Джим сидів у одному кабінеті, а дівчата — в іншому. Офіцери кинули перед Джимом папір і наказали скласти список його особистих речей, що знаходились у фургоні. Він зробив це, однак підписати відмовився. У його кишені все ще залишався невеликий шматочок австрійської ковбаси *Jägerwurst*. Він витягнув її разом із червоним складаним ножиком *Erlach* і почав нарізати скибочками і їсти. Охоронці здивовано вирячилися на нього. Цей американець щойно увійшов до їхнього відділу з кишеньковим ножом. *І це на території в'язниці!* Некомпетентність прикордонної охорони, яка обшукувала його з роздяганням догола, була кричущою! Джиму наказали вивернути кишені й конфіскували гаманець, складаний ніж і гроші. Тепер, нарешті, він міг повернутися до своєї убогої вечері.

Двоє чоловіків намагалися продовжити допит дівчат за допомогою малювання у блокноті картинок. Вони хотіли знати, як Джанет і Сьюзен прибули до Європи. Здавалося, вони абсолютно не розуміли англійської, через що допит був украй безглуздим і тривав недовго. Можливо, слідчі думали, що, вдавшись до такого методу, вони зможуть дістати будь-яку додаткову інформацію, проте дзуськи. Вони помилялися. Джанет була жайворонком, до того ж вона дуже втомилася. Дівчина просто відмахнулася від них. Того дня вона пережила отруєння сльозогінним газом і тривалий допит. Усе, що вона могла зробити в той момент, це впасти на ліжко, або хоча б у крісло, або вже прямо на письмовий стіл, що стояв перед нею, і заснути. Для цього згодилася б навіть підлога...

Три порушені правила

Нарешті о 2-й годині ночі кожного із кур'єрів замкнули в окрему камеру й залишили наодинці зі своїми думками і з Богом, який допустив їхній арешт...

Як же молоді, полум'яні північноамериканські християни опинилися у чехословацькій в'язниці? Звідки вони взялися і що мотивувало їх усвідомлено ризикувати своїм життям і свободою заради літератури, захованої в підлозі й у стінах їхнього фургона, яка могла б поміститися у невеликому книжковому кіоску? Кожен із них міг жити в рідній країні, заробляти гроші й прагнути до втілення своїх мрій. Однак замість цього тепер вони перебували в темних, сирих тюремних камерах, площею 3х3 м, в країні, назву якої більшість американців не могли навіть вимовити, не кажучи вже про те, щоб написати.

Поринаючи в сон на тюремних нарах, Джим Джексон теж розмірковував про це, кутаючись у той же одяг, який одягнув попереднього дня, коли покидав свій дім у Відні.

РОЗДІЛ 2

БОТАН І НІМЕЦЬКА ФРАУ

Джим Джексон народився 1954 року в маленькому містечку штату Айова. Його батько брав участь у Корейській війні й, перш ніж демобілізуватися, отримав звання сержанта. Він міг залишитися служити і відразу ж стати лейтенантом, проте не наважився, оскільки з його взводу вже нікого не було серед живих, і те, що він вижив, було чудом. Після війни він одружився з медсестрою, матір'ю Джима, і в них народилися три сини. Джим був середнім. 1958 року їхня сім'я переїхала до Каліфорнії, де батько знайшов роботу, оскільки в Айові вони животіли на мізерну зарплатню медичної сестри. Згодом батько Джима став поліцейським. 1962 року батьки розлучилися. Мати взяла трьох синів і повернулася до Айови, де згодом вийшла заміж за своє перше кохання.

Наприкінці 1960-х років у повітрі запахло підлітковим бунтом. Джим переїхав до Каліфорнії до свого батька й мачухи. Він не пив, не палив і не вживав наркотики, а, навпаки, зосередився на навчанні. Його життям були книги. Він закінчив середні класи школи з високим рівнем успішності й достроково засвоїв програму з хімії першого курсу коледжу. Перейшовши до старших класів, він сорок годин на тиждень працював у лікарні.

У випускному класі Джим здобув у найближчому коледжі диплом медичного брата й уже влітку почав працювати санітаром або, як він сам неласкаво називав свою посаду, «командиром нічних горщиків». Джим у шостому класі прочитав про Альберта Швейцера, й у нього з'явилася мрія-мета — стати лікарем; він наполегливо крокував до її досягнення.

Однак у Бога були інші плани на життя Джима. У восьмому класі юнак мав доступ до книжкової шафи свого вчителя з хімії, і

його увагу привернула книга «*Пізня велика планета Земля*» Хела Ліндсея. Раніше Джим уже читав «*Популяційну бомбу*» доктора Пола Ерліха, діатрибу, яка застерігає щодо ризиків популяційного зростання й обмеженості природних ресурсів планети. Джим був одним із небагатьох старшокласників своєї школи, а також учителів, які подужали цю грандіозну працю Ерліха. Джим подумав, що «*Пізня велика планета Земля*» — також щось на кшталт цього.

— Містере Смоллінгу¹, що це за книга? — Джим підняв над головою важкий примірник так, щоб учитель міг бачити обкладинку. — Це з екології?

— Ні, це пророцтво... про те, що відбуватиметься в майбутньому.

— А-а-а, чув я про це. Це нісенітниця. Щось пов'язане з астрологією. Я в це не вірю.

— Це не астрологія. Річ у тім, що в Біблії описано, що відбуватиметься в майбутньому.

— Що? Біблія? Ви маєте на увазі, що Біблія розповідає про майбутнє? Я думав, у Біблії написано про Бога, про те, що добре й що погано, і про таке інше.

— Так, правильно. У ній написано й про це. А, може, ти хочеш позичити цю книгу? Коли прочитаєш її, ми обговоримо прочитане.

— Гарзд. Це цікаво. Дякую.

Так почалася перша з багатьох післяурочних дискусій із містером Смоллінгом на різні теми, що стосуються Біблії. Містер Смоллінг попросив іншого учня запросити Джима на домашню групу з вивчення Біблії. Джим став відвідувати її і слухати людей, які насправді вірили в написане у цій книзі. Він сам почав читати її. У мачухи Джима була Біблія короля Якова, яку він читав вечорами після того, як домашні завдання було виконано. Він любив читати Книгу Приповістей. Приповіді були практичні, як і він сам. Юнака вабила мудрість, і він знайшов її у Біблії.

У той час Південною Каліфорнією почав поширюватися рух «Люди Ісуса», і довговолосі «друзі Ісуса», як їх тоді називали, колишні хіпі, полум'яно свідчили про свою віру в школах, коледжах та університетах. Трохи південніше, у Коста-Месі, Чак Сміт хрестив хіпі в Тихому океані.

¹ Ім'я змінено.

Поїздки

На початку 1970-х років навіть рок-станції транслювали християнські пісні, такі як «*День за днем*» і «*О, щасливий день*».

Одного разу, коли Джим, сидючи на траві біля школи, доїдав свій бутерброд, до нього підійшов один із «друзів Ісуса». Він розповів Джиму про Бога, а потім залишив йому невелику добірку трактатів із коміксами під назвою «*Таким було твоє життя*», які написав і проілюстрував Джек Чік. Ця серія складалася із десятків різноманітних трактатів, які захопили Джима. Вони торкнулися самої його душі. Відтоді через кожні кілька днів він зустрічався з «другом Ісуса» і просив ще трактатів Чіка. Прочитане вкоренилося в серці юнака. Відтоді література стала, і назавжди залишилася, частиною його життя...

Джим продовжував читати Біблію, і в його свідомості чітко вимальовувалися дві істини: він знав, що він безнадійний грішник і що Бог любить його. Це ж підтверджували й трактати Чіка. Однак чомусь ці дві істини ніяк не могли співіснувати в його свідомості. Ясність прийшла якось лютневим вечором 1972 року, під час відвідування християнського рок-концерту в «Церкві Назарянина» в Пасадені. Грали Рон Салсбері й «*IC Power Outlet*» разом із групою Тома Сміне «*Country Faith*». Наприкінці концерту пролунав традиційний заклик до покаяння, але Джим до болю в суглобах стиснув спинку крісла, що стояло перед ним, і тримався, скільки міг, доки пальці самі розтиснулися, а ноги понесли його вниз до передньої частини церкви. До нього підійшов духовний наставник — студент коледжу з двома брошурами в руках: однією жовтою, іншою синьою.

— Як вас звати?

— Джим Джексон.

— Ви християнин?

Джим був спантелечений. Що за дурне запитання?! Він народився у Сполучених Штатах Америки. Ким же йому ще бути? Звичайно ж, він — християнин! Чому він питає?! Однак усе, що Джим зміг вимовити, було: «Так...»

— Тоді ви маєте бути сповнені Святим Духом. — Із цими словами духовний наставник вручив Джимові синій буклет організації «*Samrus Crusade*», в якому йшлося про те, як бути сповненим Святим Духом і поставити Бога на перше місце у своєму житті. Вони разом

помолилися, і Джим пішов. Найближчими тижнями він знову й знову перечитував цей буклет. Незважаючи на те, що студент, можливо, не все зрозумів правильно, того вечора Джим народився згори й присвятив своє життя Богові.

У житті Джима проглядалася певна закономірність. На кожному важливому етапі його життя виринала література. У середніх класах школи Джим прочитав книгу руху «New Age» під назвою «Трищина в часі». Це була нехристиянська книга, однак саме вона змусила Джима задуматися про вічність і про те, що повинен існувати Бог, який керує всіма процесами у Всесвіті. У середній школі він дискутував із учителем суспільствознавства з приводу роману Джорджа Оруела «1984». Це була антиутопія, і Джим кинув учителеві виклик, стверджуючи, що, мабуть, десь існує Бог, який підноситься над людиною, стежити за людьми й направляє їх у їхніх учинках. Тоді він ще не був християнином, а ось у випускному класі він ним уже став...

Наприкінці випускного класу Джим став фіналістом лос-анджелеського регіонального конкурсу, який реалізовував «Банк Америки», і здобувачем стипендіальної премії в галузі фізики, хімії та математики. Він із нетерпінням чекав фінальних дебатів серед семи фіналістів Південної Каліфорнії.

Питання: «Ейнштейн стверджував, що фізичні поняття є вільним творінням людського розуму й не визначаються, як це може здаватися, фізичним Всесвітом. Ви згодні з цим твердженням чи ні? Чому?»

Джимові знадобилося декілька хвилин лише для того, щоб зрозуміти суть запитання, не кажучи вже про те, щоб дати на нього відповідь. Зрештою, він зважився піти найменш второваним шляхом, тому став єдиним із семи, хто не погодився з Ейнштейном... і обрав не найлегшу для захисту позицію, принаймні так це було на початку 1970-х років. Це, однак, дозволило йому чимало часу говорити, відтак заробити велику кількість балів, оскільки сили під час дебатів були нерівними: шість проти одного. Основний аргумент Джима проти позиції Ейнштейна полягав у такому: у Всесвіті існує Бог, і Його закони регулюють справжню фізичну реальність. Те, що ми неправильно розуміємо ці закони, не означає, що їх не існує. А те, що ми виявляємо ці закони шляхом проб і помилок, в основному

Поїздки

помилка, не означає, що за ними не стоїть Інтелект. Життя — не випадковість. Джим посів друге місце, отримавши стипендію у розмірі \$750 і вперше в житті публічно став на захист Істини. Це було не востаннє, коли шанси на провал були значно вищими, ніж шанси на успіх, однак Бог благословив його хоробрість.

Після закінчення середньої школи Джим вступив до християнського коледжу, де спеціалізувався у галузі хімії. Однак одночасне навчання у школі й у коледжі, а також сорокагодинний робочий тиждень далися взнаки. Після першого семестру юнакові довелося покинути коледж через перенавантаження, проте він пообіцяв собі повернутися наступної осені й знову спробувати хоч на крок наблизитися до своєї мрії стати лікарем.

Замість навчання в коледжі Джим почав відвідувати домашню церкву в Лос-Анджелесі, у бібліотеці якої незабаром перечитав усі книги. З книги брата Ендрю *«Божий контрабандист»* Джим уперше дізнався про переслідування християн за їхню віру за «залізною завісою». Він відразу ж почав шукати відповідь на запитання: *«Як я можу допомогти?»*

Улітку 1974 року у виставковому комплексі «Orange County» відбувся християнський музичний фестиваль. Там було багато музики, багато людей. На території комплексу було споруджено павільйони для презентації служіння різних місіонерських організацій, як, наприклад, *«Двері надії»* («Doog of Hope») і *«Підпільне благовістя»* («Underground Evangelism»). Місія *«Двері надії»* була заснована Харланом Поповим, болгарським пастором, який до вигнання з батьківщини провів багато років у комуністичних в'язницях. *«Підпільне благовістя»* було засноване Джо Бассом, людиною сумнівного характеру, чия місія зрештою зазнала фіаско. Так Джим почав отримувати молитовні бюлетені з інформацією про церкви, які служать Богу за «залізною завісою».

Його співчуття до переслідуваної церкви та переживання про неї посилювалися щоразу, коли він читав про братів і сестер, ув'язнених та катованих за віру в Господа. Він хотів зробити щось, щоб допомогти їм, але що? Що під силу довготелесому ботану з Південної Каліфорнії?

Голландський брат Ендрю, який на своєму «Фольксвагені Бітлі» підпільно ввозив до Східної Європи християнську літературу, вирушив навчатися до біблійної школи «Всесвітня евангелізація для Христа» («Worldwide Evangelization for Christ») у Великобританії. Хтось із членів домашньої церкви, яку відвідував Джим, закінчив подібну школу в Міннесоті, куди порадив звернутися і Джимові, що той негайно й зробив. До цього часу Джим відростив волосся до плечей і довгу бороду. Тепер він мав вигляд типового «друга Ісуса». На власний подив Джима, його заяву на вступ до біблійної школи було прийнято.

— Чому ми приймаємо його? — поцікавився у реєстратора майбутній одноклассник Джима, побачивши фотографію нового студента.

Реєстратор відірвалася від друкарської машинки:

— Він зацікавлений у місіонерському служінні у Східній Європі. Окрім цього, у нього максимальний бал успішності, 4.0! Небагато охочих навчатися у нас мають такий бал!

На третьому курсі навчання Джима в біблійній школі його чекав рік інтернатури на полі місіонерської діяльності. Студент вирушив до Австрії, де вів бухгалтерський облік для однієї з місій. Узимку того ж року відбулася наймасштабніша акція з розповсюдження евангелізаційної літератури, що будь-коли відбувалася в Австрії. Тоді, у 1970-і роки, ще до появи Amazon.com та інших інтернет-магазинів, третина австрійців у грудні вирушала до Відня на закупа. Це були ідеальні для поширення трактатів час і місце. Під час цієї акції було розповсюджено третину з мільйона трактів. У грудні Джексон познайомився із Шарлоттою Ольманн², громадянкою Німеччини з цікавою сімейною історією.

Батьки Шарлотти були *фольксдойче*, тобто етнічні німці з Румунії. І мати, і батько були виховані в традиціях лютеранської церкви, проте пізніше вони приєдналися до німецької «Церкви братів у Христі». 1942 року, коли Румунія уклала мир із Німеччиною, для несення військової служби Гітлер згріб усе чоловіче населення країни, здатне тримати в руках зброю, зокрема й батька Шарлотти. Він потрапив служити до *Ваффен-СС*, і за день до того, як мав з'явитися на службу, він

2 Ім'я змінено.

Поїздки

одружився з матір'ю Шарлотти. Наступного дня він пішов на війну, і вони не бачили одне одного впродовж довгих семи років.

Мати Шарлотти, Гертруда, була членом організації «*Союз німецьких дівчат*» («*Bund Deutscher Mädel*»), жіночого еквіваленту «Гітлерюгенду»³. Батьки відправили її в північну Німеччину, до школи цього союзу. Це був важкий час для Гертруди. Вона зовсім не була «закохана» в Гітлера. У своїх перших виступах він говорив про Бога, потім Бог став для нього Провидінням, а згодом і зовсім перетворився на «Я». І «Я» Гітлера не могло не знайти відображення у негативних висловлюваннях молодій Гертруди. Її неодноразово попереджали, щоб вона прикусила язика, інакше опиниться у концентраційному таборі. Після закінчення школи Гертруда з радістю повернулася до Румунії.

Батько Шарлотти, Фрідріх, служив у багатьох різних місцях, зокрема й на будівництві злітно-посадочних смуг на Україні й навіть у Дахау. Будучи християнином, він жахався, бачачи, що там відбувається. Це була не та Німеччина, якій, як думав, він служив. Він благав Бога Авраама, Ісаака та Якова про те, щоб його не змусили завдати шкоди жодному представникові богообраного єврейського народу. І Бог беріг його. Наприкінці війни Фрідріх постав перед судом у Дахау, проте там не знайшлося жодного свідка, який зміг будь-що засвідчити проти нього. Він дістав обов'язковий дворічний термін ув'язнення за службу в СС, організації, яка виправдано вважалася союзниками-переможцями злочинною.

Після закінчення війни Гертруда залишалася в захопленій Країною Рад Румунії. Комуністи розбирали й вивозили в Радянський Союз цілі заводи, а разом із ними й робочу силу, особливо етнічних німців, де їх нещадно експлуатували. Один із дядьків Шарлотти також насильно потрапив до СРСР. Багато із переміщених осіб так більше й не повернулося. Проте він повернувся...

Більшість молодих російських солдат ніколи раніше не стикалися з атрибутами міського життя. Гертруда згадує, що їй доводилося спостерігати за тим, як вони миють картоплю в унітазі, й сміятися над шокованими виразами їхніх облич, коли під час «полоскання» картопля зникала.

³ «Гітлерюгенд» — молодіжна організація Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії для юнаків, заборонена 1945 року у процесі денацифікації.

1949 року Гертруді було надано паспорт і дозвіл виїхати до Німеччини, що на той час було на межі неможливого. Майже нікому не дозволялося залишати комуністичну Румунію, а якщо хтось такий дозвіл і діставав, то це було лише через великий хабар. Гертруда покладалася тільки на молитву й, на подив сім'ї та друзів, у січні 1949 року покинула Румунію. Пізніше цього року народилася перша з трьох її дочок, Шарлотта.

1956 року Гертруда з чоловіком переїхали до Каліфорнії, де Фрідріх працював на невеличкій фабриці. Щонеділі вони відвідували три богослужіння у своїй церкві. Шарлотта і її сестри не поділяли ентузіазму батьків і зовсім не бажали бути всю неділю у церкві. Згодом сімейство Ольманнів опинилося у тій же домашній церкві в Південній Каліфорнії, яку пізніше почав відвідувати Джим Джексон. На диво, Шарлотта вступила в ту ж біблійну школу в штаті Мінесота, в яку сім років по тому приїхав і Джим, навіть не підозрюючи, що він іде слідами своєї майбутньої дружини...

Фрідріх Ольманн двічі намагався стати громадянином США. Щоразу, за день до того, як він мав скласти присягу на вірність країні, з ним відбувалося щось трагічне. Першого разу це були камені в нирках, а другого — серйозна інфекція. Дві призначені дати — дві втрачені можливості. Фрідріх почав запитувати Бога, чи справді Він хоче, щоб його сім'я стала громадянами США. Відтоді він усе більш виразно почав відчувати Божий заклик повернутися в Європу й оселитися в Австрії. На початку сімдесятих, після закінчення Шарлоттою біблійної школи, сім'я Ольманнів переїхала до Австрії.

Шість років по тому у Відні, на новосіллі, влаштованому її молодшою сестрою Марією, Шарлотта познайомилася із Джимом. У домашній церкві Джима в Каліфорнії йому порадили зустрітися з сім'єю Ольманнів під час проходження ним практики в Австрії. Він бачив їхні фотографії в церкві на стенді про місіонерів, однак ніколи не зустрічався з ними раніше, оскільки вони повернулися в Європу до того, як Джим став християнином.

Джим і Шарлотта вперше зустрілися в грудні 1977 року. Нарешті він наздогнав її, відвідуючи ту ж церкву, ту ж біблійну школу, а потім перебувачи на тому ж полі місіонерської діяльності — завжди на

Поїздки

декілька кроків позаду неї. Вони покохали одне одного й одружилися восени 1979 року в Австрії. Упродовж року вони служили в своїй домашній церкві в США, а 1980 року повернулися до Австрії. Джим відчував палке бажання служити переслідуваній церкві в Східній Європі й відгукнувся на Божий заклик, хоча й гадки не мав, куди він його приведе.

РОЗДІЛ 3

0518

Джим уперше почув про *Команду* під час навчання в біблійній школі. На першому курсі до них на місіонерську конференцію приїхав брат Сем, який запалив у студентів бажання служити на місіонерському полі. Сам Сем був одним із двох засновників добре відомої в ті роки місії. Він закликав молодь разом із *Командою* вирушити в літні євангелізаційні поїздки до Мексики, Європи, на Близький Схід та в Індію. Сформовані команди були непотоплюваними, передовими військами місії, що працювали і жили на мінімальний бюджет. Через раз замість обіду вони їли арахісове масло, жили «з рюкзака», подорожували й спали в фургонах, які більше склалися з іржі, аніж зі сталі. Вони не розкидалися грошима даремно на зайві речі, коли їх можна було витратити на придбання євангелізаційної літератури.

Таке життя було саме для Джима! Після однієї із зустрічей із братом Семом він запитав, чи несе його місія служіння у Східній Європі, і був украй розчарований негативною відповіддю. Однак Сем дав Джимові адресу поштової скриньки своїх однодумців у столиці Австрії, Відні, людей, які, без сумніву, були б раді будь-якій його допомозі. Тоді Джим не знав, що брат Сем сам був засновником *Команди* й що поштова адреса, яку він йому назвав, була його власною таємною поштовою адресою.

Джим написав за вказаною адресою, сподіваючись, що зможе провести рік інтернатури в *Команді*. І хоча з інтернатурою не склалося, Джиму все ж таки вдалося під час його перебування в Австрії здійснити з ними поїздку. Навесні 1978 року Джим був одним із чотирьох осіб, які вирушили до Польщі в межах проведення євангелізаційної операції. Їхнє завдання полягало в тому, щоб об'їхати всю північну частину країни, ночами розповсюджуючи *Євангеліє від Івана* в

Поїздки

багатоквартирних будинках. Це все, що йому було відомо, коли він зустрівся з членами своєї нової команди. За кілька тижнів до від'їзду вони взяли його паспорт, щоб отримати польську візу. Джим і гадки не мав, звідки візьметься література, оскільки, коли за ним заїхали, у фургоні взагалі не було Євангелій.

Керівником команди під час тієї поїздки був швед на ім'я Андерс.

— Гм, Андерсе, а де ж Євангелія?

— Вони будуть у Польщі, коли нам буде потрібно. І не турбуйся про те, як вони туди потраплять.

— Зрозуміло. Але у мене немає чехословацької візи. Як же ми потрапимо до Польщі?! — У свідомості Джима єдиним шляхом до країни був прямий шлях. Йому й на гадку не спадало, що для того, щоб потрапити до Польщі з Австрії, їм доведеться перетнути Східну Німеччину. Питання переїзду через Чехословаччину не розглядалося, оскільки Джона Т., ще одного члена команди, було занесено там до «чорного списку» за розповсюдження Євангелій — саме за те, що вони збиралися робити в Польщі.

Кодовою назвою цього служіння була для *Команди* комбінація цифр «0518», утворена від посилання: 2 Послання до коринтян, 5:18, у якому написано: «*Усе ж від Бога, що нас примирив із Собою Ісусом Христом і дав нам служіння примирення...*» Жартівники в *Команді* говорили, що назва, радше, узята з Книги Дії, 5:18, тому що саме так поїздки «0518» нерідко й закінчувалися для команди: «*...і руки наклали вони на апостолів, і до в'язниці громадської вкинули їх*».

«0518» була однією з небагатьох безпосередньо евангелізацій, які здійснювала *Команда*, оскільки більшість її часу, енергії та грошей було витрачено на контрабанду Біблій та евангелізаційних матеріалів. Поїздки «0518», зазвичай, реалізовувалися в літні місяці з використанням добровольців-короткостроковиків. Однак 1978 року *Команда* вирішила вчинити по-іншому й відправила на схід «0518». Здебільшого в Східній Європі місцеві християни не могли проводити масові евангелізації, принаймні в 1970-ті роки, оскільки це неминуче означало тюремне ув'язнення. Треба зазначити, що деякі керівники церков і західні місії заперечували саме проти цього служіння, остерігаючись, що воно може

нашкодити місцевим християнам. Тому *Команда* ніколи не повідомляла місцевим церквам про операції «0518» з метою убезпечити їх.

Окрім допитів службою безпеки, під час яких християни могли правдиво заперечувати будь-який зв'язок із *Командою* або інформованість щодо її дій, наскільки нам відомо, ніхто з місцевих християн через розповсюдження нами Євангелій не постраждав. Що ж стосується іноземців, то тут зовсім інша річ. Чимало команд «0518» було затримано, й вони утримувалися під арештом, найменше — кілька діб, хоча в Югославії декілька команд було затримано, і вони провели під арештом до депортації близько сорока днів. Але геть жарту: *Команда* була готова до виконання як вірша з Послання до коринтян, так і з Книги Дій.

Чи були плоди? На жаль, не існує способу визначити «ефективність» такого служіння. Лише вічність покаже, якими були жнива завдяки цьому посіву. Після падіння Берлінської стіни, приміром, офіцер таємної поліції Албанії, якому було доручено розшукати й знищити всі *Євангелії від Івана*, переправлені *Командою* в його країну через річку з боку Югославії, засвідчив, що він почав свою духовну подорож після прочитання одного з тих, конфіскованих, Євангелій. Сьогодні він служить старійшиною церкви в албанській столиці Тірані.

Однак тоді Джимові Джексоу не було відомо про це, він лише полум'яно бажав служити Богові й допомагати братам, які жили в Східній Європі. І якщо підкидання «Євангелій» під килимки біля дверей і в поштові скриньки жителів Польщі було можливістю, подарованою йому Богом, то він усім серцем прагнув скористатися нею. Хоча трохи більше інформації й не завадило б...

Ніби підслухавши роздуми Джексона, Андерс промовив:

— Ми поїдемо до Західного Берліна, побудемо там день, а потім транзитом через Східну Німеччину вирушимо до Польщі.

Джим нічого не розумів. А чому б не поїхати прямо до Польщі? І навіщо зупинка в Західному Берліні? Він не знав, що їхній фургон — не єдиний, що прямує до Польщі. Вони перетнуть польський кордон лише у тому разі, якщо його вдасться перетнути транспортною засобу, що везе понад 15 тисяч примірників Євангелія. Тільки після

Поїздки

того, як Євангелія потраплять до Польщі, їхній фургон вирушить із Західного Берліна в напрямку Польщі.

Усе йшло за планом. Фургони зустрілися вночі на північному заході Польщі. Спеціальний транспортний засіб було набито пакетами для сміття, заповненими кишеньковими *Євангеліями від Івана*. Джим ніколи раніше не бачив такої кількості Євангелій. Вони заповнили всю задню частину «Форда Транзита». Джим був вражений: як можна було перевезти через кордон таку силу-силенну дорожньої літератури?! Йому також було цікаво, що вони робитимуть і говоритимуть, якщо їх зупинить польська міліція.

— Джиме, ось як ми здійснюємо операцію «0518», — Джон Т. був пухкий, бадьорий американець із густою бородою й гострим почуттям гумору. — Візьми стільки Євангелій, скільки зможеш помістити в рюкзак. Починай із верхніх поверхів житлового будинку й спускайся донизу, кидаючи Євангелія в поштові скриньки або підкладаючи під килимки біля дверей. Пройди поверх або два. Отже, якщо комуністам стане відомо про Євангелія і вони захочуть конфіскувати їх, вони не зможуть дізнатися, хто їх одержав, а хто — ні.

— А що робити, якщо хтось застане мене, коли я стоятиму біля дверей?

— Скажи, що ти шукаєш сім'ю на ім'я Домбровські, удай, ніби заблукав і намагайся якнайшвидше піти звідти. Коли твій рюкзак спорозніє, не зволікаючи, прямуй до місця зустрічі команди. У тебе є тридцять хвилин. Якщо запізнишся — ми поїдемо без тебе. У такому разі тобі доведеться сісти на потяг і зустрітися з нами вже в наступному місті. Ми не можемо нікого чекати, бо якщо людина запізнюється, ми припускаємо, що її спіймали, і що довше фургон залишатиметься в безпосередній близькості до місця пригоди, то більша ймовірність того, що міліція знайде його. У цей час доби на польських вулицях не так вже й багато австрійських фургонів. Тому запам'ятай назви міст, які ми збираємося відвідати й у які дні. Якщо запізнишся, шукай у цьому місті залізничну станцію. Приходь туди за десять 3, 6, 9 і 12-та година і чекай двадцять хвилин. Протягом тижня ми їздитимемо по всій території північно-західної Польщі.

Джим дав собі слово ніколи не запізнюватися. Як не дивно, наступної ночі до фургона вчасно не повернувся сам Джон. Андерс поїхав без нього, однак усупереч здоровому глузду, повернувся на місце зустрічі через десять хвилин. Джон був там.

— Ми майже залишили тебе! Що трапилося?

Джон був збентежений:

— Я загубився. Пробачте хлопці. Цього більше не повториться!

Цього більше-таки й не повторилося. А ось із Джимом на четвертий вечір стався кумедний випадок. Команда зупинилася у місті з невисокими багатоквартирними будинками, тому розповсюдження матеріалів займало значно більше часу. Джим ішов однією стороною вулиці, пропускаючи на своєму шляху по декілька будинків. У під'їзді одного з будинків внизу на сходах сиділа сім'я. Джим пройшов повз неї, піднявся на верхній поверх і почав швидко записати Євангелія під килимки, сходячи все нижче. Він вийшов із будинку, перейшов вулицю, пропустив кілька будинків і почав розкладати трактати в довколишніх будівлях. Він пройшов ще 100 метрів. Рюкзаки усе ще залишався наполовину повним, тому, на зворотному шляху, Джим вирішив повернутися в пропущені раніше будинки. Однак у темряві на слабо освітленій польській вулиці йому важко було визначити, які будинки він уже пройшов, а які пропустив. Усі вони були однаковими на вигляд. Тому він ще раз увійшов до будинку, на першому поверсі якого сиділа сім'я: дід, четверо дорослих і кілька дітей. Ситуація була щонайменше дивною і прикрою. Усі вони з цікавістю розглядали чужинця, який, уже вдруге за півгодини, увійшов до їхнього помешкання. Настав час випробувати трюк із Домбровські, вигаданий Джоном.

— Який жах, я загубився... Я шукаю родину Домбровські. Дом-бровські. Ви не знаєте таких? — ніхто з поляків жодного слова не говорив по-англійськи, проте всі вони добре зрозуміли «Домбровські». Джим, який виріс в Айові й у Каліфорнії, де німецькі та іспанські імена зустрічаються частіше, ніж американські, не мав жодного уявлення про те, що запитати поляка про сім'ю Домбровські, це те ж саме, що запитати жителя Айови про сім'ю Смітів або каліфорнійця про сім'ю Родрігез. Вони жили на кожній вулиці кожного міста. Дідусь махнув

Поїздки

дівчинці-підлітку й пробубонів щось по-польськи, ймовірно, щось на кшталт: «Цей американець очевидно заблукав. Відведи його до будинку, де живуть Домбровські. Я не знав, що у них є американські родичі!»

Отже, старий відправив Джима й дівчинку на пошуки сім'ї Домбровські. *«Погана склалася ситуація. Недобра для всіх. Як мені виплутатися з неї?»* Джим розумів, що чим далі він ітиме за дівчинкою, то більше ситуація ускладнюватиметься. Окрім цього, час підтискав немилосердно. Він міг спізнитися на місце зустрічі з командою.

— Я знаю, що ти не говориш по-англійськи, але я впевнений, що Домбровські, до яких ти мене ведеш, — не ті Домбровські, які мені потрібні. Я просто залишу тебе і знайду їх сам. Спасибі за допомогу. *До відзення!* — з цими словами він побіг вниз по вулиці, залишивши розгублену польську дівчинку стояти, із подивом дивлячись йому вслід. Джим прибув до фургона вчасно.

У фургоні, тепер уже в безпеці, команда від душі насміялася над тим, як Джим тікав від дівчинки-підлітка, яка намагалася завести його до сім'ї на прізвище Домбровські. Андерс натиснув на газ, і фургон помчав до наступного міста, до нових багатоповерхівок...

РОЗДІЛ 4

КОМАНДА І «ПРИНЦИПИ»

*Офіс Команди, 22-й район Відня, Австрія
Понеділок, 28 вересня 1981 року*

Джим і Шарлотта Джексо́ни не могли стримати хвилювання. Незважаючи на те, що вони жили за 75 кілометрів від Відня, у сімейному будинку Ольманнів, вони дістали дозвіл брати участь у поїздках разом із *Командою*. Спочатку вони мали пройти так звану «орієнтацію», що складалася з п'ятиденного вивчення «*Принципів*». «*Принципи*» — це перелік помилок (деякі з них дуже серйозні, деякі незначні), яких припустилися кур'єри за попередні десять років. Вивчити цю книгу можна було мінімум за п'ять днів інтенсивного опрацювання. Кур'єри зобов'язані були також повторно перечитувати її щомісяця.

Жодна команда не вирушала в поїздку, не повторивши «*Принципи*» у поточному календарному місяці. Відповіді на запитання східноєвропейських міліціонерів або просто цікавих сусідів-австрійців мали настільки вкоренитися у свідомості кур'єра, щоб стати його другим «я». Деякі місії відправляли кур'єрів, які були цілковитими новачками, однак *Команда* завжди здійснювала ретельну підготовку свого персоналу. Адже наслідки помилок були занадто трагічними: могли бути конфісковані фургони, у тюрму могли потрапити як кур'єри, так і їхні контактні особи, які живуть у Східній Європі, або... Список жахливих наслідків був нескінченним, як і перелік того, що *могло* статися не так. «*Принципи*» було написано, щоб звести всі ці ризики до мінімуму.

Більшу частину підготовки виконував керівник цього служіння. Восени 1981 року ним був Норм Сміт¹. Норм, одружений американець

1 Ім'я змінено.

Поїздки

із купою маленьких дітей, був членом *Команди* вже впродовж п'яти років. Родом із північно-західної Америки, він був душею компанії, легко розпочинав розмову, навчав і підбадьорював кур'єрів. Норм був лідером, який у керівництві *Командою* частіше користувався морквиною, ніж батогом.

Більшість кур'єрів із часом виснажувалися від поїздок і постійного стресу або просто ставали занадто відомими на кордонах, тому середня тривалість служіння кур'єра становила від року до двох. Після цього вони або брали на себе інші ролі в *Команді*, або переїжджали в інші місіонерські точки, або ж просто поверталися до колишнього життя у своїх країнах. Іноді Нормові доводилося примусово відправляти кур'єрів «на відпочинок». Вони були виснажені як фізично, так і емоційно.

Сьогодні був початок нового року в служінні *Команди*, до лав якої стали свіжі «новобранці», які щосили бажали навчатися.

— Вивчаючи «*Принципи*», пам'ятайте кілька важливих речей: по-перше, вони — це збірник помилок, припуститися яких дозволив Бог. Багато з практичних принципів, наприклад «Як діяти у Східній Європі» або «Що робити, якщо...», з'явилися завдяки досвіду. Їхне дотримання не гарантує відсутності проблем, проте вони є орієнтирами, які Бог дав нам, і ми маємо дотримуватися їх. Бог допоміг нам виробити ці принципи й навчив застосовувати їх у житті *Команди* та у своєму особистому житті. Тому не поспішайте думати, що в тій чи іншій ситуації Бог веде вас «іншим шляхом», який суперечить «*Принципам*». Майже кожної проблеми, що виникла за останні кілька років, можна було б уникнути, якби члени *Команди* ставилися до «*Принципів*» більш серйозно.

По-друге, дотримання «*Принципів*» гарантує базову безпеку, проте запорукою нашої безпеки й успіху є Сам Бог, який постійно присутній поруч із нами. Безпека виходить лише від Нього, а не від «*Принципів*» чи наших зусиль.

Бог дав нам ці принципи через досвід. І ми маємо керуватися ними в своєму повсякденному житті, як у *Команді*, так і під час поїздок. На жаль, кожен новий член не може протягом одного тижня навчання «пережити» все, що відбулося з *Командою* за останні роки. Якби це було можливо, багато принципів стали б непотрібними. Якщо ви в

Команда і «Принципи»

Команді новенький, вам може здатися, що «*Принципи*» занадто суворі або в них зовсім немає потреби. Виявіть терпіння! Згодом і з досвідом ви дістанете відповіді на всі свої «чому» щодо багатьох принципів.

Інструкції здавалися досить зрозумілими й простими, якщо вивчати їх теплою осіннього дня, сидючи у затишній вітальні на мальовничій вулиці в тихій частині Відня. Однак Норм наголошував, що в дорозі «новобранцям» буде легко забути те, чого їх зараз навчають, і думати, що Бог веде їх іншим шляхом у супереч «*Принципам*». Норм пояснив новачкам, що «принципи» є Божим керівництвом, і якщо вони дотримуватимуться їх, це вбереже їх від великої біди.

— А що станеться, якщо ми пропустимо помилки й не дотримаємося «*Принципів*»? — пролунав голос Стівена Роджерса² з Великобританії. — Нас вилучать із *Команди*?

— Доречне запитання, Стівене. Дозвольте мені прочитати витяги безпосередньо з «*Принципів*»:

«Коли ви здійснюєте поїздку до одного з місць у Східній Європі й поїздка йде за планом, а Слово Боже доставлено, знайте, що в цьому ми з вами. Коли ви припускаєтеся помилки або навіть порушуєте один із принципів, знайте, що ми все ще з вами. Сам Ісус показав нам приклад: «...полюбивши Своїх, що в світі, до кінця полюбив їх». Для тих із нас, хто мало їздить на Схід, дуже легко обурюватися з приводу помилок, яких припускаються ті, хто їздить туди часто. Під час поїздки кур'єр опиняється у ситуації, коли він, перебуваючи в стані стресу або під тиском, змушений ухвалити рішення поза межами його можливостей. Отож виявляймо розуміння до тих, хто несе це нелегке служіння. Адже самі ми ще не зробили стільки, скільки зробили вони».

Норм відірвався від папки зі швидкозшивачем:

— Отож ні, вас не вилучать із *Команди*, однак помилки, яких ми припускаємось, завжди призводять до наслідків, тому пам'ятаймо про те, яке служіння ми несемо і як ми це робимо. «*Принципи*» є нашим безпосереднім керівництвом. Я не стверджую, що нам варто поблажливо ставитися до тих, хто припускається помилок. Якщо ви так вважаєте, то ви, звісно ж, помиляєтесь. Хтось може сказати,

2 Ім'я змінено.

Поїздки

що головне — це люди, а не транспортні засоби або книги. Однак між людьми і ресурсами, які дає нам Бог, немає різниці. Придбання та оснащення одного спеціального транспортного засобу, роботи з переобладнання якого іноді займають більше року, коштує понад 40 тисяч доларів. А література, яку він доставляє за одну поїздку, може коштувати ще більше, залежно від місткості автомобіля. І автівка, і література є результатом важкої праці професіоналів, величезної жертвовності християн і численних молитов наших молитовників. До того ж література має першорядне значення для наших братів і сестер, які живуть на сході Європи. Ці ресурси уособлюють Божий народ за «залізною завісою», а також тих, хто приніс різноманітні жертви заради того, щоб ми могли здійснювати це служіння.

Першого дня кур'єри запам'ятавали назви країн. Норм пояснив, що кур'єр ніколи не повинен згадувати назви східноєвропейських країн по телефону або в розмовах. Використовувати можна лише кодові назви. Кодова назва країни утворювалася, зазвичай, залежно від останньої літери назви її столиці. Східна Німеччина, наприклад, називалася Найджел (Берлін) тощо.

Окрім цього, кур'єр ніколи не повинен використовувати в спілкуванні з контактними особами своє справжнє ім'я. Кожен кур'єр мав обрати й використовувати псевдонім. Одного віруючого в Румунії було затримано з літературою, переданою йому нашими кур'єрами, і засуджено до двох років тюремного ув'язнення. Через шість місяців щоденних катувань і побоїв він назвав імена кур'єрів. Якби це були справжні імена, то Секурітате³ могли б звірити їх із реєстраційними номерами транспортних засобів, на яких ці кур'єри в'їхали в країну, і скласти список. Кожен, хто в'їхав або ж у майбутньому в'їде в країну на відстежуваному автомобілі, також був би автоматично занесений до списку підозрюваних. Ефект пінг-понгу міг розкрити всю систему контрабанди літератури — як кур'єрів, так і транспортних засобів. Саме такою тактикою скористалися східнонімецькі ШТазі під час проведення операції «Контейнер».

3 Секурітате («безпека») — офіційна назва Департаменту державної безпеки, органу виконавчої влади в Соціалістичній Республіці Румунія, що поєднував функції спецслужби і політичної міліції.

Команда і «Принципи»

Для нових кур'єрів цей тиждень дав безліч знань та відкриттів. Було завчено напам'ять нові адреси контактних осіб. Штаб-квартира *Команди* розміщувалася в приватному будинку, у підвалі якого знаходився гараж, де зберігали й ремонтували легкові автомобілі й фургони *Команди*. Там же зберігалися й файли з контактною інформацією. В окремому надтаємному місці знаходився цех із переобладнання автомобілів, куди кур'єрів не допускали без спеціального дозволу. Про нього знали лише ті, кому це було необхідно. Поруч із цехом розташовувався склад, де зберігалася література. Для обслуговочого персоналу цього об'єкта існували спеціальні правила щодо того, як замикати двері й ворота, вмикати світло.

У *Команді* існували окремі правила також і стосовно прийому гостей та відвідувачів. Її членам, які несли служіння перший рік, було настійно рекомендовано не запрошувати гостей, окрім близьких родичів або старійшин їхніх церков. Поки кур'єр не засвоїв і не почав ретельно дотримуватися «*Принципів*», такі правила допомагали запобігти випадковому витоку таємної інформації.

Оскільки кожен член *Команди* був сам відповідальний за власну фінансову підтримку й ніхто в місії не отримував заробітної плати, писати молитовні листи жертводавцям було складно. Як кур'єрові було написати, нічого не розповівши про своє служіння, і водночас мотивувати молитовників і жертводавців підтримувати його служіння? Більшість кур'єрів писали свої молитовні листи лише раз у квартал, розповідаючи про такі найпростіші служіння, як поширення трактатів серед водіїв вантажівок або в поїздах, що йдуть зі Східної Європи. Про поїздки й контрабанду в них не мало бути ані слова...

Ще одне складне питання стосувалося статусу членів *Команди* під час поїздок. Насправді *Команда* належала до великої місіонерської організації, яка, з метою безпеки, на прохання *Команди*, дезавувала свою діяльність у Східній Європі. Член *Команди* міг роздавати тракти у Відні й бути частиною місії, однак щойно він або вона сідали в фургон, що прямував на Схід, вони автоматично переставали бути її співробітниками. Однак це не хвилювало кур'єрів, оскільки вони розуміли необхідність такого кроку. Вони знали, що *Команда*, як і раніше, уболіватиме за них і перебуватиме в молитві за них перед Отцем.

Поїздки

Тож не дивно, що молитва була вагомою й невід'ємною частиною життя *Команди*. Щопонеділка, щосереди й щоп'ятниці, із 8:15 до 9:00 ранку, відбувалися молитовні зустрічі *Команди*, останні п'ятнадцять хвилин яких обов'язково присвячувалися молитві за тих, хто в дорозі. Щоп'ятниці ополудні був час посту й молитви про в'язнів у Радянському Союзі. Місія «Відкриті двері» надрукувала дуже зручні молитовні картки про ув'язнених за віру християн, подібні на бейсбольні, тільки замість статистики гравця на них була фотографія, інформація про сім'ю, термін ув'язнення й висунуте проти брата або сестри звинувачення. Ці люди були справжніми героями, гідними стати поруч із тими, про кого йшлося в 11-му розділі Послання до євреїв. Деякі ув'язнені були добре відомі, такі як, скажімо, Міша Хорев, якому було доручено нести духовне піклування про молодь у братстві незареєстрованих баптистських церков. Інші були невідомими святими, які виконували невидиму, однак надважливу працю для Царства Божого. На кількох молитовних картках були зображені молоді дівчата, ув'язнені за навчання дітей у недільних школах. Ще одна жінка їздила з міста в місто, скуповуючи в магазинах невеликими партіями папір для використання в підпільних християнських друкарнях. Оскільки закупівля великих партій паперу могла привернути увагу КДБ, у його пошуках по різних містах їздили багато таких, як вона. Іноді їх заарештовували, і їхні обличчя з'являлися на молитовних картках із позначкою «від 2-х до 5-ти років позбавлення волі».

У четвер із 7:30 вечора до півночі *Команда* мала молитовні зустрічі, перші дві години яких були присвячені молитві про загальні потреби з усього світу. Якщо на молитві були присутні гості, вони могли брати участь у цій її частині. Друга половина молитовної зустрічі була лише для членів *Команди*: на ній молилися про поїздки, контактних осіб на Сході, а також про нагальні питання, які треба було вирішити *Команді*. У цьому служінні нічого не відбувалося без щедрої кількості молитви.

Наступного дня Норм почав вивчення розділу про те, як діяти у Відні. Різні стосунки членів *Команди* регулювалися чіткими правилами. Сусідам нічого не мало бути відомо про служіння члена *Команди*. Якщо вони ставили запитання, чим він займається в Австрії, відповідь

Команда і «Принципи»

була одна для всіх: він — турист. До стосунків у церкві також варто було ставитися з великою обережністю. Людина була присутня на одному або двох недільних богослужіннях, а потім зникала. Членам церкви, природно, було цікаво. Потрібно було опанувати мистецтво не відповідати на запитання й розвинути вміння відвести співрозмовника від обговорення небажаної теми, що зовсім не так уже й складно, адже більшість людей люблять говорити про себе. Норм продемонстрував:

— Устань, Стівене. Уявімо, що ти і я — друзі по церкві, і ти не бачив мене впродовж декількох тижнів.

— Добре. Привіт, Норме, як справи? Я не бачив тебе в церкві два останніх тижні. Де ти був? У тебе все гаразд?

— Я вирішив оглянути деякі визначні пам'ятки Австрії, хоча й не побачив нічого захопливого. А як ти? Як твої заняття німецькою? Інструктаж тривав:

«Унікайте запитань, не розповідайте жодної інформації, якщо необхідно, зазначте благочестя серед далекобійників і в поїздах, поводьтеся наївно і робіть вигляд, що ви мало чим взагалі займаєтесь. Більшість людей вважають за цікавіше розповідати про себе, тому, якщо ви надасте їм уважне вухо, то можете позбавити себе незручних для вас розпитувань. Тільки не лякайтеся, коли вам ставлять такі питання, й поводьтеся природно, відповідаючи на них. Я знаю, це звучить жорстко, однак питання безпеки *Команди* та церковного спілкування не мають перетинатися. Зазвичай у церкві ви спілкуєтесь з друзями, яким довіряєте. Ви хочете, щоб ваші стосунки були відкритими й чесними. Однак, несучи це служіння, ви не маєте розповідати про нього навіть у церкві. Тому мимоволі виринає запитання: «Навіщо ж тоді ходити до церкви?» Ми закликаємо вас відвідувати недільні церковні богослужіння, хоча основна частина вашого спілкування, вивчення Біблії і молитовного життя відбуватиметься в *Команді*. Так безпечніше для всіх зацікавлених сторін.

Гості та відвідувачі *Команди* — це зовсім інша категорія. Якщо в *Команді* є гості чи відвідувачі, припускайте, що їм абсолютно нічого не відомо про її служіння. Якщо відвідувача приймаєте ви, обов'язково повідомте іншим членам *Команди*, що йому відомо, щоб уникнути випадкового розголошення таємної інформації. Відвідувачами можуть

Поїздки

бути як близькі родичі, які їм гадки не мають, що *Команда* несе саме таке служіння, так і представники інших місій, що прийшли для обговорення будь-яких питань спільної роботи.

Будьте обережні з австрійцями. Вони можуть бути вкрай цікавими й дуже консервативними у правилах соціальної поведінки. Американці, зазвичай, галасують і голосно розмовляють. Австрійці ж поводяться на вулицях тихо. Тому жодного шуму й гучних розмов після нічних молитовних зустрічей... **БУДЬ ЛАСКА!**»

Пізніше цього тижня Норм почав навчати новачків тому, як готуватися до поїздки:

«Перш за все кожен із вас повинен регулярно мати тихий час із Богом. Вирушаючи в поїздку, ви стаєте учасником жорстокої духовної битви, тому ви маєте бути до неї готові. Не залишайте вдома жодних незакінчених справ, оскільки вони спонукатимуть вас якомога швидше повернутися назад. Незакінченими справами можуть бути проблеми чи непорозуміння з братом або сестрою. Це може бути призначена зустріч або залишений без відповіді лист. Кожен із вас має вирушати в поїздку з тверезим розумом і чистим серцем, щоб бути у змозі виконати поставлене перед вами Богом завдання. Моліться зі своєю командою про кожен аспект поїздки: візи, транспортний засіб, контактних осіб, літературу, безпеку. Ми не зможемо досягти успіху в жодній справі, якщо не піднесемо про неї до неба рясних молитов.

Заповнюючи анкету для отримання візи, не вписуйте в неї реєстраційний номер автомобіля. Посольству не потрібно його знати. Упишіть його під час обов'язкової зупинки за 25 кілометрів до кордону. Подумайте також про те, яку адресу ви вкажете у анкеті. Хтозна, що певне посольство може зробити з інформацією з анкети. Дозвольте навести приклад. Американка зі штату Айова викладала англійську мову в одній зі шкіл столиці Болгарії, Софії. На літні канікули вона полетіла додому, де дала інтерв'ю газеті свого маленького містечка на Середньому Заході. Коли наступної осені вона спробувала повернутися в Болгарію, їй було відмовлено у візі. За словами представників влади, причина відмови полягала у тому, що в газетному інтерв'ю вона негативно відгукувалася про Болгарію. Було очевидно, що хтось стежив за нею. Ми не знаємо, що посольства можуть зробити з

Команда і «Принципи»

наданою їм інформацією, тому треба бути обережними з тим, що ви запишете в анкети».

Джим Джексон подумки вирішив, що дасть адресу в Каліфорнії, вказану на його водійських правах. Це була адреса містера Смоллінга, і Джим ніколи там не жив, однак «їм» про це не відомо.

Норм продовжив орієнтацію:

— Тепер перейдемо до запитань. Дехто з вас ніколи не довідається, що таке позбавлення волі. Дехто ж дізнається про це з особистого досвіду. Декого з вас ніколи не допитуватимуть. А допити декого з вас триватимуть кілька днів або навіть тижнів. Тому ви маєте точно знати, як поводитися й як відповідати на запитання. Це повністю залежатиме від того, хто ставить запитання і що їм відомо. Я маю на увазі те, що *ви знаєте або бачили, що вони дізналися, а не те, що вони твердять, що знають*. Усе це докладно описано в «Принципах», і ви ще матимете багато можливостей вивчити ці питання. А тепер я хочу просто розглянути деякі можливі сценарії.

Головний аспект: відхиляйте підозри, доки дізнаєтеся напевно, що вас «взяли на гарячому». Наприклад, припустімо, що ви щойно зустрілися з контактною особою у лісі на околиці її міста. Ви передали їй книги. Вона поїхала, і через п'ятнадцять хвилин вас зупиняє міліція за півкілометра від місця зустрічі. Як ви реагуєте?

— Як би ти вчинила, Трішо?

Тріша Бернар була американкою, родом із Мічигану. Блондинка з блакитними очима, справжня красуня з Середнього Заходу, вона також була найкращим кур'єром, який будь-коли ніс служіння у *Команді*. Тріша володіла жорсткою хваткою й була невтомною трудівницею, яку турбувало лише одне: забезпечення братів і сестер за «залізною завісою» життєво необхідними для них знаряддями служіння. Вона виявляла мало терпіння до нероб і очікувала, щоб у будь-якій ситуації кожен кур'єр не лише ніс «свій хрест», а й проходив «другу милю». Тріша, ветеран-«перший водій», що несла служіння в *Команді* вже другий рік, була людиною, у якої найбільше бажали вчитися «новобранці».

— Правило перше: ніколи нічого не припускати, а це означає, що якщо я не бачила, що контактну особу заарештовано, то я маю вважати, що цього не сталося. Правило друге: щойно мене зупинили —

Поїздки

взяти на себе ініціативу. Я схопила б з приладової панелі карту й до того, як міліціонер встигне розтулити рот, я опустила б вікно й попросила показати мені, як дістатися до кемпінгу або мотелю. Це допомогло б мені відволікти його увагу від причини моєї зупинки. Після того, як він закінчив би пояснювати дорогу, я швидко рушила б, але з часом змінила б напрямок на протилежний указаному ним. У *«Принципах»* написано, що водій не може зустрічатися з контактною особою ближче ніж за 5 кілометрів від його будинку.

— Дякую, Трішо. Абсолютно правильно. Ти цілком контролювала ситуацію і, незалежно від того, які питання, можливо, виникли до тебе в міліціонера з приводу того, що ти робиш на лісовій дорозі посеред ночі, тепер він задумався про те, куди тебе направити. Звичайно ж, якщо контактну особу насправді було затримано, то ти, мабуть, побачила б його автомобіль на узбіччі дороги, але навіть у такому разі ти заперечувала б, що якимось пов'язана з ним.

Норм вів далі:

— Дуже важливо в таких ситуаціях виглядати й поводитися природно, щоб не викликати підозри в співробітників правоохоронних органів або митниці. Якщо ви сидите у фургоні блідий і скам'янілий, а з вас у зимову холоднечу рікою ллється піт, ви, напевно, викличете безліч підозр. Чекаючи, займіться чимось. Почитайте книгу. Пов'яжіть. Приготуйте обід. Ви здивуєтеся, скільки пачок печива, пакетів чіпсів і пляшок кока-коли можна спожити під час одного перетину кордону. Анна Фокс була чемпіоном із відволікання міліціонерів і митників. Вона була справжньою Southern Belle⁴ із Теннессі й під час очікування завжди накладала макіяж. Одного разу Анну попросили вийти з фургона й відчинити дверцята багажника. Вона носила білі рукавички, одну з яких навмисно випустила з рук і попросила офіцера подати її. Він простягнув їй у вікно рукавичку й помахав: швидше проїжджайте. Ще в *Команді* було молоде подружжя з маленькою дитиною, яке постійно «забувало» до перетину кордону викинути використані підгузки. Коли офіцери відчиняли задні двері, їх зустрічала така хмара «запахів», яка, зазвичай, відразу ж прискорювала перевірку.

4 *Southern belle* («південна красуня») — збірний образ молодої мешканки глибинки американського півдня, представниці вищого класу суспільства.

Команда і «Принципи»

На кордоні ніколи не визнавайте наявність у транспортному засобі літератури, якщо тільки ви не бачили, як співробітники митниці проламали стіни або підлогу й виявили її. Ніколи не вірте на слово, якщо вас переконуватимуть у тому, що вони щось знайшли у вашому автомобілі, якщо ви на власні очі не бачили цього. Вас можуть намагатися обдурити або змусити підтвердити те, у чому представники влади насправді не впевнені. КДБ також учить своїх людей усе заперечувати. Отож візьмімо їхній підручник і використаємо їхнє навчання проти них же самих.

Щодо співробітників КДБ або Секурітате, Служби громадської безпеки або Штазі — вони не є нашими ворогами. Будь ласка, пам'ятайте, що вони — просто пішаки в духовній битві, яка більша, ніж вони і ніж ми, *«...бо ми не маємо боротьби проти крові та тіла, але проти початків, проти влади, проти світоправителів цієї темряви, проти піднебесних духів злоби»* (Послання до ефесян 6:12). Я гадаю слова одного з моїх улюблених викладачів Біблії: *«Ми — пішаки у великій духовній битві, а наші нагороди ходять прямо навколо нас»*. Отож пам'ятаймо про це, особливо коли перебуваємо в прямиї конфронтації з ворожими Богові земними владами. І не забуваймо, звідки приходить наша безпека: *«Приготовлений кінь на день бою, але перемога від Господа!»* (Книга приповістей 21:31).

Потім Норм торкнувся найбільш делікатного для усіх кур'єрів питання:

— Ви маєте розуміти, що на кордоні вас щоразу питатимуть, чи є у вас що-небудь, що підлягає декларуванню. Вас питатимуть, чи є у вас зброя, наркотики або порноматеріали. Після цього вас запитають, чи є у вас Біблії. Ми не вимагаємо, щоб ви брехали, однак ви маєте ще до того, як вирушите у свою першу поїздку, вирішити у своєму розумі й серці, що на кордоні ви нікого не зрадите. Ви не скажете, що у вас є література, не визнаєте, кому ви її везете, не покажете таємні сховища у своєму автомобілі й не скажете, що вас послала місія. Якщо ви не можете з цим погодитися, тоді прийміть єдине правильне у такому разі рішення: *«Не їхати!»* Ми можемо перевести вас до іншої команди нашої місії, яка несе служіння вуличного благовістя. Однак якщо ви вирушаєте в поїздку, то маєте прийняти тверде рішення: *«Не зрадити!»*

Поїздки

Те, що ви вирішите, залежить від вас і від Бога. Одні члени *Команди* відповідають митникам: «Ні!», а потім про себе додають: «Не для вас!» Інші намагаються уникнути відповіді на це запитання: «Що за дурниці! Які ще Біблії?» Однак рано чи пізно ви опинитеся в ситуації, коли вам дивитимуться прямо в очі й запитуватимуть: «У вас є Біблія?», поки ви не змушені будете відповісти: «так» чи «ні». Отож вирішуйте тепер, що ви відповісте!

У кімнаті зависла тиша. Кожен із шістнадцяти майбутніх кур'єрів розмірковував над тим, що він щойно почув.

— Як християнинові зіставити вірш із Книги Об'явлення, 21:8, що «всім неправдомовцям, їхня частина в озері, що горить огнем та сіркою, а це друга смерть», із історією про те, як брехня Рахави в спробі захистити шпигунів в Єрихоні залічена їй за праведність? Що ж таке брехня? Чи є брехнею спроба захистити життя або допомогти братові, який живе у країні, де Біблія заборонена? У 9-му розділі Книги Дії Павло намагався втекти від влади, коли було видано наказ про його арешт. Темної ночі його спустили зі стіни в кошику й він утік до Дамаска. Який обман!

— Більшість новачків питання Норма збило з пантелику. Однак усі вони чудово знали, що в Східній Європі й у Радянському Союзі існує величезний голод на Писання і Бог покликав їх допомогти вгамувати його. Норм залишив новачків, щоб дати їм можливість поміркувати про почуте під час обіду.

Після обіду ніхто не звернувся до керівництва з проханням перевести його до іншої команди. Так повторювалося щоосені. За весь час служіння ніхто так і не попросив переведення з *Команди*. Кур'єри були готові як до самого служіння, так і до його наслідків.

Після обіду руку здійняв Генк, брат із Голландії. Він устав і висловив, що було в нього на серці:

— Чесно кажучи, ви, північноамериканські християни, іноді дивуєте мене своєю наївністю. Я взагалі не розумію, навіщо робити з цього проблему. Під час Другої світової війни мої дядьки ховали у себе вдома євреїв. Щовечора вони молилися, просячи в Бога допомоги, щоб «роздобути» додаткові продовольчі картки й прогудувати євреїв, які переховувалися у їхніх будинках. Чи неправильно вони чинили,

Команда і «Принципи»

«позичаючи» картки в нацистських офіцерів? Іноді нам просто доводиться робити те, що треба для продовження нашого служіння!

Більшість кур'єрів, звичайно ж, читали *«Прихисток»* Коррі тен Бум, проте навряд чи хто-небудь із них замислювався над тим, як християнам, які переховували євреїв, удавалося прогудувати їх усіх у країні, де видача продуктів харчування була суворо нормована. Як було прогудувати їх, не «роздобувши» додаткових продуктових карток? Генк сів, а Норм дав присутнім кілька хвилин на роздуми.

Наступною порушили тему «Контакт із віруючими». Майбутнім кур'єрам потрібно було дізнатися багато нового.

«Залиште транспортний засіб, як мінімум, за півкілометра від дому контактної особи та йдіть пішки. Переконайтеся, що за вами не стежать. Завжди перед тим, як привезти літературу, попередньо зустріньтеся з контактною особою. Ніколи не давайте гроші. Дізнайтеся, коли вам найкраще доставити «вантаж». Запитайте, чи не з'явилися якісь нові потенційні контактні особи. Нагадайте, що книги призначено для безкоштовного розповсюдження й не призначено для продажу. Ніколи *нічого* не обіцяйте контактній особі. Якщо у неї є які-небудь прохання, поясніть, що ви нічого не можете обіцяти, а просто передасте її прохання керівництву. Останній пункт, мабуть, найскладніший. Подолавши нескінченні перешкоди і, нарешті, доставивши «вантаж», кур'єр спілкується з братами та сестрами, і його бажання допомогти й ентузіазм задовольнити їхні прохання сягають піку. Проте протягом багатьох років багато місій і окремі особи завдали більше шкоди, ніж користі, давши обіцянки, які, зрештою, виявилися не в змозі виконати. Багато контактних осіб припинили співпрацю із західними місіями через невиконані ними обіцянки. У перші роки свого служіння *Команда* теж припускалася такої помилки, таким чином на особистому болісному досвіді переконавшись у важливості дотримання принципу: *«Нічого не обіцяй!»*

До п'ятниці залишався невивченим лише один розділ із *«Принципів»*: «Що робити, якщо...?»

«Що робити, якщо вас спіймали? Ми робимо все, що в наших людських силах, щоб ретельно підготувати вашу поїздку й молитися Господу про вашу безпеку, ваш «вантаж», ваш автомобіль і вашу кон-

Поїздки

тактну особу. Однак іноді, з певних причин, Бог може допустити, що вас спіймають. Це відбувається не дуже часто, але все ж трапляється. Зазвичай *Команда* доставляє братам і сестрам обсяг літератури, еквівалентний 150–250 тисячам Біблій у рік. Але іноді все йде не так, як нам хочеться, і ви маєте бути до цього готові. Зараз я прочитаю список запитань, які вам, швидше за все, поставлять, і правильні відповіді на них. Після того, як вас затримали, ви маєте обмежити свої відповіді тим, що написано у вашому паспорті або візі. Але не надавайте будь-якої іншої особистої інформації, а також завжди вимагайте зустрічі з представником свого посольства. Вимагайте часто й голосно, якщо це необхідно.

1. Чи співпрацюєте ви з якоюсь організацією?

Відповідайте: «Ні». Щойно ви залишаєте Відень, ви більше не перебуваєте у санкціонованій місією поїздки. Тепер ви — у приватній поїздки на позиченому транспортному засобі. «Вони» не мають знати, що ви — співробітник місії.

2. Хто вас послав?

Це дуже просто. Скажіть, що вас послав Бог. Адже саме Він і послав вас!

3. Вам за це платять?

Я не жартую. Вам обов'язково поставлять це запитання. Служби безпеки не мають жодного поняття про добровольців, яким доводиться збирати власні кошти для свого служіння. Відповідь проста: «Ні». Тому що ми, звичайно ж, не платимо вам!

Норм розреготався, а разом із ним захихотіла й більшість кур'єрів.

4. Чий це автомобіль?

Ви маєте запам'ятати ім'я власника. Назвіть його і скажіть, що він ваш друг. Насправді, він — брат у Христі, однак залиште подробиці для себе. Досить назвати його «другом».

Команда і «Принципи»

5. *Де ви отримали автомобіль?*

На це питання відповіді трохи складніше. Можна назвати країну. Очевидно, що в жодному разі не можна назвати Відень. Припустімо, автомобіль зареєстрований у Британії. Ви можете відповідати: «Він зареєстрований у Великобританії». Отож ви не сказали нічого нового і не відповіли на запитання. Якщо ви промовчите, «вони» зроблять висновок, що ви забрали його де-небудь в іншому місці, а не там, де він зареєстрований. Якщо ви відмовитися відповідати на їхнє запитання, «вони» подумують, що ви відмовляєтеся від співпраці, що вже добре. Спробуйте ясно дати зрозуміти, що ви не маєте наміру співпрацювати.

6. *Хто знайомий із власником?*

Це зазвичай «перший водій». Утім ви можете відмовитися відповідати. Найголовніше — не відповідати на будь-які з питань, відповідь на які не є очевидною з паспорта або вашої візи. Це наша спільна позиція з усіх питань. Якщо ви відповідаєте на одні запитання, але відмовляєтеся відповідати на інші, вас будуть обманним шляхом намагатися змусити відповідати. Якщо ви відповідаєте на такі питання, як: «Скільки у вас братів і сестер?», що їх абсолютно не цікавить, але не відповідаєте, коли вас питають: «Де ви отримали фургон?», вони розуміють, що ви хочете приховати це.

7. *Де ви взяли літературу?*

«Бог дав!»

8. *Ви купили її?*

«Її дав Бог!»

9. *Скільки ви заплатили за неї?*

«Її дав Бог». Річ у тім, вони не так зацікавлені у вартості літератури, як у тому, хто стоїть за цією поїздкою.

Поїздки

10. *Де ви взяли гроші, щоб заплатити за неї?*

Так вони будують допит. Вони хочуть знати, хто стоїть за поїздкою. Відповідайте: «Бог дав їх».

11. *Хто ви за професією?*

Вам може захотітися пожартувати, що ви «ловець людських душ» або «любитель-професіонал», проте перестаньте ламати комедію і відповідайте просто: «Це не стосується нинішньої ситуації».

12. *Скільки вам платять?*

«Це не стосується нинішньої ситуації»... або якщо ви американець, то можете відповісти: «У моїй країні не прийнято ставити такі нетактовні запитання».

13. *Що ви збираєтеся робити з літературою і де ви берете її?*

Найкраще прикинутися наївним. Якщо ви не відповідаєте на всі питання, це створює враження, що ви знаєте людей, яким везете літературу, але відмовляєтеся назвати їх. Краще, ніж мовчати або говорити, що «це не стосується нинішньої ситуації», відповісти, що ви везете її для церкви. Ви не знаєте, для якої саме, ви збиралися знайти будівлю з хрестом і вивантажити її там.

14. *Чи відомо вам, що, роблячи це, ви порушуєте закон?*

Ви можете просто відповісти: «Ні». Або сказати: «А хіба ваша конституція не гарантує громадянам свободу віросповідання?»

15. *Чи бували ви у нашій країні раніше?*

Просто відповідайте: «Подивіться у мій паспорт. Там указано, де і коли я бував», або «Це не стосується нинішньої ситуації».

16. *Які міста ви відвідали?*

«Це не має значення».

Команда і «Принципи»

17. *Чи знаєте ви кого-небудь із віруючих у нашій країні?*
Психологи стверджують, що ви маєте спілкуватися з людиною принаймні сім років, перш ніж зможете стверджувати, що знаєте її. Тому правильна відповідь: «Ні!»
18. *Чи знайомились ви коли-небудь із віруючими в цій країні?*
«Це не стосується нинішньої ситуації». Якщо ви бували в цій країні раніше, вони вважатимуть, що тоді ви робили те ж саме. Тому просто відхиліть запитання, стверджуючи, що воно недоречне.
19. *Чи ввозили ви раніше літературу в нашу країну?*
«Це не стосується нинішньої ситуації». Знову ж, вони припускатьимуть, що ви вже ввозили літературу, незалежно від того, що ви відповісте.
20. *Минулого разу ви в'їжджали в країну на цьому автомобілі?*
«Питання недоречне».
21. *Яка мета вашого приїзду?*
«Я — турист».
22. *Чи бували ви в інших країнах Східної Європи?*
«Подивіться у мій паспорт».
23. *Хто ці люди, з якими ви подорожуєте?*
«У вас є їхні паспорти. Ви знаєте їхні імена. Вони — мої друзі».
24. *Де вони працюють?*
«Запитайте їх».
25. *Де ви познайомилися з ними?*
«Це не стосується нинішньої ситуації».

26. *Де ви живете в Європі?*

«Це не має значення».

Сподіваюся, ви все зрозуміли. Намагайтеся видати якомога менше інформації. Якщо вас просять написати що-небудь, просто напишіть їм Добру Новину. Під жодним документом не ставте свій підпис.

Найімовірніше, що незабаром вас розділять, а коли знову зведуть разом, то слухатимуть, про що ви розмовляєте. Нічого не говоріть одне одному. Іноді «вони» можуть зіграти в доброго й злого міліціонера. Один допитає — дуже злий, а інший — симпатизує. Нехай це не введе вас в оману.

Вам ставитимуть запитання в окремій кімнаті й говоритимуть: «Ваш супутник усе нам розповів, і якщо ви просто підтвердите його слова, вам же буде краще — ми зможемо відпустити вас». Вони брешуть. Нічого не говоріть. Якщо ви повірите їм і розповісте те, що знаєте, вони повернуться до вашого супутника й зроблять те ж саме з ним, тільки на цей раз уже оперуючи достовірними фактами, наданими вами. Тоді ваш супутник також може проговоритися й видати ще більше інформації. Отож не кажіть нічого. Головне правило: *незалежно від того, що, за їхнім твердженням, вони вже знають, припускайте, що вони не знають абсолютно нічого, крім того, що їм говорите ви.*

Окрім цього пам'ятайте, що, найімовірніше, до вашої камери підсадять інформатора. Постійно будьте насторожі. Свідчіть про Христа, але не видавайте інформації ані слідчим, ані сусідам по камері.

Після того, як вас затримали, існує небезпека, що ви матимете відчуття повного полегшення. Вас уже спіймали, що ще можуть із вами зробити? Небезпека ж полягає у тому, щоб не почати говорити занадто багато. Знову ж, ухваліть рішення, що ви не скажете нічого, крім того, що вони можуть дізнатися з вашого паспорта і візи.

Норм узяв роздруківку *«Принципів»*.

— Я хочу прочитати вам цитату з твору Олександра Солженіцина *«Архіпелаг ГУЛАГ»*⁵, яка дуже добре пояснює, яким має бути наше ставлення до в'язниці:

5 The Gulag Archipelago, Alexander Solzhenitsyn. © 1972 Harper and Row.

«До в'язниці треба ступити, не тремтячи за залишеним позаду затишним життям. На порозі треба сказати собі: життя скінчилося, трохи рано, але нічого не вдієш. На свободу я не повернуся ніколи. Я приречений на загибель — зараз або трохи пізніше, але пізніше буде навіть важче, краще раніше. Майна у мене більше немає. Близькі померли для мене — і я для них помер. Тіло моє віднині для мене — марне, чуже тіло. Тільки дух мій і моя совість залишаються цінні й важливі для мене. І перед таким арештантом — здригнеться слідство!»

Норм застеріг майбутніх кур'єрів:

— Якщо ви думатимете лише про те, як швидше вибратися із в'язниці, ви зігнетесь під величезним внутрішнім тиском і можете здатися й почати відповідати на запитання. Просто прийміть як належне, що в'язниця — це місце, яке на цей момент для вас приготував Бог, а майбутнє віддайте в Його руки. У Свій час, Своїм способом Він розв'яже цю проблему. Зміцніть свій розум і захистіть його від нападів супротивника, а також покійно прийміть обставини, у яких ви опинилися. А зараз ми змінимо формат нашого навчання й проведемо невелику рольову гру.

Сказавши це, Норм попросив кількох «перших водіїв» принести невеликий столик і два стільці.

— Синклере, сядь тут. Ти будеш здійснювати допит. Тепер нам потрібен доброволець. Може ти, Еллі? Будь ласка, сядь на інший стілець.

Синклер Макденіелз⁶ був високий і сильний, родом із Шотландії. Перш ніж стати християнином, він працював викадайлором у барі. Саме такий вигляд він і мав. Він мав міцну статуру й у вільний час займався важкою атлетикою. Незважаючи на те, що Синклер не дістав належної освіти, він, одну за одною, поглинав книги з історії й апологетики та міг пояснити і захистити Євангелію перед будь-ким — від дитини до найтитолованішого професора. У багатьох християн при думці про дискусії з нехристиянами горло пересихає.

6 Ім'я змінено.

Поїздки

Тільки не в Синклера. Він був готовий узяти на себе будь-якого опонента й вилити на нього аргументи й думки, почерпнуті в Клайва Льюїса, Джоша Мак-Дауелла, Френсіса Шеффера та інших. Його розумові здібності були такими ж вражаючими, як і статура. Він був досвідченим кур'єром, який пройшов арешт і сорокаденний термін тюремного ув'язнення в Югославії під час поїздки «0518»; його спіймали в Східній Німеччині зі спеціальним транспортним засобом, він проігнорував вимоги прикордонників віддати їм ключі. Він тримав їх у руці, напруживши кожен м'яз свого тіла. Для того щоб надіти на нього кайданки і відібрати ключі, трьом прикордонникам довелося докласти неабиякі зусилля. Під час затримань він неодноразово пройшов і допити, і фізичне насильство.

Еллі Зедерстром⁷, навпаки, нещодавно стала членом *Команди*. Вона була шведкою, блондинкою з блакитними очима, приголомшливо привабливою, уособленням наївності й невинності. Однак іноді зовнішність може бути оманливою...

Синклер нахилився до Еллі, похитав головою, підняв брови й наперед попросив у дівчини пробачення: «Послухай, Еллі, пробач мені те, що має статися. Норм хоче, щоб усе було якомога реальніше». Зробивши такий короткий вступ, Синклер «увійшов в образ».

— Як вас звати?

— Еллі Зедерстром.

— Чому ви приїхали в нашу країну?

— Я — туристка.

— Туристи не ввозять контрабандну літературу. Вони приїжджають подивитися на визначні пам'ятки. А ви, як я бачу, приїхали сюди з іншою метою. Скільки у вас в машині книг?

— Порахуйте, якщо хочете знати!

— Де ви їх взяли?

— Бог дав.

— Він просто з'явився з неба і дав вам їх? — Голос Синклера ставав усе голоснішим із кожним наступним питанням. — Сподіваюся, ви не думаєте, що ми вам віримо? Де ви взяли їх?

— Нам їх дав Бог!

⁷ Ім'я змінено.

Команда і «Принципи»

Синклер ударив кулаком по столу, і кожен із присутніх у кімнаті мимоволі здригнувся. Його обличчя стало червоним, він закричав ще голосніше:

— Я питаю, де ви взяли ці книги, і я змушу вас відповісти! В іншому разі ви проведете у в'язниці довгий-довгий час. Якщо не хочете там опинитися, скажіть мені, де ви їх взяли!

— Бог дав.

— Де ж Він дав їх вам? — знову розлючено закричав Синклер. — Де ви почали свій шлях?

Він замахнувся правою рукою, ніби, щоб ударити Еллі, і закричав:

— Де ви взяли ці книги? Яке у вас завдання?

Еллі мала переляканий вигляд, не тому, що вона злякалася Синклера, свого колегу-кур'єра, а тому що на мить дістала реальне відчуття того, що може статися насправді. «А якщо...» Реальність може виявитися вкрай незручною, особливо коли поруч стоятиме зовсім чужа людина, не брат у Христі, а розлучений безумний, як у Біблії названо атеїста.

— Найголовніше, що я можу вам сказати, це те, що Бог любить вас і тому послав Свого єдиного Сина на смерть за ваші злі справи.

Синклер опустил руку. Він був єдиним «слідчим», тому йому доведеться самому грати й доброго, й злого.

— Мені шкода, що я здійняв на вас руку. Мені хочеться бути тут не більше, ніж вам. Мене змушують робити цю роботу — інакше мене звільнять. Допоможіть мені, будь ласка. Якщо ви просто розповісте те, що вони хочуть знати, то і ви, і я зможемо піти додому. Вам повернуть ваш фургон, і ви поїдете. Невже ви не можете просто відповісти на декілька запитань, і тоді ми всі зможемо розійтися. Тоді ви будете вільні.

— Я розповіла вам усе, що знаю.

— Ви отримали візу у Відні. Де ви там зупинилися: у друзів чи в *готелі*?

— Я більше не скажу вам ні слова, поки не зможу поговорити з ким-небудь із посольства Швеції.

Тут у розмову втрутився Норм:

— Добре! Дуже добре! Ви обидва — молодці. Тепер можете повернутися на свої місця. Еллі, я сподіваюся, ти не дуже злякалася,

Поїздки

тому що те, що тут відбувалося, — ніщо порівняно з реальним допитом. Траплялося, що наших людей жорстоко били й ув'язнювали. Кожен із вас має бути готовий до будь-якої ситуації, яку Бог може допустити у вашому житті.

Еллі всміхнулася, до неї повернулися спокій і врівноваженість.

— Немає проблем. Ми будемо довіряти Богові, щоб Він дав нам сили й правильні слова, якщо все буде настільки погано.

— Гаразд. Вибачте, якщо побачене було занадто приголомшливим. Кур'єри, повторімо три головні правила поведінки під час допиту: ухилитися, заперечувати й нічого не розголошувати. Що більше ви вивчатимете «*Принципи*», то більше все це ставатиме вашим другим «я», особливо якщо ви пам'ятатимете, Хто на вашому боці.

Я хочу закінчити нашу орієнтацію молитвою.

Отче, ми приходимо до Тебе й просимо, щоб Ти дозволив нам виконати служіння, яке довірив нам. Ми молимося, щоб Ти зробив зрячі очі сліпими й допоміг безпечно доставити Біблії й християнські книги для тих, хто їх потребує. Ми молимося про те, щоб коли справи підуть не так, як заплановано, Ти керував нами й направляв наші думки і слова. Це — Твоє служіння, а не наше, і ми хочемо ходити один перед одним і перед Тобою у світлі. Убережи нас від помилок, що можуть зашкодити нашим братам і сестрам, які живуть у Східній Європі. Перетвори кожну нашу поїздку на ковток свіжого повітря й підбадьорення для тих, кого ми відвідуватимемо. В ім'я Ісуса ми просимо. Амінь.

На цьому Норм закінчив навчання.

— Дякую кожному з вас за те, що ви не побоялися стати частиною цього служіння. Це служіння буде напружувати й виснажувати вас до межі, але, несучи його, ви станете свідками і дивовижних чудес, і щедрих благословень. Ласкаво просимо в *Команду!*

РОЗДІЛ 5

ПОЇЗДКА В НАЙДЖЕЛ

*Офіс Команди, 22-й район Відня, Австрія
Четвер, 3 грудня 1981 року*

Норм Сміт, керівник служіння, рився у шухляді свого столу в пошуках номера телефону Джима й Шарлотти Джексонів.

Джексоми не були офіційними членами *Команди*, отож не проживали в будинку, що служив їй гуртожитком. Вони жили на південному сході Відня, у будинку, що належав сім'ї Ольманнів. Після того як батьки Шарлотти повернулися до Європи, вони збудували будинок недалеко від угорського кордону. Ольманни використовували будинок як місце зустрічі домашньої церкви й груп із вивчення Біблії, а підвал — для зберігання християнських книг і Біблій румунською мовою, які одна з німецьких місій транспортувала до Румунії. Періодично біля їхнього будинку з'являлися автомобілі з німецькими номерами й завантажували літературу в причепи-кемпери. Транспортування «вантажу» в Румунію ставало надзвичайно важким завданням, усе більше транспортних засобів було виявлено на кордоні, і це призводило до того, що в підвалі осідало все більше й більше книг.

Тієї осені, пройшовши орієнтацію *Команди*, Джексоми сумлінно відвідували всі щотижневі молитовні зустрічі, які відбувалися щочетверга пізно ввечері. З огляду на те, що дорога додому займала близько години, вони лягали спати не раніше першої години ночі. Спостерігаючи це, Сміт вважав, що вони щиро бажали служити, оскільки люди, які так сумлінно відвідували пізні вечірні молитовні зустрічі, не могли не бути серйозними у своїй посвяті. І він вирішив відправити Джима у Найджел, що таємною мовою *Команди* означало Східну Німеччину, в поїздку з перевезенням контрабандної християнської літератури.

Поїздки

Поїздки до Найджела відрізнялися від звичайних поїздок, і для них було розроблено окрему збірку *«Принципів»*, хоча й трохи меншу. Для цих поїздок не було передбачено жодних спеціальних транспортних засобів. Команда завантажувала фургон книгами до вікон, закидала зверху спальними мішками й вирушала у Західний Берлін.

У червні 1972 року Східна і Західна Німеччини підписали «Угоду про транзит», що забезпечувала безперешкодне пересування осіб і товарів із Західної Німеччини до Західного Берліна спеціально призначеними для цього коридорами автобану. У період із 1972 по 1990 рік уряд Західної Німеччини виплатив за цей привілей понад *2,2 мільярда марок* (приблизно 1 мільярд доларів). Відповідно до угоди, ці кошти мали піти на утримання й будівництво транзитних автобанів. Як би східні німці не називали ці дороги, вони не були автобанами, принаймні взагалі не відповідали західному визначенню терміна «автобан». Західнонімецькі автобани, супермагістралі, покрито товстим шаром асфальту, на яких не існувало обмеження швидкості, і «Порше» міг непомітно розвинути швидкість 200 км/год. Східнонімецькі ж «автобани» були на третину покриті асфальтом, на третину — бруківкою й на третину — вибоїнами, через які гранична швидкість не могла перевищувати 100 км/год.

Відповідно до *«Угоди про транзит»*, приватні транспортні засоби не підлягали митній перевірці, якщо вони здійснювали переїзд із Західної Німеччини до Західного Берліна. Проте вони зобов'язані були залишатися на певних маршрутах, і час їх перебування на території Східної Німеччини було суворо регламентовано. Якщо мандрівник затримувався на більш ніж шість годин, зазвичай на іншому кінці його допитували й штрафували. З'їзд із маршруту погрожував штрафом, тюремним ув'язненням, конфіскацією транспортного засобу або ж усім разом узятим. Транзитному транспортному засобу суворо заборонялося під час проходження маршрутом випускати людей або вивантажувати будь-який вантаж. Для забезпечення виконання цих правил автобани з транзитними коридорами патрулювали автомобілі *фольксполіцай* (Народної поліції), як із маркуванням, так і без нього. Часто патрульні машини ховалися в паркувальних кишнях уздовж шляху проходження автобану з вимкненими фарами й стежили за

Поїздка в Найджел

порушенням транзитного *договору*. Всі основні автобани, на яких знаходилися транзитні коридори, було обладнано оглядовими вежами, а охоронців — оснащено біноклями нічного бачення, щоб стежити за підозрілими подіями.

Оскільки вважалось, що ставлення влади Східної Німеччини до ввійманого на порушення правил транзитного маршруту громадянина ФРН буде значно суворішим, ніж до американця, британця або скандинава, «*Принципи*» суворо забороняли участь у поїздках до Найджела громадянам цієї країни. Ще однією проблемою могла стати мова. Під час перетину міжнародних кордонів кур'єри мали розмовляти й відповідати на запитання, поставлені лише їхньою рідною мовою. Як не дивно, більшість прикордонників у країнах-членах Варшавського договору не розмовляли англійською, тому відхилити випадкові питання було вкрай легко: вони могли просто зробити вигляд, що не розуміють німецької, російської або іншої місцевої мови. Громадянин Німеччини навряд чи міг зробити вигляд, що він не володіє німецькою, і це значно підвищувало ймовірність і кількість запитань.

Саме тому, коли того четверга Норм Сміт зателефонував Джексоніві, він запросив у поїздку лише Джима.

— Привіт Джиме, це Норм Сміт. Ви з Шарлоттою плануєте бути сьогодні на молитовній зустрічі?

— Звичайно. Ми присутні на молитві щочетверга.

— Гаразд. Тоді ми зможемо поговорити перед молитвою. Я просто хотів, щоб ви знали, що наш приятель Найджел давно вже хоче зустрітися з тобою. Обговорімо це ввечері. Ви зможете приїхати сьогодні на півгодини раніше?

— Звісно. Побачимося о 7 вечора.

Того вечора Джим і Шарлотта вийшли з дому о 6 годині й поспішно сіли у свій помаранчевий «Фольксваген Бітл» 1973 року випуску. У Джима з цим «жуком» були особливі стосунки — стосунки любові-ненависті. Автомобіль майже завжди заводився сам, а якщо цього не ставалося, на рівній поверхні Джим міг завести його з поштовху. «Жук» працював на шестивольтовій батареї, що означало відсутність паливометра й таке тьмяне світло фар, що він їздив Віднем зі ввімкненим дальнім світлом і ніхто цього не помічав. Він також не пере-

Поїздки

вищував 90–100 км/год під гору зі зчепленням. У всьому ж іншому автомобіль був надійним і того дня домчав Джексонів на молитовну зустріч *Команди* за півгодини до її початку, як і було домовлено.

Джим і Шарлотта піднялися в офіс служіння, який розміщувався на другому поверсі звичайного житлового будинку, в якому жила *Команда*. Норм сидів за письмовим столом.

— Джиме, ти можеш прийти в понеділок на підготовку до поїздки? На жаль, цього разу ми не можемо відправити й тебе, Шарлотто, але плануватимемо вашу з Джимом спільну поїздку вже в січні.

— Домовилися. О 8:15 я буду на ранковій молитві. Але я хотів би хоч стисло дізнатися про поїздку і скільки часу вона займе? — Це була перша поїздка Джима, тому прагнув дізнатися будь-які подробиці.

— У понеділок — підготовка, у вівторок ви виїжджаєте до Снупі, у середу рушаєте в «Генсслер-ферлаг» під Штутгартром, де завантажите книги, потім поїдете в Берлін через південний кордон, який перетнете під Гіршбергом. Доставлення буде лише в один бік, тому дорогою додому нікуди заїжджати не доведеться. «Перший водій» — Стівен Роджерс. Він навчатиме Еллі Зедерстром на роль «першого водія». Ти будеш особою-супровідником. Побачимось у понеділок!

Стівен був високим, худим хлопцем із кучерявим волоссям, родом із Великобританії. Тривав другий рік його служіння в *Команді*. За місяць до цього його поставили в пару з Еллі, а супровідною особою був одружений член команди на ім'я Тед. Це була тривала поїздка до Польщі. Замість того, щоб їхати з Австрії до Польщі через Чехословаччину, кордони якої були одними з найскладніших для перетину, кур'єрам доводилося добиратися туди через Німеччину, Данію, Швецію, а потім паромом — у польський порт Свіноуйсьце на узбережжі Балтійського моря. Оскільки такі поїздки були дуже дорогими, а польські прикордонні переходи — одними з найпростіших, для поїздок до Польщі використовували найбільші за місткістю спеціальні транспортні засоби. Ця конкретна поїздка відбувалася під час шторму, й паром не міг пристати до польського берега впродовж трьох днів. Тед провів більшу частину часу в ліжку за читанням і в спробі подолати морську хворобу, яку спричинила хитавиця. Стівен же й Еллі почувалися чудово й провели три дні, розмовляючи й

Поїздка в Найджел

досліджуючи корабель, розповідаючи одне одному про своє життя й поринаючи у почуття закоханості. Це легко відбувалося в замкнутому просторі під час кількадечної подорожі, особливо за відсутності супровідної особи...

У понеділок почалася серйозна підготовка до поїздки. Вона містила запам'ятовування імен, адрес контактних осіб та маршруту. Якби це була звичайна поїздка, її учасникам було б видано адреси запасних контактних осіб. Якщо першої контактної особи не буде вдома, кур'єрам необхідно було їхати до другої. Під час поїздок у Найджел, однак, часу на поїздки-дублі не було, тому запам'ятати треба було адресу лише однієї контактної особи. Або доведення відбувалося щасливо, або кур'єри мали повернутися в Берлін і повторити спробу наступної ночі.

Брати в дорогу записані адреси й помічені карти суворо заборонялося, тому кур'єрам доводилося покладатися лише на власну пам'ять. Проблема зі схемами розташування місць доставляння полягала в тому, що кур'єри не мали права брати в дорогу фотоапарати, і схеми малювалися «на око», часто з неточностями в масштабі або розташуванні орієнтирів. У темряві, працюючи лише за пам'яттю, деякі кур'єри губилися самі або ж не могли знайти будинок контактної особи. А через обмеження в часі це було особливо небезпечно.

Поїздки до Найджела багато чим відрізнялися від звичайних поїздок: потрібно було запам'ятати менше імен та адрес контактних осіб, у супертранспортних засобах у стилі Джеймза Бонда не було жодних спеціальних відсіків для контрабандної літератури, як не було й виснажливих годин очікування на кордоні та інших різного роду переживань. Під час звичайної поїздки для доведення літератури за допомогою спеціального транспортного засобу кур'єрам може знадобитися день-два тільки для того, щоб дістатися до кордону. Переживання і пов'язаний із ними страх розтягуються на більш тривалий період часу. І навіть після того, як кур'єрам удається-таки в'їхати в країну, їм доводиться подорожувати поганими дорогами ще день-два, перш ніж зробити доставляння. Під час таких поїздок напруженість сягає надзвичайно високого рівня. Під час поїздок у Найджел кілька днів звичайної поїздки втискаються у шість годин. Вони набагато інтенсивніші, сповнені високого нервового напруження,

Поїздки

адреналіну. Кур'єри або любили ці поїздки, або ж ненавиділи. Кожен із них мав про поїздки в Найджел свою, недвозначну думку.

Приготування до звичайної поїздки містили закупівлю їжі, проте для поїздок у Найджел усі закупи робилися лише в Німеччині, оскільки німецькі ціни на продукти були значно нижчими, ніж у Австрії, а *Команда* володіла вкрай мізерним бюджетом. Окрім того, що було ще більш важливо, кур'єри не хотіли, щоб у їхніх гаманцях були будь-які товарні чеки або квитанції з Австрії, в разі якщо щось поверне не так. Для них було вкрай важливо відвести від Австрії, а конкретно — від Відня, найменші підозри...

Підготовка до поїздок мала також і духовний бік. Вона містила молитву команди протягом усього дня. Джим Джексон вирішив, що того понеділка він буде постувати й молитися про те, щоб під час їхньої поїздки Бог зробив зрячі очі сліпими. Піст — це духовна дисципліна. У 58-му розділі Книги пророка Ісаї написано, що саме він може посприяти розриву духовних кайданів. Джим до кінця не розумів такі битви, що тривали в духовному світі. Якщо Богові й так відомі наші потреби й навіть бажання, чому необхідно молитися? І як ситуацію може змінити день, проведений без їжі й у молитві? Джим не розумів, ні «чому», ні «як», проте він твердо вірив, що піст і молитва — це зброя, яка є в арсеналі християнина для боротьби проти духовної темряви, а він у той момент потребував будь-якої допомоги, яку тільки міг дістати в цій боротьбі.

У понеділок ввечері Джим перебував у піднесеному настрої у зв'язку з поїздкою і з нетерпінням очікував, щоб побачити, як діятиме Бог. Нещодавно він прочитав книгу брата *Ендрю «Божий контрабандист»*, яка відкрила йому очі на страждання церкви у Східній Європі. До того ж для брата Ендрю все завжди складалося чудово. А хіба могло бути інакше?

*Західнонімецький автобан, поблизу австрійського міста Лінц
Вівторок, 8 грудня 1981 року*

Стівен, Еллі та Джим виїхали з Відня досить пізно. Стівен був за кермом фургона з голландською, а не австрійською реєстрацією. Це

Поїздка в Найджел

була хороша новина. Погана ж новина полягала в тому, що фургон було зареєстровано на сестринську місію *Команди*, розташовану в Голландії. Джим почав розмірковувати про це вголос.

— Я не розумію, Стівене. Чому ми їдемо «Фордом Транзитом», зареєстрованим на філію місії в Голландії? Якщо нас зловлять, як ми пояснимо, хто ми? Це позбавлено для мене будь-якого сенсу.

— Я теж не розумію, — відповів Стівен. Він не був людиною, яка переживала б через такі дрібниці. Його думки були повністю зосереджені на поїзді. Тому він змінив тему:

— Ми замешкались із виїдом із Відня, тому будемо в Снупі дуже пізно. Я не хочу завдавати їм незручностей і обтяжувати нашим пізнім прийомом.

«Снупі» — це кодове ім'я німецької родини, яка завжди надавала *Команді* нічліг, сніданок і місце зберігання літератури й жила в лісовій частині Баварії. Глава сім'ї був відродженим християнином, справжнім німецьким бароном, зовсім не «червоним», саме тому сім'ї і дали кодове ім'я «Снупі». Його дружина була високою, енергійною жінкою, сповненою, здавалося б, нескінченної енергії та ентузіазму стосовно всього, що пов'язано з християнством. Її радість у Господі передавалася іншим, й ніхто ніколи не їхав із маєтку родини Снупі, не перебуваючи в духовному піднесенні й не діставши підбадьорення.

Із багатьох причин, однією з яких була логістика, маєток родини Снупі був ідеальним місцем для зупинки команд, які подорожували до Східної Європи. Він перебував приблизно за дві години їзди як до чехословацьких прикордонних переходів, так і до західнонімецького автобану й знаходився поруч із основними маршрутами *Команди*. У маєтку був гараж на п'ять автомобілів, одна з секцій якого була наповнена християнською літературою чеською та словацькою мовами, яку там зберігала *Команда*. Сім'я Снупі була на диво привітною й гостинною, а двері їхнього дому — завжди відчинені для кур'єрів. На території їхнього маєтку були розташовані численні рублені будиночки для туристів, де кур'єри зупинялися на ніч під час поїздок.

Того вечора Стівен, Еллі та Джим прибули до будинку Снупі о 7:30 вечора. Вони виїхали рано-вранці наступного дня й дісталися

Поїздки

до видавничого дому «Генсслер-ферлаг», неподалік від Штутгарта, ближче до полудня.

*Видавництво Генсслера, Нойхаузен, Західна Німеччина
Середа, 9 грудня 1981 року*

Музичним видавництвом, яке заснував його батько 1919 року, тепер керував Фрідріх Генсслер-молодший. Згодом до асортименту продукції видавництва додалася й християнська література. У 1930-ті роки батько Фрідріха впав у немилість нацистської влади, оскільки друкував збірники творів єврейських композиторів. Після декількох років переслідувань із боку нацистів, 1941 року видавництво було закрито. Коли ж воно знову відновило свою діяльність 1950 року, його очолив Фрідріх Генсслер-молодший. Фрідріх Ольманн, батько Шарлотти Джексон, познайомився з Генсслером-молодшим на початку 1970-х років, і вони, на свій подив, виявили, що їм довелося пережити багато спільного під час примусової служби в лавах фашистських військ. Наприкінці Другої світової війни Гітлер застріб усіх, навіть літніх людей і підлітків, працездатних і непрацездатних, до збройних сил. П'ятнадцятирічний Фрідріх Генсслер, як і Ольманн у Дахау, благав Бога про допомогу... і дістав її. Генсслер був призваний до лав ВПС і розквартирований неподалік від Штутгарта. Незабаром його перевели в загін виконання вироків. Коли засуджених до смертної кари вперше вишикували на розстріл, молодим призовникам наказали стріляти в них, у іншому разі їх самих погрожували розстріляти. Молодий Фрідріх молився, щоб Бог допоміг йому не виконати наказ. Раптом офіцер забрав у Генсслера пістолет і вказав на лопату:

— Не ти! Ти будеш їх ховати.

Відгоді в Німеччині й Ізраїля навряд чи був щиріший друг, аніж Фрідріх Генсслер, який видав безліч книг про цю країну й пристрасно закликав християн молитися про обраний Богом народ та його батьківщину — Землю Обітовану.

Східнонімецькі християни також навряд чи мали на Заході більш широкого друга, ніж Фрідріх Генсслер. Завжди, коли в його видавництво прибувала команда кур'єрів із Відня, Генсслер відчиняв перед ними

двері своїх складських приміщень і запрошував брати *все*, в чому, на їхню думку, мають потребу східнонімецькі християни. Прохання про надання безкоштовної християнської літератури для Східної Німеччини було розіслано багатьом західнонімецьким християнським видавцям, однак більшість із них відмовили, посилаючись на фінансові збитки. Лише видавничий дім Генсслера й німецька «Церква братів у Христі» надали вільний і безперешкодний доступ до всієї своєї наявної літератури. Станом на 1981 рік Генсслер пожертвував *Команді* так багато безкоштовної літератури для транспортування до Східної Німеччини, що його видавництво опинилося на межі банкрутства.

Існує два види християнських видавців: ті, хто використовують видавничу справу, щоб заробити гроші, й ті, хто використовує зароблені гроші, щоб видати ще більше літератури. Фрідріх Генсслер, безумовно, належав до останньої категорії. Йому була важлива Євангелія, а не гроші. Мамону ж він використовував для служіння наближення й поширення Божого Царства; сама вона не була метою. Принаймні не для Фрідріха Генсслера.

— Беріть стільки книг, скільки потрібно. Лише складіть перелік того, що візьмете, аби ми знали, що у нас залишилося для інвентаризації. Щойно закінчите завантаження, приходьте на молитву й вечерю. — І Генсслер пішов. Стівен заїхав у приміщення складу, й команда почала завантажувати літературу.

— Овва, тут є чудові книги! — захоплювалася Еллі, вражена великою кількістю красивих повноколірних книг про Ізраїль.

— Неймовірно! І це — не залишки, що не продалися. Він віддає абсолютно нові, останні свої книги, найкращі з кращих.

Джим був єдиним на всю команду, хто хоч трохи розумів по-німецьки. Він міг читати назви й почав вибирати те, що піде в фургон: матеріали з учнівства, пісенники та християнську класику. Асортимент літератури вражав.

Команда завантажила фургон по вікна. Два ряди задніх сидінь «Форда Транзита» вийняли й тільки передні сидіння залишили для пасажирів. Увесь вивільнений простір тепер було заповнено книгами німецькою мовою, які ще пахли друкарською фарбою. Кур'єри накидали поверх книг свої спальні мішки та багаж на випадок, якщо

Поїздки

східні німці захочуть усе ж відчинити двері. Вони не мали робити цього, проте хто зна...

До фургона завантажили близько 2500 книг. Джексон швидко подумки порахував і зрозумів, що вроздріб книги, ймовірно, вартували б понад 20 тисяч доларів. Це був величезний і дорогоцінний подарунок для братів та сестер зі Східної Німеччини.

Команда завершила навантаження й вирушила до резиденції Генсслерів на обід. У Німеччині основним часом прийому їжі є обід. Саме була обідня пора. На столі стояв духмяний свіжоспечений хліб, справжній традиційний німецький коричневий хліб із цільного зерна, нарізані скибочками саламі й сири, справжнє вершкове масло, варення й гарячий чай. Будинок був дуже гарно оздоблений, а в самому центрі вітальні стояло неймовірної краси фортепіано. Еллі була захоплена інструментом, і Фрідріх помітив це.

— Ми друкуємо ноти, проте, як не дивно, донедавна в нас не було інструмента, на якому можна було б виконувати ці твори. Наш особистий прибуток від видавництва доволі скромний, і ми були неспроможні придбати власне фортепіано. Ми молилися, щоб Бог дав нам інструмент, і Він відповів на наші молитви. Так у нас з'явилося це фортепіано.

Кур'єри були вражені. Перед ними стояв чоловік, чие життя відповідало його переконанням. Людина, яка жила вірою, незважаючи на те, що вона могла б обрати більш розкішний спосіб життя. Кур'єри завжди насолоджувалися спілкуванням і спільною молитвою з сім'єю Генсслерів. Настав час рушати в дорогу. Прощаючись із кур'єрами, Фрідріх ледь стримував занепокоєння. Він не з чуток знав, як усе може обернутися в цьому грішному світі, і думав про те, скільки часу мине, перш ніж про це дізнаються ці юні усміхнені кур'єри. Він палко молився й сподівався, що це станеться не цього разу, не під час цієї поїздки.

*Пункт перетину кордону «Гіршберг», Східна Німеччина
9:30 вечора, середа, 9 грудня 1981 року*

Щороку поїздки до Найджела планували на період із жовтня по березень. Весна і літо не були для них ідеальною порою, оскільки сонце

Поїздка в Найджел

не сідало довше, і темний час доби, який кур'єри використовували, щоб з'їхати з транзитного маршруту й знову повернутися на нього, був набагато коротший. Найкращим місяцем для поїздок був грудень, коли дні були найкоротші.

За двадцять п'ять кілометрів до кордону команда зупинилася для молитви. Стівен, Еллі та Джим під'їхали до західнонімецької сторони. Тут їм знадобилося всього декілька хвилин, і вони вже були на шляху до східнонімецького пункту перетину кордону, який у штампі, поставленому в їхніх паспортах, називався «*Гіршбергом*» («лосиною горою»), проте кур'єри називали його Гоф, за назвою західнонімецького пропускового пункту.

Пропускний пункт «Гіршберг» був розгалуженим комплексом, що складався з численних сторожових будок, і був, очевидно, найбільшим пропускним пунктом в'їзду за «залізну завісу». Найчастіше зайнятими в ньому були лише кілька віконець. Та ніч не була винятком. Команда зупинилася біля першого поста й показала паспорти. Їх запитали про кінцевий пункт подорожі, й Стівен відповів: «Транзит до Західного Берліна». Отож кур'єрів пропустили, й вони попрямували до місця, де відбувається фактична перевірка документів і багажу, що знаходилося на сто метрів попереду. Тут їхні паспорти забрали, поклали до пневматичної труби, і відправили... Куди, вони не мали жодного уявлення. Усе, що їм було відомо, це те, що зазвичай через п'ятнадцять хвилин паспорти повертаються тією ж трубою. Кур'єри підозрювали, що їхні імена перевірять у *фандунгшилтце* («чорному списку»), щоб переконатися, що ніхто з них не є *фандунгсоб'єктом*¹. У своєму холодному, безбарвному й жорсткому світі інтриг східнонімецькі Штази не ставилися до людини як до особистості, радше як до об'єкта або речі.

Прикордонники позаглядали у вікна фургона, перевіряючи, чи відповідає кількість паспортів кількості осіб, які перебувають там, проте вміст фургона не оглядали, хоча було очевидно, що транспортний засіб набито по вікна. Оскільки фургон ішов транзитом до Західного Берліна, вони не мали виконувати рутинний митний огляд, хоча «рутинний огляд транспортного засобу» східнонімецькими митниками за ретельністю

1 Фандунгсоб'єкт (*Fahndungsobjekt*) — об'єкт, що перебуває у розшуку.

Поїздки

відповідав «огляду у разі виникнення підозри» в будь-якій іншій країні Східного блоку. Німецькі прикордонники були більш вимогливими, більш старанними, більш відповідальними у виконанні своїх обов'язків і набагато більш організованими, ніж прикордонники будь-якої іншої країни комуністичного блоку, за винятком хіба лише Радянського Союзу.

«Угода про транзит» не передбачала перевірку транзитного транспортного засобу кур'єрів, однак і не забороняла митникам заглядати в його вікна. У будь-якому разі — це офіційна сторона угоди. Неофіційно ж підозрілі транспортні засоби, без відома пасажирів, які перебували в них, опромінювали цезієм-137 за допомогою установок гамма-випромінювання, із метою визначення наявності в них схованок. Це — ще один приклад кричущого презирства комуністичного уряду до життя й безпеки людини.

Із паспортами в руках Стівен під'їхав до останнього шлагбаума. Охоронець перевірів номерний знак і підняв шлагбаум. Отож кур'єри в'їхали до Східної Німеччини...

Першим, що вони помітили, перетнувши кордон, було те, що автобан відразу ж перетворився на викладене бруківкою шосе. Незважаючи на те, що уряд Західної Німеччини платив за право транзиту, мало що з тих коштів насправді витрачалось на технічне обслуговування й будівництво автобанів. Друге, на що вони звернули увагу, була важка хмара їдкою темного вугільного диму, що наповнював сільську місцевість, від якого можна було задихнутися. Кур'єри часто розповідали, що, перетнувши кордон комуністичної країни, вони відразу ж відчували сильне, відчутне майже *фізично*, духовне гноблення. Воно було чітко наявним, абсолютно реальним. Однак у Східній Німеччині інші не лише відчуття, але навіть і запахи.

Була 10:05 вечора. Час летів. У команди залишалося шість годин, щоб дістатися до Берліна, перш ніж прикордонна поліція запідозрить їх у з'їзді з транзитного автобану на територію Східної Німеччини. Не проїхавши й двадцяти кілометрів углиб країни, Стівен звернув з автобану в напрямку Шлайца. Там не було оглядової вежі, тільки маленька будка поліції. Зазвичай там на стоянці знаходився один автомобіль, а поліцейські сиділи в будці й були більше стурбовані тим, щоб зігрітися, аніж тим, щоб стежити за автомобілями, які пролітали повз.

Поїздка в Найджел

«Добре, що ми «скинемо» літературу поблизу Цвіккау. Потім відразу ж попрямуємо до автобану й виїдемо на нього на північ від Плауена. Ми маємо під'їхати до будинку контактної особи менше ніж за годину... якщо все буде гаразд», — Стівен, здавалося, не нервував. Еллі та Джим продовжували озиратися, чи немає за ними «хвоста». «Хвоста», здавалося, не було...

«Скинути» літературу команді потрібно було в будинку Гельмута й Гельги Вайденсдорферів у Райнсдорфі, поблизу Цвіккау. Сімейство Вайденсдорферів складалося з Гельмута, Гельги та їхніх п'ятох дочок. Вони належали до німецької Церкви братів у Христі. Брат Гельмута, Дітер, був відомим у колах цієї церкви благовісником, а сам Гельмут — механіком, який обслуговував потяги. Гельмут отримував літературу вже впродовж багатьох десятиліть. У 1960 роках жителі Західної Німеччини приносили її пішки в рюкзаках. Починаючи з 1970 року, біля його будинку почали з'являтися автомобілі, а потім і фургони, навантажені християнською літературою. Їхній будинок був ідеальним місцем для доставляння, оскільки знаходився недалеко від головного автобану, що вів до Карл-Маркс Штадта (Гемніца). Окрім того, кур'єри завжди знали, де звертати до їхнього будинку, завдяки величезному електротрансформатору, що стояв при в'їзді на їхню вулицю. Він слугував безпомилковим орієнтиром навіть найтемнішої ночі.

Окрім німецької літератури, Гельмут отримував і Писання російською мовою, які пізніше пакував у ящики з одягом або ховав у дерев'яні вазы й відправляв поштою християнам у Радянський Союз. Гельга була швачкою, вона робила спеціальні потаємні відділення у валізах, які її чоловік використовував для переправлення Писання до СРСР.

Вайденсдорфери були надзвичайно активною сім'єю. Коли Гельмут уперше отримав контрабандну християнську літературу, він узяв по примірнику кожної книги для кожного зі старійшин своєї церкви. Спочатку страх бути заарештованими Штазі заважав братам узяти літературу, проте потім один із присутніх підвівся зі стільця і взяв книги. Після цього інші штурмували стіл і вмить спустошили його. Таким був голод за християнською літературою й такою була сміливість Гельмута Вайденсдорфера. Там, де інші вагалися, він діяв рішуче і сміливо.

Поїздки

Гельмут і Гельга не хотіли купувати їхній нинішній будинок. Вони були зацікавлені в іншому житлі, але коли угода не відбулася, вони, знехотя, придбали будинок у Райнсдорфі. Щойно сім'я оселилася у своєму новому помешканні, сусід, вікна другого поверху якого виходили на їхнє заднє подвір'я, вирішив закласти ці вікна цеглою. Уже тоді Бог готував їхній дім, щоб він став досконалим місцем для отримання контрабандних християнських матеріалів.

Сім'я Вайденсдорферів ніколи не їздила у відпустку, щоб постійно бути вдома. Батьки часто загортали п'ятьох дітей у теплі хустки поверх зимових пальто і йшли до лісу на «пікнік». Насправді «пікніками» було доставляння літератури, виконавши яке сім'я Гельмута просто зупинялася в лісі, щоб перекусити.

Коли їхня старша донька, Аннелі, навчалася у початкових класах, вона взяла до школи примірник ввезеної контрабандою біографії Кліффа Річарда під назвою «*Як я бачу*». На обкладинці було чорно-біле фото Річарда, якого на той час у НДР не знали як християнина. Проте вчитель виголосив Аннелі суворо догану за те, що книгу ввно було привезено з Заходу, а *будь-яка* література з Західної Німеччини була суворо заборонена, незалежно від того, християнська це література чи ні. На щастя, він не виказав Вайденсдорферів поліції. Це сталося за кілька років до того, як сім'я привернула-таки до себе увагу Штазі.

Гельмут постійно дивувався, як Бог зводив разом людей, улаштовував зустрічі, визначав терміни. Усе так організувати міг тільки Він. Після того, як із Гельмутом стався напад подагри, він звернувся до лікаря. Надавши хворому допомогу, лікар відмовився відпустити його йти додому пішки й попросив іншого пацієнта підвезти його. Дорогою водій почав ляятися й намарно згадувати ім'я Бога. Гельмут запитав, чому він всеє промовляє Боже ім'я, якщо він — член Комуністичної партії і переконаний атеїст. Чоловік похнюпив голову й нічого не відповів. Наступні дві години Гельмут свідкував йому про свою віру, а пізніше, після падіння Берлінської стіни, дізнався, що цей чоловік став християнином. А все тому, що з Гельмутом трапився приступ подагри...

О 10:55 вчора кур'єри під'їхали до будинку Вайденсдорферів, а точніше, зупинилися за 300 метрів від нього. «*Принципи*» вимагали

Поїздка в Найджел

зупинки транспортного засобу за кілометр від житла контактної особи, якщо це село, і за півкілометра, якщо це велике місто. Під час поїздки у Найджел для тривалої прогулянки просто бракувало часу. Стівен вискочив із машини й побіг на пошуки потрібного будинку. Він повернувся хвилину через п'ятнадцять.

— Вони вдома й не сплять... уже — у всякому разі. Вони відчиняють ворота.

Стівен сів за кермо й повів фургон у напрямку будинку. Щойно він опинився у дворі, чоловік швидко зачинив ворота. Книги поспішно вивантажили в гараж. Вони зберігатимуться у гаражі тимчасово, пізніше їх обгорнуть клейонкою і заховують під складені за будинком дрова. Коли всю літературу було розвантажено, Гельга наполягла на тому, щоб нагодувати команду. Кур'єри не хотіли їсти, однак гостинність завжди була невід'ємною складовою культури східноєвропейських християн. Гельмут саяв від щастя. Це була перша в житті Джима Джексона спроба контрабанди літератури, і він не міг натішитися, спостерігаючи за тим, яким щасливим був східноєвропейський брат отримати привезені ними книги.

Однак годинник цокав неблаганно. Кур'єри швидко перекусили, помолитися за Вайденсдорферами й рушили в дорогу.

Доставивши літературу і від'їхавши від місця, кур'єри завжди відчували полегшення. Однак тягар не зникав, а просто перекладався на плечі іншої команди, із плечей контрабандистів — на плечі розповсюджувачів. Отримуючи книги, ці люди були в захваті, проте одночасно усвідомлювали й великий ступінь ризику, пов'язаний із володінням таким скарбом. Якщо літературу знайдуть у їхньому гаражі, їм загрожуватиме тюремне ув'язнення. Проте вони були готові до ризику через гостру необхідність біблійного християнського вчення. Тепер, коли команда кур'єрів мчала геть, тягар відповідальності за ці книги лежав уже на їхніх плечах.

— Зупинка зайняла сорок хвилин. Потрібно поспішити, щоб вчасно прибути в Берлін, — інструктував Стівен Еллі, яка стажувалася на роль «першого водія». — Ми прямуємо на північ і вїдемо на автобан, що зв'язує схід і захід, у Айзенах, а з'їдемо з нього — на північ від Гери. У жодному разі на перехресті біля Гермсдорфа не можна

Поїздки

повертати на північ. Там сторожові вишки. Нам не можна дозволити їм застати себе на бічній дорозі. Отже, ми з'їжджаємо на північ від Гери і виїжджаємо на автобан, що зв'язує північ і південь, за сім кілометрів на північ від Гермсдорфа.

— А чому зараз ми їдемо так повільно? — поцікавилася Еллі, хоча й Джима також хвилювало це питання.

— Ми не хочемо, щоб нас зупинили за перевищення швидкості поза транзитним маршрутом. Після того, як ми виїдемо на транзитний автобан, можна тиснути на газ, однак не раніше.

Годину і десять хвилин по тому вони виїхали на автобан. За ними не було «хвоста», і все йшло як по маслу. Тепер команда могла їхати так швидко, як це дозволяла дорога. Лавіруючи між вибоїнами і бруківкою, їхати швидше було не так уже й легко.

Десь під Лейпцигом вони виїхали на ділянку дороги, де автобан раптово перетворився на західну, якісно заасфальтовану дорогу, ідеально пряму впродовж двох кілометрів. На ній не було ніякої розмітки, навіть розділової смуги по центру. Джим ніколи раніше не бачив нічого подібного.

— Який дивний відрізок шосе. — Ця особлива ділянка дороги шойно закінчилася, і тепер знову почалися вибоїни і бруківка. Джим був спантеличений. — Хто-небудь може пояснити мені, чому вони відремонтували лише 2 кілометри дороги, а далі залишили такий безлад?

— Це злітно-посадкова смуга. У разі війни між Сходом і Заходом вона слугуватиме злітно-посадковою смугою для передислокації військ країн-учасниць Варшавського договору. Імовірно, звичайні військові аеродроми будуть миттєво розбомблені. Отож ці смуги замінять їх. Вони є їхніми резервними копіями. На цьому автобані їх декілька. Я бачив їх і в інших країнах. Якщо дійде до війни, краще не опинитися у цей час на сході Німеччини. Союзні війська, що перебувають у Західному Берліні, зізнаються, що вони зможуть утримувати свої позиції протягом приблизно п'ятнадцяти хвилин, перш ніж їх буде захоплено радянськими танковими військами, що оточують Берлін. Ніхто не хоче війни, принаймні на західній стороні «залізної завіси».

Поїздка в Найджел

Далі всі їхали мовчки, поки о 3:40 наступного ранку, нарешті, досягли кордону Західного Берліна. Їхній виїзд зі Східної Німеччини минув без пригод. Це була ідеальна поїздка, оскільки літературу було доставлено, а фургон щасливо в'їхав до Західного Берліна. Кур'єри під'їхали до явочної квартири *Команди* — звичайнісінької західноберлінської житлової квартири. Вони лягли відпочити, а вставши в другій половині дня, відразу ж вирушили назад до Відня тим же маршрутом, яким і приїхали, тільки вже без літератури. Якби на складі в Берліні була література, вони зробили б ще одне доставляння на зворотному шляху, але склад був порожній, і вони попрямували додому.

Коли кур'єри безпечно дісталися Відня, кожен у *Команді* цікавився, як минула поїздка. *Команда* щодня молилася за них та інших кур'єрів, які у той час перебували в поїздах. Усе минуло, як і планувалося, як про це й просили Бога. Джим зробив неправильне припущення, що так буде завжди. Однак скоро справи підуть не так добре...

*Центр Москви, Головне управління КДБ
Москва, Російська РСР, СРСР
Осінь 1981 року*

Восени 1981 року для комуністичного Союзу Радянських Соціалістичних Республік проблеми назрівали на різних фронтах. Лех Валенса і його профспілка «Солідарність» об'єднали робітників по всій Польщі й закликали вимагати більше свободи, організовували страйки, змушуючи польський комуністичний уряд йти на дедалі більші поступки. Ходили чутки про підготовку вторгнення до країн Варшавського договору. Потрібно було діяти, і то найближчим часом. До того ж, до влади в Білому домі прийшов новий президент, Рональд Рейган, який категорично відмовлявся від будь-якого компромісу в своїй опозиції до комунізму. Це був американський президент, який говорив те, що думав, і думав те, що говорив. Він щойно звільнив 11 345 контролерів повітряного руху за незаконний страйк. Москві було очевидним, що якщо він ладен був піти на потенційне політичне самогубство заради того, у що вірив, і заради верховенства закону,

Поїздки

то це не той звичний випадок, коли до виборів говорять жорстко, а після починають пом'якшувати свої слова. Ні, це був політичний діяч, із яким неможливо було не рахуватися.

Боротьба за комуністичне панування була війною на двох фронтах: політичному та ідеологічному. На політичній арені була «холодна війна»: війська, ракети, шпигуни, ядерна зброя, танки й опосередковані або проксі-війни в Латинській Америці, Африці й Азії. Ідеологічна ж війна велася за допомогою пропаганди лівими професорами в університетських містечках, інфільтрації кіноіндустрії, підриву моралі та етики населення, а також його релігійних переконань, зокрема й усередині церкви. Якби комуністи змогли змінити мислення людей, вони були б у змозі завоювати цілі країни без єдиного пострілу. Якщо змінити мислення людей, то цей процес сам собою міг призвести до всевітньої перемоги комуністів.

Одним із основних принципів комунізму був і залишається атеїзм, а не нейтральне, постмодерністичне «ми не віримо в Бога, а ви можете чинити, як вважаєте за потрібне» або «і ми праві, і ви маєте рацію». Ні, комунізм був войовничо налаштований проти релігії. Християн ув'язнювали в тюрми, проти них застосовували фізичне насильство, їм відмовляли у праві здобувати вищу освіту, висміювали в робочих колективах і навіть засуджували до довічного ув'язнення і страти лише за те, що вони твердо вірили в Ісуса Христа. Усім відомо, що Ленін називав релігію «опіумом для народу».

Як не дивно, у «раю для робітників і селян» із усім його достатком сільськогосподарської продукції та нестачею їжі, не було такої ж нестачі в загальнодоступному алкоголі та шоколаді, хоча вони й були вкрай низької якості. Держава використовувала випивку й жалюгідну подобу шоколаду як обраний ним опіат для свого народу. Звичайно ж, те, що видавали за шоколад у Радянському Союзі, по консистенції і смаку було більше схоже на коричневий віск, який використовували для виготовлення свічок, однак це не мало жодного значення, оскільки метою уряду було не задоволення населення, а його знеболення.

Ірраціональний страх, який комуністи мали щодо релігії, був не просто наслідком того, що їхні філософські погляди на життя й історію були відмінними від християнських. Він був складовою духовної битви

Поїздка в Найджел

й однією із древніх тактик диявола, який, як нам відомо, приходиться, щоб украсти, убити та знищити. Якщо в людини не вдається вкрасти її віру й примусити зректися Бога, її треба переслідувати. Якщо ж і це не спрацює, її необхідно усунути. Це була тактика комуністів — стара, як світ, однак актуальна й досі.

У Радянському Союзі, незважаючи на шістьдесят чотири роки панування комунізму та «промивання мізків» кільком поколінням його громадян, релігію і християнство викоренити все ж не вдалося. Навпаки, вони процвітали. А оскільки комуністи не спромоглися виграти битву на своїй власній території, як вони могли перемогти в ідеологічних війнах у пустельній Африці, джунглях Нікарагуа, на вулицях Західної Німеччини або в американських студентських містечках?! У СРСР усе ще можна було дістати Біблію. Безумовно, на чорному ринку їх вартість прирівнювалася до дво-тримісячної заробітної платні, проте Слово Боже було доступне для тих, хто палко бажав придбати його. Яка ганьба для КДБ, «найпотужнішого» апарату держбезпеки в світі! А радіопередачі, які транслювали християнські радіостанції на територію Радянського Союзу? Не один і не два атеїсти дістали нове життя у Христі, слухаючи християнські передачі, трансльовані на коротких хвилях. Занадто багато західних християн мобілізували свої зусилля, щоб підтримати і зміцнити церкву в Радянському Союзі. І це неодмінно потрібно було зупинити!

Співробітниками КДБ було встановлено, що велика кількість християнської літератури й Біблій проникає в Радянський Союз із Західної Європи через території країн-учасниць Варшавського договору. Незважаючи на ретельні митні перевірки, Писання надходили в Радянський Союз через території Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії після переправлення їх туди контрабандою із Заходу. Поза тим їх навіть друкували в Радянському Союзі за допомогою західних християн, які ввозили в країну все необхідне для підпільних християнських друкарень. Незважаючи на численні операції, спрямовані на нейтралізацію діяльності християнських місій, які працювали у Східній Європі, Писання та інша християнська література продовжували надходити братам і сестрам за «залізну завісу».

Поїздки

Раніше, 1974 року, у столиці Куби, Гавані, відбулася перша нарада служб безпеки країн-учасниць Варшавського договору на тему «Ідейні дивергенти». Це була комуністична демагогія, а під терміном «ідейні дивергенти» комуністи мали на увазі «інакомислячих і релігійних». Починаючи з 1975 року й надалі, між службами безпеки країн комуністичного табору почало вестися все більше й більше переговорів про співробітництво й взаємодопомогу. 1978 року їхня співпраця вийшла на такий рівень, що КДБ СРСР та їхні східнонімецькі колеги, Штазі, уклали угоду «Про план спільного моніторингу дивергентів у період на 1978–1980 рр.». Генерал-лейтенант Абрамов, начальник П'ятого управління КДБ СРСР², і генерал-майор Кінберг, який очолював Департамент ХХ/4 Штазі³, зустрілися й підписали угоду про значне збільшення кількості операцій, спрямованих проти християнських місій, що діяли у Східній Європі та Радянському Союзі.

До осені 1981 року розпочалися спільні зі Штазі планування й підготовка до затвердженої радянським КДБ нової операції під кодовою назвою «Контейнер»⁴, класифікованої в СРСР грифом «Цілком таємно», а в Німеччині, відповідно, «*Штренг гехайм*», грифом, що являє собою найвищий рівень таємності в системі класифікації служб безпеки. Операція «Контейнер» стала масштабною операцією, метою якої було виявлення західних місій, що брали участь у наданні церкві в Східній Німеччині та в Радянському Союзі літератури, друкарських матеріалів і засобів, а також у зборі та оприлюдненні інформації про в'язнів-християн і про ставлення у цих країнах до віруючих. Християн зі Східної Європи, які співпрацювали з західними місіями, треба було виявити й або перетворити на інформаторів, або ув'язнити. Штазі також підозрювали, що співробітників місій навчають західні

2 П'яте головне управління КДБ СРСР — структурний підрозділ КДБ, відповідальний за контррозвідувальну роботу щодо боротьби з ідеологічними диверсіями, тобто з «дисидентами й релігійними».

3 Департамент ХХ/4 — департамент Міністерства державної безпеки (Штазі) у справах релігії.

4 Штазі використовували умовну назву «Контейнер» для позначення спеціально обладнаних таємними відсіками транспортних засобів, призначених для контрабанди літератури.

Поїздка в Найджел

служби безпеки. Для них пріоритетом було підтвердження будь-яких зв'язків такого роду.

Наказ про початок операції «Контейнер» не було офіційно підписано ще до наступної весни, а Штазі нічого не робили без схвалення Центру, тобто Москви. Повсюдна присутність КДБ у структурах Штазі була настільки поширеною, що його співробітники були офіційно розміщені у всіх регіональних відділах Штазі⁵, а також у їхньому центральному штабі в Берліні. Штазі, безумовно, були пішаками в цій операції проти християнських місій — усе вирішувала Москва.

Інформацію почали збирати ще задовго до початку операції «Контейнер». В організації проникали шпигуни, за місіями стежили, вербували й навчали інформаторів. Проти західних місій уже неодноразово здійснювалися операції, проте жодна з них не могла затмарити «Контейнер» за своєю масштабністю та вкладеними в неї засобами й зусиллями.

Усі дані прямували в систему обміну інформацією під назвою СОУД⁶. СОУД, чи, правильніше, ідея її створення, народилася в грудні 1973 року під час зустрічі між головою КДБ СРСР Юрієм Андроповим і міністром державної безпеки НДР, генералом Мільке. Вони зустрілися, щоб обговорити шляхи співпраці їхніх спецслужб. Андропов і Мільке були стурбовані постійно зростаючою кількістю туристичного та бізнес-трафіку між Заходом і країнами — учасницями Варшавського договору й хотіли знайти спосіб відстеження потенційних політичних противників і джерел загрози. Сам же протокол про фактичний запуск СОУД було підписано 1977 року⁷. Систему створили східнонімецькі

5 Найвідомішим серед цих офіцерів КДБ був підполковник Володимир Путін, який працював у Дрездені.

6 СОУД (акронім від «Система об'єднаного обліку даних про противника») — засекречена система перехоплення інформації, створена СРСР і країнами — учасницями Варшавського договору для ведення глобальної радіоелектронної розвідки.

7 Усупереч панівній помилковій думці, СОУД не було створено для відстеження потенційних проблем напередодні Олімпійських ігор 1980 року в Москві. Показове зростання руху туристів і ділових людей із Заходу на Схід у середині 1970-х років украй турбувало органи безпеки й стало причиною створення СОУД.

Поїздки

інженери-програмісти й два роки по тому, 1979 року, запустили в режимі онлайн. Болгарія, Чехословаччина, Східна Німеччина, Куба, Угорщина, Монголія, Польща й В'єтнам також зробили свій внесок у її створення⁸. Із 300 тисяч імен, унесених до СОУД у період із 1979 по 1989 рік, чверть було надано східнонімецькими Штазі.

КДБ займався експлуатацією СОУД і часто користувався взятю з системи інформацією, хоча рідко ділився нею з іншими. СОУД містила інформацію на іноземних агентів, політичних активістів, емігрантів і журналістів. Невелика її частина, яка, проте, швидко зростала, становила назви християнських місій і радіостанцій, відомості про їхній персонал, ліцензійні номери кур'єрських транспортних засобів, а також імена самих християн-контрабандистів Біблії. Усю цю інформацію здобували, зазвичай, Штазі. Частково їм сприяли й спецслужби інших країн Варшавського договору. Дані вносилися до СОУД не відповідно до організацій, а індивідуально. Людина могла змінювати організацію, проте, як і раніше, «становити небезпеку» для Радянського Союзу. Відстеження даних мало здійснюватися незалежно від того, де знаходилася певна особа і з якою місією співпрацювала, тому файл містив усі її особисті дані та інформацію про її діяльність.

Однак *Команді* нічого не було відомо про це, як і про те, які сили було спрямовано проти неї тієї осені 1981 року. Не знали вони й того, що все це почалося шістьнадцять років тому, коли більшість із них була ще дітьми, із пастора лютеранської церкви в Східному Берліні, який мав благочестивий вигляд, але ігнорував Божу владу...

8 Румунія не мала доступу до СОУД, оскільки вважалася ненадійним партнером після того, як вона почала дистанціюватися від країн-учасниць Варшавського договору після кубинської ракетної кризи.

ЧАСТИНА II

ЗРАДА

Пильнуйте себе та всієї отари, в якій Святий Дух вас поставив єпископами, щоб пасти Церкву Божу, яку власною кров'ю набув Він. Бо я знаю, що як я відійду, то ввійдуть між вас вовки люті, що отари щадити не будуть... Із вас самих навіть мужі постануть, що будуть казати перекручене, аби тільки учнів тягнути за собою... Тому то пильнуйте, пам'ятаючи, що я кожного з вас день і ніч безперестань навчав зо слізьми ось три роки.

Книга Дії апостолів 20:28–31

РОЗДІЛ 6

ОТОЖ... ПОЯВА СУПЕРШПИГУНА

*Район Бранденбурга
Східний Берлін, НДР
Страсний четвер, 15 квітня 1965 року*

Герд Бамбовські зняв трубку в офісі «Берлінської лютеранської місії» і набрав номер свого куратора. Була 9:30 вечора.

— Вибачте, що телефоную у такий пізній час, але щойно дізнався про недільну зустріч одного лютеранського пастора з баузольдатен¹. Якщо хочете, можу спробувати дістати запрошення на цю зустріч і подивитися, що там відбуватиметься?

— Звичайно! З'ясуй їхнє ставлення до держави. Пастор, імовірно, хоче зіграти на релігійних почуттях відмовників, щоб налаштувати їх проти держави. Як звуть цього пастора?

— Професор Піетц. Він — директор семінарії у Паулінумі. Їхню зустріч призначено на Великдень на Георгенштрассе.

— Неодмінно будь присутнім! І я хочу детальний звіт про все, що почувеш. А особливо мене цікавить, чи будуть там розповсюджувати будь-яку друковану продукцію.

*Міністерство державної безпеки (Штазі)
Східний Берлін, НДР
28 квітня 1965 року*

Капітан Гайнрітц глибоко затягнувся цигаркою, а потім обтрусив попіл об край попільнички. Повільно, майже зітхаючи, він випустив дим.

1 Баузольдатен, або відмовники совісті — особи, які відмовлялися від військової служби з політичних чи релігійно-етичних мотивів, люди, що вважали вбивство людей аморальним, навіть під час війни.

Поїздки

Визначити справжні наміри конфіденційного інформатора² завжди важко, а тим паче коли йдеться про релігійних. Що могло змусити пастора зрадити свою власну громаду, тих самих овець, чие духовне життя він покликаний захищати? Гроші? Додаткові продовольчі талони? Краще житло? Автомобіль? Поїздки за кордон? А може, просто шантаж?

Герд Бамбовскі був 35-річним лютеранським євангелістом і викладачем богослов'я зі Східного Берліна. Він почав свою трудову кар'єру геодезистом, потім став служителем методистської церкви, однак швидко зрозумів, що пасторат лютеранської церкви обіцяє набагато більш прибуткові можливості, зокрема й фінансові. Він також був гомосексуалом. Він спокусив юнака, який, як говорили, був його племінником, а потім жив разом із ним³.

Капітану Гайнрітцу було байдуже, як Бамбовскі опинився в мережі Штазі. Це не мало жодного значення: або шляхом шантажу через обраний ним нечестивий спосіб життя, або він зробив це в обмін на додаткові пільги, які отримували позаштатні співробітники. А може, спрацювало те і те.

Московські куратори Гайнрітца з Центру завжди навчали, що набагато краще схилити людину до зради за допомогою шантажу, аніж щоб вона зрадила своїх друзів або країну з ідеологічних міркувань. Людина може змінити свою ідеологію, проте прихильність, здобута внаслідок шантажу, хоча й недобровільна, є більш надійним гачком.

Шантаж через підкуп, чи то грошима, чи товарами, — це найдієві-

2 1965 року конфіденційні інформатори насправді називалися GI (не плутати з американським солдатом), що означало *Geheimer Informator* (таємний інформатор). 1968 року класифікацію було змінено на IM, або *Inoffizieller Mitarbeiter* (позаштатний співробітник). Навіть Штазі використовували політично коректну лексику! Словосполучення «позаштатний співробітник» звучало більш невинно порівняно з «таємним інформатором».

3 Сімейний зв'язок між позаштатним співробітником Штазі Гердом Бамбовскі та його молодим співмешканцем не було доведено. Одні джерела стверджують, що він був його племінником, інші, що він був його «прийомним сином». Достовірно відомо лише те, що цей юнак був главою менонітів Східної Німеччини, і також позаштатним співробітником, який супроводжував Бамбовскі під час багатьох його поїздок по Східній Німеччині. У файлах Штазі він відомий як позаштатний співробітник «Пауль».

Отож... поява супершпигуна

ший спосіб здобуття інформації. Будь-який інформатор може раптово передумати й змінити свою поведінку, однак щойно хабар отримано, він стає легкою здобиччю для шантажу.

Гайнрітц загасив недопалок. Він був більше зацікавлений у якості надаваної йому Бамбовскі інформації, аніж тим, як той її здобував. Становище й контакти цієї людини видавалися досить багатонадійними. Гайнрітц погортав останній звіт Бамбовскі, що лежав у нього на столі, і продовжив друкувати свій рапорт, оснований на ньому.

Бамбовскі збирав інформацію про *баузольдатен*, відмовників із міркувань совісті з лютеранської церкви. 1962 року Східною Німеччиною було прийнято закон про обов'язкову військову службу. НДР була єдиною комуністичною країною, яка визнавала статус відмовника із міркувань совісті. Який міг бути кращий спосіб визначити неволюльні до держави елементи? Якщо людина не бажає служити своїй країні, вона відразу ж потрапляє до категорії тих, за ким необхідно стежити, тому Бамбовскі став чудовим шпигуном. Гайнрітц забезпечив свого агента магнітофоном, щоб записувати звіти перед тим, як друкувати їх на друкарській машинці, а Бамбовскі з власної ініціативи установив його в церкві, що само собою було нечуваною *нахабністю*. Він перетворив святинище на камеру дізнань...

На цьому останньому засіданні Бамбовскі дістав доступ до матеріалів про відмовників із міркувань совісті. Він позичив їх на певний час і, перед тим як повернути, начитав на свій магнітофон. (У ті часи копії ще не винайшли.) Він також дістав свіжу інформацію про нових відмовників із Пренцлава й Денхольма.

Бамбовскі надавав якісні матеріали, і Гайнрітц хотів влаштувати його в «Народну місію»⁴, що знаходилася в районі Пренцлауер Берг у Берліні. З часу свого призначення в Берлінську лютеранську місію на Георгенкірхштрассе, він зібрав компромат про антидержавні погляди директора, п'яťох пасторів і співробітників, троє з яких були колишніми офіцерами нацистської армії.

Однак рапорт Гайнрітца не був би повним без його особистих записів про позаштатного співробітника:

4 «Народна місія» («Volksmission») — місія при лютеранській церкві, яка займалася служінням благовістя.

Поїздки

«Позаштатний співробітник Герд Бамбовскі народився 2 грудня 1930 року і був одним із двох дітей талановитого батька-художника, який не міг втриматися на жодній роботі й погано вмів розпоряджатися навіть тими невеликими коштами, які потрапляли до його кишені. Його сім'я завжди була нужденною, завжди бідною. Батько досконало володів польською, російською, а також іншими слов'янськими мовами.

Сестра Бамбовскі — на шістнадцять років старша за брата. Зараз вона перебуває у шлюбі. Стан її здоров'я поганий. Вона живе в Берліні-Шоенберзі, на західній стороні стіни. Бамбовскі хотів би, щоб сестра жила з ним і щоб він мав можливість доглядати її. Додаткову інформацію про сестру Бамбовскі можна дістати зі звіту операція «Гість».

Майже під час кожної зустрічі Бамбовскі згадував про свою наречену, із якою він заручений уже протягом шести років. Однак у жодній розмові він не називає її імені».

Гайнрітцу було добре відомо чому. Він знав, що насправді ніякої нареченої не існувало. Він нічого не написав про це у своєму рапорті, а відклав цю інформацію в думці, «на чорний день», на випадок, якщо коли-небудь стане необхідним «натиснути» на Бамбовскі.

Друга частина рапорту Гайнрітца була про шпигунське ремесло й про відсутність у Бамбовскі розуміння його тонкощів. Капітан скаржився, що йому доводиться нагадувати своєму позаштатному співробітникові не телефонувати з апарата, встановленого в офісі лютеранської місії, а використовувати громадський телефон-автомат. Штазі прослуховували майже всі громадські телефонні лінії. Незважаючи на те, що він не хотів, щоб його позаштатний співробітник «засвічував» набуту ним інформацію перед іншими працівниками Штазі, прослуховування телефонних розмов працівниками спецслужби було, звичайно ж, краще, аніж якби слова Бамбовскі почув хтось в офісі місії. Окрім того, було необхідно, щоб, роблячи дзвінок, Бамбовскі не ідентифікував себе повною мірою. Він мав використовувати лише своє ім'я, Герд.

Отож... поява супершпигуна

Гайнрітц закінчив друкувати рапорт і поставив підпис. Відхилившись на спинку стільця, він задоволено посміхнувся. Він не міг не подумати про те, що, якщо йому вдасться правильно розіграти карту з цим новим інформатором, Гердом Бамбовскі, у найближчому майбутньому його чекає значне просування по службі.

Міністерство державної безпеки (Штазі)

Східний Берлін, НДР

7 вересня 1965 року

Гайнрітц поставив підпис ще на одному рапорті про зустріч зі своїм позаштатним співробітником Гердом Бамбовскі, а потім нетерпляче подув на чорнило, щоб воно швидше вислохло. У другій половині травня Бамбовскі було переведено до «Бранденбурзької народної місії» — Бранденбурзького відділення «Народної місії», що відповідало за євангелізаційні кампанії лютеранської церкви й видавало журнал під назвою *«Радісна Звістка для всіх»* («Frohe Botschaft für Jedermann»). Тепер Бамбовскі служив благовісником, мав зустрічі, а також навчальні семінари про те, як проповідувати й структурувати діяльність церкви. Він надав Гайнрітцу інформацію ще про шістьох лютеранських пасторів, а також про склад робочої групи «Народної місії»⁵. Уперше він надав інформацію навіть про іноземця, американця, пастора Роберта Старбака, який жив у Західному Берліні, щотижня відвідував «Народну місію» й залишався там на кілька днів.

Будучи куратором Бамбовскі, Гайнрітц не лише отримував від свого позаштатного співробітника звіти, але і давав розпорядження щодо того, яку саме інформацію той повинен дістати. «Список закупів»⁶ до наступної зустрічі був досить короткий:

5 Кілька років по тому Бамбовскі доніс про участь двох із цих пасторів, Вільгельма Манца й Пауля Тоасперна, у заході з поширенні християнської літератури.

6 «Список закупів» на шпигунському жаргоні означає список інформації, фотоматеріалів тощо, які інформатор повинен здобути для куратора.

Поїздки

- Хто зупиняється в гостьових кімнатах 326–328 у офісі місії в Берліні? Досить часто там зупиняються громадяни Заходу. Дізнайся їх імена і чим вони займаються.
- Інформація про пастора Гетче⁷ з Берліна-Грюнвальда. Він частий гість місії. Чому?
- Чому офіс місії відвідує професор Ернст Бахманн⁸? Він буває там нечасто. Що він там робить?

Гайнрітц не розповів Бамбовскі про те, що професор Бахманн викладав африканські мови в університеті Гумбольдта принаймні ще три роки тому. Чому такий вельмишановний професор відвідує християнську організацію? Якби професор усе ще обіймав високу посаду в університеті, зараз у нього були б великі проблеми. Як мінімум, Штазі завели б на нього справу й почали розслідування, що, окрім усього іншого, містило б і детальне опитування його сусідів, друзів та родичів. Штазі мобілізували б інформаторів в усіх колах його спілкування, щоб збір інформації не був настільки прямим, і проінструктували їх інформувати про все, що говорив професор Бахманн, навіть про його незначні висловлювання зневажливого характеру про державу. У кращому разі він відбувся б доганюю й попередженням. У гіршому — його звільнили б із університету й відправили працювати на завод або підмітати підлогу в нічну зміну.

На закінчення Хайнріц висловив ще одне прохання.

— Ти будеш присутній на зустрічі на тему «Відродження», організованій церквою у Франкфурті-на-Одері, котра відбудеться наприкінці цього місяця?

— Можливо. Але я ще не знаю.

Це ще раз нагадало Гайнрітцу, що його позаштатний співробітник Бамбовскі був новачком. Він чи то не зрозумів, чи то вирішив проігнорувати питання Гайнрітца, яке насправді було зовсім не питанням, а радше наказом. Раніше сам Бамбовскі в розмові зі своїм куратором

⁷ Ім'я змінено.

⁸ Ім'я змінено.

Отож... поява супершпигуна

описав себе як «занадто незграбного», щоб бути збирачем інформації. Не те, щоб він був проти шпигувати за своїми колегами-кліриками; він просто був занадто прямим у тому, які ставив запитання, спілкуючись із тими, на кого хотів донести. Він ще не опанував тонкощів мистецтва дружніх пліток. Принаймні поки що...

Гайнрітц розумів, що для того, аби зробити зі свого позаштатного співробітника першокласного інформатора, потрібен час. У нього був час. Корисність донощика, зазвичай, тривала від трьох до десяти років, а Бамбовскі стояв лише на початку цього шляху. У Гайнрітца було достатньо часу, щоб виліпити з Бамбовскі позаштатного співробітника, який би привернув увагу верхівки Штазі. А це означатиме просування по службі, запаморочливо стрімке просування по службі...

Міністерство державної безпеки (Штазі)

Східний Берлін, НДР

7 лютого 1966 року

Після зустрічі з Бамбовскі Гайнрітц написав ще один рапорт.

«У січні позаштатного співробітника запрошено на засідання синоду, на якому мало бути сформульовано критерії вибору єпископів, а також проведено самі вибори. Я поінформував його про те, що на цьому засіданні він має представити нашу позицію, яка полягає у тому, що єпископ, рекомендований у синод, не може жити за межами Східної Німеччини, так само як і бути висланим із країни. Було вирішено, що Бамбовскі призначать пастором у Берлін-Бієсдорф. Процес призначення може тривати до року. Щоб мати право нести пасторське служіння, йому доведеться здати ще один іспит із богослов'я».

У процесі навчання Герда Бамбовскі як позаштатного співробітника високого рівня було досягнуто нової віхи. Він більше не був просто інформатором Штазі, який «стукав» на інших пасторів, своїх сусідів і відвідувачів офісу лютеранської місії, одночасно, на диво, «добре»

Поїздки

проповідуючи та здійснюючи навчання в церкві. Тепер він почав передавати інформацію також і в зворотному напрямі, а синод навіть не здогадувався про те, що думки Бамбовські були не його власними, а належали Міністерству державної безпеки. Тепер він був рупором таємної поліції в лютеранській церкві Східної Німеччини. Отже, позаштатний співробітник Герд Бамбовскі перестав бути просто інформатором і перетворився в агента впливу⁹.

Ніхто про це навіть не здогадувався.

*Міністерство державної безпеки (Штазі)
Східний Берлін, НДР
7 березня 1966 року*

Капітан Гайнрітц щойно додрукував свій останній рапорт на позаштатного співробітника Бамбовскі. Доповідь була останньою не тому, що інформатор утратив корисність. Зовсім навпаки, капітан дістав наказ передати Бамбовскі старшому лейтенанту Хайнцу Нордту. Гайнрітц представив Нордта Бамбовскі як товариша Ноака. Гайнрітц ніяк не міг зрозуміти, навіщо привласнювати співробітникам служби безпеки кодові імена, такі близькі до справжніх, адже, у такому разі, легше було б просто користуватися справжнім іменем¹⁰.

Зміна куратора Бамбовскі якраз збіглася з недавніми виборами Курта Шарфа єпископом Берліна-Бранденбурга. Гайнрітц доручив Бамбовскі з'ясувати настрої і думки лютеранських пасторів щодо цієї події. Штазі дотримувалися гасла «Поділяй і володарюй!», а єдиним способом поділити церкву було знати, якої думки хто дотримується. Після того, як це стане відомо, інші «позаштатні співробітники» зможуть почати сіяти розбрат як в окремих церквах, так і між церквами. Це була хитра стратегія, диявольськи хитра. І вона спрацювала...

9 Агент впливу — особа, яка здійснює розповсюдження ідей і впливає на тих, за ким вона шпигує. Агенти впливу Штазі, що діяли всередині церкви, зазвичай або намагалися нав'язати керівництву церкви дії, що відповідали принципам комуністичної партії, або ж породжували суперечливі думки, щоб спровокувати поділ усередині церкви.

10 В історії Штазі налічувалося 78 офіцерів зі справжнім прізвиськом Ноак.

Отож... поява супершпигуна

— Ми також хочемо, щоб ти підтримував контакти зі спілкою «Євангельське Михайлівське братство»¹¹. І обов'язково кожні три-чотири тижні доповідай товаришу Ноакові.

— Звісно, але в мене надзвичайно напружений графік, окрім того, я маю бути вкрай обережним, зустрічаючись із ним.

І це було правдою.

Старший лейтенант Нордт (Ноак) був того ж віку, що і позаштатний співробітник Бамбовскі. Діставати накази від ровесника, що не розумів його значущості та всієї складності ситуації, у якій йому доводилося щодня працювати, було принизливо для Бамбовскі. Один неправильний крок — і його буде викрито. Герд Бамбовскі хотів і планував зробити все по-своєму.

Міністерство державної безпеки (Штазі)

Східний Берлін, НДР

14 жовтня 1966 року

Старший лейтенант Нордт не вмів користуватися друкарською машинкою, не вмів друкувати навіть двома пальцями. Він писав свої рапорти від руки, тому часто їх важко було прочитати, особливо коли Нордт перебував у збудженому стані. Сьогодні він уже досяг стану збудження, коли описував подробиці своєї зустрічі з Бамбовскі, що відбулася чотири дні тому.

«Нарешті я зустрівся з позаштатним співробітником «Гердом» 6 жовтня. Зустріч тривала дві години. Упродовж останніх шести місяців він скасовував усі наші зустрічі за кілька хвилин до них. Навіть цю зустріч було відкладено на півтори години. Коли ми, нарешті, зустрілися, «Герд» послався на те, що був дуже зайнятий, оскільки підробляє у Міністерстві культури цензором книг, статей, календарів і журналів і визначає, які матеріали дозволено

11 «Євангельське Михайлівське братство» («Evangelische Michaelsbruderschaft») — лютеранська спілка духовного оновлення, заснована на початку ХХ століття. Дітріх Бонхеффер категорично не погоджувався з поглядами її представників.

Поїздки

видавати лютеранській церкві. (Відділ ХА ХХ/112 повинен підтвердити це.¹²) Він сказав, що якщо про це стане відомо керівництву церкви, його буде звільнено з усіх церковних посад. «Герд» скаржить, що йому доводиться перечитувати безліч матеріалів, аби визначити, які з них можна дозволити до друку. Він упевнений, що досі нікому в церкві не відомо про його роботу цензора, однак стверджує, що повинен бути вкрай обережним.

«Герд» сказав, що він також працює безпосередньо на Державного секретаря у справах церкви¹³, однак про це також ніхто не має знати. Я попросив назвати імена тих, під чий керівництвом він працює в Міністерстві культури та Міністерстві у справах церкви, проте він ухилився від відповіді.

Я повідомив «Герда», що нам відомо про його запит, надісланий до міської ради, про надання йому окремого кабінету, а також про те, що в цьому проханні він посилався на Міністерство державної безпеки. Це — кричуще порушення правил безпеки, але він відповів, що не мав на увазі свого співробітництва з МДБ, і пішов. Міськрада відмовилася надати йому кабінет для роботи, і тоді він прямо заявив, що пов'язаний із нами. Він не хоче, щоб хто-небудь бачив матеріали, які він цензурує, тому йому потрібен окремий кабінет. Він сказав, що працює більше на державу, ніж у церкві, і тоді йому виділили власний кабінет.

Я відповів, що, сказавши це, він значною мірою викрив своє прикриття. «Герд» не погодився, оскільки він не повідомив, у якій саме якості працює на нас. Я нагадав йому,

12 Відділ ХА ХХ/112 Міністерства державної безпеки (МДБ) займався контролем за засобами масової інформації, міністерствами культури, мистецтва та охорони здоров'я.

13 Державний секретар у справах церкви (*Staatssekretär für Kirchenfragen*) — урядова посада, на яку призначалися лише члени комуністичної партії, які вороже ставилися до церкви, за що в церквах їх принизливо називали «державними секретарями проти справ церкви».

Отож... поява супершпигуна

що він має тримати свою співпрацю з нами в таємниці. Він знову не погодився, заперечивши, що краще, щоб усі знали, що іноді хтось із МДБ розмовляє з ним, ніж намагатися зберегти все у таємниці. Він також не розуміє, чому не має називати по телефону своє ім'я. Цього разу я більше не робив спроб переконати його, однак під час наступної зустрічі знову повернуся до теми необхідності конспірації.

Я змінив тему й запитав про пастора Герхарда Лінне, наступника пастора Гелмера й керівника служіння благовістя лютеранської церкви в Берліні-Бранденбурзі. Лінн приходив до «Герда», щоб дізнатися про його діяльність у «Народній місії». Лінн сказав, що хотів би створити робочу групу для служіння у Берліні-Бранденбурзі. Він запропонував нашому позаштатному співробітникові місце в цій групі, однак «Герд» відмовився, зіславшись на брак часу. Мені ж він пояснив свою відмову тим, що занадто тісна співпраця з такою групою може розкрити його діяльність поза церквою і тоді його прикриття буде викрито.

«Герд» повідомив, що з 27 по 30 вересня відбувалося засідання робочої групи «Народної місії» у Берліні-Вайсензее. Йому стало відомо, що на ньому були присутні 90–100 чоловік, однак він нічого не знає про те, що саме там відбувалося.

Герд продовжує працювати в «Народній місії», проте рідко буває там, оскільки там він не має можливості займатися своєю роботою цензора через страх бути викритим.

Він їздить на новому сіро-білому «Трабанті Комбі» з номерним знаком IP53–64».

Старшого лейтенанта Нордта дратував інформатор, який мав нахабство вказувати йому, що і як робити. Хто тут куратор, а хто — інформатор?! Капітану Гайнрітцу, можливо, і подобався цей агент, проте Нордта він доводив до сказу своєю зверхністю, претензіями та недотриманням вимог безпеки. Єдине, що подобалося Нордту, це його зв'язки з потрібними людьми й урядовими відомствами. А це покривало

Поїздки

всі його недоліки. Однак у разі викриття Бамбовські всі його зв'язки буде розірвано. А Нордт був упевнений, що це неодмінно станеться, якщо його інформатор не змінить свого ставлення до справи.

*Квартира Герда Бамбовські
Східний Берлін, НДР
10 листопада 1966 року*

Нордт був радий, що ця зустріч відбулася без звичайних численних перенесень. Унаслідок тиску з боку Нордта, Бамбовські нарешті відповів згодою на запрошення пастора Лінна до співпраці. Така нагода трапилася, коли Лінн викладав навчальний семінар і не був повністю готовий до нього. Він, у черговий раз, попросив Бамбовські допомогти йому з реалізацією навчання та євангелізації. Цього разу Бамбовські прийняв запрошення.

Нордт почав тиснути на Бамбовські, вимагаючи від нього з'ясувати, чим займається і що планує лютеранський синод. Знову ж, Бамбовські парирував, що він вирішив, що краще спочатку заслужити довіру в «Народній місії», а потім уже поступово йти вгору. Нордт неохоче погодився на більш повільний підхід. Потім розмова зайшла про особисте.

— Чим ти займався, перш ніж почав працювати в церкві?

— Я працював геодезистом у Берліні-Бранденбурзі, брав участь у плануванні міста. Я також відповідав за проведення політичної роботи серед співробітників нашого відділу й читав різні лекції. Саме там я зустрів Еріха Лахла, лектора відділу у справах церкви. — Бамбовські не пропускав нагоди, щоб, ніби ненароком, назвати кілька імен особливо поважних людей.

— Я хотів би дізнатися про це детальніше.

— Моє життя зробило безліч складних поворотів, перш ніж привело мене туди, де я є сьогодні. Можливо, ми поговоримо про це іншим разом, коли матимемо більше часу? — Цей крок був характерний для Бамбовські. З Гайнрітцом він мав майже дружні стосунки, проте між ним і Нордтом завжди тривала битва волі, битва за контроль над ситуацією. І сьогодні, схоже, перемагав Бамбовські.

Отож... поява супершпигуна

Нордт неохоче відмовився від можливості попорпатися в особистому житті свого інформатора, хоча й не подав вигляду, що Бамбовські, уже вкотре, маневрує ним.

— Ти знайомий із пастором Пітером Мюллером? Він колись також був геодезистом.

— Ніколи не чув про такого. А що? Чому він такий важливий?

— Він працює з відмовниками, а якщо бути точним, із нелегальними відмовниками. Ми хочемо знати все, що стосується цих людей. І було б добре, якби мені не доводилося щоразу нагадувати тобі про це. Я подумав, що якби ти знав його раніше, то міг би повторно встановити з ним контакт. У будь-якому разі, якщо почувеш щось про нього або про відмовників, із якими він спілкується, ми хочемо знати про це. Зрозуміло? — Нордт дістав сигарету й клацнув запальничкою. Потім він відкинувся на спинку стільця і почав поглядом вивчати Бамбовські. Тепер Нордт повернув ситуацію під свій контроль і кожним рухом волів продемонструвати це своєму інформаторові.

— Так, я розумію.

Нордт раптово змінив тактику.

— Як пройшла поїздка до Праги?

У перший тиждень листопада Бамбовські справді їздив до чехословацької Праги, щоб відвідати семінарію і почати здобувати там собі репутацію у богословських колах.

— Я зустрічався з трьома професорами богословського факультету ім. Коменського¹⁴. Мені немає чого повідомити про це. Я просто намагався продемонструвати свої *bona fides* як викладач.

14 Протестантський богословський факультет ім. Коменського в Празі було засновано в 1919 року. До розпаду Австро-Угорської імперії 1918 року протестантизм був обмежений по всій Австрійській імперії, частиною якої у той час була Чехословаччина. Факультет припинив своє існування під час Другої світової війни, проте був відновлений після її закінчення, і на нього відразу ж вступило 230 студентів. Кілька років по тому, після комуністичного перевороту 1948 року, кількість студентів була зменшена до 100. Богословське вчення, яке викладалося на факультеті, прийнято вважати ліберальним. До 1966 року факультет перебував під суворим контролем комуністів. Тому не дивно, що його викладацький склад не дотримувався біблійних християнських поглядів.

Поїздки

— Зрозуміло. Що ж, нам потрібно призначити наступну зустріч у грудні. Є пропозиції?

— Наприкінці грудня буде найкраще. У цьому місяці я дуже зайнятий через Різдво. Як щодо п'ятниці, 30-го?

— Це занадто пізно. А як щодо четверга, 1 грудня?

— Тоді, може, в середині грудня?

— Четвер, 1 грудня, о 10 годині ранку.

Бамбовські усвідомлював, що цей діалог був не чим іншим, як битовою волею двох опонентів, і вирішив змагатися тільки в тих битвах, які варті докладених зусиль; ця, однак була зовсім того не варта.

— Гарзд. Тільки не знаю, як мені це вдасться.

І це, звичайно ж, йому не вдалося...

Квартира Герда Бамбовські

Східний Берлін, НДР

9 травня 1967 року

До травня 1967 року старшому лейтенанту Нордту стало вкрай важко контролювати свого інформатора. Бамбовські ж, навпаки, почав ставитися до Нордта більш прихильно, але тільки тоді, коли Нордт шанобливо й з належною серйозністю сприймав складну ситуацію, в якій працював його позаштатний співробітник. Інформатор Бамбовські вважав себе інтелектуалом, який діє за власним графіком і грає за власними правилами. Він розумів, що багато інструкцій Нордта і «списків закупів» не відповідали реальному світу, світу богослов'я, в якому він жив. Це — світ високоосвічених богословів і пасторів-інтелектуалів, у яких відразу ж могли виникнути підозри, якщо він ставитиме занадто багато прямих запитань.

Під час травневої зустрічі вони обговорили останнє засідання синоду лютеранської церкви Німеччини. У Бамбовські були ідеї щодо того, як впливати на західнонімецьку лютеранську церкву. Нордт намагався пояснити, що на даний момент усе відбувається навпаки, адже західнонімецькі церкви, які набагато багатші, впливають на східнонімецькі церкви. Насправді, лютеранська церква Західної Німеччини почала налагоджувати партнерські стосунки з церквами

Східної Німеччини, стосунки значно глибші, ніж просто обмін листами й формальними вітаннями.

Однак Бамбовскі бачив усе інакше, ніж його куратор.

— Я помічаю, що партнерство окремих церков скорочується і на заміну йому приходять «*Лютеранська братня допомога*»¹⁵.

— Насправді? А ти особисто отримував яку-небудь *фінансову допомогу* з Заходу?

— Ну, так, один хлопець із Західного Берліна допомагає мені фінансами. Але йдеться усього лише про 500 DM на рік¹⁶.

Нордт недовіркою покосився на свого інформатора, зупинився й відкашлявся. Його агент чинить прямо протилежно тому, як треба чинити.

— Герде, ти не розумієш. Ми не хочемо, щоб ви зблизилися із західнонімецькою лютеранською церквою. Ми намагаємося створити розкол між східною і західною гілками церкви. Як же ти не зрозумієш?!

— Я все розумію. Тільки не вважаю, що ваш метод «слон у посудній лавці» спрацює. Якщо я займу таку позицію, мене просто засміють або вилучать з усіх серйозних дискусій. До того ж, той факт, що ми приймаємо гроші «*Лютеранської братньої допомоги*», не означає, що це щось змінює. Мої спроби впливати на церкву в цьому питанні були б безрезультатними. Найбільший вплив, який я можу справити на пасторів Східної Німеччини, це об'їхати церкви по всій НДР як євангеліста й безпосередньо вплинути на думку кожного з них. Я матиму більший вплив на пасторів під час розмов один на один у спокійній обстановці в затишку їхніх будинків. Я зможу сформуванати їхню думку так, щоб вона відповідала нашим поглядам. І коли достатня когорта пасторів поділятимуть нашу точку зору, лише тоді ми зможемо відкрито озвучити свою позицію.

15 «Лютеранська братня допомога» (*Lutheran Bruderhilfe*) — безпосередня фінансова допомога церков і окремих осіб, яку надавала Лютеранська церква Західної Німеччини в цілому Лютеранській церкві Східної Німеччини, а не окремим церквам. До 1972 року «Лютеранська братня допомога» почала поставляння до Східної Європи також літератури й продуктів харчування.

16 DM (німецька марка або дойчмарка) — грошова одиниця Федеративної Республіки Німеччини, введена з обігу після переходу на євро 2002 року.

Іронія того, що Герд Бамбовскі брав гроші від західнонімецьких християн і водночас намагався вмовити східнонімецьких пасторів розірвати стосунки з їхніми західними братами, здавалося, так і залишилася неусвідомленою самим агентом впливу. Жадібність здатна помутнити мислення людини.

Бамбовскі засовався на стільці.

— Я не знаю, навіщо нам взагалі потрібні західні гроші. Якби ми провели реструктуризацію, наші лютеранські церкви могли бути фінансово незалежними від лютеран Західної Німеччини. Це спрацювало у вільних церков¹⁷, тому має подіяти й у нас. Візьміть церкву в Бієсдорфі, наприклад. У них на громаду, що складається з тридцяти чоловік, шість штатних служителів. Ми маємо менше думати про те, де взяти кошти, і більше про те, як скоротити кількість служителів.

Дивно, що такі слова були сказані пастором, хоча насправді Герд Бамбовскі не був пастирем Божих стад, у будь-якому разі, не в біблійному розумінні цього слова. Він був агентом впливу, найманою рукою, тим, хто більше зацікавлений у закритті церков, ніж у тому, щоб бачити, як люди навертаються до Христа. Офіційно він також поки ще не був пастором.

— А як пастор Лінн? Нічого нового?

Бамбовскі відчув приплив крові до обличчя.

— Лінн нічого не знає. Він добре розбирається в церковній політиці й гне лінію реакціонера Рінгхандта¹⁸. Він намагається захопити контроль над «Народною місією», але я протистою йому. Через деякі джерела я дізнався, що Лінн особисто доповів про мене Рінгхандту. Отож із Лінном мені нелегко, доводиться постійно стежити за тим, щоб він не підрізав мене й не зайняв моє крісло. Тому моя робота мандрівного євангеліста — найкраща можливість сформувати думку інших пасторів. Саме це мені й варто продовжувати робити.

17 Вільна церква (*Freikirchen*) — конфесія, яка, подібно до баптистів або п'ятидесятників, не приймає жодних державних субвенцій на свої поточні витрати й програми.

18 Зігфрід Рінгхандт (1906–1991) — помічник пастора Сповідальної церкви (нім. *Bekennende Kirche*), християнського руху Опору в нацистській Німеччині. Служитель церкви, який ніс служіння під двома диктатурами, нацистською та комуністичною. Духівник, який безкомпромісно критикував державну владу.

Отож... поява супершпигуна

— Так, це дасть тобі можливість познайомитися з різними кримінальними людьми. Ти добре справляєшся. Так тримати!

*Міністерство державної безпеки (Штазі)
Східний Берлін, НДР
12 червня 1967 року*

«Чотири дні тому наш позаштатний співробітник відвідав зустріч недалеко від Берліна, під час якої пастор Вольфганг Ріт розповів про поточні події на Близькому Сході. Ріт заявив, що ізраїльська агресія цілком виправдана, й засудив позицію нашого уряду. Він зазначив, що комуністичні партії різних країн дотримуються у цьому питанні різних точок зору. Східна Німеччина орієнтується на СРСР, проте відстає від нього в засудженні політики Ізраїлю. Чехословаччина та Польща також займають подібну з Радянським Союзом позицію і сходяться у тому, що політику Ізраїлю треба рішуче засуджувати. Угорщина в цьому питанні дотримується нейтралітету, Румунія стверджує, що обидві сторони діють у межах своїх прав. Комуністична партія Ізраїлю підтримує ізраїльський уряд. Ріт заявив, що Насер є агресором, постійною загрозою Ізраїлю. Він переконаний, що Насер діє так само, як Гітлер, і тому наша країна не повинна мати жодних стосунків із такою державою. На зустрічі були присутні близько 30 осіб, більшість з них — жінки».

Уся і кожна інформація вважалася важливою і знаходила відображення у стосах настроєних співробітниками паперових звітів. Їх було занадто багато, щоб прочитати. Занадто багато некласифікованої звітності й недостатньо персоналу для її обробки. Інформацію, до якої у будь-якій західній країні ніхто не поставився б серйозно, східнонімецька державна служба безпеки сприймала як підозрілу й крамольну. Усю її треба було зафіксувати, класифікувати й архівувати. Її стоси поступово перетворювалися на гори, що, із часом,

Поїздки

і погубить апарат держбезпеки. Однак до тієї миті, коли це станеться, залишалося ще двадцять два роки...

*Міністерство державної безпеки (Штазі)
Східний Берлін, НДР
21 жовтня 1967 року*

Через дев'ятнадцять місяців праці над своїм позаштатним співробітником, старшому лейтенанту Нордтові, нарешті, вдалося викликати Бамбовські на тривалу й відверту особисту бесіду. Нордт не міг збагнути, чому капітан Гайнрітц не приділяв належної уваги особистим подробицям життя Бамбовські, адже в його досьє були скупі відображені загальні факти. Нордт вважав, що він досяг того, чого ніяк не вдавалося досягти його попередників.

«Позаштатний співробітник Герд Бамбовські народився у бідній сім'ї. Його батько був художником. 1948 року Бамбовські отримав посаду геодезиста в Берліні й до 1955 року працював у різних районах міста. У ці роки він також був керівником профспілки і пропагандистом¹⁹, відповідальним за втілення в життя програми «Масова політична підготовка». У той же час він був помічником пастора методистської церкви й близьким соратником Карла Орднунга²⁰. 1955 року Бамбовські покинув свою добре оплачувану роботу (650 німецьких марок на місяць), щоб упродовж трьох років навчатися у методистській семінарії в Бад-Клостерлаусніці. Закінчивши навчання, він переїхав до Берліна, де в Нойбранденбурзі курирував 20 проповідників. Весь цей час він працював на нас. Саме тут Бамбовські познайомився з Маріанною Хан,

19 Пропагандист — агітатор, розповсюджувач, популяризатор «Масової політичної підготовки» («*Massenpolitische Schulung*»), а також людина, що займається мобілізацією до членства в комуністичній партії.

20 Карл Орднунг (1927–2012) — інформатор Штазі, відомий під ім'ям «*Вотлаендер*». Достовірно не відомо, чи саме він завербував Бамбовські до співпраці зі Штазі. Орднунг також був пастором методистської церкви.

Отож... поява супершпигуна

пропагандисткою з Комітету в справах церкви. 1963 року він уперше приїхав у берлінське Біблійне товариство як лектор. Тут він провів наступних шість місяців, а потім перейшов працювати в берлінське відділення лютеранської місії на Георгенкірхштрассе. А в травні 1965 року став співробітником «Бранденбурзької народної місії».»

Характеристика Нордта на Бамбовскі була характерною для людини, що дотримується комуністичних поглядів. Навіть через дві з половиною години розмов про життя свого агента старший лейтенант Нордт так ні на крок і не наблизився до розуміння Герда Бамбовскі. Те, що він називав «особистою інформацією», насправді було всього лише переліком занять агента Бамбовскі, його місць навчання й роботи. Характеристика не містила абсолютно ніякої особистої інформації: ні про його мрії, надії, прагнення, ні про його мотивувальні фактори. Лише одноманітний перелік дат, установ і місць.

Чому він залишив свою добре оплачувану роботу й пішов навчатися? Чи мав він коли-небудь щиру зацікавленість у служінні Богові, чи завжди був комуністичним пропагандистом, який вважав теологію інструментом маніпуляції й домінування над людьми? Чи були у нього будь-які хобі чи інтереси? Як може людина, яка на повний голос заявляє, що вірить у Бога, співпрацювати з державою, ідеологія якої стверджує, що Бога не існує? Чи мав він коли-небудь романтичні стосунки? Чому він ніколи не згадує про своїх подруг? Бамбовскі згадав ім'я Маріанни Хан, але вона не була особистим другом, а лише контактною особою й співробітником Комітету в справах церкви. У звіті старшого лейтенанта Нордта про позаштатного співробітника Бамбовскі справді було зазначено украй мало особистої інформації...

Міністерство державної безпеки (Штазі)

Східний Берлін, НДР

13 листопада 1967 року

І хоча почерк Нордта так і не покращився, його ставлення до Бамбовскі зазнало багато позитивних змін. Остання зустріч кур'єра з агентом

Поїздки

почалася із запитання про святкування 450-річного ювілею доктора Мартіна Лютера, який 1517 року прибив свої дев'яносто п'ять тез до дверей церкви у Віттенберзі, у Східній Німеччині.

— Що тобі відомо про святкування? Чи передавалася іноземним гостям під час святкування ювілею будь-яка інформація про стан східнонімецької лютеранської церкви?

— Не знаю. Я не був присутній на жодному із заходів і не отримував жодної інформації від інших пасторів. — Бамбовскі був як завжди холодний і спокійний. Він змінив тему. — Під час минулої зустрічі ви дали мені матеріали Екуменічного інституту з швейцарського міста Боссе. Там була стаття про структуру церков у Східній Німеччині, яку ви просили мене оцінити. З моєї точки зору, їхні матеріали небезпечні, оскільки, критикуючи церкву, вони критикують соціальний устрій Східної Німеччини. Ви дозволите мені вивчити також і інші їхні матеріали й надати вам письмову оцінку? Чи така робота потрібна для Міністерства державної безпеки?

— Звичайно! Ми надзвичайно зацікавлені в оцінці їхніх матеріалів та попередженні небезпеки, яку вони становлять для нашої республіки. — Нордт зауважив задоволення на обличчі Бамбовскі. Це була та сфера, в якій позаштатний співробітник відчував себе найбільш комфортно: цензура книг та оцінка матеріалів. Усе це було набагато краще, ніж вичавлювати інформацію з реальних живих людей. Він терпіти не міг вислуховувати балаканину. — А що там у тебе з інформацією по Рінгхардту?

Бамбовскі передав Нордту касету.

— Усе — тут. У минулі вихідні Рінгхардт виступав на семінарі в «Бранденбуржській народній місії», і мені вдалося записати його виступ. Ви можете дати мені потім стенограму? Я хочу мати точний запис того, що він говорив.

— Звісно. Хочу нагадати, однак, що ти обіцяв мені також інформацію про пастора Лінна і євангелізаційну роботу, яку він очолює.

— На цю тему підготовлені матеріали до останніх організаційних зборів. Я міг би «позичити» їх, якщо ви хочете їх відзняти. Тільки потрібно буде повернути їх, бо інакше вони запідозрять, що хтось шпигує за ними й передає їхні матеріали Штазі.

Отож... поява супершпигуна

— Так і зроби. Наші секретарі можуть швидко скопіювати²¹ їх, і ніхто ні про що не здогадається.

Так і було зроблено.

²¹ Це було задовго до того, як з'явилися перші копіювальні машини, тому секретарям Штазі доводилося передруковувати цілі документи на друкарських машинках.

РОЗДІЛ 7

СПОЧАТКУ — НА СХІД, ПОТІМ — НА ЗАХІД

1968 рік позначився ще одним поворотним моментом у послужному списку позаштатного співробітника Бамбовскі. Він продовжував забезпечувати старшого лейтенанта Нордта бурхливим потоком докладної інформації про діяльність пасторів у Східній Німеччині. На відміну від Нордта, Бамбовскі вмів друкувати й старанно строчив докладні звіти про своє начальство, керівництво синоду тощо. Наслідком більшості з них стали розслідування, які було розпочато в справах цих пасторів, а також друзів і знайомих Бамбовскі.

Однак 1968 року Бамбовскі почав доносити вже на пасторів, церкви й християнські організації поза межами Східної Німеччини. У серпні він побував у Чехословаччині і, повернувшись із поїздки, написав звіти про всіх пасторів, із якими зустрічався, зокрема й про тих, хто приїхав туди на навчання зі Східної Німеччини. Ця поїздка відбулася за два тижні до вторгнення військ країн-учасниць Варшавського договору до Чехословаччини для придушення руху «Празька весна»¹.

1 «Празька весна» почалася 5 січня 1968 року обранням Олександра Дубчека главою комуністичної партії Чехословаччини. Реформи Дубчека, які проголошували «соціалізм з людським обличчям», були спробою надати додаткові демократичні права громадянам: свободу слова, свободу пересування, послаблення державного контролю над ЗМІ. Він також послабив цензуру й контроль із боку міліції та органів державної безпеки. У процесах, що відбувалися в країні, Радянський Союз убачав загрозу. Період політичного лібералізму в Чехословаччині закінчився у ніч із 20 на 21 серпня 1968 року введенням у країну понад 300 тисяч солдатів і офіцерів і близько 7 тисяч танків країн-учасниць Варшавського договору. Дубчека було відсторонено від влади, і його наступником став промосковський комуніст. Під час військового придушення «Празької весни» 72 громадянини Чехословаччини було вбито й 702 дістали поранення.

На початку 1969 року Бамбовські написав критичний донос на дві сторінки на доктора Герхарда Босінські, лютеранського пастора, який сильно постраждав як від нацистів, так і від комуністів. Він насправді був дуже хорошою людиною. Через два місяці Бамбовські склав звіт про Ернста-Юджина Меккеля, помічника директора «Берлінської місії». Меккель був «ще тим діячем», сам — позаштатний співробітник Штазі, який працював під кодовим ім'ям «Принц». Штазі любили дублювати. Інформаторів примушували добувати інформацію не лише про християн. Часто їм доводилося писати звіти й про інших таємних інформаторів. Для Штазі безперервне дублювання означало не тільки отримання більшої кількості інформації, але і впевненість у надійності своїх інформаторів. Інший інформатор міг надати інформацію, про яку той сам «забув» згадати, особливо якщо вона висвітлювала його в негативному або незручному світлі. Бамбовські був упевнений, що інші інформатори також доносили на нього, і мав рацію...

Бамбовські написав критичний донос і на доктора Пауля Тосперна, критикуючи його як людину занадто консервативну, яка суворо дотримується біблійних істин. Д-р Тосперн, який пізніше став відомий як керівник харизматичного руху в лютеранській церкві, очолював відому в Східній Німеччині «Народну місію». «Народна місія» була рукою благовістя лютеранської церкви в німецькомовних країнах світу. Позаштатний співробітник Бамбовські не вбачав у Тосперні будь-якої реальної загрози уряду, а богослов Бамбовські глибоко зневажав його за його консервативні богословські переконання.

До весни 1969 року Нордт наказав Бамбовські почати впливати на пасторів у Чехословаччині. Він також хотів мати повний аналіз усіх його внутрішньоцерковних контактів у цій країні, особливо двох пасторів, які брали участь у заходах «Празької весни». І оскільки Бамбовські вмів друкувати, а Нордт — ні, Нордт вимагав надруковані звіти вже до наступної зустрічі. Позаштатний співробітник Бамбовські погодився і залишився вкрай задоволений тим, що Нордт тільки тепер визнав його аналітичні здібності.

У квітні 1969 року відбулася зустріч представників лютеранської церкви Західної і Східної Німеччини, Чехословаччини та Сполучених Штатів, на якій, окрім інших, були присутні п'ятнадцять американців.

Поїздки

І знову Бамбовські написав детальний звіт, у якому на цей раз доніс на лютеранського суперінтенданта Охманна через його негативну оцінку статусу церкви під верховенством східнонімецького комунізму. Охманн заявив, що лютеранська церква схиляється до компромісу й чітко не дотримується справжніх біблійних цінностей. Він хотів, щоб іноземці знали й розуміли це і, за змогою, уникали співпраці з національним керівництвом східнонімецької лютеранської церкви.

Із неабияким задоволенням Нордт спостерігав за тим, як його агент успішно заводить нові знайомства з представниками західних країн, одночасно не перестаючи «винохувати зрадників» усередині країни.

У травні 1969 року Бамбовські надав старшому лейтенанту Нордту матеріали, що стосувалися внутрішніх справ лютеранської церкви, зокрема тези важливих зустрічей керівництва. Особливо важливе значення мала доповідь Манфреда Штольпе² про структуру церкви.

1970 року старший лейтенант Вінфрід Нордт передав таємного агента Герда Бамбовські наступному куратору майору Райнхарду Бюлю. Той факт, що тепер Бамбовські курирував майор, свідчив про те, що статус агента і його значення для Штазі значно зросли.

У період із 1965 по 1970 роки позаштатний співробітник Бамбовські пройшов шлях від дрібного інформатора на рівні помісної церкви до агента впливу, що просуває лінію комуністичної партії і її директиви в лютеранській церкві як на місцевому, так і на національному рівнях керівництва. 1968 року він також почав шпигувати за християнами за межами Східної Німеччини.

1972 року за сприяння позаштатного співробітника Бамбовські Штазі розпочали операцію «*Отруйний навук*». Вона була спрямована на дві християнські організації: «Групу Андреаса»³ і «Робочу

2 Манфред Штольпе обіймав різні керівні посади в церкві НДР у період 1959–1989 років. Він був інформатором Штазі й працював під кодовим ім'ям «Секретар». Після возз'єднання Німеччини він офіційно вступив до соціалістичної партії і став займатися політикою.

3 «Група Андреаса» («*Andreaskreis*») — західнонімецька лютеранська церковна організація з контактами в Радянському Союзі. Вона була важливим джерелом інформації щодо того, що відбувалося у лютеранській церкві СРСР.

групу з історії російської церкви»⁴. Бамбовські проник у обидві групи й регулярно надавав звіти Штазі, які, своєю чергою, передавали інформацію в КДБ СРСР. Штазі мали намір відрядити Бамбовські до Західної Німеччини, щоб там він сконував з Паулем Геннріхом, членом «*Групи Андреаса*». Операція «*Отруйний павук*» минула досить успішно, оскільки під час неї було виявлено імена багатьох радянських громадян, які співпрацювали з західними християнами. Завдяки хорошій репутації Бамбовські в лютеранських колах, яким не було відомо про його зраду, незабаром поле його діяльності поширилося ще далі на схід, а потім — на захід. Йому блискуче вдавалося втиратися в довіру до євангельських місій, які нічого не підозрювали.

У жовтні 1972 року Бамбовські здійснив свій перший візит у Радянський Союз. Він почав повідомляти КДБ про всіх контактних осіб, із якими зустрівся, що належали як до лютеранської, так і до баптистської церков. КДБ надав йому свій «список закупів». Особливо його цікавив баптистський пастор на ім'я Арпад Ардер⁵. Бамбовські писав рясні доноси на Ардера, а також на багатьох інших пасторів із Радянського Союзу. Потім Штазі передавали їх у КДБ. З метою посприяти проникненню Бамбовські в християнські кола СРСР, КДБ навіть допомагало в перевезенні ним через кордон невеликої кількості Біблій для обох конфесій. Їхній план полягав у тому, щоб допомогти агентів заслужити репутацію людини, яка може провозити заборонену літературу через кордон, і заволодіти довірою західних і радянських християн із метою допомогти КДБ визначити в Радянському Союзі тих, хто несе підпільне служіння.

До кінця 1973 року в «кар'єрі» Бамбовські відбулися ще більш значні зміни. Тепер його куратором був уже не майор Бюль, а старший лейтенант Герхардт Бартнічек.

Герхардт Бартнічек народився 5 грудня 1941 року в сім'ї робітників, які виховали свого сина на вищих ідеалах тріумфального світового

4 «Робоча група з історії російської церкви» («*Arbeitskreis für Russische Kirchengeschichte*») — східнонімецька організація, сестринська організація «Групи Андреаса», заснована 1970 року.

5 Арпад Ардер (1922–1995) — із 1954 року баптистський проповідник, добре відомий КДБ.

Поїздки

комунізму. Успішність Герхардта була нижча від середнього рівня. Він не володів іноземними мовами, поза тим мав проблеми навіть із німецькою. Однак прогалини в освіті він щедро компенсував особистою харизмою, яка колись стала йому в нагоді як куратору Штазі. Спочатку він працював машиністом, потім — водієм вантажівки, але наприкінці літа 1961 року він, одне за одним, втратив обидва робочі місця й відчайдушно потребував роботи.

У жовтні 1961 року Бартнічека було прийнято на службу в регіональне відділення Штазі в Галле. У квітні 1962-го він став членом партії, а через місяць — одружився зі своїм першим коханням, вихователькою дитячого садка з його рідного міста Айслебен. Його дружина, Анналізе, також із часом влаштувалася на роботу в Штазі. Бартнічек служив у відділі ХХ/4, який займався роботою, спрямованою на підрив церкви, тоді як Анналізе — у відділі II, підрозділі зовнішньої розвідки. У них було двоє дітей, хлопчик і дівчинка. Їхня донька, вівріши, також стане членом партії і працюватиме в Державному секретаріаті в справах церкви. Як і її батько, вона руйнуватиме церкву, і, як і її мати, вона також вийде заміж за офіцера Штазі.

На початку служби Бартнічека в Штазі керівництво характеризувало його як імпульсивного й нерішучого — характеристики, які, на перший погляд, можуть здатися суперечливими. Те, яка з них переважала в конкретний момент, залежало від ситуації. Стикнувшись із одними обставинами, він міг реагувати швидко, утім помилково. В іншій ситуації він міг не реагувати взагалі й бути не спроможним вирішити самостійно, без консультації з вищими посадовими особами. У ті перші роки начальство Бартнічека було розгубленим, чи має він взагалі прагнення й потенціал стати першокласним офіцером розвідки. Однак сумнівалися вони абсолютно даремно. З роками Бартнічек багато дізнався про те, як маніпулювати інформатором, лестити йому або залякати його; як на ходу вирішувати й блискавично реагувати на зміну ситуації; як безпомилково передбачити перебіг операції. За час своєї кар'єри у Штазі Бартнічек заробив двадцять п'ять нагород, безліч заохочень, зокрема й від КДБ СРСР, і заслужив стрімке просування по службі.

1970 року Бартнічек дістав високу оцінку з боку свого начальства за вербування у внутрішньоцерковних молодіжних групах підлітків у якості шпигунів. Для цієї справи потрібен був особливий чоловік. Веселий, товариський Бартнічек умів переконувати підлітків у тому, що йому можна довіряти.

Бартнічек стрімко піднімався вгору службовими сходами й через три роки, у віці тридцяти двох років, своєю участю в операції, спрямованій проти керівників лютеранської церкви, привернув увагу й викликав захоплення співробітників Штазі з відділу ХХ/4. Він керував роботою 24-річної привабливої агентки, яка працювала під кодовим ім'ям «Міха»⁶. Інший інформатор Бартнічека, Ернст-Ойген Меккель, або «Принц», посприяв її входженню до лютеранського союзу в Берліні, де вона дістала роботу в молодіжному відділі. Міха негайно почала втягувати навколишніх у хтивий спосіб життя і влаштовувати вечірки з рясним вживанням алкоголю й сексуальними оргіями з керівництвом лютеранської церкви. Бартнічек організував для Міхи квартиру з величезною кількістю алкоголю. Учасники розгаг танцювали до світанку й займалися сексом із Міхою, зовсім не підозрюючи, що їх фотознімки незабаром ставали надбанням Штазі. Бартнічек вибирав для Міхи конкретних жертв, яких вона потім шантажувала й схиляла до співпраці зі Штазі. Бартнічек хотів знати про всі сексуальні слабкості вищого керівництва лютеранської церкви, зокрема й про їхні гомосексуальні схильності. Це була класична спецоперація служби безпеки і, на жаль, вельми успішна.

Завдяки нечуваному успіху операції «Міха», старшого лейтенанта тепер було призначено куратором Бамбовскі, незважаючи на те, що він мав набагато нижче звання, ніж Бюль.

У жовтні 1973 року Бамбовскі відвідав єпископа Ханса-Йоахима Френкеля в Гьорлиці й передав йому дещо з літератури місії «Відкриті двері». Френкель був надзвичайно радий християнським книгам і попросив Бамбовскі привозити їх регулярно й у більшій кількості. У разі

6 Позаштатний співробітник «Міха» (справжнє ім'я Регіна Фаберс) продовжувала працювати в молодіжному відділі лютеранського союзу, поки не були відкриті для загального доступу файли Штазі, після чого, у вересні 1992 року, її було звільнено.

необхідності він навіть запропонував свій будинок для місця розвантаження літератури для західних місій. Після доносу Бамбовскі Штазі почали уважно стежити за Френкелем⁷. Це був типовий метод роботи позаштатного співробітника Бамбовскі. Він отримував літературу від західних місій, а потім пропонував її пасторам по всій території Східної Німеччини. Якщо вони брали її, Бамбовскі повідомляв про це лейтенантові Бартнічеку. Бартнічек установлював стеження й починав розслідування. Штазі рідко вдавалися до арештів, щойно дізнавалися нові імена одержувачів християнської літератури. Вони володіли неабияким терпінням і витримкою і вважали за краще відстежити, куди літературу буде передано далі, щоб вирахувати всіх активних християн, причетних до цього кола, яке нестримно розширювалося.

Того січня агенту Бамбовскі вдалося установити контакт із деякими західними місіями: «Відкриті двері» («Open Doors») в Голландії, «Світло на Сході» («Licht im Osten») і «Товариство Густава-Адольфа» («Gustav-Adolf-Werk») ⁸ у Німеччині. «Відкриті двері» вже працювали з ним упродовж певного часу. «Світло на Сході», навпаки, було новим контактом. Спочатку представники місії поводили себе досить стримано й не поспішали вступати з ним у партнерські взаємини, однак агент Бамбовскі присвятив роки на те, щоб домогтися довіри різних лютеранських організацій Східної Німеччини, до того ж, як поручителя, він використовував місію «Відкриті двері». Поверхові перевірки Герда Бамбовскі, проведені цими місіями через братів у Східній Німеччині, не виявили нічого підозрілого. Він добре вмів проповідувати й навчати, іноді силою своєї проповіді доводячи аудиторію до сліз. Його вважали відмінною контактною особою. Інтерес «Світла на Сході» досяг свого піку, коли Бамбовскі запропонував переправити Писання російською мовою в Радянський Союз через Східну Німеччину. Цим місіям було

⁷ Ханс-Йоахім Френкель виступав проти нацистської інфільтрації в лютеранську Сповідальну церкву (*Bekennende Kirche*) за часів Гітлера, а також проти комуністичної інфільтрації. Проти нього особисто було проведено дві операції Штазі: «Плакат» і «Мучеництво». На жаль, 1976 року він усе ж став інформатором Штазі під кодовим ім'ям «Брат».

⁸ «Спілка Густава-Адольфа» («*Gustav — Adolf — Werk*»), заснована 1832 року, — це філія лютеранської церкви, створена з метою надання практичної допомоги нужденним східнонімецьким християнам.

необхідно всього лише доставити літературу йому в Берлін або його людям у різні місця Східної Німеччини. Хоча набагато краще для Бамбовські було б, щоб вони надали йому контактну інформацію своїх людей у Східній Німеччині й він міг сам приїхати до них за літературою. Він обіцяв переправити літературу далі, у Радянський Союз.

До грудня 1973 року, завдяки своїй «співпраці» з різними місіями і встановленню їх місць передавання літератури у Східній Німеччині, що стало результатом цієї співпраці, агент Бамбовські розкрив сім різних каналів доставлення християнської літератури у Східну Німеччину. Усю інформацію про них він, звісно ж, передав Штазі з метою спочатку відстежити маршрути руху літератури та місця її призначення, а потім конфіскувати її й заарештувати причетних до неї. Лисиця забралася до курника, і результати цього були катастрофічними... Лютеранський пастор Манц із Берліна щомісяця отримував літературу (Біблії, коментарі, симфонії) і речі (одяг, друкарські машинки й верстати тощо) вартістю близько 20 тисяч доларів. Агент Бамбовські ретельно й детально повідомляв про те, як усе це контрабандою ввозиться у Східний Берлін, зберігається в одній із квартир, а потім розподіляється серед 246 християн, що живуть у різних куточках країни, для подальшого перерозподілу ними серед церков. Пастор Манц був лише одним із семи каналів, до знищення яких доклав руку Бамбовські.

У червні 1974 року агент Бамбовські подав прохання на ім'я старшого лейтенанта Бартнічека. Він та інші східнонімецькі пастори дістали запрошення на Міжнародну конференцію з євангелізації, що мала відбутися в Лозанні. Міністерство у справах релігії відхилило всі заявки на отримання дозволу відвідати цю конференцію. Конференція являла собою масштабну зустріч правого крила, на неї не було запрошено інших представників комуністичних країн. Бамбовські вважав, що лейтенант міг змінити ситуацію й здобути дозвіл на виїзд для трьох-чотирьох пасторів. Так він вважав, проте помилився... Бартнічек передав пас іншому гравцеві, попросивши підполковника Клауса Россберга вирішити це питання. Утім дозвіл так і не було надано.

У листопаді 1974 року Бамбовські вчоргове відвідав Радянський Союз. Цей візит був настільки важливий, що до його планування було залучено підполковника Франца Сграя, а також посадових осіб

Поїздки

із московського відділу КДБ СРСР. «Список закупів» Бамбовскі містив завдання з'ясувати, які канали використовувалися для доставляння християнської літератури в Радянський Союз. У КДБ хотіли знати імена й місця. Отже, було заплановано відвідування Бамбовскі одинадцяти християнських керівників лютеранської й баптистської церков у Москві, Ризі та Таллінні. На кожному етапі поїздки КДБ повідомляло Бамбовскі, які питання необхідно обговорити, і після кожної зустрічі, не відкладаючи, мало з ним дебрифінг. Бамбовскі запропонував відправити пакети з літературою поїздом із Берліна до Москви. КДБ ж планував відстежити отримувачів і механізм розподілу літератури серед церков. Заарештувати учасників вони збиралися лише згодом, щоб захистити Бамбовскі від підозр із боку західних місій. Якби вони почали тягнути закинута невід відразу, то підозра, безсумнівно, упала б саме на Бамбовскі.

Незадовго до приїзду Бамбовскі в Ризі було викрито підпільне християнське видавництво. Бамбовскі згадував про свої відвідини цього видавництва в минулому разом із кимось із бельгійських християн. Однак питання про те, чи стояв Бамбовскі за арештом братів і сестер, які працювали в цьому видавництві, так і залишилося нез'ясованим, хоча це цілком імовірно.

У лютому 1975 року Бамбовскі вирушив на Захід. Перед від'їздом старший лейтенант Бартнічек передав Бамбовскі його завдання й «список закупів», що містив відвідини «Відкритих дверей», «Світла на Сході», «Товариства Густава-Адольфа», а також представництва новоствореної у Східній Німеччині місії «Активна допомога для мученицької церкви» (у наш час відомої як місія «Голос мучеників»)⁹, яку він вважав реакційною і щодо якої хотів знати:

- Якими є їхні зв'язки в Радянському Союзі?
- Які в них фінансові можливості?

9 «Активна допомога для мученицької церкви» («Hilfsaktion Martyrerkirche») — це німецький філіал організації «Голос мучеників», яка в той час називалася «Ісус — комуністичному світу».

- Які їхні плани й наміри? Чи в змозі вони втілити їх у життя?

Для Штазі завжди важливим було джерело фінансування. Хто фінансує ці організації? Яким коштом вони функціонують? Для східноєвропейських служб безпеки було немислимо, що всі ці місії мали фінансування за рахунок пожертвувань пересічних громадян, які були простими робітниками і службовцями й просто були християнами. Вони мали тверде переконання, що фінансування цих релігійних організацій мало здійснюватися за рахунок ЦРУ. Бамбовські, зі свого боку, також мав причини домагатися ліквідації цих місій. Лейтенант Бартнічек виражував, що мотивувальним фактором для Герда Бамбовські в його зраді були гроші. Він із неймовірною жадібністю викачував із місій кошти й речі для особистої вигоди. Одна місія купила йому дорогий фотоапарат, тому що він сказав, що йому треба документувати роботу цієї місії. Інша надала кошти на поштові витрати для розсилки літератури, проте їх так і не було використано за призначенням. І так далі. Бамбовські завжди перебував у пошуках нових афер, нових способів набити собі кишені.

У Німеччині існувала ще одна християнська організація, до якої Штазі виявляли особливий інтерес, — Місіонерське товариство «Євангеліка» («*Missionswerk Evangelica*»). Її заснував у німецькому місті Амберзі брат Мет¹⁰, високий американець із відкритою душею і гострим почуттям гумору. Мет використовував для переправлення Святого Письма через кордон на пропускному пункті «Чарлі» американських військовослужбовців. Його служіння щедро фінансувалося місією «Підпільне благовістя» («*Underground Evangelism*») і мало власні спеціальні транспортні засоби для підпільного транспортування літератури. Ервін Дамсон зі «Світла на Сході», урешті-решт, організував Бамбовські зустріч із братом Метом. Мет ставився до Бамбовські вкрай підозріло й обережно, проте з часом Бамбовські все ж удалося завоювати його довіру. Пізніше Бамбовські видав Метта і його систему контрабанди Біблій Бартнічеку.

Саме використання військовослужбовців для контрабандного транспортування християнської літератури змусило Бартнічека зробити

¹⁰ Ім'я змінено.

Поїздки

висновок про те, що за операціями брата Мета, безсумнівно, стоїть ЦРУ. Старший лейтенант також був переконаний, що весь персонал «Світла на Сході» проходить підготовку на базі ЦРУ в Австрії, що, за словами Бартнічека, було підтверджено одним зі звітів КДБ. Звичайно ж, це була повна нісенітниця, проте співробітникам Штазі завжди було необхідно створити видимість присутності загрози, щоб виправдати щорічне збільшення бюджету їхнього відомства. Зв'язок із ЦРУ — чи був він реальним, чи вигаданим Штазі або КДБ — завжди викликав особливе зацікавлення з боку вищих посадових осіб і додаткове фінансування.

Узимку 1975 року Штазі, за допомогою Бамбовскі, почали реалізацію іншої великої операції — операції «Транспорт». Мета цієї операції полягала головню в тому, щоб з'ясувати, з ким «Відкриті двері» та «Світло на Сході» співпрацюють у НДР, і унеможливити їхню діяльність. Бамбовскі вже готувався забрати літературу в контактних осіб із цих місій, розкиданих по всій Східній Німеччині. «Відкриті двері» користувалися послугами чоловіка на ім'я Вернер Моргенштерн, який жив у Дрездені. З'ясувати подробиці про Моргенштерна було однією з основних цілей майбутньої лютневої поїздки Бамбовскі.

Незадовго до від'їзду Бамбовскі в його будинку в Берліні з'явилося американське подружжя з «Відкритих дверей», яке привезло йому 900 Біблій російською мовою. Вони навіть показали, як діє система схованок у їхньому автомобілі. Автомобіль був транспортним засобом для відпочинку (прототипом сучасного кемпера) зі зйомними бічними панелями, які рухалися за допомогою електросистеми. Літературу ховали за панелями. Бамбовскі взяв Біблії, занотував, як працює система, записав номерний знак транспортного засобу й, щойно відвідувачі поїхали, вирушив до Штазі. Так імена й реєстраційний номер автомобіля з'явилися в базі даних східнонімецьких Штазі. Тепер будь-хто, хто в'їжджав у НДР на цьому автомобілі, відразу ж опинявся в їхньому «чорному списку». Вилучену літературу було описано й знищено. Утім позаштатного співробітника Бамбовскі аж ніяк не мучили докори сумління.

У лютому Бамбовскі відвідав місію «Відкриті двері», щоб обговорити нові місця і час доставляння літератури. Співробітники місії навіть

запропонували Бамбовські обладнати схованку в його «Трабанті». На їхню думку, радянські митники рідко перевіряли автомобілі з НДР. Отже, голландцям було б легше доставляти літературу російською мовою у Східну Німеччину, щоб Бамбовські потім міг транспортувати її далі в Радянський Союз. Вони дали йому 325 гульденів на наступну поїздку в СРСР, під час якої він, як було домовлено, провезе туди літературу. Йому також розповіли ще про один спосіб передавання Святого Письма братам у Радянський Союз. Біблії ввозили туристичні групи, по сорок під час кожної поїздки. З десяти поїздок, що відбулися минулого літа, лише одну групу було затримано. Природно, Бамбовські описав усе це в своєму звіті Бартнічеку, який негайно переслав його радянському КДБ.

Бамбовські попередив «Відкриті двері», щоб вони більше не використовували Моргенштерна як контактну особу для передавання літератури, оскільки він, за його словами, відкрито розповідав про отримання матеріалів іншим пасторам. Бамбовські запропонував знайти нові місця передачі, тому що виявити для влади контактну особу з довгим язиком — лише справа часу. Це були хитрощі агента Бамбовські. Він готував співробітників місії до скорого арешту Моргенштерна, одночасно переконаючи їх, що це станеться із власної вини «базіки». А перевірити це у «Відкритих дверей» не було жодної можливості. Почувши про балакучість Моргенштерна, співробітник місії лише похитав головою: «У нашій справі потрібно бути вкрай обережним». Бамбовські посміхнувся й згідно закивав.

Зустріч Бамбовські з представниками «Голосу мучеників» так і не відбулася. Брат із іншої німецької місії, розташованої у Бонні, доктор Тігелер, попередив його, щоб він не ходив туди: «У «Голосі мучеників» усі параноїки, вони думають, що кожен, хто живе на Сході, є агентом. Я сам візьму в них усе необхідне й передам вам. Отож вам не доведеться зустрічатися з ними».

Незважаючи на те, що Тігелер був не надто високої думки про «Голос мучеників», він дуже поважав їхнього керівника Ганса Брауна. Проте, як показав час, «Голос мучеників» виявився у тій ситуації єдиною розсудливою організацією. Річ у тім, що будь-яка людина передпенсійного віку зі Східної Німеччини, яка дістала дозвіл

Поїздки

подорожувати на Захід, не могла не працювати на Штазі або не виконувати їх доручень¹¹. Агентові Бамбовскі було сорок чотири роки, він був неодружений. Західні місії мали щось запідозрити, однак вони нічого не припускали, принаймні впродовж багатьох років. А Бамбовскі, як і раніше, використовував чимраз більший і розючий список місій, із якими він співпрацював, щоб переконати ще більше місій довіритися йому. Це була схема піраміди, і вона діяла бездоганно...

Після цього Бамбовскі відвідав офіс місії «Світло на Сході», що розташовувався недалеко від Штутгарта, де зустрівся з керівником місії Берндом Діком¹². Він був здивований тим, скільки керівництву цієї організації було відомо про нього. Керівник «Світла на Сході» сказав Бамбовскі, що в них є хороше джерело інформації в Берліні, фрау Ван Хольст, яка переповідає їм усі події. Після повернення Бамбовскі у Східний Берлін і передавання повного звіту про поїздку Бартнічеку, старший лейтенант наказав провести розслідування стосовно фрау Ван Хольст і ліквідувати Моргенштерна.

У травні 1976 року позаштатний співробітник Бамбовскі знову був у дорозі. Цього разу він прямував до Радянського Союзу. З Центру, що знаходився в Москві, він дістав наказ:

- Налагодити контакти з керівниками баптистів у Москві й з'ясувати, із ким із громадян західних країн вони співпрацюють.
- Зміцнити зв'язки з баптистами Естонії і дізнатися, хто саме готується отримати від «Відкритих дверей» офсетний друкарський верстат і друкувати християнську літературу.

11 Можливі винятки: східні німці, які мають невеличково хворих родичів на Заході. Однак навіть у цьому випадку принаймні один із членів сім'ї, зазвичай дитина, мав залишатися в НДР, щоб гарантувати повернення батьків із Західної Німеччини.

12 Хоча Дік, який належав до церкви менонітів, і очолював місію, роботу на Сході планував і здійснював його енергійний помічник, Ервін Дамсон.

- Встановити місце розташування християнського підпільного видавництва «Християнин»¹³ у Радянському Союзі.

Бернд Дік, керівник «Світла на Сході», дав Бамбовскі лист до баптистського керівництва в Москві. Природно, Бамбовскі передав його старшому лейтенантові Бартнічеку, який, своєю чергою, відіслав його в московський Центр. Із цього листа стало відомо, що література, яку «Світло на Сході» видавало мовами національних меншин Радянського Союзу, перекладається у самому ж Радянському Союзі. А також — ім'я людини з місії, відповідальної за переклад, про що раніше в КДБ абсолютно нічого не знали.

Протягом усієї поїздки Бамбовскі продовжував збирати в братів інформацію. Одна із контактних осіб розповіла йому про стюардесу авіакомпанії Pan American Airlines, яка привозила в країну літературу й забирала рукописні документи. Інша зазначила, що їй потрібен друкарський верстат для служіння в одній із республік Прибалтики та ще один — для роботи під Києвом. У цього брата була садова ділянка, де він планував поставити верстат. Він вважав це місце безпечним, оскільки про його існування знали лише він та його дружина. Брат погодився зробити ключ від будиночка, розташованого на ділянці, і передати його Бамбовскі, щоб той організував туди транспортування верстатів із Голландії. КДБ нічого не було відомо про це місце, і Бамбовскі, укотре, видав їм важливу інформацію. Тепер ця ділянка перебуватиме під наглядом КДБ, співробітники якого фіксуватимуть, хто туди заходить і хто виходить.

Потім Бамбовскі полетів до Таллінна, де він скотактував із баптистським пастором Арпадом Ардером. Вони говорили про друкарський верстат, який восени 1976 року мали доставити «Відкриті двері». У християнських колах багатьом було відомо про те, що в самого Арпада був такий верстат, і тепер він шукав надійну людину, яка змогла б розмістити таку машину в себе й працювати на ній. Відтоді за Арпадом Ардером КДБ встановило ще більш ретельне стеження, ніж раніше. З цією метою позаштатний співробітник «Петро», таєм-

13 Підпільне християнське видавництво «Християнин» було засновано нересторованими баптистами.

Поїздки

ний інформатор КДБ, почав відвідувати церкву, намагаючись зав'язати стосунки й почати працювати з Арпадом. Бамбовські запевняв Ардера, що Петро — християнин, який безумовно заслуговує на довіру. Ардер прийняв цю інформацію й почав працювати з Петром, поступово переконуючись у тому, що він розумний, старанний і сумлінний працівник. Полковник Боракін із естонського КДБ був надзвичайно задоволений Бамбовські, оскільки їм уперше вдалося впровадити інформатора у внутрішнє коло Арпада Ардера й змусити пастора довіряти йому. Московський центр назвав цю операцію «надзвичайно успішною». Так, уже вкотре, Герд Бамбовські зрадив брата у Христі. Підлість і обман були стилем його життя.

Старший лейтенант Бартнічек супроводжував Бамбовські під час його поїздки в Радянський Союз. За шість днів поїздки вони зустрічалися дев'ять разів. Працюючи над доповіддю керівництву, куратор зазначив, що позаштатний співробітник Бамбовські неухильно дотримується всіх інструкцій Штазі й КДБ, до найменших дрібниць. Тепер ніхто не міг звинуватити Бамбовські в тому, що він не виконує вимог шпигунського ремесла, як у ранні роки, коли він був рядовим інформатором. Відтоді він пройшов довгий шлях. Бартнічек був дуже задоволений ним, як задоволений був і начальник 4-го відділу¹⁴ П'ятого управління КДБ СРСР полковник В. В. Фіцев, який на знак подяки вручив Бамбовські два позолочені кубки.

У липні 1976 року Ервін Дамсон із місії «Світло на Сході» приїхав потягом у Східний Берлін і провів із Бамбовські день. Дамсон запитав, які інші канали контрабанди літератури Бамбовські мав у Східній Німеччині. Дамсон згадав контактну особу в Оранієнбурзі та Гельмута Вайденсдорфера в Райнсдорфі. Бамбовські відповів, що Вайденсдорфер — занадто обережний у поширенні літератури й цим привертає до себе увагу. Як це не парадоксально, Бамбовські знову спробував виставити віруючого, який нічим не скомпрометував себе, у поганому світі.

Бамбовські не подобалися заходи безпеки, до яких удавався Вайденсдорфер. За дві години до зустрічі з Бамбовські Гельмут Вайденсдор-

14 4-й відділ, створений 1967 року, займався роботою з релігійними організаціями й курирував діяльність церкви.

фер відправляв своїх дочок гратися на вулицю, щоб подивитися, чи ніхто не стежить за їхнім будинком. Дівчатка спеціально не шукали незнайомі автомобілі, однак легко могли помітити, якщо в безпосередній близькості до їхнього будинку стояв якийсь транспортний засіб, оскільки їхня вулиця була досить ізольованою.

Бамбовскі надав детальний звіт старшому лейтенантові Бартнічеку, який відразу ж наказав ліквідувати пункт передавання літератури в будинку Гельмута Вайденсдорфера¹⁵. До наказу додавалися дві інструкції. По-перше, спочатку треба було встановити всіх, хто використовував будинок Вайденсдорфера для розвантаження літератури, а також тих, хто забирав її звідти. По-друге, прикриття Бамбовскі варто зберегти від підозр за будь-яку ціну й створити враження, що арешт Вайденсдорфера викликаний якоюсь іншою причиною.

Після розкриття місця передавання літератури в будинку однієї з контактних осіб, що жила біля Карл-Маркс-Штадта, Дамсон сказав Бамбовскі, що вони налагодять нові канали за допомогою своїх «американських друзів». Бамбовскі тут же припустив, що Дамсон має на увазі військові контакти брата Мета, проте в Дамсона були й інші американські друзі, про яких він ще не розповів Бамбовскі. Перетинаючи кордон із Західного в Східний Берлін, солдати США користувалися правом не проходити обшук, оскільки Німеччина була зайнята військами чотирьох союзницьких сил¹⁶ ще з часів Другої світової війни. І навпаки, радянські військові теж мали право перетинати кордон у Західний Берлін без обшуку. Американські солдати не могли пронести багато літератури, однак усе ж могли пронести хоч трохи. Дамсон також запитав Бамбовскі, чи не знає він яких-небудь надійних християн, які живуть уздовж транзитних маршрутів між Західною

15 Поки не зрозуміло, що саме мав на увазі офіцер Штазі: арешт, тюрмне ув'язнення, втрату роботи, безперервне стеження чи «нешасний випадок». Варто зазначити, однак, що 1988 року на прохання генерал-лейтенанта Штазі Герхарда Нейбера університетом Гумбольдта у Східному Берліні було видано посібник на 900 сторінок про те, як убивати людей, зокрема й немовлят, за допомогою отруту, щоб приховати ознаки навмисного вбивства. Цей посібник вийшов під офіційною назвою «Токсдат» («Toxdat»), але в народі його прозвали «Убивця Біблії».

16 Франція, Великобританія, Радянський Союз і Сполучені Штати.

Поїздки

Німеччиною і Західним Берліном. Бамбовські відповів, що готовий zorganizувати пошук нових точок доставляння літератури.

Потім зайшла розмова про Радянський Союз, і Бамбовські повідомив про необхідність двох невеликих друкарських верстатів. Дамсон відповів, що його місія могла б надати їх, якщо Бамбовські зможе переправити їх через кордон. Звичайно ж, для цього будуть потрібні додаткові кошти. Дамсон погодився. Отримавши звіт Бамбовські, Бартнічек замислився над тим, про яку частину коштів, отриманих від Дамсона, Бамбовські повідомляє йому. У тому, що він «забуває» розповісти про деякі суми й вони осідають у його кишені, не було жодних сумнівів. Старший лейтенант подумки поглузував із того, що західна місія оплачує операцію, яка закінчиться арештом християн із СРСР.

1976 рік приніс цікаві зміни в статусі позаштатного співробітника Герда Бамбовські. Протягом останніх одинадцяти років він був відомий у файлах Штазі під своїм справжнім ім'ям. Починаючи з 1976 року, він значився в системі як Корнеліус Хаммер, а пізніше, із 1978 року, як Хайнц Вендланд. Місцеві відділи Штазі знали його лише як Корнеліуса Хаммера. Це робилося не для того, щоб приховати його справжнє ім'я від сторонніх очей на Заході; місії вже знали його справжнє ім'я, хоча їм не було відомо про те, що він був шпигуном Штазі. Це мало запобігти виявленню західними «кротами» у лавах Штазі інформації про те, що Бамбовські був інформатором. Штазі довіряли своїм власним співробітникам не більше, ніж вони довіряли своїм інформаторам.

1977 року «Німецький євангельський альянс» запросив Бамбовські на дев'ять днів до Західної Німеччини, щоб провести кілька семінарів. «Світло на Сході» через Ервіна Дамсона оплатило його витрати на перебування у ФРН. Бажаючи приховати, що його дорожні витрати оплачено Штазі, Бамбовські сказав, що їх оплатила його сестра, яка живе в Західному Берліні. Насправді сестра зневажала брата. Однак Штазі необхідний був спосіб відвести від Бамбовські будь-які підозри щодо його зв'язку з ними. Як завжди, він мав від свого куратора докладний «список закупів», який містив завдання з'ясувати, чим на даний час займаються місії «Відкриті двері» та «Світло на Сході». Операція «Транспорт» була у повному розпалі. Куратором Бамбовські

під час цієї поїздки був не лейтенант Бартнічек, а підполковник Сграя. Цього разу агент отримав особливі розпорядження:

- Спостерігати за тим, щоб за ним не велося стеження. Штазі проінструктували Бамбовські, як виявити стеження.
- Щодня дзвонити «другові» в Берліні, щоб Штазі могли знати, де він і як триває операція.
- Не брати з собою жодних записів, які могли бути виявлені організаторами заходу. Бамбовські зробив безліч заміток, які, з одного боку, були скарбом для його кураторів, а з іншого, у разі виявлення стороною, яка приймала, або при виїзді з Західної Німеччини, становили загрозу його особистій безпеці.

Поїздка минула успішно. Бамбовські зустрівся з представниками «Відкритих дверей» і «Світла на Сході», зокрема й із Берндом Диком, керівником «Світла на Сході», його бухгалтером Мартою Відманн і контактною особою з «Відкритих дверей» Мартіеном Хартманном. Ервін Дамсон представив Бамбовські Фрідріхові Геннслеру, керівникові християнського видавництва, який безкоштовно надавав величезну кількість літератури для ввезення в Східну Німеччину. Вони провели з Геннслером дві години. Увесь цей час агент Бамбовські робив численні записи про видавництво Геннслера і його політичні погляди.

У червні 1977 року Бамбовські зустрівся з пастором Вернером Зольбрігом у Рашау. Зольбріг був контактною особою християнської організації «Кампус крусейд фор Крайст»¹⁷. Вони переглядали матеріали «Кампус крусейд», коли Зольбріг ненароком зазначив, що збирається зустрітись з представниками цієї організації в серпні. Куратор наказав Бамбовські роздобути екземпляр довідника «Кампус крусейд».

17 «Кампус крусейд фор Крайст» («Campus Crusade for Christ») — міжнародна міжденомінаційна християнська місіонерська організація, відома в Україні як «Україна для Христа».

Поїздки

Незважаючи на те, що Бамбовскі зрадив багатьох християн у Східній Німеччині й у Радянському Союзі, він усе ще не був впевнений у своєму статусі в Штазі. Через брак часу, який спричиняли його богословські дослідження й виступи, а також робота урядовим цензором, він почав поступово повертатися до старої звички обмежувати зустрічі зі своїми кураторами. Тоді як куратор аналізував Бамбовскі, Бамбовскі аналізував куратора, ставлячи запитання, до яких він не був готовий, і, отже, збираючи інформацію. Його кураторам здавалося дивним, що, незважаючи на неодноразові скарги Бамбовскі на свою переважаність різними аспектами роботи на Штазі, він категорично відкидав прохання зв'язати інших інформаторів із його західними «партнерами». Штазі дійшли висновку, що він робив це через жадібність до грошей. Бамбовскі намагався викачати зі своїх «партнерів» кошти за кожної можливості. А взяти до справи ще одного напарника зі Штазі означало можливість викриття. У липні Бамбовскі повідомив Штазі, що йому потрібна власна квартира, і оскільки вони не поспішали її йому надати, він почав скаржитися, що його роботу не цінують. Це також була хитрість. Бамбовскі вмів бути ефективним маніпулятором...

Улітку 1977 року у віруючих, причетних до приймання й розповсюдження ввезеної із Заходу літератури, почали виникати підозри. Поблизу різних пунктів передавання курсували автомобілі, номерні знаки яких бачили також біля інших пунктів, розташованих у різних регіонах країни. Штазі НДР стежили за християнами, але християни виявили стеження і поступово запідозрили негаразди.

Проте протягом усього 1977 року Бамбовскі продовжував діяти так віроломно й успішно, що у вересні місія «Відкриті двері» втратила через нього два транспортні засоби, обладнані для транспортування літератури в Східну Німеччину, вантаж яких призначався християнам Лейпцига. Транспортні засоби були спеціально обладнані потайними відсіками для літератури. Керівництво місії не помітило нічого підозрілого за своєю головною контактною особою, через яку було організовано ці поїздки, і, замість нього, поклало провину на керівника цього служіння. «Відкриті двері» докоряли собі за те, що вони недостатньо добре підготували своїх кур'єрів. У цей момент ніхто в організації й гадки не мав, що, можливо, провал пов'язаний із їхньою контактною особою,

агентом Гердом Бамбовскі. Навіть більше, «Відкриті двері» будували подальші плани співпраці з ним і планували 1978 року запросити його в Голландію, щоб навчити розбирати й збирати невеликий англійський друкарський верстат. Місія запропонувала оплатити всі витрати, пов'язані з поїздкою в Голландію.

До цього часу місія «Світло на Сході», на відміну від «Відкритих дверей», почала щось підозрювати (надто вже багато транспортних засобів було втрачено в Східній Німеччині) й швидко скоротила кількість поїздок до НДР.

Усе це було очевидно для Штазі, які в жовтні 1977 року зібралися, щоб обговорити стан справ. Майор Віганд¹⁸, капітан Бартнічек¹⁹ і дві інші посадові особи дійшли висновку, що місія «Світло на Сході» скоротила постачання літератури, оскільки транспортні засоби, які потрапили до їхнього «чорного списку», більше не намагаються перетнути кордон. Висновок офіцерів був правильний, проте не їхня логіка. «Світло на Сході» могли просто частіше перереєструвати свої транспортні засоби. Хоча насправді це було не так. Ервіна Дамсона вкрай турбувала кількість заарештованих на кордоні автомобілів і конфіскованої літератури, тому місія скоротила кількість поїздок.

У жовтні генерал Пауль Кінберг, начальник XX відділу, скотактував з полковником Влцеком з чехословацької Служби громадської безпеки з проханням допомогти в стеженні за Ервіном Дамсоном під час його перебування в Чехословаччині. Бамбовскі поінформував капітана Бартнічека про те, що Дамсон має намір здійснити поїздку до Чехословаччини, щоб зустрітися з Роландом Груенхардтом, важливою контактною особою зі Східної Німеччини. Інформація про це надійшла вгору ланцюжком командування і дійшла до генерала Кінберга, підзвітного лише самому генералу Еріху Мільке. Це свідчить про важливість, яку комуністи надавали справі виявлення й знищення всього християнського на підконтрольних їм територіях.

18 Два роки по тому майор Йоахім Віганд став керівником відділу XX/4 у справах релігії, а до 1985 року він уже мав звання полковника.

19 Керівництво, яке старший лейтенант Бартнічек здійснював над позаштатним співробітником Бамбовскі, було визнано настільки успішним, що 1977 року його було удостоєно звання капітана.

Поїздки

У середині грудня місія «Відкриті двері» відрядила кур'єра, щоб домовитися з Бамбовські про передавання літератури на 4 січня 1978 року, яке мало відбутися в Німегке, на майданчику для відпочинку, розташованому на узбіччі південного автобану, недалеко від Берліна, між Західним Берліном і Гіршбергом. Завчасне повідомлення за два тижні наперед надавало агентіві Бамбовські достатньо часу, щоб поінформувати своїх кураторів. Капітан Штазі Бартнічек і лейтенант Вінклер чекали кур'єрів на місці. Щоб не викрити прикриття позаштатного співробітника Бамбовські, вони просто сфотографували номерний знак голландського фургона й повідомили прикордонний контроль, що, коли цей фургон перетинатиме кордон, імена водія і трьох пасажирів «мають бути занесені до «чорного списку». Літературу вивантажили в мікроавтобус Бамбовські зі східнонімецькою реєстрацією, і вона теж потрапила до рук Штазі. Після цієї операції імена кожного, хто в'їжджав до НДР із одним із цих чотирьох людей, уносили до цього постійно збільшуваного списку кур'єрів, які стали відомими Штазі. За цей список агент Герд Бамбовські несе пряму відповідальність.

У лютому «Відкриті двері» відправили іншу партію літератури, яку Бамбовські знову передав Штазі. У цій партії був наданий Бамбовські «Світлом на Сході» фільм «Росії — з любов'ю» — повна версія французького документального фільму, знятого про служіння нересторованих баптистів у Радянському Союзі. Бамбовські передав фільм Штазі, які продублювали його й відправили для вивчення в КДБ. Вони сподівалися визначити, хто з радянських християн причетний до передавання інформації для створення фільму.

Узимку 1978 року Штазі відновили розслідування діяльності Гельмута Вайденсдорфера та інших отримувачів християнської літератури зі східнонімецької «Церкви братів у Христі». Рекомендація капітана Бартнічека ліквідувати точку передавання літератури в будинку Вайденсдорфера поки так і залишалася рекомендацією, оскільки позаштатний співробітник Бамбовські контролював ситуацію і повідомляв про всі контакти Вайденсдорфера, як на Сході, так і на Заході. Це розслідування велося в межах восьмирічної операції під кодовою назвою «Апостол», що тривала з серпня 1972 року по березень 1980 року. Штазі було відомо, що люди з «Церкви братів у

Христі» отримували літературу. Завдяки агентові Бамбовскі, Штазі були в змозі визначити, яка література надавалася «Світлом на Сході», яка — «Відкритими дверима» і яка — організацією «Християнська Східна місія»²⁰.

У липні 1978 року в межах масштабних операцій «Апостол» і «Транспорт» готувалася ще одна закордонна операція. Штазі збиралися відстежувати ще одну зустріч між Ервіном Дамсоном зі «Світла на Сході», агентом Бамбовскі й поки невідомими їм християнами з НДР²¹. Цього разу зустріч мала відбутися в Угорщині, щоб уникнути уваги особливо пильних Штазі НДР. Принаймні на це сподівався Дамсон, який на вечір свого прибуття забронював номер у будапештському готелі «Асторія». Під час поїздки в Угорщину Дамсона супроводжувала його дружина, Герда. Капітан Бартнічек був зайнятий своїми власними приготуваннями до поїздки Дамсона. Він скотактував з підполковником Чонградом із Міністерства внутрішніх справ Угорщини з проханням організувати стеження за Дамсоном і, наскільки це можливо, зробити аудіозапис усіх його розмов. Бартнічек навіть приїхав до Угорщини, щоб особисто взяти участь у цій операції. Угорці виконали прохання Штазі, проте їм не вдалося розставити «жучки» в готелях²². Вони уважно стежили за Дамсоном, навіть коли він покинув столицю й вирушив на озеро Балатон на захід від Будапешта. Угорцям було відомо, хто такий Дамсон, із інформації, отриманої від Штазі, проте вони й гадки не мали, із ким він зустрічався. Вони описали позаштатного співробітника Бамбовскі як чоловіка 44–46 років, 180 см на зріст, із круглим обличчям, сивіючим каштановим волоссям, лисуватого, із густими бровами, гарною поставою й випуклим животом.

20 «Християнська Східна місія» («*Christliche Ostmission*») — це німецька назва американської місії «*Underground Evangelism*» («Підпільне благовістя»).

21 Так Штазі робили не вперше. Під час однієї з поїздок Дамсона до Східної Німеччини 1977 року Штазі стежили за ним. Їм навіть удалося сфотографувати все, чим він займався, і всіх, із ким він зустрічався.

22 Угорці повідомили Штазі, що їм не вдалося забезпечити прослуховування готельних номерів Дамсона з технічних причин. Донині залишається невідомим, чому вони цього не зробили: чи в них не було необхідного обладнання, чи місце проведення зустрічей змінювалося занадто часто, чи вони просто вважали це завдання не вартим їхніх зусиль.

Поїздки

Під час однієї з зустрічей, за наказом свого куратора, Бамбовські повідомив Дамсонові, що він більше не братиме літературу в будинку Гельмута Вайденсдорфера. «Штазі, — пояснив Бамбовські, — стежать за Вайденсдорфером і його будинком, і він більше не є безпечним місцем для передавання літератури». Штазі готувалися «взятися» за Вайденсдорфера, однак не хотіли розкрити прикриття Бамбовські. Укотре агент Бамбовські відвів від себе підозру, стверджуючи, що Вайденсдорфер сам привернув до себе увагу Штазі.

Дамсон починав відчувати тиск із боку «Світла на Сході» через транспортні засоби, втрачені за останні кілька років. Фінансові резерви також були на межі, тому він хотів працювати лише з контактними особами й кур'єрами з перевіреною репутацією. Потрохи він призупинив роботу в Східній Німеччині. Тут щось було не так, але що?

Окрім агента Бамбовські, угорська служба безпеки надала також докладний опис східнонімецької сім'ї з «Церкви братів у Христі», яка зустрічалася з Дамсоном і Бамбовські. Угорці не отримали від Штазі ніякої інформації про цю сім'ю. Вони зафіксували й передали своїм колегам із НДР східнонімецький реєстраційний номер їхнього автомобіля для проведення подальшого стеження. Вони також зазначили, що автомобіль Ервіна Дамсона зареєстровано у Відні, в Австрії, і що він належить *Команді*.

РОЗДІЛ 8

ПІДОЗРИ

*Бухарест, Румунія
Серпень 1964 року*

Рон Локман¹ ніс служіння благовістя в Ізраїлі, але тепер їхав на місіонерську конференцію, яка мала відбутися у Бельгії. Протягом усієї тривалої сухопутної подорожі через території Туреччини, Болгарії, Румунії, Угорщини та Західної Європи його супроводжували четверо інших служителів. Будучи зацікавленим у євангелізації євреїв, Рон переконав своїх попутників відвідати пастора-єврея, який нещодавно звільнився з в'язниці, й послухати його унікальне свідчення. Вони дісталися до Бухареста й знайшли будинок Річарда Вурмбранда² та його дружини, Сабіни.

Румунського християнського пастора єврейського походження, який відбув чотирнадцять страждених років за ґратами за свою безкомпромісну проповідь Євангелії, нещодавно було звільнено з в'язниці. Коли п'ятьох гостей запросили до вітальні, там уже були інші відвідувачі.

Група з п'ятнадцяти чоловік розташувалася довгастим колом на підлозі, і брат Сем³, людина з команди Рона, почав уважно розглядати присутніх, щоб визначити, хто з них щойно вийшов із в'язниці. Він губився у здогадах. Ніхто з присутніх не підходив під визначення

1 Ім'я змінено.

2 Через два роки Річарда Вурмбранда було вислано з Румунії. Однак він не залишив свого служіння, а на Заході заснував місію «*Ісус — комуністичному світу*», або відому нині як «*Голос мучеників*». Його автобіографію можна прочитати у книзі «*Катовані за Христа*».

3 Ім'я змінено.

Поїздки

«нешодавний в'язень». Сем нахилився до юнака, який сидів ліворуч від нього, і запитав:

— А хто тут нещодавно провів чотирнадцять років у в'язниці?

Юнак указав на людину, яка сяяла енергією й радістю.

«Ні, — подумав Сем. — *Не може бути, що ця людина щойно вийшла з в'язниці*». Знову звертаючись до юнака зліва, Сем поцікавився:

— А як ви знаєте, що він був у в'язниці так довго?

— Він — мій батько!

Коли Річард Вурмбранд звернувся до невеликої групи віруючих і пояснив своє бачення й бажання на майбутнє, Сем був вражений. Він очікував, що пастор Вурмбранд буде заляканим і обережним, а не мужнім і сповненим відваги. Пастор говорив про проповідь у нічному клубі «Париж» і свої плани відвідати Ізраїль, щоб проповідувати Іешуа Машіаха в Кнесеті. Це було абсолютно протилежним тому, що очікував почути Сем.

Через кілька місяців Сем повернувся й знову відвідав Вурмбрандів у їхньому будинку в Бухаресті. Річард і Сабіна говорили про щось румунською мовою. Не знаючи румунської, Сем запитав, про що вони розмовляли. Сабіна пояснила, що вони говорили про людину, яка видала Річарда владі, людину, «завдяки» якій він провів у в'язниці чотирнадцять довгих років.

Пізніше того ж дня Річард і Сем, ідучи бухарестською вулицею, зустріли чоловіка. Було очевидно, що він — давній друг Річарда. Чоловіки міцно обнялися. Вони поговорили кілька хвилин, а потім розійшлися. Вурмбранд і Сем продовжили прогулянку. На подив Сема, чоловік, якого вони зустріли, мав таке ж ім'я, як і зрадник Річарда. Сем запитав, чи ця людина — родич Річарда.

— Ні. Цей той, хто зрадив мене.

— Але... але ти ж обійняв його, як ніби він — твій кращий друг! Річард помовчав, а потім тихо промовив:

— Семе, усі ми припускаємося помилок.

І все. Річард Вурмбранд простив людині, яка заподіяла йому і його родині неймовірний біль. Зустріч із цим пастором справила незабутнє враження на Сема. Було просто неможливо зустрітися з таким героєм віри, а потім продовжувати жити життям посереднього християнина.

Підозри

Після тривалого часу молитви й ретельних роздумів, чотири роки по тому, Сем заснував *Команду*. До кінця свого життя він так і не зміг забути свої перші зустрічі з Річардом Вурмбрандом.

З самого початку служіння *Команди* до грудня 1973 року місія «Підпільне благовістя»⁴ надавала їй матеріальну допомогу й щедро фінансувала постачання літературою й оснащення спеціальних транспортних засобів схованками. З різних причин узимку 1973 року місія й *Команда* ухвалили рішення про припинення співпраці. «Підпільне благовістя» щомісяця надавало *Команді* 20 тисяч ДМ⁵ для видання літератури, придбання й обладнання спеціальних транспортних засобів, а також оплати офісних приміщень і гаражів. Після припинення співпраці ці гроші відразу ж перестали надходити, а транспортні засоби було повернуто місії «Підпільне благовістя».

Матеріально *Команда* опинилася на міліні: без грошових і транспортних засобів, без літератури. 1974 року нею керував Джек Гафнер⁶. Він закликав членів *Команди* молитися й постувати протягом перших трьох днів січня 1974 року, запитуючи Господа, чи бажає Він розформування *Команди* й розпуску її членів, чи Він і надалі забезпечуватиме її служіння і вони мають розпочати все з нуля? *Команда*, здавалося, просила Бога про неможливе. Де було взяти 20 тисяч ДМ у місяць? На четвертий день Гафнер отримав телефонний дзвінок від Бернда Діка зі «Світла на Сході», який пропонував фінансувати *Команду*: оплачувати поїздки, придбання літератури, а також надати кошти для відновлення спеціального автопарку. Уся разом сума становила 20 тисяч ДМ на місяць. Це була неймовірна відповідь на молитву й підтвердження того, що служіння у справі контрабанди християнської літератури було можливим, реальним і необхідним.

Упродовж наступних семи років *Команда* поступово збільшувала свій інвентар літератури, набирала нових кур'єрів, а також розширювала парк спеціальних транспортних засобів. Для їх

4 «Підпільне благовістя» («*Underground Evangelism*») — американська місія, якій *Команда* дала кодову назву «Дядечко Едвард».

5 ДМ (німецька марка) — грошова одиниця ФРН. У той час це була сума, еквівалентна приблизно 12 тисячам американських доларів.

6 Ім'я змінено.

Поїздки

побудови й переоснащення було придбано спеціальний гараж, а також орендовано будинки для проживання членів *Команди* та використання як офісних приміщень. Кур'єри доставляли літературу та витратні матеріали для підпільних друкарень по всій Східній Європі й навіть у Радянський Союз.

Команда розцвіла й почала отримувати літературу від інших організацій. «Товариство євангелізації дітей»⁷ надало літературу й фланелографи для всіх країн, куди подорожували кур'єри. «Місія для Південно-Східної Європи»⁸ пропонувала літературу польською мовою. Арпад Ковач зі Штутгарта постачав літературу угорською. ВЕЕ⁹ — матеріали для Румунії. Фрідріх Геннслер із ФРН продовжував безкоштовно надавати літературу зі своїх складів для Східної Німеччини. Робота *Команди* розширювалася в геометричній прогресії, перш за все завдяки «Світлу на Сході» та особисто невтомному Ервінові Дамсону.

Отож, коли сонячного липневого дня 1978 року Дамсон зателефонував із проханням позичити в *Команди* автомобіль, Джек Гафнер не міг йому відмовити. Однак Гафнер не мав найменшого уявлення про те, що Управління державної безпеки Угорщини¹⁰, за наказом Штазі, чекатиме Дамсона на тому боці кордону. Відтак номерний знак автомобіля, на якому подорожував Дамсон, буде першим номерним знаком *Команди*, який стане відомим Штазі. І, на жаль, не останнім...

7 «Товариство євангелізації дітей» («*Child Evangelism Fellowship*») — міжнародна організація, метою якої є нести євангельську звістку про Господа Ісуса Христа дітям, навчати їх Слову Божому й допомагати жити християнським життям.

8 «Місію для Південно-Східної Європи» («*Mission für Süd — Ost Europa*») було засновано 1903 року в Силезії.

9 ВЕЕ («*Bible Education by Extension*») — програма підготовки пасторів у Східній Європі.

10 Управління державної безпеки (угор. *Államvédelmi Hatóság, AVH*) — служба держбезпеки, що діяла 1945–1956 рр. Воно було настільки сильним і настільки ненависним угорській громадськості, що після Угорського повстання й вторгнення країн Варшавського договору 1956 року його офіційно ліквідували й роботу цієї структури так ніколи більше не поновили.

Підозри

*Квартира Герда Бамбовскі
Східний Берлін, НДР
15 вересня 1978 року*

Позаштатний співробітник Бамбовскі зустрівся з кур'єром «Світла на Сході» у своїй квартирі. Кур'єр прибув на «Форді Універсалі», і Бамбовскі записав його реєстраційний номер. Автомобіль було обладнано спеціальною схованкою, однак агентів не вдалося роздивитися її, оскільки кур'єр уже встиг витягти вантаж, що складався з шістдесяти книг, і скласти його в невелику спортивну сумку. У кур'єра була записка, в якій пояснювалося, як знайти квартиру Бамбовскі. Він розірвав її і кинув у кошик для сміття в квартирі. Після того, як кур'єр пішов, Бамбовскі дістав і склав розірвані частини, аби, разом із реєстраційним номером автомобіля, пізніше передати своєму кураторові. Бамбовскі став дуже педантичним шпигуном...

*Міністерство державної безпеки (Штазі)
Східний Берлін, НДР
17 жовтня 1978 року*

Капітан Бартнічек надрукував черговий рапорт про зустріч із позаштатним співробітником Бамбовскі. Два дні тому два німці зі «Світла на Сході» зустрілися з Бамбовскі й доставили йому вантаж, що складався з 300 кг християнської літератури. Бамбовскі записав номерний знак і докладно описав убудовану в мікроавтобус «Фольксваген» схованку. У стінах був порожній простір, шириною приблизно 10 см, де містилася література. Поки кур'єри вивантажували її у гаражі Бамбовскі в Берліні, господар уважно розглядав, як влаштована система. На той тиждень було заплановано ще дві поставки. Під час другої Бамбовскі мав зустрітися з кур'єрами на майданчику для відпочинку на узбіччі автобану, який вів до Берліна.

Агент Бамбовскі повідомив Бартнічеку, що 27 листопада Ервін Дамсон збирається привезти на зустріч із ним американця, Тома О'Меллі, нового керівника християнської групи, що називається

Поїздки

«Команда». Зустріч мала відбутися на залізничному вокзалі на Фрідріхштрассе о 9:30 ранку. Герд Бамбовскі, як і Штазі, чув про *Команду* вперше.

Бартнічек завершив свій рапорт переліком заходів, які необхідно вжити негайно:

1. Попередити співробітників митниці, щоб вони простежили за мікроавтобусом «Фольксваген» із реєстраційним номером FN-AZ617, в якому їхатимуть німці.
2. Унести автомобіль до «чорного списку».
3. Коли транспортний засіб знову заїде на територію Східної Німеччини, сповістити департамент VIII¹¹ й організувати стеження.
4. Сконтактувати з товаришем Шредером із департаменту VI¹² й оголосити в розшук усі мікроавтобуси «Фольксваген», «Фіат» і «Форд» із нетиповими дахами, через які може бути доступ у порожнесті бічні стінки. Ці фургони необхідно зважити, щоб переконатися, що дані їхніх реєстраційних документів відповідають їх реальній вазі.
5. Розробити спеціальний план заходів до запланованої зустрічі з керівником *Команди*.

Як і у випадку з багатьма із запропонованих капітаном Бартнічком заходів, жодного спеціального плану розроблено не було. Штазі не вистачало кадрів, до того ж на цьому етапі вони ще не сприймали *Команду* серйозно. *Команда* була невідома Штазі, однак у них було

11 Департамент VIII — департамент Міністерства державної безпеки (Штазі), відповідальний за ведення стеження, розслідувань, пошуків, а також здійснення арештів.

12 Департамент VI — департамент Міністерства державної безпеки (Штазі), відповідальний за прикордонний контроль, подорожі й туристичні перевезення.

Підозри

безліч інших нагальних питань і всього двадцять чотири години на добу. Принаймні вони з'ясували справжнє ім'я О'Меллі, який перетнув кордон разом із Ервіном Дамсоном. Так О'Меллі втратив своє прикриття.

*Штаб-квартира Команди
22-й район, Відень, Австрія
Жовтень 1978 року*

Для кур'єрів одним із головних правил, записаних у «*Принципах*», було: «У жодному разі не повідомляти контактним особам про свою приналежність до місії». Упродовж останніх десяти років кур'єри *Команди* регулярно доставляли християнам, які жили в країнах комуністичного табору, літературу, однак жодна контактна особа й жодна східна служба безпеки не знала про існування місії, яка відправляла їх. Якщо хто-небудь і питав про це, кур'єри відповідали, що їх послала невелика група західних християн або, що їх послав сам Господь. Протягом десяти років *Команда* працювала в умовах найсуворішої таємності. Вони не писали молитовних листів, не брали участі в громадських зустрічах, публічно не збирали коштів для переслідуваної церкви за «залізною завісою». Усе це замість *Команди* робила велика, добре відома організація. Саме вона закликала християн до молитви й здійснювала збір коштів. *Команда* ж тихо й непомітно несла своє служіння й ніколи не мала за це ні визнання, ні слави. Часто цю славу й визнання за роботу, яку насправді виконувала *Команда*, діставали інші місії. *Команда* була згодна з таким станом речей, адже це служіння можна було продовжувати лише за однієї умови: якщо видимі місії беруть на себе видиму частину роботи, а *Команда* виконує її невидиму частину.

Так було до жовтня 1978 року, коли, призначаючи зустріч Герда Бамбовскі з Томом О'Меллі, Ервін Дамсон ненавмисно розкрив існування *Команди*.

Поїздки

Офіс «Народної місії»
Східний Берлін, НДР
27 листопада 1978 року

Ервін Дамсон і Том О'Меллі сиділи навпроти Герда Бамбовські. Тома сповнювало тривожне відчуття. Бамбовські розкинувся за своїм письмовим столом, одягнений у чорну шкіряну куртку. Від нього виходив дивний дух. О'Меллі ніяк не міг зрозуміти, що саме не так було в цій людині, і це вкрай бентежило його.

— Томе, ти звідки?

— Зі Сполучених Штатів.

— Довго вже живеш у Європі? А де ти живеш зараз?

— Кілька років.

— Це твій перший візит до Східного Берліна?

Усі ці запитання були звичайними, але щось у Бамбовські не давало О'Меллі спокою. Він не збирався розповідати більше, ніж необхідно. У розмову втрутився Ервін.

— *Команда* може допомогти вам. Вони можуть доставити книги вашим контактним особам. Нам просто потрібні контакти, які живуть ближче до берлінського транзитного маршруту.

— Я намагаюся знайти нові місця передавання літератури, але я дуже зайнятий. Я повернуся до цієї теми, коли зможу.

Розмова тривала ще протягом години. Співрозмовники обговорили плани Бамбовські з розповсюдження літератури. Коли відвідувачі, нарешті, вийшли на вулицю, О'Меллі відчув полегшення.

— Ервіне, із цим хлопцем щось не так. Ти впевнений у ньому?

— Ми працюємо з ним упродовж багатьох років. Так, я впевнений у ньому.

Однак відповідь Дамсона не переконала О'Меллі. У сповненому впевненості виразі обличчя представника «Світла на Сході» проглядалося також його явне розчарування ситуацією з контрабандним ввезенням християнської літератури до Східної Німеччини й надія, що допомога *Команди* додасть нового життя цьому служінню його місії. Величезна кількість утраченого вантажу й заарештованих людей потроху почала породжувати в Дамсона підозри, особливо після слів

Підозри

О'Меллі. Навіть місцеві віруючі помічали автомобілі, що патрулюють їхні околиці вечорами перед приїздом кур'єрів у дні, коли Бамбовські забирав привезену ними літературу. «Світло на Сході» завжди заздалегідь повідомляло Бамбовські про прибуття літератури. Зазвичай це робилося у формі повідомлення про здоров'я бабусі або необхідність відвідати її. Незважаючи на всі вжиті заходи конспірації, це служіння зазнавало занадто багато незрозумілих провалів. Сівши в поїзд, що прямував до Західного Берліна, Ервін Дамсон не перестав шукати відповіді на запитання про те, а якщо Том О'Меллі має рацію?

Небажання О'Меллі розповідати про себе дратувало Бамбовські, тому протягом наступного року він не раз намагався переконати Ервіна припинити співпрацю з *Командою*. Дамсон ігнорував слова Бамбовські, оскільки його підозри посилювалися.

1979 року О'Меллі й Дамсон знову зустрілися з Бамбовські. Думка О'Меллі не змінилася. Його занепокоєння, навпаки, ще більше зросло, а разом із ним повільно посилювалося й побоювання Дамсона...

Що більше Дамсон розмірковував про ситуацію, що склалася зі служінням у Східній Німеччині, то більше поглиблювалася його недовіра до Герда Бамбовскі. Брати у Східній Німеччині завжди насторожено ставилися до нього, тому що він був занадто цікавий і ставив занадто багато детальних питань. Їхнє ставлення було надихнене Святим Духом, як це було й у випадку з Томом О'Меллі. Один із дарів Духа — розпізнавання духів. Том розумів це, також як і більшість тих, хто ніс служіння у східнонімецькій підпільній церкві. Західні ж місії протягом багатьох років не звертали уваги на Божі підказки, бо Бамбовські вмів правильно говорити. Вони бажали, щоб його прагнення до служіння, його відмінно сформована підпільна мережа і його, здавалося б, нескінченні можливості були справжніми. Він часто хвалився своїми досягненнями й тим, як легко він проходить крізь тенета комуністичних служб безпеки, чи в Східній Німеччині, чи в Радянському Союзі. Отож попереджувальні сигнали, які звучали вже дуже давно, було почуто, принаймні тими, хто мав вуха...

Початок кінця для Дамсона настав, коли літній брат зі Східної Німеччини відвів його вбік і повідомив, застерігаючи, що Бамбовські — гомосексуал, тому є легкою мішенню для шантажу Штазі. Це останнє

Поїздки

одкровення, нарешті, струснуло й протверезило Дамсона в його баченні подій. Після цього він став помічати подробиці, які не сходилися, дрібниці, які він бачив і раніше, але швидко відкидав.

У той час, коли в Берліні відбувався молодіжний конгрес, Бамбовскі й Дамсон зустрілися в одному із західноберлінських ресторанів. Ервін мав із собою списки в'язнів-християн у Радянському Союзі, свідчення про знищення церковних будівель й утиски християн комуністичною владою. Він показав Бамбовскі статтю в журналі «Ідея»¹³ про переслідування церкви в Росії. Дамсон написав цілу низку статей для цього журналу про порушення прав людини в Радянському Союзі. «Світло на Сході» було відоме цим служінням. Бамбовскі намагався переконати Дамсона не афішувати ці державні злочини й запитав, невже у «Світла на Сході» нове політичне бачення. Під час цієї розмови Дамсон раптом усвідомив, що Бамбовскі намагається вплинути на нього й переконати не оприлюднювати переслідування й факти тюремного ув'язнення християн у СРСР. Під однією зі статей стояв підпис Дамсона, тому він відрізав його й кинув у попільничку, не бажаючи, щоб Бамбовскі віз статтю, підписану його ім'ям, назад через кордон. Дамсон вибачився й вийшов до вбиральні, а коли повернувся, то помітив, що вирізка з попільнички зникла. Це примусило його серйозно замислитися...

Наприкінці вечора Дамсон, у супроводі Бамбовскі, вирушив назад до Східного Берліна через піший пункт пропуску «Чарлі». Бамбовскі абсолютно не нервував, що дуже здивувало Дамсона, беручи до уваги той факт, що він ніс із собою вкрай делікатний матеріал.

— Скажи, Герде, а ти зовсім не боїшся проносити через кордон такі матеріали?

— Ні, у мене є посвідчення.

Бамбовскі хотів, щоб Дамсон подумав, що це було посвідчення особи служителя. Однак таке посвідчення не захищало б його, а,

13 Журнал «Ідея» («Idea») — друковане видання, що висвітлює питання віри в політиці й на світовій арені. Протягом багатьох років агент Бамбовскі отримував 40 примірників кожного випуску, які він давав пасторам із різних частин країни. Потім він документував і передавав Штазі звіти про їхню реакцію на прочитане.

Підозри

навпаки, зробило б обов'язковим його обшук. Однак Бамбовські не хвилюювався, оскільки посвідчення, яке було у нього, ідентифікувало його як позаштатного співробітника Штазі. Ось чому в нього не могло виникнути проблем під час повернення назад до Східної Німеччини. Дамсон подумав, що це теж — дивна відповідь.

Бамбовські завжди говорив, що він може у будь-який час тимчасово покинути Східну Німеччину, отримавши дозвіл на відвідування сестри, яка жила в Західному Берліні й перебувала у критичному стані здоров'я. Однак насправді, як Ервін дізнався з інших джерел, їхні стосунки були, щонайменше, відчуженими — сестра ненавиділа брата. Вони навіть не розмовляли одне з одним. Це була ще одна причина для Дамсона не довіряти Бамбовські.

Точка розриву настала, коли Бамбовські без попередження з'явився біля дверей будинку Дамсона. Він запевняв, що зміг отримати дозвіл покинути Східну Німеччину для виступу на конгресі лікарів у Мюнхені з питання колектомії. І сказав, що був запрошений провести богословський семінар на цю тему. Дамсон стояв у дверях, дивлячись на Бамбовські й не знаючи, сміятися йому чи плакати. Нічого у виразі обличчя Бамбовські не давало навіть найменшого натяку на те, що він жартує. Невже він насправді думав, що Дамсон повірить у цю маячню? Теологічний семінар із колектомії?!

Наступного дня вони пішли в ресторан, і Дамсон повідомив Бамбовські, що «Світло на Сході» згортає свою роботу в Східній Німеччині й припиняє партнерство з ним, оскільки, на думку ради місії, за останні кілька років було втрачено надто багато транспортних засобів і літератури, що Дамсон, хоча й сумно, але з готовністю визнав. Станом на той момент місія «Світло на Сході» призупинила всі фінансові операції в НДР. Дамсон вирішив не озвучувати свою особисту недовіру до Бамбовські, як справжню причину припинення всіх операцій, однак ця недовіра все одно, здавалося, літала у повітрі. Бамбовські відчув це, але нічого не сказав. Вони розпрощалися обов'язковим рукопотисканням, однак із очевидною й повною відсутністю єдності в серцях і в душі...

До середини 1980 року Штазі згорнули дві операції, «Транспорт» та «Апостол». А через рік капітан Герхардт Бартнічек і старший

Поїздки

лейтенант Вольфганг Грімм почали готувати своєму керівництву рапорт про початок нової операції, спрямованої проти місій, які діють у Східній Європі, операції під назвою «Контейнер».

У цей же час, незважаючи на тимчасове припинення «Світлом на Сході» будь-якої роботи в НДР, Ервін Дамсон закликав *Команду* розширити своє служіння у Східній Німеччині. Тепер Герд Бамбовскі, можливо, і без роботи, однак ефект доміно від шкоди, заподіяної ним Церкві Христа, тривав аж до самого падіння Берлінської стіни...

MIS/BV/Verw. MfS
Dienstseinheit HA XX/4
Mitarbeiter Grimm

Berlin, den 22.03.82 0 1. 04. 82

Reg.-Nr. XI 3837 182

Teilvorgänge vgl. Anlage
z um Beschluß

MfS Beschluß

TV Nr. 1 an BV Cottbus
TV Nr. 2 an BV Cottbus
TV Nr. 3 an BV Cottbus
TV Nr. 4 an BV Cottbus
TV Nr. 5 an BV Cottbus
TV Nr. 6 an BV Cottbus
TV Nr. 7 an BV Cottbus
TV Nr. 8 an BV Cottbus
TV Nr. 9 an BV Cottbus
TV Nr. 10 an BV Cottbus
TV Nr. 11 an BV Cottbus
TV Nr. 12 an BV Cottbus
TV Nr. 13 an BV Cottbus
TV Nr. 14 an BV Cottbus
TV Nr. 15 an BV Cottbus
TV Nr. 16 an BV Cottbus
TV Nr. 17 an BV Cottbus
TV Nr. 18 an BV Cottbus
TV Nr. 19 an BV Cottbus
TV Nr. 20 an BV Cottbus
TV Nr. 21 an BV Cottbus
TV Nr. 22 an BV Cottbus
TV Nr. 23 an BV Cottbus
TV Nr. 24 an BV Cottbus
TV Nr. 25 an BV Cottbus
TV Nr. 26 an BV Cottbus
TV Nr. 27 an BV Cottbus
TV Nr. 28 an BV Cottbus
TV Nr. 29 an BV Cottbus
TV Nr. 30 an BV Cottbus
TV Nr. 31 an BV Cottbus
TV Nr. 32 an BV Cottbus
TV Nr. 33 an BV Cottbus
TV Nr. 34 an BV Cottbus
TV Nr. 35 an BV Cottbus
TV Nr. 36 an BV Cottbus
TV Nr. 37 an BV Cottbus
TV Nr. 38 an BV Cottbus
TV Nr. 39 an BV Cottbus
TV Nr. 40 an BV Cottbus
TV Nr. 41 an BV Cottbus
TV Nr. 42 an BV Cottbus
TV Nr. 43 an BV Cottbus
TV Nr. 44 an BV Cottbus
TV Nr. 45 an BV Cottbus
TV Nr. 46 an BV Cottbus
TV Nr. 47 an BV Cottbus
TV Nr. 48 an BV Cottbus
TV Nr. 49 an BV Cottbus
TV Nr. 50 an BV Cottbus
TV Nr. 51 an BV Cottbus
TV Nr. 52 an BV Cottbus
TV Nr. 53 an BV Cottbus
TV Nr. 54 an BV Cottbus
TV Nr. 55 an BV Cottbus
TV Nr. 56 an BV Cottbus
TV Nr. 57 an BV Cottbus
TV Nr. 58 an BV Cottbus
TV Nr. 59 an BV Cottbus
TV Nr. 60 an BV Cottbus
TV Nr. 61 an BV Cottbus
TV Nr. 62 an BV Cottbus
TV Nr. 63 an BV Cottbus
TV Nr. 64 an BV Cottbus
TV Nr. 65 an BV Cottbus
TV Nr. 66 an BV Cottbus
TV Nr. 67 an BV Cottbus
TV Nr. 68 an BV Cottbus
TV Nr. 69 an BV Cottbus
TV Nr. 70 an BV Cottbus
TV Nr. 71 an BV Cottbus
TV Nr. 72 an BV Cottbus
TV Nr. 73 an BV Cottbus
TV Nr. 74 an BV Cottbus
TV Nr. 75 an BV Cottbus
TV Nr. 76 an BV Cottbus
TV Nr. 77 an BV Cottbus
TV Nr. 78 an BV Cottbus
TV Nr. 79 an BV Cottbus
TV Nr. 80 an BV Cottbus
TV Nr. 81 an BV Cottbus
TV Nr. 82 an BV Cottbus
TV Nr. 83 an BV Cottbus
TV Nr. 84 an BV Cottbus
TV Nr. 85 an BV Cottbus
TV Nr. 86 an BV Cottbus
TV Nr. 87 an BV Cottbus
TV Nr. 88 an BV Cottbus
TV Nr. 89 an BV Cottbus
TV Nr. 90 an BV Cottbus
TV Nr. 91 an BV Cottbus
TV Nr. 92 an BV Cottbus
TV Nr. 93 an BV Cottbus
TV Nr. 94 an BV Cottbus
TV Nr. 95 an BV Cottbus
TV Nr. 96 an BV Cottbus
TV Nr. 97 an BV Cottbus
TV Nr. 98 an BV Cottbus
TV Nr. 99 an BV Cottbus
TV Nr. 100 an BV Cottbus

über das Anliegen

eines Operativen Vorganges

1. Deckname Container (ZOV)
2. Tatbestand §§ 97, 98, 99, 106, 107, 108 StGB

eines Ermittlungsverfahrens

(nur bei Ermittlungsverfahren ohne Haft / gegen Unbekannt / bei Übernahme von anderen Organen)

1. Tatbestand

eines Vorganges über Feindobjekt

1. Bezeichnung des Objektes

eines Sicherungsvorganges

Gründe für das Anliegen:

Klerikale Organisationen kapitalistischer Länder, insbesondere sogenannte Ostmissionen entfalten auf der Grundlage eines extremen Antikommunismus und Antisowjetismus eine umfangreiche subversive Tätigkeit gegen die sozialistischen Länder. Dabei steht die UdSSR im Mittelpunkt ihrer Angriffe.

28.02.82 Ph. H. 2/1855/81 geht auf
28.02.82 Ph. H. 2/1855/82 geht auf
28.02.82 Ph. H. 2/1855/83 geht auf
28.02.82 Ph. H. 2/1855/84 geht auf
1.02.82 Ph. H. 2/1855/85 geht auf
28.02.82 Ph. H. 2/1855/86 geht auf

Grimm, Oberleutnant
Mitarbeiter *
Wiegand, Oberstleutnant
Leiter der Dienstseinheit *
vom Kienberg, Generalmajor
Unterschrift *

Bestätigt am: _____ vom _____

Anmerkung: * Zusätzlich Name und Dienstgrad mit Maschine bzw. Druckschrift angeben.
Form 1 b O 542 776 30.0

HA XX/AKG

Наказ про початок операції «Контейнер», підписаний старшим лейтенантом Гріммом, підполковником Вігандом і генерал-майором Кінбергом і датований 22 березня 1982 року

MAGYAR NÉPKÖZTARSASÁG
BELÜGYMINISZTERIUMA

41-I-589/1978

Nr.

MfS - 275 -	Wz.
6. SEP 1978	30. IV 1978
Tgh. Nr. 41/447	Совершенно секретно
Wz. k. s.: Gus. E.	

НАЧАЛЬНИКУ МЕЖДУНАРОДНОГО ОТДЕЛА
МИНИСТЕРСТВА ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ГЕРМАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПОЛКОВНИКУ ТОВАРИЩУ ВИЛЛИ Д А М М У

Б е р л и н

Уважаемый товарищ ДАММ !

В ответ на Ваш запрос - телеграмма за номером 691/78 - и на основании личного содействия с, находящимся в то время в Будапеште, капитаном товарищем GERHARD BARTNITZEK - наши органы организовали оперативный контроль пребывавшего в Будапеште DAMSON ERVIN руководителя религиозной организации "Свет на Востоке", действующей под названием прикрытия "Транспорт" и "Апостол". Согласно просьбе товарища Бернтцека наши органы старались оказать ему в работе помощь.

Из-за технических причин не смогли контролировать разговоры Дамсона в гостинице.

В целях использования в приложении направляем Вам следующие материалы:

- Запись и фотоснимки, изготовленные о движении Дамсона во время пребывания его в Венгрии - в Будапеште и на Балаатоне, и встречах его с различными гражданами ГДР и ФРГ.
- Фотокопии дорожных документов Дамсона и его супруги.
- Фотокопия въездного листа прибывших в ВНР - Дамсона и его супруги.

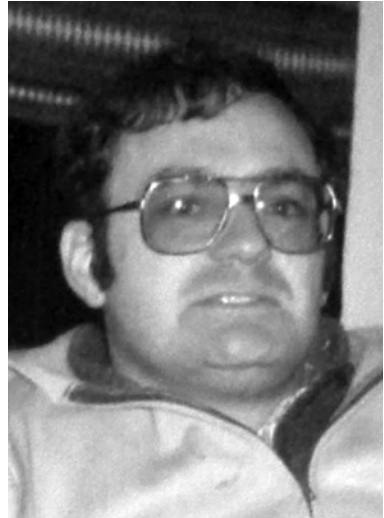
Комюніке під грифом «цілком таємно» Міністерства внутрішніх справ Угорщини, направлене Штазі щодо зустрічі Ервіна Дамсона зі східно-та західнонімецькими християнами влітку 1978 року. На прохання капітана Герхарда Бартнічека, який перебував в Угорщині в межах операцій «Транспорт» та «Апостол», угорці мали здійснити стеження, записати розмови й зробити фотозвіт їхніх зустрічей. МВС Угорщини повідомило, що «з технічних причин їм не вдалося контролювати розмови Дамсона в готелі», проте вони змогли зробити фотознімки про його пересування під час перебування в Угорщині та зустрічей із громадянами НДР і ФРН

Брат Сем (ліворуч), засновник Команди, із братом Ендрю (праворуч), засновником місії «Відкриті двері»

Джек Гафнер

Том О'Меллі

*«Джонні» на кордоні після арешту Джексона, Міллер і Джонсон**

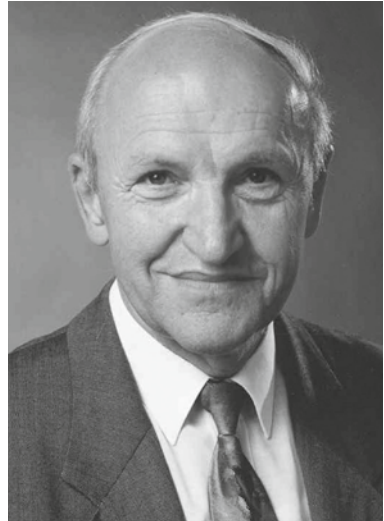
**Security Services Archive, Fund Investigation Files, Archive Code Number V-14470 BN*

*«Джонні» після відкриття потайних відсіків 13 лютого 1983 року**

Ервін Дамсон

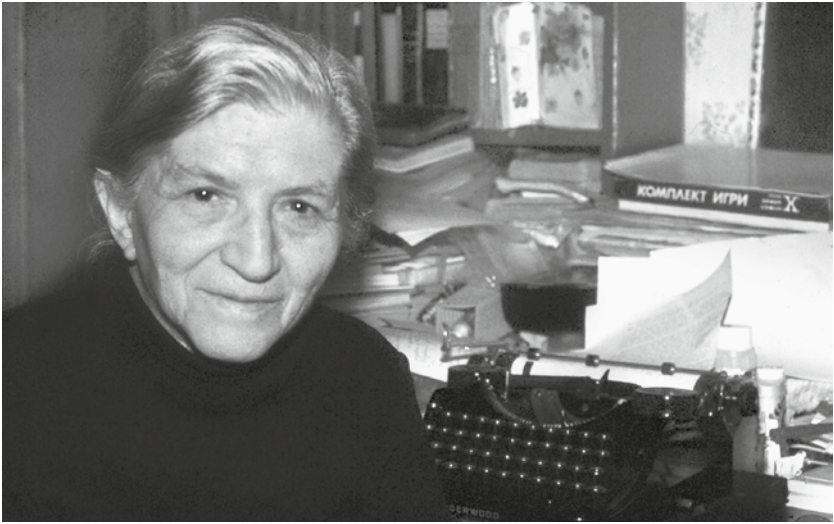
Фрідріх Генсслер

Вольфганг Бюне

Александр «Джордж» Ерделі

Пані Ангелова зі своєю знаменитою друкарською машинкою

Нік Недельчев і Румен Папратілов

Пітер і Доріс Гессі

*Гельмут і Гельґа
Вайденсдорфери*

Тріша Бернар і Ден Аппельтон

Еллі Зедерстром

Стівен Роджерс

Джессі Бекхем

Сінклер Макденіелз і Марта Келлерман

Джанет Джонсон

Сьюзен Міллер

Джим і Шарлотта Джексоны

*Майор Штазі
Герхардт Бартнічек*

*Майор Штазі
Вольфганг Грімм*

Герд Бамбовскі

*Майор Службы громадської
безпеки Чехословаччини
Кароли Веселій**

*Позаштатні співробітники
«Герд» і «Пауль»*

**Security Services Archive, fund
“Personal Files of the Ministry of the Interior”,
Personal File of Karel Veselý, registration number
1913/41.*

ЧАСТИНА III

ПОЇЗДКИ

*Не будеш боятися їх, бо Господь, Бог ваш, Він Той,
що воює за вас.*

Книга Повторення Закону 3:22

РОЗДІЛ 9

З УСІХ МІСЦЬ — УГОРЩИНА

*Варшава, Польща
Неділя, 13 грудня 1981 року*

О 6 годині ранку міністр оборони й генерал армії Войцех Ярузельський оголосив у комуністичній Польщі воєнний стан. Телефонний зв'язок із зовнішнім світом було відрізано. Усі внутрішні телефонні розмови ретельно моніторили, всі поштові повідомлення — перевіряли. Генерал Ярузельський увів у країні надзвичайний стан, оскільки боявся, що, в іншому разі, війська країн-учасниць Варшавського договору зроблять у Варшаві те ж, що вони зробили в Празі 1968 року й у Будапешті 1956 року. Однак рішення Ярузельського навряд чи можна назвати безкровним. Тисячі людей було заарештовано без висунення звинувачень, а близько 100 загинуло під час цих арештів або зіткнень із урядом.

Полякам не потрібна була віза для перетину кордону з Австрією, яка дотримувалася нейтралітету на підставі конституції, що було умовою для виведення сил чотирьох союзних держав і проголошення незалежності, отриманої країною 1955 року. Отож Австрія здійснювала стосовно Польщі політику відкритих дверей. Через кілька днів після оголошення у Польщі військового стану до Австрії ринули двадцять тисяч польських біженців. Протягом місяця австрійські політики очікували подвоєння їхньої кількості. Табір для біженців, розташований у Трайскірхене, був переповнений, й уряд став розміщувати поляків у *гастхойзе*¹ по всій країні.

¹ Гастхойзе (*Gasthauser*) — гостьові будинки, подібні до пансіонів для розміщення туристів.

Поїздки

Вечорами Джим і Шарлотта Джекسونи почали відвідувати *гаст-хойзе*, в яких розселили польських біженців. Вони приносили їм одяг і християнську літературу польською мовою. Протягом дня Джим займався ремонтом горища будинку сім'ї Ольманнів, намагаючись перетворити його на невеличку квартирку для них із Шарлоттою. *Команда* забезпечувала їх християнською літературою польською мовою: Новими Завітами, книгами про сімейне життя, а також евангелізаційними матеріалами служіння Біллі Грема. Духовна спрага біженців була величезна. Під час кожного відвідування вони юрмилися навколо Джексонів і їхніх коробок із книгами в пошуку нових назв. Вирвавшись із комуністичної Польщі, ці люди були зацікавлені в читанні всього християнського...

Польський уряд дозволяв протестантам друкувати невеликі, ретельно цензуровані тиражі християнської літератури. Як правило, урядова цензура дозволяла Союзу баптистів або п'ятидесятників офіційно надрукувати від 500 до 1 тисячі примірників однієї книги на *всю* Польщу. Кілька примірників потім контрабандою вивозили з Польщі, й «Місія для Південно-Східної Європи» друкувала 5 або 10 тисяч точнісінько таких книг, зокрема присвоєний цензором реєстраційний номер. Потім *Команда* контрабандою ввозила їх до Польщі. Підробки були такими бездоганними копіями оригіналу, що ніхто не міг відрізнити книги, видані в Польщі, від привезених з-за кордону. Читаючи ці книги, польські віруючі були надзвичайно вдячні. Вони високо цінували й те, що їх не доводилося приховувати, оскільки вони були точно такими ж, як і видані офіційно.

Арад, Румунія

Середа, 16 грудня 1981 року

Ден Аппельтон, Стівен Роджерс і Еллі Зедерстром дісталися до Румунії без особливих проблем. У поїздку вони вирушили на «Деббі», найбільш місткому спеціальному транспортному засобі *Команди*, побудованому 1981 року. «Деббі» була британським «Бедфордом Білдом» із місткістю 2600 Біблій під підлогою й у стінах. Ця поїздка була особливою, вантаж необхідно було доставити в два пункти

призначення: деякі матеріали — для однієї контактної особи, а решта — для іншої.

Перша частина вантажу складалася з п'яти величезних мішків для сміття та призначалася контактній особі з «Товариства евангелізації дітей» в Арадї, Румунія. Кур'єри скотактували з ним і виїхали з міста, щоб подіставати матеріали, що належали «Товариству евангелізації дітей», і тільки їх, зі спеціальних відсіків, обладнаних у машині. Коли ж вони знову наблизилися до будинку контактної особи, щоб передати літературу, фургон забуксував і загруз у багнуці. Дощ, сльота і мокрий сніг перетворили ґрунтову румунську дорогу на непрохідну трясовину. Не на їхню користь було й те, що фургон було завантажено додатковою півтонною літератури. Апельтон віджимав зчеплення, тоді як Роджерс і Зедерстром штовхали. Однак безрезультатно: фургон не рушав із місця. Приблизно через дві години християнинові, який чекав прибуття вантажу, нарешті вдалося розшукати зниклих кур'єрів. На відстані близько кілометра від свого будинку він побачив фургон, колеса якого безпорадно оберталися в грязюці. Він додав до плечей, що штовхали, своє плече, і процес почався з початку. Однак цього разу фургон рушив із місця.

«*Принципи*» суворо забороняли кур'єрам упускати сторонніх, навіть контактних осіб, усередину спеціального транспортного засобу. На це не мав права ніхто, крім членів *Команди* та митників. Ніхто інший не мав за жодних обставин перебувати всередині фургона: ні туристи, які подорожують автостопом, ні автомобілісти, чиї автівки поламалися в дорозі, ні навіть автомеханік, якщо вийшов із ладу сам фургон. Кур'єр мав викликати команду «рятувальників» із Відня. Це було залізне правило. Однак до будинку контактної особи на околиці міста залишалося близько кілометра ходьби по грязюці й під зливою. Кур'єри просто не змогли сказати йому повертатися назад пішки після того, як він щойно допоміг звільнити їх із багнуки.

Те, що сталося далі, пояснює, чому *Команді* потрібні були «*Принципи*», і показує, як, незважаючи ні на що, Бог здатний урятувати ситуацію навіть тоді, коли Його діти діють необдуманно.

Еллі Зедерстром перейшла в задню частину фургона, а румунський християнин зайняв її місце на пасажирському сидінні

Поїздки

поруч із Роджерсом. Ден спрямував фургон до будинку, де належало розвантажити вже вийняту зі схованки літературу. Але декількох сотнях метрів від будинку фургон зупинив помах міліцейського регулювального жезла. У лічені секунди почуття радості від перемоги над трясовиною перетворилося в хвилювання через невизначеність. Що ж буде далі?

Співробітник патрульно-постової служби наказав пасажиром, що сиділи на передньому сидінні, показати документи. З'ясувавши, що в автомобілі з іноземним номерним знаком сидить румун, він зажадав відкрити задню частину фургона. За кілька секунд він уже заглядав у задні двері «Бедфорда» і тягнув до себе один із чорних поліетиленових пакетів, наповнених матеріалами «Товариства евангелізації дітей». Заирнувши в мішок і побачивши його вміст, він із криком налетів на свого співвітчизника. Невдовзі прибули інші офіцери, які супроводили *Команду* й румунського християнина у відділення міліції, а також доставили туди фургон.

У відділенні міліції офіцери в хутряних шапках збилися до купи і, розмахуючи палицями, почали обговорювати, що ж робити. Це були співробітники патрульно-постової служби, а не Секурітате (служби безпеки), тому вони не були впевнені, як діяти стосовно іноземців. Вони знали, що румуна треба помістити до слідчого ізолятора, але ось що робити з громадянами іноземних держав?! Ден Аппельтон поглянув на румунського християнина. У нього був дивний, спантеличений вигляд. Раптом він устав і безперешкодно вийшов із відділення міліції.

Через кілька хвилин офіцери помітили відсутність одного з затриманих і вибухнули від гніву, вимагаючи назвати його ім'я. Аппельтон знизав плечима, два інші кур'єри теж мовчали.

Офіцери вивантажили з автомобіля літературу, однак не зробили жодних спроб з'ясувати, чи не обладнаний він схованкою. На відміну від співробітників митниці, офіцерам патрульної служби й на думку не спало, що більшість вантажу все ще перебуває у стінах і під підлогою «Дембі». Після декількох годин безрезультатних допитів міліціонери супроводили кур'єрів назад в Арад і викинули за межі країни. Так вони опинилися в Угорщині.

Обидва, Аппельтон і Роджерс, були схильні думати, що їх підставила контактна особа, якій вони мали доставити літературу, однак через два місяці представники іншої місії розповіли їм продовження цієї історії. Цей чоловік не був інформатором, а був вірним Божим слугою, що ніс дитяче служіння в «Товаристві євангелізації дітей». Того вечора, під час очікування у відділенні міліції, румунський віруючий відчув теплу руку на своїй потилиці. Він озирнувся, але там нікого не було. Саме в цей момент Аппельтон подивився на нього й помітив його спантеличений погляд. Віруючий підвівся і вийшов із приміщення, точнісінько так, як на багато століть раніше це зробив апостол Петро². Протягом кількох наступних місяців він жив у страху, що за ним прийдуть, однак цього так і не трапилось. Бог чудесно захистив його.

А проте наші дії завжди тягнуть за собою певні наслідки. Одне нерозумне рішення, прийняте спонтанно, незабаром призвело до втрати *Командою* двох транспортних засобів. Утім Бог завжди готовий спокотувати не тільки наші гріхи, але й нашу необережність та помилки. Утрата транспортних засобів у Румунії упродовж наступних дев'яти місяців стане каталізатором, який мотивує керівництво *Команди* розпочати роботу, альтернативну цій, яка відкриє неймовірні можливості й у результаті вилетить у найбільшу в історії цієї комуністичної країни успішну операцію з контрабанди Біблії.

Для Стівена Роджерса наслідки тієї ночі, проведеної у відділенні міліції в Арадї, тепер були всього лише на відстані тижнів. А для Дена Аппельтона вони не настануть аж до наступного літа, проте вплинуть як на нього самого, так і на його наречену, Трішу Бернар.

*Штаб-квартира Команди
22-й район, Відень, Австрія
Понеділок, 11 січня 1982 року*

— Привіт, Джиме! Це Норм. Чи можете ви з Шарлоттою підїхати до мене в середу? Ми якраз плануємо відпустку, може, ви захочете приєднатися.

2 Книга Дії апостолів 12:1–19.

Поїздки

Відтоді Джим почав із нетерпінням чекати дзвінків Норма, разом із дружиною, Шарлоттою, готуючись до своєї першої спільної поїздки на спеціальному транспортному засобі. Вони збиралися подорожувати в команді з «першим водієм» Стівеном Роджерсом на «Деббі», величезному фургоні для відпочинку «Бедфорд Бліц», що всього за кілька тижнів до цього повернувся з Румунії через Угорщину. Місце призначення? Будапешт. Там на них чекав Пітер Воманн із «Церкви братів у Христі».

Пітер Воманн був кращим другом Арпада Ковача, головного видавця християнської літератури угорською мовою. Видавництво Ковача знаходилося в німецькому місті Штутгарт. Коли Угорська революція 1956 року зазнала поразки, в ході якої країни-учасниці Варшавського договору жорстко придушили ще безперий демократичний рух, Ковач і Воманн домовилися, що Ковач утече на Захід³. Там він почне видавати християнську літературу угорською мовою й переправляти її Воманнові для розповсюдження серед віруючих Угорщини. Так почалося найрезультативніше серед усіх країн Східної Європи партнерство з видавництвом Арпада Ковача, яке щорічно надавало *Команді* десятки тисяч книг на різноманітні теми: апологетика, сімейне життя, свідчення та посібники для пасторів.

Підготовка до поїздки завжди складалася з отримання віз, завантаження фургона продуктами харчування й пакування літератури в потаємні відсіки. Склад літератури був розташований у 22-му районі Відня, недалеко від штаб-квартири *Команди*. Він являв собою довгий ряд кімнат у приміщенні коморного типу. У кожній із цих кімнат, акуратно складені на стелажах, зберігалися книги на одній із мов. В обов'язки кур'єрів входило складання точних списків завантаження автівки — детальне відображення всього, що брали в кожен поїздку.

Заповнення прихованих відсіків, особливо в зимові холоди, — досить болюча процедура в неопалюваному приміщенні. Листовий метал і тонкі металеві опори, особливо в «підлогових системах», часто залишали суглоби й пальці кур'єрів у синцях і крові. І якби митникам було відомо про це, їм не довелося б вимірювати структуру транспортних засобів, щоб дізнатися, чи є фургон, призначений для відпочинку, на-

3 Близько 200 тисяч угорських біженців утекли на Захід, в основному через Австрію.

справді транспортним засобом, що перевозить контрабанду. Їм досить було б подивитися на руки його пасажирів. Адже молода, трохи більше двадцяти років дівчина, що перебувала у фургоні, руки якої мали вигляд, ніби вчора вона билася у барі, була, найімовірніше, кур'єром. Згодом деякі кур'єри почали одягати рукавички з відрізнаними кінчиками пальців, щоб захистити суглоби рук.

Після того, як фургон було завантажено літературою й продуктами харчування, а імена й адреси контактних осіб завчено напам'ять, настав час усе ще раз перевірити. Координатор поїздок, зі списком у руках, укотре переглядав з кур'єрами перелік завантаженої літератури, повторював маршрут, порядок та адреси місць призначення, а також саму легенду⁴. Людям різних національностей, які є громадянами різних країн, але разом подорожують у транспортному засобі, зареєстрованому абсолютно в іншій країні, було важливо вміти правдоподібно й одноставно розповісти про те, де вони зустрілися, як опинилися в одній машині та куди прямують. У цьому сенсі майбутня поїздка була досить проста. Джим і Шарлотта були давніми друзями сім'ї англійця Стівена, а він позичив машину в друзів із Великобританії. Кожен із кур'єрів мав підписати підтвердження, що в цьому календарному місяці він знову перечитав *«Принципи»*. Ще одним пунктом у списку була перевірка кур'єрами своїх сумок і гаманців на предмет різних чеків, талонів тощо з 22-го району Відня. Усі книги потрібно було перевірити на вміст християнських закладок. Для читання під час поїздки суворо заборонялося брати християнські книги, лише світські. Фаворитами *Команди* були Луїс Ламур і Агата Крісті. Після завершення звіряння зі списком координатор поїздок читав уривок із Біблії, молився разом із командою і благословляв їх у путь.

*Пункт перетину австро-угорського кордону в Хедьєшхаломі
2:15 вечора, середа, 13 січня 1982 року*

Ця поїздка передбачала подвійне доставляння літератури в Угорщину. Це означало, що кур'єрам необхідно було отримати дворазову

4 Легенда — фіктивна біографія, історія чи інша розповідь, вигадана для приховування істини.

Поїздки

туристичну візу й в'їхати в Угорщину через північний кордон із Австрією в Хедьєшхаломі. Потім їм належало доставити літературу й виїхати з країни на півдні Угорщини через пункт пропуску поблизу Хайлігенкройц. Повернувшись до Відня, вони мали перезавантажити фургон, почекати два дні, а потім повернутися в Хайлігенкройц, перетнути кордон, доставити літературу, переїхати Угорщину й виїхати з країни через пункт пропуску в Хедьєшхаломі. Перед від'їздом кур'єри отримали необхідну дворазову візу в посольстві Угорщини у Відні.

Стівен підвів фургон до кордону. Після двадцятихвилинного очікування на угорському боці пасажери передали свої паспорти для проходження паспортного контролю. Через п'ять хвилин митники, які ніколи раніше не оглядали їхніх транспортних засобів, наказали Стівену заїхати в гараж. Підозра офіцерів не була викликана обстеженням структури транспортного засобу. Вони направили фургон у гараж або «кімнату», як називали його кур'єри, щойно побачили його номерний знак.

«Кімнати» різних пунктів пропуску нічим не відрізнялися одна від одної й були абсолютно однаковими на будь-якому кордоні. Їх було обладнано подвійними дверима, через які транспортний засіб заїжджає всередину, і великою вузькою ямою, точнісінько як яма для техогляду. Однак замість того, щоб ремонтувати машину, тут співробітники митниці обстежували структуру транспортного засобу. Того вечора, проте, вони не проводили жодного огляду, а натомість одразу ж попрямували з великою викруткою до однієї зі стін автівки й за кілька хвилин відламали її від запінного механізму. Зі схованки вивалилися десятки угорських книг. Тріумфуючи, митники принесли великі пластикові посудини й почали заповнювати їх контрабандою. Вони наповнювали їх одна за одною. Було очевидно, що митники вражені розміром вантажу.

Потім почався допит. Він відбувався точно, як було написано в «*Принципах*», ніби слідчі використовували їх у якості підручника з проведення допитів.

— Де ви взяли книги?

— У церкві.

— У якій церкві? Чи знаєте ви кого-небудь в Угорщині?

— Ні, ми просто хотіли віддати книги будь-якій церкві, яка трапиться нам на шляху.

— Хто вас послав?

— Бог!

Допит не зрушувався із мертвої точки, й офіційний перекладач, викликаний співробітниками митниці, сердився.

— Слушайте, я хочу вечеряти. Просто відповідайте на запитання, і ми всі розійдемося. Мені хочеться бути тут не більше, ніж вам.

— Мені потрібно сконтактувати з представниками мого посольства. Ми нічого не зробили поганого, ми просто привезли книги для християн. Чому ви тримаєте нас тут? Уряд Угорщини підписав Гельсінські угоди, і ваша конституція гарантує свободу віросповідання. Я вимагаю негайно зв'язати мене з посольством Великобританії! — було очевидно, що Стівен Роджерс бере ситуацію в свої руки, як це і треба було робити «першому водієві».

Джим Джексон був вражений тим, наскільки кожне питання відповідало «Принципам». Він не вірив, що якщо вони дадуть відповідь лише на кілька запитань, їх відпустять. Але, навіть якщо б їх і відпустили, ніхто не збирався зраджувати братів або *Команду*.

Однак як і поляки, у своїх серцях угорці ніколи не були комуністами. І слова перекладача були не хитрощами, до яких він удавався, щоб змусити членів *Команди* говорити. Він справді хотів повернутися додому. Через дві години марного допиту молодий чоловік пішов, а угорці так ні на крок і не наблизилися до розгадки таємниці: хто послав цих людей, куди вони їдуть, де живуть і хто надав їм усі ці книги. Кур'ерам наказали підписати протоколи, однак їх було складено угорською мовою, тому ті відмовилися.

О 5:30 дня угорці викликали таксі й завезли кур'єрів і їхній багаж до найближчого австрійського містечка, Нікельсдорф. Таксист висадив їх біля готелю й пішов. Стівен по телефону сконтактував із *Командою*, й дев'яносто хвилин по тому вони вже були на зворотному шляху до її штаб-квартири для підбиття підсумків.

Це була перша спільна поїздка Джима й Шарлотти в спеціальному транспортному засобі, і їх спіймали. Усе мало бути не так. Джим розмірковував над тим, що вони зробили неправильно. Дорогою назад

Поїздки

до Відня він дізнався, що лише кілька тижнів тому на цьому самому фургоні з Румунії в Угорщину було виселено Стівена, і він був украй здивований. Стівен, а також координатор поїздки були переконані, що угорці спілкувалися з румунами з приводу їхньої депортації. Угорці та румуни ненавиділи одне одного, тому Нормові, керівнику цього служіння, це здавалося мало ймовірним. Однак докази були очевидними. «Деббі» і її вантаж було безповоротно втрачено.

Через кілька місяців Ервін Дамсон поінформував *Команду* про те, що Радянський Союз зажадав від країн Східної Європи підвищення чисельності і якості операцій для боротьби з контрабандою християнської літератури з метою її виявлення і конфіскації до прибуття її на радянський кордон. На кілька місяців угорці ускладнили правила перетину своїх кордонів, відрпортували про свої досягнення, а потім знову повернулися до звичного стану речей. Після Югославії, угорські прикордонні пункти пропуску були одними з найпростіших для перетину. Дамсон мав рацію: кілька місяців по тому кордони Угорщини стали пористими, як і раніше.

Однак для «Деббі» й трьох кур'єрів було занадто пізно. Вони потрапили до «чорного списку» як мінімум на 5 років, навіть не підозрюючи про це. Тиждень по тому Норм вирішив відрядити Джима й Шарлотту назад до Угорщини через пункт пропуску в Шопроні. У них усе ще залишався дозвіл на один в'їзд у країну. Він послав подружжя на їхньому власному автомобілі, без літератури й без багажу. У Шопроні автівку відразу ж оточили співробітники митниці, які запитували Джексона: «Що ви везете в нашу країну?» Вони вдивлялися у вікна жовтого «Фольксвагена Пассат» і розгублено-здивовано повторювали: «Нічого немає...» Потім вони зникли так само швидко, як і налетіли на автомобіль, навіть не відчинивши дверцята.

Джексони в'їхали в Угорщину. За ними ніхто не стежив. Вони зупинилися в Шопроні й почали блукати містом. Знову ніхто не стежив. Пішли пообідати. І тут жодного стеження. Джексони повернулися до Відня того ж дня, переконані, що їх не занесено до горезвісного «чорного списку». Однак вони помилялися. І вже через рік, 1983 року, це переконання зіграло з ними злий жарт у Румунії під час однієї з найдивніших їхніх поїздок...

РОЗДІЛ 10

ВОНИ НЕ ДРІМАЮТЬ... НЕ ДРІМАЄ І ВІН

*Головний офіс місії «Світло на Сході»
Штутгарт, ФРН
26 січня 1982 року*

Минулого тижня Том О'Меллі отримав телефонний дзвінок від Ервіна Дамсона. Дамсон хотів попросити кур'єрів із *Команди* для іншої поїздки на Схід Німеччини. Після катастрофи з Гердом Бамбовскі «Світло на Сході» намагалося відновити свою підпільну мережу в Східній Німеччині. Там у них був надійний брат, літній християнин, який жив під Лейпцигом і був відомий під кодовим ім'ям «Берта». Він не мав жодного стосунку до таємного агента Бамбовскі й був готовий розповсюджувати християнську літературу в Східній Німеччині. У «Світла на Сході» залишилася велика кількість календарів на 1982 рік із християнськими читаннями на кожен день, і їх потрібно було доставити в країну. Німці, як східні, так і західні, любили відривні молитовні календарі, які називалися «Добре насіння»¹. О'Меллі погодився, і Норм Сміт відібрав із *Команди* трьох осіб, щоб їхати в Штутгарт, а 26-го вирушити до НДР. Ервін попередив О'Меллі, щоб *Команда* припаркувала свій автомобіль за декілька кварталів від їхнього офісу, тому що він може перебувати під наглядом.

Першим водієм під час цієї поїздки був Джессі Бекхем. У Найджел його мали супроводжувати Еллі Зедерстром і секретар *Команди* Марта Келлерман. 25 січня вони виїхали з Відня й попрямували в Штутгарт. Кур'єри приїхали на зеленому «Форді Транзиті» з голландським реєстраційним номером 64-02-ТБ. Кен Фрізен, керівник, який

1 «Добре насіння» («Die Gute Saat») — відривні календарі з християнськими читаннями на кожен день.

Поїздки

відповідав за поїздки, зустрів їх в офісі місії. Фрізен був менонітом німецького походження, родом із Канади. Він сам брав участь у великій кількості доставлень літератури до Східної Німеччини.

Кур'єри завантажили календарі й наступного ранку вирушили до кордону зі Східною Німеччиною. Згаявши день на зупинці для відпочинку на узбіччі автобану, вони перетнули кордон об 11 годині вечора. Берта не тямився з радості через отриману літературу, і *Команда* повернулася до Відня в чудовому настрої, радіючи, що Господь, уже вкотре, зробив зрячі очі сліпими.

Як це часто буває, кур'єри повною мірою не могли бачити Божої роботи, яку Він чинив у відповідь на їхні молитви. Найчастіше, коли кур'єр молився, щоб Бог засліпив очі митників, насправді він мав на увазі: «Господи, зроби так, щоб мене не зловили. Допоможи нам не втратити автомобіль. Збережи книги. І, звичайно ж, прошу Тебе, щоб я не потрапив до в'язниці. Тому, будь ласка, допоможи мені перетнути цей кордон, не викликавши жодних підозр».

І під час більшості поїздок саме так і відбувалося. Однак іноді митники щось підозрювали. А іноді їм щось було відомо. Але, незважаючи на це, Бог усе ж стежив за справами людей зі Свого престолу й міг зробити навіть найбільш підозрілі очі сліпими. Саме це Він і зробив для Джессі, Еллі та Марти тієї холодної січневої ночі. Вони просто цього не знали...

Міністерство державної безпеки (Штазі)

Східний Берлін, НДР

Понеділок, 22 березня 1982 року

Майор Герхардт Бартнічек² і старший лейтенант Вольфганг Грім працювали над своїм дослідженням упродовж декількох місяців, і їхня праця, нарешті, увінчалася успіхом. Вони написали науководослідницьку роботу, щоб здобути черговий диплом, і здали її кількома тижнями раніше. У Штазі були свої вищі навчальні заклади, оскільки, представлені у звичайному університеті, їхні роботи розкривали б їхню належність до Штазі, до того ж публікувати таємні матеріали

2 На той час Бартнічек отримав підвищення до звання майора.

у відкритий доступ було вкрай нелогічно. Назва була дуже довгою: *«Рішення для наступальної боротьби й профілактичного перешкоджання підривній діяльності духовних організацій із капіталістичних країн, особливо так званих «орієнтованих на Схід християнських місій», що зловживають транзитними маршрутами і полегшеною процедурою проходження митного контролю під час поїздок у НДР та інші соціалістичні країни»*. Зміст роботи був сумішшю параноїдального роздування уявних зв'язків християнських місій і ЦРУ, а також на диво точною оцінкою методів, використовуваних цими місіями в справі контрабанди Писання та іншої християнської літератури церквам Східної Німеччини. Незважаючи на те, що в дослідженні було названо багато місій, про *Команду* в ньому не йшлося. Бог був захистом *Команди*, і вона поки що не потрапила в зону дії радару Штазі. Бартнічек і Грім особливо наголошували на необхідності цільової нейтралізації діяльності місій «Відкриті двері», «Світло на Сході» та видавництва Фрідріха Геннслера.

Бартнічек і Грім оголосили про початок нової операції, спрямованої проти західних християнських місіонерських організацій. Операції «Отруйний павук», «Міша», «Транспорт» та «Апостол»³ — усі були надзвичайно успішними, однак тепер усіх їх було завершено. Настав час нової операції, тому генерал Пауль Кінберг разом із керівником департаменту ХХ/4, підполковником Йоахімом Вігандом, не відкладаючи, підписали наказ про початок її проведення. Іноді ці двоє не погоджувалися щодо того, до яких дій удатися для досягнення певної мети. Генерал Кінберг належав до старої школи, тому, якщо людина завдавала проблеми для держави, Кінберг був не проти її ліквідації. Полковник Віганд же, навпаки, вважав кращим більш м'який підхід. Він знав, що лобове зіткнення з церквою і її ієрархією означало погані відгуки в західній пресі. Він був прихильником інфільтрації, впливу через агентуру, маніпулювання й сіяння ворожнечі серед священнослужителів. Йому більше подобалася ідея змусити ворога знищити самого себе.

Майор Бартнічек ще раз погортав документи, що стосувалися операції «Контейнер». У графі «Причини проведення операції» старший

3 Операції (відповідно) «*Giftspinne*», «*Mischa*», «*Transport*» і «*Apostle*».

Поїздки

лейтенант Грімм писав: «*Духовні організації з капіталістичних країн, особливо так звані «орієнтовані на Схід християнські місії», мають крайню антикомуністичну й антирадянську основу своєї широкомасштабної діяльності, спрямованої на підрив соціалістичного ладу країн Східної Європи. У центрі їхніх нападів перебуває СРСР».*

Однак жодна кількість доказів не здатна була переконати цих офіцерів Штазі, що місії не збиралися нападати на СРСР чи їх соціалістичних супутників і що метою місій ніколи не було повалення будь-якого уряду. Вони намагалися забезпечити церкви необхідним їм Писанням, гуманітарною допомогою, а також інструментами благовістя й учнівства. Комуністи говорили, що Бога не існує, проте переслідували й убивали тих, хто вірив у Нього. Проти Бога й місіонерської діяльності виступала не сама держава, а войовничий атеїзм. Коли ж держава офіційно стає на шлях атеїзму й боротьби з Богом, Його Словом і Його Церквою, то Церква не має іншого вибору, окрім як ігнорувати заборони держави й не коритися її законам. Ісус наказав Своїй Церкві нести Євангелію кожній людині, племені й народу. Отже, християни опинилися перед вибором: підкорятися людині чи ж Богові. А *Команда* стала на бік апостола Петра, який, коли він постав перед синедріоном і дістав наказ припинити говорити про Ісуса з Назарета, відповів: «Бога повинно слухатися більш, як людей!»⁴

Штаб-квартира Команди

22-й район Відня, Австрія

Понеділок, 22 березня 1982 року

Того дня, коли генерал Кінберг підписав наказ про початок проведення операції «Контейнер», «перший водій» Тріша Бернар, Еллі Зедеерстром і Джим Джексон готувалися до чергової поїздки в Найджел. Для поїздки Норм Сміт призначив той самий зелений голландський фургон «Форд Транзит», який *Команда* використовувала в січні.

— Завтра вдень заберете вантаж у «Світлі на Сході», там же й переночуєте. Потім у середу, 24 березня, вирушите в дорогу. Місце

4 Книга Дії апостолів 5:29.

Вони не дрімають... не дрімає і Він

призначення — далеко вглиб східного транзитного маршруту, майже під Польщею. З'їдете з автобану під Шлейцем. Це крихітний з'їзд, контрольований лише невеликим постом автоінспекції. У нічну пору там не має бути нікого. Доставите літературу, а потім вирушите в західному напрямку й заїдете в Берлін із боку східного кільця. Є запитання?

Бернар не боялася, однак про всяк випадок запитала:

— Це довгий шлях углиб від автобана. Чи справді місце доставляння літератури безпечне?

— Ми думаємо, що воно безпечне, оскільки воно нове й про нього поки що не відомо Штазі. Саме вам і доведеться з'ясувати, чи безпечне воно насправді.

Бернар дістала файл із інформацією про контактну особу, й усі троє кур'єрів почали завчати її напам'ять. Їм не можна було брати в дорогу ні шпаргалки, ні карти, які могли б допомогти дістатися до місця призначення. Усе потрібно було зберегти в пам'яті.

Наступного дня команда виїхала до «Світла на Сході». Вони завантажили фургон, переночували й уранці вирушили в дорогу.

*Пункт перетину кордону «Гіршберг», Східна Німеччина
11:15 вечора, середа, 24 березня 1982 року*

За двадцять п'ять кілометрів до кордону «перший водій» Тріша Бернар зупинила фургон на майданчику для відпочинку на узбіччі західнонімецького автобану. Команда молилася, щоб Бог захистив їх, щоб поліція не застала їх поза транзитним маршрутом, щоб вони щасливо доставили вантаж, щоб Бог захищав їхню контактну особу й щоб доставлена ними література принесла вічний плід для Царства Божого. Те, про що просили кур'єри, могло здатися майже неможливим, однак тільки не для великого Бога, якому вони служили...

Команда під'їхала до пропускного пункту «Гіршберг». Його перетин зайняв не більше часу, ніж зазвичай, й охоронці, здавалося, не звертали на них жодної уваги.

Поїздки

*Пункт перетину кордону «Гіршберг», Східна Німеччина
11:20 вечора, середа, 24 березня 1982 року*

Митники помітили, що зелений фургон із голландським реєстраційним номером 64-02-ТБ знову перетинає кордон Східної Німеччини. Вони зауважили, що транспортний засіб по вікна завантажено чимось, що покрито спальними мішками й багажем. Шини були сильно вдавнені в асфальт, що свідчило про значне перевантаження автомобіля. Це було видно навіть без зважування. Службам стеження за транзитним рухом у Ерфурті та Лейпцигу відразу ж було відправлено повідомлення. Транспортний засіб внесли до «чорного списку» Східної Німеччини і позначили як «об'єкт переслідування»⁵. А це означало, що за ним вестиметься стеження протягом усього часу його перебування на території Східної Німеччини.

*Транзитний автобан, маршрут Гіршберг — Берлін, Східна Німеччина
11:45 вечора, середа, 24 березня 1982 року*

Команда пройшла процедуру перетину кордону й попрямувала на північ. Як і була проінструктована, вона з'їхала з транзитного маршруту поблизу Шлейце. У будці патрульно-постової служби не було нікого. Проїхавши кількама бічними дорогами в напрямку Плауена, кур'єри знову виїхали на автобан. Джима Джексона цікавила Тріша Бернар, оскільки вона була однією з кращих кур'єрів *Команди*, і він хотів учитися в неї.

— Трішо, що ти можеш розповісти про поїздки в Найджел?

— Під час цих поїздок заборонено зупинятися, окрім як для заправки. З собою необхідно мати запасні каністри, особливо якщо місце призначення знаходиться далеко від транзитного маршруту. Заправившись, потрібно обов'язково викинути фіскальний чек, якщо не хочеш, щоб під час обшуку при виїзді зі Східної Німеччини в

⁵ Об'єкт переслідування (*Fahndungsobjekt*). Штазі для всього мали свої особливі терміни. Фургон вони називали не транспортним засобом, а «об'єктом переслідування».

Вони не дримають... не дримає і Він

тебе знайшли чек із заправної станції, розташованої далеко від транзитного маршруту. Якщо, перебуваючи на безлюдній дорозі, перш ніж виїхати на автобан, бачиш, що зустрічною смугою наближається транспортний засіб, метрів за 20 від нього потрібно ввімкнути дальнє світло. Це тимчасово засліпить водія і, ймовірно, розсердить його, але, проїхавши, він не зможе подивитися в дзеркало заднього виду й побачити, що в тебе іноземні номерні знаки.

— Хм, але ж це небезпечно! — Джексон не був упевнений у тому, чи приймати останню пораду.

— Узагалі-то ні. Це розсердить водія, але не спровокує аварії. Адже кожен із нас у житті стикається з невічливими водіями. У нашому випадку краще, щоб він подумав, що ти — поганий водій, аніж допустити, щоб він побачив твій номерний знак і повідомив владу.

Джексону довелося визнати, що Тріша мала рацію.

— Дозволь дати тобі ще одну пораду, якої ти не знайдеш у «Принципах». Хто-небудь із *Команди* попереджав тебе про «постпоїздочний синдром»?

— Ні. А що це таке?

— Ти вирушаєш у поїздки і стаєш свідком неймовірних Божих чудес. Бог засліплює зрячі очі, захищає тебе на дорогах, дозволяє доставити всю цю літературу. Ти зустрічаєшся з чудовими Божими святими зі Східної Європи, які готові піти в тюрму за Христа і Його Слово. Це — суцільний адреналін. Потім ти повертаєшся додому, на сьомому небі від захвату через пережите й побачене. І тоді твій сусід по кімнаті ламає твою улюблену касету, твій хлопець удома, у США, кидає тебе або твої батьки розлучаються. Життя дає тобі ляпас. Ти падаєш із неймовірної духовної висоти. І що вище ти перебуваєш, то болючіше падіння. Будь готовий до цього. Це — невід'ємна частина християнського життя. Диявол не задоволений тим, що ми робимо, і тому накидається на нас, як може. Якщо він не може «пришити» нас під час поїздки, то обов'язково «колотиме» після повернення, щоб спробувати змусити відмовитися від цієї роботи. Ми перебуваємо на полі духовної битви, де полонених не беруть.

Тут у розмову втрутилася Еллі:

Поїздки

— Так, це дивно. Я знову й знову переконуюся, що якщо поїздка минула вдало — можеш неодмінно очікувати удару після повернення додому.

— Дякую. Хто попереджений — той озброєний!

Далі вони їхали мовчки. Кожен думав про те, що з ними буде «не так» під час цієї поїздки або після повернення до Відня. І через кілька годин вони дістануть відповідь на своє запитання...

Команда проїхала Дрезден і попрямувала на північ східною частиною автобану. Якщо кур'єрів тут зупинить поліція, їм гарантовано надзвичайно серйозні неприємності. Тріша неухильно дотримувалася всіх обмежень швидкості, проте ворогом мандрівників був час, адже їм потрібно було проїхати велику відстань по нетранзитному автобану з півночі на південь.

Під час своїх поїздок «Світло на Сході» використовувало ще один метод, який вони називали «тандем». Порожній фургон в'їжджав у Східну Німеччину по туристичній візі й не зобов'язаний був дотримуватися транзитного маршруту. Транспортний засіб був порожній, тому в митних органів не могло виникнути щодо нього жодних підозр. Потім інший фургон, навантажений до вікон, в'їжджав на транзитний маршрут. Пізно вночі обидві машини зустрічалися на майданчику для відпочинку, розташованому на узбіччі автобану, і вантаж перекочовував із транзитного до туристичного транспортного засобу. Для цього потрібно лише п'ять-десять хвилин, проте така операція була вкрай небезпечною, оскільки на багатьох місцях для відпочинку в немаркованих автомобілях із вимкненими фарами сиділи співробітники фольксполіцай⁶. Перевантаження було небезпечним, хоча й більш безпечним, аніж доставляння літератури в будинок контактної особи транспортним засобом, який міг викликати підозру поліції.

*Гермсдорфський автобан, пост спостереження
1:00 ночі, четвер, 25 березня 1982 року*

Офіцер, який вів спостереження за автобаном, доповів начальству про те, що об'єкт переслідування 64-02-ТБ цим маршрутом не прослідував.

6 «Народна поліція» (*Volkspolizei*) — поліція НДР.

Вони не дрімають... не дрімає і Він

По всій Німецькій Демократичній Республіці було розіслано вказівку розшукати автомобіль із реєстраційним номером 64-02-ТБ. Висновок: об'єкт переслідування покинув автобан у районі Шлейца відразу ж після в'їзду в країну. Його справжнє місцезнаходження невідоме.

*Околиця Котбуса, Східна Німеччина
4:00 ранку, четвер, 25 березня 1982 року*

Близько 4 години ранку кур'єри нарешті дісталися до будинку контактної особи. Вони припаркували фургон на зазначеній у «Принципах» відстані, і Тріша покvapилася до будинку. Під час звичайної поїздки в будь-якій країні парковку було дозволено лише за кілометр від місця передавання вантажу. Однак під час поїздки у Найджел, де визначальною складовою був час, зупинятися дозволялося на відстані трьохсот-п'ятисот метрів. Розвантаження відбулося без ускладнень. Кур'єри передали літературу, помілилися з контактною особою й швидко перекусили. Традиція гостинності в Східній Європі не допускала, щоб гість поїхав, не поївши. Уставши з-за столу, кур'єри вирушили в північному напрямку.

*Околиця Котбуса, Східна Німеччина
4:45 ранку, четвер, 25 березня 1982 року*

Тріша завела двигун і направила фургон назад до автобану між Котбусом і Берліном. На думку *Команди*, шість годин було максимальним часом, який не мав би викликати в східних німців при в'їзді в Берлін запитання, де затримався транспортний засіб. Цього разу часу минуло вже набагато більше, тому «перший водій» натисла на газ. Кожен із кур'єрів молився, щоб у Берліні в них не виникло проблем.

Фургон ішов тихо, якщо не брати до уваги шум чотирициліндрового двигуна. Залишаючи будинок контактної особи, Джим сів на задне сидіння й розклав спальний мішок, збираючись спати. Він уже майже засинав.

Несподівано Джим запитав:

— Як ти потрапила в *Команду*, Трішо? Яка твоя історія?

Поїздки

Було дуже малоймовірно, що в цій ситуації водій засне за кермом, однак розмова знижувала вірогідність цього.

— Я приїхала в Європу для участі в конференції в Бельгії й готувалася їхати в Іспанію, тому що трохи знаю іспанську. Під час конференції я вивихнула ногу й не могла ходити, тому почала виконувати роботу секретаря. Розбирати пошту! А я так хотіла брати участь у евангелізаціях. У цей час я прочитала книгу брата Ендрю «*Божий контрабандист*». Ця книга глибоко схвилювала мене, і я розповіла про це іншій сестрі, яка також приїхала на конференцію. Я сказала, що було б чудово долучитися до такого служіння. Вона відповіла: «Тільки нікому не кажи. Під час наступної конференції у мене призначено співбесіду, щоб стати членом точнісінько такої ж команди».

— Отож я попросилася в ту команду... тобто в цю команду. Зрештою, ми з нею опинилися в одній команді під час своєї першої поїздки «0518», разом просили Бога в панічній молитві засліпити очі поліцейських. Потім наш досвідчений керівник групи нагадав нам, щоб ми не молилися у страху, і ми, замість того щоб боятися, почали співати пісні прославлення.

— Тобто відтоді під час поїздок тобі не страшно?

— Під час однієї поїздки, також у Найджел, перед перетином кордону я скам'яніла від страху. Я не могла нічого вдіяти з собою. Тоді мій напарник промовив: «*Бо не дав нам Бог духа страху, але сили, і любови, і здорового розуму*». Після його слів мій страх зник так само швидко, як і з'явився.

Перш ніж продовжити, Тріша подивилася у дзеркало, щоб переконалася, чи немає за ними «хвоста».

— І насправді Бог захищає нас. Одного разу під час поїздки в Найджел наш фургон зламався і їхав не швидше ніж 50 км/год. Що б ми не робили, ми не могли нічого вдіяти. Він сопів, поки ми не наблизилися до повороту. Приблизно на половині повороту фургон рвонув і відтоді їхав як завжди швидко. Усі нервували, тому що зазвичай людина хоче чим швидше вийти з поля зору поліції й опинитися в більш безпечному місці. Усе, що я можу сказати, це те,

Вони не дрімають... не дрімає і Він

що час вирішує все, і з цієї причини ангели вповільнили наш шлях, щоб захистити від неприємностей.

Раптом Тріша повернулася до реальності.

— Ми наближаємося до шенефельдського виїзду на автобан. На Берлінському кільці нам необхідно повернути на захід. Це найнебезпечніша частина нашої поїздки. На цьому кільці завжди багато поліції, а на шенефельдському виїзді — пункт спостереження патрульно-постової служби, такий же, як у Гермсдорфі. Нам доведеться проїхати кільцем близько 25 кілометрів, перш ніж ми виїдемо з нього й вирушимо на північ, до Берліна.

*Шенефельдський автобан, пост спостереження
5:40 ранку, четвер, 25 березня 1982 року*

З обладнаного приладами нічного бачення поста спостереження поліція легко виявила «переслідуваний об'єкт 64-02-ТБ», який проїхав розв'язку й вирушив на захід. Було ще темно, однак у бінокль офіцер міг чітко розгледіти голландський номерний знак. Штазі, оскільки патрульно-постова служба транзитного автобану перебувала під юрисдикцією Штазі, а не цивільної поліції, негайно дали вказівку *Народній поліції* поставити на автобані контрольно-пропускний пункт і зупинити об'єкт. Ситуація ось-ось стане вкрай незручною для всіх, хто був у цьому фургоні...

*Берлінське кільце
Східний Берлін, НДР
5:55 ранку, четвер, 25 березня 1982 року*

— Тільки не це! Попереду контроль! — голос Тріші перервав роздуми Джима, який лежав під спальним мішком у задній частині фургона. Еллі сиділа в пасажирському кріслі. Миттєво всі відчули себе аж надто бадьоро.

Дві смуги сходилися в одну, оскільки поспішно розкидані конуси блокували ліву частину дороги. На узбіччі поруч із маленькою

Поїздки

будкою стояв поліцейський автомобіль, а двоє поліцейських пропускали автомобілі по одному, не звертаючи на них жодної уваги. Коли фургон кур'єрів порівнявся з офіцером, він жестом наказав їм з'їхати на узбіччя. Тріша так і вчинила.

— *Guten Morgen, Ihr Reisepass und Autopapiere, bitte.*

Тріша широко посміхнулася.

— Мені дуже шкода, але я не говорю по-німецьки.

— Ваші паспорти й документи на автомобіль, будь ласка.

Тріша слухняно простягнула документи офіцеру. Він відкрив її паспорт і почав гортати його в пошуках візи. Там, звичайно ж, не було візи, а лише транзитний штамп. Він знайшов його, але штамп було поставлено на польському кордоні, а тут — південна межа країни. Офіцер насупився.

— Ви, обоє, вийдіть з машини і йдіть за мною.

На Заході, у разі надходження орієнтування і наказу про затримання особи, посадовці знають, що скоїв злочинець і чому його переслідують. Штазі працювали по-іншому. Співробітники Народної поліції знали, що цей фургон є об'єктом переслідування, і вони мають зупинити його, повідомити про його затримання і чекати подальших вказівок. Офіцерам не було відомо, чи вони зупинили грабіжників банку, викрадачів людей, контрабандистів чи громадян, які не сплатили штраф за перевищення швидкості на автобані. Однак цей автомобіль мав іноземні реєстраційні номери, тому поліцейські мали добре уявлення про те, що «улов», мабуть, дуже значний. Ось тільки ці дві блондинки зовсім не подібні на злочинців...

Тріша і Еллі вийшли з фургона і нехотя попленталися за офіцером до поліцейської будки. Джим, як і раніше, лежав на задньому сидінні. Офіцери не наказали йому вийти, і він вирішив залишатися на місці. Коли дівчата ввійшли в будку, один із офіцерів говорив по телефону, проте Тріша не могла зрозуміти, що саме він говорить. Офіцер уголос прочитав у паспортах їхні імена. Через десять хвилин дівчата й двоє поліцейських повернулися до транспортного засобу й один із офіцерів відчинив бічні дверцята для побіжного огляду. З-під спального мішка визирнув Джим. Від несподіванки офіцер відскочив. Його відкритий

Вони не дрімають... не дрімає і Він

рот свідчив про цілковите здивування. Йому знадобилося добрих п'ять секунд, щоб опанувати себе.

— Паспорт, будь ласка.

Джим простягнув свій паспорт, і офіцер знову зник у будці.

Він повернувся до автівки хвилини за п'ять, віддав усі три паспорти й наказав іноземцям їхати до пункту перетину кордону в Західний Берлін.

*Пункт перетину кордону в Західному Берліні «Древітц»
Четвер, 6:45 ранку, 25 березня 1982 року*

Від поліційної будки до кордону було всього п'ятнадцять хвилин їзди, й кур'єри використали їх для молитви.

Коли вони прибули в «Древітц», прикордонна поліція негайно наказала їм заїхати у величезний гараж, розташований у пункті перетину кордону. Щойно Тріша заїхала в нього, фургон оточила прикордонна поліція.

— Усім вийти з автомобіля й винести особисті речі!

Кур'єри вчинили, як їм наказали. Потім їх розділили. Офіцер завів Джима в кімнату і вказав на стілець. Він пішов, замикнувши за собою двері. Еллі посадили в іншу кімнату, а Тріші, яка була за кермом, наказали залишатися в транспортному засобі.

Команда експертів, яка на той час прибула на місце події, накинута на «Форд Транзит» і почала знімати бічні панелі в задній його частині. З допомогою дзеркал вони перевірили під панеллю приладів, під капотом і навіть під днищем автомобіля, проте нічого не знайшли: ні адрес, ні матеріалів, жодного натяку на те, чим було завантажено автомобіль, коли він покинув «Гіршберг» сім годин тому. Після півторагодинного обшуку митники відмовилися від його продовження й відправили Трішу до кімнати, де тримали Еллі.

Дівчат почали допитувати три офіцери.

— *Frau Bernard, warum sind Sie vom Transitweg abgefahren?*

— Мені дуже шкода, але я не розумію. Ви розмовляєте англійською? — Одним із записаних у «*Принципах*» правил є те, що в разі спілкування з поліцією, кур'єр має говорити лише рідною мовою.

Поїздки

За цим правилом стояли практичні причини, а також психологічні. Кур'єр може припуститися помилки, говорячи іноземною мовою, і сказати те, що насправді він не має на увазі, або ж, навпаки, видати що-небудь, сам цього не бажаючи. Ведення розмови рідною мовою ставило кур'єра в пріоритетне становище й змушувало слідчого підлаштовуватися під нього. Тріша, насправді, розмовляла німецькою, однак не зізнавалася в цьому.

— Чому ви з'їхали з транзитного маршруту?

— Оскільки ми виявилися на Берлінському кільці, я припускаю, що десь ми збилися зі шляху.

— Ви стверджуєте, що ви об'їхали навколо Берліна?!

— Я не знаю, як це сталося. Я сама нічого не розумію.

Офіцер розкрив перед Трішею карту й указав на з'їзд поблизу Шлейца.

— Ви звернули з автобану тут. Куди ви попрямували?

— Я нічого не знаю про з'їзд із автобану. Ми їхали на північ і через деякий час побачили вказівники на Берлін. Я їхала за ними, принаймні... я думала, що їду за ними. Певне десь я припустилася помилки.

Допит тривав. Ті ж запитання повторювалися знову й знову. Знову й знову Тріша розігрувала здивування й розгубленість. Поліції нічого не вдалося від неї добитися. Вона насправді здавалася вкрай розгубленою. Перш ніж вийти, один із офіцерів подивився на симпатичну міс Бернар і сказав своєму колезі по-німецьки: «Хіба можуть такі очі брехати?!» Тріші не знадобилося надто глибокого знання німецької, щоб зрозуміти, що він сказав. Вона з усієї сили прикусила губу, щоб не розреготітися.

Від Тріші офіцери перейшли до Джима Джексона, який сидів на самоті в іншій кімнаті.

— Пане Джексоне, чому на Берлінському кільці ви звернули не в потрібний бік?

— Я спав на задньому сидінні. Вам краще запитати водія, міс Бернар.

— Ви спали весь цей час?

Вони не дрімають... не дрімає і Він

— За кермом була Тріша. Я їй гадки не маю, як ми опинилися там. Самі знаєте, які з жінок водії!

Офіцери презирнулися, кивнули один одному й вийшли з кімнати. Допит Джексона був коротким. Однак офіцери вже зрозуміли, що ця компанія не особливо балакуча. Вони вдавали з себе наївних так добре, що Штазі майже були готові повірити в те, що вони таки не перетинали Гермсфорфське перехрестя, незважаючи на те, що водії транзитного автобану випадково не звертають з нього на такому крихітному з'їзді, як Шлейц. І, звісно ж, вантаж, яким був навантажений фургон, не міг зникнути *сам*.

Через чотири години після прибуття на кордон Штазі звільнили команду і їхній фургон. Під час допитів ні Штазі, ні кур'єри не згадували про християнську літературу. Їх лише оштрафували на 200 DM⁷ за з'їзд із транзитного маршруту й відпустили. Після прибуття до Західного Берліна кур'єри зупинилися на явочній квартирі «Світла на Сході» й відразу ж позасинали. Пізніше того ж дня вони скотактували з Ервіном Дамсоном, щоб повідомити про подію. Дамсон хотів, щоб вони провели й другу частину операції, тобто взяли вантаж у Берліні й на зворотному шляху доставили його в Східну Німеччину. Дамсон наполягав, однак Тріша була непоступливою. Адже не Дамсону довелося всього кілька годин тому пережити чотиригодинний допит Штазі. Штазі, безсумнівно, стежитимуть за фургоном, чи не везе він що-небудь на зворотному шляху. У цьому випадку, на думку Бернар, обачність була краща за сміливість.

І вона мала рацію...

Міністерство державної безпеки (Штазі)

Східний Берлін, НДР

Понеділок, 29 березня 1982 року

Майор Бартнічек лютував. Він лаявся. За багато років служби його колишня репутація запального офіцера потроху розвіялася, проте від звітів, подібних до цього, у нього все ще закипала кров, як і 1964

7 200 DM приблизно дорівнює \$100.

Поїздки

року, коли він був молодим, недосвідченим офіцером. Перед ним на робочому столі лежали два рапорти про перетин кордону зеленим фургоном із реєстраційним номером 64-02-ТВ, виданим у Голландії. В обох випадках митниця зробила позначку, що транспортний засіб завантажено по вікна. В обох випадках за об'єктом переслідування було встановлено стеження, і в обох випадках поліція втратила слід автомобіля. Як таке могло статися? Як?!

Бартнічека хвилювало ще одне питання. Ці люди ніколи ні в чому не зізнавалися, навіть коли їх заставали зненацька за межами транзитного маршруту. Десять років тому під час затримання від них ще можна було домогтися якоїсь інформації. В останні ж роки вони зовсім перестали говорити. Хтось, мабуть, тепер займається їхньою підготовкою.

Для Штазі настали важкі часи. «Світло на Сході» планувало доставляння літератури заздалегідь, тому за наводкою Бамбовскі Штазі завжди мали в розпорядженні достатньо часу, щоб підготувати їм «теплий прийом». Тепер же передавання літератури має довільний характер, і два фургони вони вже прогавили. Як мінімум, фургон і всіх шістьох його пасажирів, занесли до «чорного списку». Чи належали вони до клерикальних організацій, які намагаються контрабандою ввезти до Східної Німеччини християнські матеріали, чи діяли приватно?

Бартнічек готувався до наступного кроку. Імена шести кур'єрів було передано в Москву для внесення в систему СОУД. У їхніх паспортах було безліч штампів, і він сподівався, що система допоможе ідентифікувати й зупинити їх також і в інших країнах. Хто зна, що ці люди робили в Чехословаччині й Угорщині?

Майор ще раз переконався, що імена шести пасажирів фургона внесено до «чорного списку» митниці НДР. Це означало, що щоразу при в'їзді в країну їх мали ретельно обшукати й установити за ними стеження.

Бартнічек удався ще до однієї хитрості. Він вирішив дізнатися, хто є власником голландського фургона. Як виявилось, для цього не потрібно було проводити спецоперацію, оскільки назва організації-власника була записана прямо в реєстраційному талоні. Це була

Вони не дримають... не дримає і Він

материнська організація *Команди* в Голландії. Бартнічек задоволено посміхнувся. Іноді місії самі полегшували його роботу...

*Явочна квартира «Світла на Сході»
Західний Берлін, ФРН
Червень 1982 року*

Тріша Бернар і механік команди, Ден Аппельтон, одружилися в травні 1982 року. Після медового місяця вони відразу ж повернулися в *Команду*, щоб разом вирушити в поїздку в Найджел. Поїздка минула не дуже вдало. На пункті перетину кордону «Гіршберг» їх затримали на незвично тривалий час. Потім молодята вирушили до Берліна. Їм не вдалося з'їхати з транзитного маршруту й доставити літературу. Вони зателефонували з явочної квартири в Берліні й повідомили у Відень, що залишають літературу там, а самі повертаються додому порожніми.

Операція «Контейнер» була в повному розпалі...

РОЗДІЛ 11

ВОГНЕННІ КОЛІСНИЦІ ТЕЖ ІНОДІ «ЗГОРАЮТЬ»

*Австрійський південний автобан А2
25 червня 1982 року*

Сінклер Макденіелз і Джексоны прямували на південь Румунії на темно-синьому, зареєстрованому в Швейцарії «Форді Транзиті», який вони охрестили «*Swiss Miss*», або «*Швейцарська міс*». Керівник служіння Норм Сміт відрядив їх через югославо-румунський пункт перетину «Моравіца». Австрійський автобан довів кур'єрів до Грімменштайна, а потім вузькими звивистими дорогами передгірської альпійської місцевості вони дісталися до кордону з Югославією. Пункт перетину «Марібор» був, судячи з досвіду, «найпростішим» пунктом перетину кордону у всій Східній Європі. Деякі місії навіть відправляли через «Марібор» відкриті вантажі¹, особливо влітку, коли десятки тисяч німецьких і голландських туристів прямували на південь у відпустку, на узбережжя Адріатичного моря.

Макденіелз увімкнув касетний плеєр на панелі «Швейцарської міс» і поставив мелодію з «*Вогненних колісниць*»², фільму про британських олімпійських бігунів і їхню віру, що недавно вийшов у світ. Під час цієї поїздки кур'єри мали з собою лише дві касети, тож твори Вангеліса³, що стали музичним супроводом їхньої поїздки

- 1 Відкритий вантаж — вантаж, для перевезення якого не використовувалися спеціальні потаємні відсіки.
- 2 «*Вогненні колісници*» — фільм режисера Г'ю Хадсона з Еном Чарльсоном і Беном Кроссом у головних ролях. «Ворнер бразерз», 1981.
- 3 Вангеліс (повне ім'я Евангелос Одіссеас Папатанасіу) — грецький композитор, один із перших виконавців електронної музики, інструментальна тема якого обійшла перші рядки хіт-парадів усього світу.

Вогненні колісниці теж іноді «згорають»

в Румунію, вони вивчили майже напам'ять. Кур'єрам заборонялося брати в дорогу християнську музику або проповіді, оскільки митники іноді прослуховували їхні записи.

Югославський кордон перетнули без жодних ускладнень. Митники лише побіжно оглянули фургон. Кур'єри продовжили шлях у напрямку Белграда, а ночувати зупинилися на кукурудзяному полі. Джексона спали в задній частині фургона на «ліжку», що складалося з двох лав по обидва боки транспортного засобу й обіднього столу, який стояв між ними. Матеріали були накріті накиданими на них ковдрами, спальними мішками й іншими особистими речами. Імпровізоване ліжко було досить комфортним, хоча й трохи закоротким. Макденієлз спав поперек передніх сидінь автомобіля. Такою була доля «непарної людини», холостяка. Йому завжди доводилося спати на важелі перемикання передач.

Наступного ранку вони вирушили в дорогу рано й до 11 години вечора за московським часом встигли дістатися до пункту перетину кордону «Моравіца». Спершу треба було придбати візи й здати на перевірку паспорти. Оскільки ця поїздка була навчанням Джима Джексона на роль «першого водія», Макденієлз дав йому можливість самому переїхати кордон і відповідати на запитання прикордонників. Шарлотта залишилася в автомобілі, а Джим і Сінклер попрямували до віконця в будівлі митниці, щоб придбати візи. Джексон простягнув три паспорти привабливій молодій жінці у віконці.

— Нам потрібні триденні візи. Ми хочемо побачити замок Дракули.

Жінка заклала очі, а потім почала ретельно розглядати паспорти. Усі вони були різні: один американський, один німецький і один британський.

— Три різні країни?

— Так, я — американець, німецька пані — моя дружина. А Сінклер, ось, наш друг.

Жінка оглянула мене з голови до ніг.

— То ви вже одружені? Яка прикрість! Інакше ви могли б одружитися зі мною й забрати мене в Америку. — Вона повернулася до Макденієлза й мило всміхнулася до нього. — А ви хоч не одружені?!

Поїздки

Здивуванню Джексона не було меж. Він уперше чув такі відверто непатріотичні слова з вуст урядового посадовця. Він був вражений. Мабуть, навіть шлюб із незнайомцем був для цієї жінки кращим, аніж життя в Румунії під керівництвом Чаушеску.

Придбавши візи, Джексон купив обов'язкові талони на бензин і обміняв обов'язкові \$15 на людину на день. І талони на бензин, і обмін грошей були для уряду способом здобути дорожочінну західну валюту. Отож іноземцям доводилося платити за бензин не румунськими леями, а використовувати талони, які можна було придбати лише за тверду валюту. Курс обов'язкового обміну був драконівським порівняно з тим, за яким можна було придбати валюту на вулицях румунських міст. Однак вуличний обмін був протизаконним, а обмінники часто співпрацювали з урядом, заманюючи іноземців, щоб потім спричинити їм проблеми й оштрафувати їх.

Озброєні візами, талонами на бензин, а також горою румунських леїв, кур'єри підїхали до наступного віконця митної перевірки, яка минула на подив швидко. Здавалося, митники не виявляли особливого інтересу до стінок *«Швейцарської міс»*, за якими було заховано літературу, еквівалентну восьмистам румунським Бібліям. Переважна частина матеріалів належала *«Товариству євангелізації дітей»*. Кур'єри пройшли далі, дякуючи Богові за швидкий і безпечний перетин кордону.

Метою команди було місто Медіаш, а точніше німецька християнська сім'я на прізвище Вагнер, яка жила там. Етнічні німці були розпорошені по всій території румунської Трансільванії і добре відомі місцевому населенню як робітливі й сумлінні господарники.

Кур'єри дісталися до Медіаша наступного дня й припаркувалися за чверть милі від будинку сім'ї Вагнерів. Шарлотта знову залишилася у фургоні, а Сінклер і Джим попрямували до будинку контактної особи. Вагнери саме були вдома. Джим поговорив із ними по-німецьки й повідомив, що вони повернуться через три години, рівно о 5-й годині вечора.

Чоловіки повернулися до фургона, на задньому сидінні якого дрімала Шарлотта. Джим виїхав за межі міста й припаркувався у тихому парку, обабіч звивистої дороги, що вела до північної частини

міста. Шарлотта сиділа на пасажирському сидінні фургона, тоді як Сінклер і Джим швидко зашторив усі вікна зйомними фіранками на засувках. Лише після цього вони почали відкривати бічні стінки «Швейцарської міс». Джексон уставив швейну голку в невеликий отвір із чорною гумовою втулкою на рамі транспортного засобу. Так було приведено в дію електричну систему, і з боку водія відкрилася стіна, надаючи доступ до захованої за нею літератури. Щоб розвантажити одну сторону, потрібно було близько двадцяти хвилин. Потім процес повторили на іншій стіні. Книги, упаковані в чорні поліетиленові пакети для сміття, зайняли залишок задньої частини фургона — все місце, яке лишилось вільним від валіз та іншого багажу.

Цього разу доставляння належало зробити завідна. І для Макденіелза, і для Джексона ця процедура була абсолютно новою, і вони вважали за краще передати літературу після настання темряви, однак Вагнер запевняв, що він приймає гостей із Німеччини та Швейцарії досить часто, тому сусіди не звернуть на їхній фургон жодної уваги. Час, навпаки, матиме важливе значення, і фургон повинен з'явитися рівно о 5-й годині вечора. Вагнер поставить біля воріт синів, які швидко відчинять їх, щойно побачать фургон, аби він міг відразу ж зникнути за ними. Усе йшло як по маслу. Через кілька секунд після того, як фургон під'їхав до будинку Вагнера, кур'єри були вже за високим парканом, у внутрішньому дворіку.

Літературу швидко розвантажили й сховали в маленькій кімнатці, вхід до якої був із двору. Потім кур'єрів запросили в будинок на обов'язкову вечерю. Макденіелз і Джексонови були раді спілкуванню, проте збентежені щедрістю гостинності сім'ї Вагнерів. Перед гостями стояв стіл, накритий горами картоплі, шніцеля, салату з огірків і маринадів. М'ясо, яке лежало на столі, поза жодним сумнівом, складало щонайменше три- або навіть чотиритижневий раціон сім'ї Вагнерів. Кур'єри почувалися незручно. Живучи у Відні, вони могли піти до будь-якого з сотні ресторанів у будь-який день тижня й замовити шніцель. А ця сім'я пропонувала їм свій місячний запас м'яса. З одного боку, вони хотіли з'їсти достатньо, щоб господарі знали, що їм дуже сподобалася чудово приготована їжа, однак, з іншого боку, були вкрай збентежені й намагалися з'їсти якомога менше, щоб, у

Поїздки

буквальному сенсі, не об'їсти їхніх дітей. Кур'єри помолилися разом із Вагнерами і вирушили в дорогу.

Вони попрямували назад у напрямку Югославії. Так закінчився ще один день. Це була одна з останніх безпечних поїздок спеціальних транспортних засобів через румунський кордон. Того року Румунія почала повільно, проте систематично ускладнювати процедуру перетину своїх кордонів. Навесні 1981 року фіаско зазнала операція іншої місії. Ця місія найняла баржу, що мала доставити палети з румунськими Бібліями християнам, які чекали в різних місцях уздовж берега Дунаю. Незабаром після того, як один із румунських віруючих забрав свій вантаж, його було зупинено на контрольно-пропускному пункті поліції, а літературу — виявлено й вилучено. Після цього поліція затримала й інших віруючих. Це була величезна операція, котра закінчилася ув'язненням багатьох румунських християн. Через румунські кордони стало важко проникати, оскільки Секурітате активізували свої зусилля, спрямовані на запобігання ввезення до країни християнської літератури.

*Штаб-квартира Команди
22-й район Відня, Австрія
Неділя, 1 липня 1982 року*

Норм Сміт сидів перед друкарською машинкою «IBM Selectric» і заповнював бланк «Звіту про проходження кордону». Те літо видалося вкрай несприятливим для поїздок у Румунію. Молодята Тріша й Ден Аппельтони поїхали на «Семі», синьому «Форді» місткістю 1400 одиниць⁴ до кордону в Тімішоарі. Прикордонники відмовили їм у в'їзді до Румунії й повернули назад, оскільки Ден опинився в румунському «чорному списку» після поїздки на «Деббі» вісім місяців тому. Після того, як Тріша зателефонувала «на базу», Норм доручив їм зустрітися з іншою групою, яка в той час перебувала в Югославії. Ден приєднався до неї, а Тріша, обмінявши чоловіка на німкеню, Сузанну, вирушила з нею далі на південь до «Залізних

4 374 см³ або розмір однієї румунської Біблії — формату, обраного для видання «Об'єднаним біблійним товариством».

Вогненні колісниці теж іноді «згорають»

воріт», пункту перетину між Югославією і Румунією. Незважаючи на те, що Тріша використовувала старий паспорт із дівочим прізвищем, їх обох затримали. Митниця провела первинний огляд, і Тріша залишила фургон відімкненим, думаючи, що огляд закінчено. Однак це було зовсім не так. Офіцери повернулися з сокирою, залізли у фургон через задні двері й почали розбивати стіни. Тріші й Сузанні було наказано вийти з транспортного засобу.

Жінок допитували протягом декількох годин. Сузанна лише повторювала, що вона вже сказала, що нічого не знає, і продовжувала наполягати, щоб слідчі Секурітате запитували про все Трішу. Сузанна діяла відповідно до «*Принципів*», і це дозволяло Тріші контролювати інформацію, яка надходила до Секурітате, а точніше, щоб їм не надходило жодної інформації...

Слідчі повторювали одне й те ж запитання, яке найбільше їх хвилювало: куди Тріша везла літературу? А вона знову й знову відповідала: «Сюди. Я везла літературу прямо сюди, до вас. Бог хоче, щоб ви знали, що Він любить вас. Він бажає, щоб ви увірували в Нього. Вам треба прочитати ці книги!»

Зрештою слідчі розвели руками й пішли. На відміну від інших комуністичних країн, Румунія майже завжди повертала кур'єрам транспортні засоби, і вони могли, після перереєстрації, знову використовувати їх у інших країнах.

Кілька тижнів по тому румунські митники розбили сокирами інший автомобіль, темно-бордовий «Шеві Вен». Том О'Меллі й Норм Сміт дійшли висновку, що спеціальні транспортні засоби для відпочинку більше не є ефективним способом ввезення Біблій до Румунії. Інші місії доповідали про те саме. Брат Метт послав кур'єра в супроводі своєї дружини й дітей. Перед очима його переляканої сім'ї румунські чиновники витягли кур'єра з автомобіля й жорстоко побили. Було очевидно, що все більше поїздок закінчувалося провалом.

Керівництво *Команди* розпочало налагодження нових каналів. Для розробки нового типу операції потрібен був час, проте вони були переконані, що вона буде продуктивним способом доставляння матеріалів у Румунію. Операція буде масштабною, й поки що її триматимуть у таємниці, навіть від решти *Команди*...

РОЗДІЛ 12

ЛІТО «ПЕРШОГО ВОДІЯ» ДЖЕКСОНА

Австро-чехословацький кордон, пункт перетину «Кляйнхаугсдорф-Гаті»

1:30 ночі, понеділок, 19 липня 1982 року

У *Команді* з'явився новий координатор поїздок, Річард Генрі. Річард був британцем, одруженим із фінкою, яка також була кур'єром. Упродовж останніх декількох років Річард займався збором інформації, зокрема в Чехословаччині. Під час таких розвідувальних поїздок член *Команди* не брав з собою ні літературу, ні спеціальні транспортні засоби, які використовувалися для її перевезення. Метою його поїздок було зустрітися з віруючими в країні, дізнатися, яка література або будь-що інше їм необхідно, і визначити місце доставляння вантажу. Якщо місцеві християни були готові прийняти літературу, то він складав карту місця передачі. Річард справлявся з цією роботою на відмінно, оскільки володів блискучим розумом і добре розбирався в людях. Він також мав достатній досвід служіння кур'єром, щоб знати, чи є місце розташування контактної особи прийнятним для доставляння вантажу.

Після успішно завершеної навчальної поїздки Макденіелза і Джексона в Румунію Річард призначив Джима Джексона «першим водієм». Це було вирішено, можливо, і передчасно, проте подружжя зазвичай вважалися більш зрілими і менш схильними до ризику, тому одруженим членам *Команди* значно частіше надавали статус «першого водія», ніж неодруженим. Однак у такому служінні, як це, жодна зрілість не може замінити досвід. Джим відчував, що йому було ще рано брати на себе обов'язки й відповідальність «першого водія», оскільки він їздив лише у дві поїздки на спеціальних транспортних засобах, одна з яких тривала не далі кордону.

Літо «першого водія» Джексона

Річард запланував першу персональну поїздку Джексонів у Чехословаччину. Вони знову мали їхати на «Швейцарській міс». Подружжя прибуло на кордон і здало на перевірку паспорти й листи з візами. Офіцери проштампували їх і послали Джексонів у прикордонний банк, щоб здійснити обов'язковий обмін валюти. Черга до місця проведення митного огляду рухалася повільно.

Коли настала черга Джексонів, співробітники митниці наказали відкрити задні подвійні двері автомобіля. Вони залізли всередину й почали заглядати в шафи, під вбудовану раковину й у шафку для зберігання продуктів, набиту консервними банками, печивом і чіпсами. Офіцери вийшли з фургона й один із них зник у будівлі митниці. Він повернувся через кілька хвилин, озброєний інструментом, схожим на схрещені гігантські викрутки й лом, і знову заліз у задню частину фургона.

— Офіцере, що ви збираєтеся робити?! — Джим не міг дозволити митникові пошкодити автомобіль.

— Нам потрібно здійснити огляд фургона й заглянути за його стіни, — спокійно відповів офіцер, ніби роздвобати меблі, вбудовані в фургон, було абсолютно буденною складовою огляду.

— Нізащо! Я позичив цей будиночок на колесах для нашого сімейного відпочинку. Ви не маєте права розбити його на шматки. Мені доведеться платити за його ремонт! Ні! У жодному разі, ні!

— Я маю зазирнути за ці стіни, або ж ви не зможете в'їхати у нашу країну.

— Так і буде. Будь ласка, вийдіть із автомобіля. Я не дозволю зруйнувати його.

Дивно, але офіцер зробив так, як просив Джим. Він виліз із фургона. Джексон зачинив і замкнув двері. Офіцер пішов.

«Що ж тепер робити?» — міркував Джим, уможуючись у сидінні водія. Шарлотта все ще сиділа на пасажирському сидінні з пристебнутим ременем безпеки.

— Що робитимемо? — запитала вона.

— Я якраз розмірковую про це. Не маю жодного уявлення.

Вони чекали. До фургона більше ніхто не підходив. Через тридцять хвилин Джексон повернувся у банк і поміняв чехословацькі крони

Поїздки

знову на австрійські шилінги. Він побачив, що повз нього проходить офіцер і окликнув його: «Послухайте, поверніть наші паспорти, і ми поїдемо назад до Австрії. Ми передумали їхати у вашу країну, якщо ви збираєтеся зламати наш кемпер. Ми можемо витратити свої гроші й у іншому місці!» Митник нічого не відповів і зник у будівлі митниці.

Джексо́ни знову чекали.

Через три години митник підійшов до автомобіля й простягнув їм паспорти. Джексо́ни мовчки молилися, щоб Бог дав їм можливість безпечно покинути кордон, і прославляли Його за своє визволення протягом усього шляху назад до Австрії...

Штаб-квартира Команди

22-й район Відня, Австрія

Вівторок, 20 липня 1982 року

— Мені дуже прикро, Річарде. Я й гадки не маю, що викликало у них підозру. Оглядаючи шафи, вони, здавалося, вивчали структуру автомобіля. Я сильно нервував — визнаю, можливо, вони помітили це.

Річард зробив ковток кави.

— Можливо, Джиме. Але це могло бути що завгодно: навчання нових співробітників, твоя нервозність або просто вибіркова перевірка. Ми навряд чи коли-небудь дізнаємося причину. Тому ми продовжуємо рухатися далі. Зараз літо. Це найкращий час для поїздок до Болгарії.

— Чому?

— Тому що в Німеччині працюють мільйони турків, і коли починаються літні канікули та період відпусток, вони завантажують свої автомобілі й фургони й повертаються до Туреччини. Це переповнює пункти перетину на югославських і болгарських кордонах. Раніше влітку ми відправляли в Болгарію навіть відкриті вантажі, але тепер часи змінилися.

— А хіба не Болгарія відома як «Малоросія»?

— Ні, але болгари також користуються кирилицею. А ти що вивчав російську?

— Ні.

Літо «першого водія» Джексона

— Гарзд. Тепер ви поїдете туди. Транзитну візу можна отримати в посольстві Болгарії у Відні. Вона дає дозвіл на перебування в країні протягом тридцяти днів. Під час поїздки ви маєте залишатися на транзитних маршрутах. Потім поїдете до Греції, а згодом — назад через Югославію додому. Ваша головна контактна особа — пані Ангелова з баптистської церкви. Вона живе в Софії. Її чоловік, Васил, був опорою болгарської церкви, але помер. У неї дві дочки, обидві заміжні. Вам потрібно буде доставити вантаж одному з її зятів, Нікові або Румену. Досконало вивчіть файл, запам'ятайте всю необхідну контактну інформацію, вивчіть карту й подавайте заяву на отримання візи.

Софія, Болгарія

П'ятниця, 13 серпня 1982 року

Перетин кордону в Дмитровграді відбувався точнісінько так, як описував Річард. У Болгарії Джим і Шарлотта бачили на узбіччях доріг безліч уламків автомобілів, що потрапили в аварію. Турецькі водії, їхні фургони, навантажені пральними машинами, прив'язаними прямо до дахів, будівельними матеріалами, мішками з одягом і набиті, як оселедці в бочці, членами сім'ї, були занадто важкими для безпечного маневрування. Уламки автомобілів були свідченням марнославства водіїв, які вважали себе новими Ніками Лаудами¹. А довжелезні черги свідчили саме про те, що болгарські пункти перетину кордону справді були сильно перевантажені. Митні ж перевірки були нечастими й вибірковими. Джексона в'їхали в країну відразу після полудня.

Вони попрямували до столиці головним шосе. В'їхавши в Софію, кур'єри поставили автомобіль на стоянку за чверть кілометра від квартири пані Ангелової. Одна людина завжди мала залишатися зі спеціальним транспортним засобом, який заборонялося кидати без нагляду. Шарлотта залізла в задню частину фургона й почала закривати фіранки, а Джим вирушив шукати потрібний багатоквартирний будинок. Він піднявся сходами й постукав у двері пані Ангелової.

¹ Ніколаус «Нікі» Лауда — австрійський автогонщик, триразовий чемпіон світу в класі Формула-1.

Поїздки

Пані Ангелова відчинила, і Джим побачив невисоку, сутулу, сріб-волосу й безстрашну жінку з іскоркою в очах і гострим розумом. Жоден із кур'єрів ніколи не насмільювався назвати її по імені: Здравка. Для всіх них вона була не інакше, як вельмишановна «пані Ангелова». Ця скромна жінка, незважаючи на те що жила на Балканах, у світі, яким правлять чоловіки, мала величезну повагу своїх одновірців. Вона переклала болгарською багато книг, які потім було надруковано на Заході й контрабандою доставлено в країну.

Верстка болгарською мовою коштувала досить дорого, оскільки на Заході мало хто міг друкувати кирилицею. Щоб зверстати одну книгу, потрібно було заплатити тисячі доларів. Тому болгарські християни придумали оригінальний винахід. Вони набирали тексти рукописів на своїх друкарських машинках, фотографували друковані сторінки й роздруковували їх, економлячи десятки тисяч доларів на рік. Однак тут існувала одна небезпека: усі друкарські машинки в країні було зареєстровано урядом і знято зразки відбитків їх ключів. Так зацікавленим урядовим організаціям не становило жодних труднощів визначити, на чий машинці було надруковано текст, і здійснити необхідні арешти. Отож Румен, один із зятів пані Ангелової, блискуче вийшов із ситуації. Він змішав клавіші друкарської машинки своєї тещі з клавішами машинок, що належали іншим християнам. Результат? Друкарська машинка, текст якої не відповідає жодній із зареєстрованих, що зробило її ідеальною для літературного служіння.

Коли пані Ангелова відчинила двері, Джим Джексон просто ввійшов, не промовивши ні слова. Він не хотів вітати її у коридорі англійською, щоб не чули сусіди. Незважаючи на всі старання гостей із Заходу бути схожими на місцеве населення, їх завжди легко було відрізнити за зачісками, окулярами, одягом, взуттям й навіть за ходом. Пані Ангелова миттєво впізнала в Джимі людину з Заходу і мовчки відійшла вбік, поступаючись йому проходом у квартиру.

— Доброго дня, пані Ангелова. Мене прислав Річард. У нас є література. Потрібно організувати її розвантаження.

— Ой, невже! Це буде проблематично. Мої зяті зараз на Чорному морі. Я подзвоню їм і попрошу якнайшвидше повернутися додому.

Літо «першого водія» Джексона

Пані Ангелова сконтактувала зі своїми зятями, і через шість годин вони вже були в її квартирі. Нік Недельчев, баптистський служитель, прибув близько 8-ї години вечора. Джексон і Недельчев домовилися зустрітися на узбіччі об'їзної дороги, щоб потім об'їхати Софію і повторно не в'їжджати в місто. Зустріч мала відбутися об 11-й годині вечора. Вони домовилися, що Недельчев проїде повз «Швейцарську міс» і Джексон поїде вслід за ним до якої-небудь невеличкої лісової дороги поза транзитним маршрутом, де передасть йому пакети з книгами. Вони разом помолилися, й Джим повернувся до «Швейцарської міс» і Шарлотти.

— Де ж ти був так довго?! Я просиділа в цій спеці багато годин, хвилюючись, що з тобою щось трапилося.

Шарлотта сердилася й цілком обгрунтовано. Це була її третя поїздка на спеціальному транспортному засобі, а дві попередні були не зовсім вдалим. Тому вона, природно, очікувала найгіршого.

— Нік і Румен були на морі. Я мусив дочекатися їхнього повернення, щоб домовитися про зустріч.

— А ти не міг повернутися до фургона й повідомити мені, що відбувається?

— Напевне, міг. Але я подумав, що раз мені вдалося потрапити в квартиру, уникнувши стеження, буде краще, якщо я залишатимусь там. Що менше громадян Заходу заходять і виходять із квартири, то краще. — Відповідь Джима не була позбавлена логіки, проте вона не особливо втішила Шарлотту. Жінка не розуміла, що її чоловік почувався невпевнено як «перший водій» і не знав, як правильно чинити за непередбачуваних обставин.

Джексоми виїхали з Софії і розіграли консервований угорський гуляш на плиті свого кемпера «Швейцарська міс», що дозволило їм не лише втамувати голод, а й згаяти час до зустрічі з Недельчевим. Вони помили посуд, а потім дістали зі схованки книги й попакували їх у чорні поліетиленові пакети.

У призначений час Нік, тепер уже в супроводі Румена, проїхав повз «Швейцарську міс». Джексоми вирушили вслід за ними, і через деякий час обидва автомобілі звернули з транзитного маршруту. На подив Джима, вони від'їхали не дуже далеко від головної дороги

Поїздки

й усе ще могли бачити світло фар транспорту, який проїжджав по трасі. Обидва автомобілі швидко погасили світло. Джексон вискочив із «Форда» і помчав до задніх дверей фургона. Шарлотта вже була в задній його частині й підштовхувала важкі пакети ближче до дверей. Нік залишався у своєму мікроавтобусі, тоді як Джим і Румен бігали вперед-назад між авто. Здавалося, усе це тривало близько півгодини, проте насправді минуло не більше чотирьох хвилин. Нік і Румен рушили першими, а Джексон — через кілька хвилин після них.

«Принципи» диктували, що кур'єрам необхідно від'їхати на відстань не менше п'ятдесяти кілометрів від місця розвантаження, перш ніж зробити зупинку на нічліг. Тому Джексона попрямували на південь, у бік Греції, і лише тоді зупинилися і вляглися спати в задній частині фургона.

Наступного дня вони в'їхали до Греції і провели кілька годин на пляжі в Салоніках, а потім вирушили назад до Австрії через Югославію. Вони дісталися до Відня через два дні, й коли прибули в офіс, Річард зустрів їх із полегшенням і радісною усмішкою.

— Як усе минуло? Коли ви не зателефонували, ми подумали, що з вами щось трапилося!

— Не зателефонували?! Ой, пробач. Я не знав, що ми мали б зателефонувати з Греції. — Про необхідність повідомити про себе знав кожен більш-менш досвідчений «перший водій», але про це не згадувалося в «Принципах». Джим знову замислився над тим, чи не зарано його призначили «першим водієм».

— Хай там як, чудово, що ви повернулися! — Річард відтягнув Джима вбік, щоб ніхто з присутніх не міг його чути. — Нам необхідно відправити людей літаком у Мерилін. Полетиш разом із колишнім членом *Команди*?

— Звісно! Дай мені лише кілька днів після цієї поїздки.

Інформація про поїздки в Радянський Союз, під кодовою назвою «Мерилін», завжди зберігалася у найсуворішій таємниці. Членам *Команди*, які не брали участі в поїздці, повідомлялося про неї лише незадовго до виїзду. Після цього вся *Команда* починала посилено молитися за кур'єрів.

Літо «першого водія» Джексона

*Штаб-квартира Команди
22-й район Відня, Австрія
Вівторок, 24 серпня 1982 року*

Підпільна друкарня «Християнин», заснована незареєстрованою баптистською церквою, була сама собою Божим чудом. Віруючі зібрали друкарські верстати з велосипедних ланцюгів і ланцюгових блоків, деталей пральних машин та інших механічних частин, знайдених деінде.

Цілі групи християн вирушали по магазинах СРСР у пошуках паперу. Великі закупівлі паперу контролювалися урядом, тому християни могли придбати його лише в книжкових і канцелярських магазинах. Одного разу, коли шукачі паперу приїхали у велике місто, розділене річкою, вони прийшли в магазин і сказали, що вони — «сусіди» з-за ріки. У ті часи термін «сусід» також використовували стосовно КДБ, як, наприклад, у фразі «сусід не дрімає». Завідувач магазином помилково прийняв баптистів за співробітників КДБ, які нещодавно якраз замовили велику партію паперу. Він передав віруючим замовлення, призначене для КДБ, вони розраховалися, подякували й пішли, радіючи величезному запасу паперу для друку Святого Письма. Воістину, у Бога чудове почуття гумору!

Одне, чого баптисти не могли дістати, — це друкарська фарба. Для пересічних громадян такий матеріал не був потрібен, навіть у невеликих кількостях. Тому кур'єрам доводилося доставляти її з Заходу.

Джим Джексон і Джордж Ланкастер саме готувалися до такої поїздки в Мерилін. Її мета полягала в тому, щоб узяти якомога більше чорної друкарської фарби, запакованої в прозорі пластикові пакети, запечатані за допомогою термозварки й покриті медичною клейкою стрічкою. Кур'єри одягали вільно спадаючі штани або спідниці, а мішки закріплювали на спині й ногах. Вони купували туристичні путівки в Москву або Ленінград² і першого ж вечора, зазвичай, потайки залишали групу, щоб передати фарбу віруючим. Носити її з собою було ризиковано, тому що пакет міг у будь-яку мить лопнути, що нерідко траплялося під час поїздок, а величезну чорну пляму на піджаку або

2 Радянська назва нинішнього Санкт-Петербурга.

Поїздки

брюках, яка невпинно збільшувалася в розмірі й мала специфічний запах, було досить важко пояснити.

Підготовка до поїздки полягала в запам'ятовуванні маршруту червоної лінії московського метро до виходу на *Преображенську площу*, а також імені контактної особи. Особливі труднощі становило звикання до кирилиці. Кур'єри не мали жодної інформації про запасну контактну особу, якій можна було передати вантаж у разі, якщо зустрітися з першою особою було неможливо. Тому вибір був невеликий: зроби або помри. Або, точніше, вибору не було жодного: вантаж, хай там як, необхідно було передати родині, яка жила на околиці Москви.

Під час підготовки до поїздки кур'єри також вивчали звіти про попередні поїздки. Деякі з них були цікавими, майже розважальними. Одного разу в Радянській Союз на автівці вирушили два кур'єри-голландці. Від туристів вимагалось, щоб вони спланували свої маршрути й передали їх в «Інтурист», Радянське національне туристичне агентство й філію КДБ, тому туристичні маршрути всіх відвідувачів країни були добре відомі заздалегідь. У перший вечір свого перебування в країні голландці зупинилися поїсти в безлюдному ресторані. Щойно вони сіли за столик, як у зал увійшло подружжя, яке представилося американцями з Бостона й попросило дозволу сісти за їхній столик. Весь ресторан був порожній, однак «американці» хотіли сидіти саме з ними. Оскільки англійська мова була мовою спілкування в *Команді*, кур'єрам було добре відомо, як звучить справжня американська говірка. Було зрозуміло, ці «американці» — зовсім не американці, не кажучи вже про те, що вони — точно не бостонці. Спочатку голландці хотіли запитати їх, у якому штаті знаходиться Бостон, і попросити продиктувати слово «Массачусетс» по буквах, але потім вирішили виявити до «американців» поблажливість.

Під час іншої поїздки двоє американців приїхали в країну і, як це вимагалось від іноземців, зупинилися в готелі «Інтурист». Вони залишили свій багаж у номері й пішли повечеряти. Коли ж вони повернулися, одна з валіз була замкнена на ключ. Проблема полягала в тому, що у господаря не було ключа від цього замка. Очевидно, поки вони вечеряли, співробітники КДБ обшукали їхній багаж і, припускаючи,

що валіза від початку була замкнена, вони замкнули її, завершивши обшук. Кур'єр пішов до стійки реєстрації готелю й запитав зі своїм південно-американським акцентом, розтягуючи слова: «Вибачте, може, ви допомогли б мені? Моя валіза виявилася замкненою на ключ. Річ у тім, що я ніколи не замикав її, оскільки у мене немає ключа від неї. Попросіть кого-небудь прийти й відімкнути її для мене!» Дівчина за стійкою почервоніла й пообіцяла знайти фахівця, який зможе йому допомогти. Через кілька хвилин хтось, а імовірно, той же агент КДБ, який обшукував його багаж, постукав у двері, щоб допомогти «розв'язати їхню проблему».

Однак більшість зіткнень із КДБ не були такими ж сповненими гумору. Одна команда щасливо пройшла митний огляд і перетнула державний кордон СРСР у своєму транспортному засобі. Пізніше співробітники КДБ навмисно спровокували автомобільну аварію, в якій сильно постраждав автомобіль кур'єрів. Вони хотіли дізнатися, що саме було заховано всередині транспортного засобу, і оскільки їм не вдалося нічого знайти на кордоні, вони вирішили зробити це в такий спосіб.

Під час іншої поїздки співробітники КДБ затримали двох дівчат-кур'єрів і завели до «лікаря» у білому халаті, який зажадав провести дуже особистий огляд із використанням вшалки. На той час вони ще не встигли передати свій вантаж і хотіли захистити його, тому погодилися на цей принизливий «гінекологічний огляд».

Ще одна поїздка зазнала провалу, і кур'єрів було затримано й відправлено до московської в'язниці. Через кілька днів керівництво КДБ ухвалило рішення про звільнення затриманих і їхню депортацію на Захід. На жаль, співробітники, які виконували наказ, не взяли до уваги час, необхідний, щоб дістатися через усю Москву до аеропорту звичайними смугами руху. Водій КДБ гнав машину, як маніяк. Мабуть, той, хто бронював квитки, не знав, скільки часу буде потрібно, щоб дістатися до аеропорту звичайними, а не просторими напівпорожніми смугами руху, призначеними для партійної еліти. Намагаючись вчасно дістатися до аеропорту, водій КДБ летів на червоне світло світлофора й збив літнього пішохода, імовірно на смерть. Водій навіть не зупинився, він продовжував летіти на шаленій швидкості. Зрештою, наказ є наказ...

Поїздки

Читаючи ці звіти, Джексон розумів одне: життя кур'єра було непередбачуваним, і в дорозі з ним могло трапитися, і часто траплялося, будь-що. Без Божого керівництва, мудрості й захисту кожна поїздка могла перетворитися в глобальну катастрофу.

Москва, СРСР

Четвер, 26 серпня 1982 року

Після довгих молитов і тривалого посту Джордж Ланкастер і Джим Джексон зійшли на борт літака, що виконував рейс до Москви. Після прибуття в СРСР їхній багаж було піддано скануванню й ручному огляду, проте особистий обшук проведено не було, й вони успішно пронесли свої пакети з фарбою. Туристична путівка кур'єрів передбачала зупинку в готелі «Метрополь», що знаходився в безпосередній близькості до Червоної площі. Вони прибули туди десь близько 7-ї години вечора, зареєструвалися, занесли речі в номер і вирушили на вечерю з прикріпленими до них пакетами з друкарською фарбою. Це було зроблено навмисно, аби дати можливість КДБ переконатися, що в їхньому багажі немає нічого, що становить для них будь-який інтерес.

Після обіду кур'єри повернулися в номер і обстежили його на наявність пристроїв прослуховування. Їх було неважко помітити, оскільки вони звисали прямо зі стелі. У готелі якраз тривав ремонт, і його сліди, зокрема й звисаюча проводка для пристроїв прослуховування, ще не були заховані. Джордж і Джим у душі зняли пакети з фарбою, подалі від сторонніх очей і вух, і запакували їх у невелику спортивну сумку, яка раніше служила ручною поклажею, для подальшого транспортування містом. Вони вийшли з готелю й погуляли парком, що розкинувся навпроти входу в Кремль, перевіряючи, чи за ними не ведеться стеження.

Кур'єрам не було відомо, що в московській системі метрополітену КДБ було встановлено надзвичайно складну систему відеоспостереження, а співробітники органів безпеки чергували на всіх станціях і могли легко підключитися до процесу стеження за вказаним їм об'єктом. Склад співробітників регулярно змінювався, тому кур'єрам

абсолютно неможливо було визначити, чи стежать за ними. Уся інформація, яку мали Джордж і Джим, складалася з їхніх особистих спостережень і висновків. А їм здавалося, що за ними жодного «хвоста» не було...

Кур'єри вийшли на потрібній станції і знайшли потрібний їм вихід у місто, що саме собою було неабияким досягненням, урахувуючи їхнє невміння читати кирилицею. Вони розшукали великий багатоквартирний будинок, у якому проживала контактна особа, квартиру на першому поверсі й постукали в двері. Відповіді не було. Залягали сутінки. Кур'єри вирішили не залишатися поблизу будинку й повільно попрямували до прилеглому парку, обійшовши навколо якого вони знову повернулися до потрібного їм будинку. Удома знову нікого. Вони ще раз вирушили прогулятися парком. Неподалік походжали й інші люди. Чи були хтось із них агентами КДБ? Звідки їм знати? Знову ж вони повернулися, постукали — і знову жодної відповіді.

Джордж і Джим не могли продовжувати гуляти парком. Це могло повернути до них увагу. Перед парадним під'їздом будинку стояла невеличка лавочка. Джим сів. Джордж також наслідував його приклад. Джим, спершись на лікті, затулив обличчя руками, ніби він п'яний і не може встати. П'яниці були досить поширеним явищем на вулицях Москви, тому що в Радянському Союзі, як це не намагався спростувати уряд, процвітав алкоголізм. Краще було б, щоб перехожі бачили в них місцевих п'яниць, ніж іноземців. Через п'ятнадцять хвилин контактна особа та його дружина нарешті повернулися додому. Будинок був багатоповерховий і багатоквартирний. Джим почув усередині себе спокійний, тихий голос, тепер він точно знав: ця людина — його контактна особа. Джексон і Ланкастер зачекали кілька хвилин, а потім увійшли в будівлю й постукали в двері. Двері відчинив чоловік, якого вони щойно бачили на вулиці. У файлі з інструкціями про поїздку було написано, що пароль під час зустрічі з цією людиною був: «Christos vaskres». Тільки через багато років Джексон дізнався, що ця фраза російською означає: «Христос воскрес». Це було загальноприйнятим пасхальним вітанням усіх російськомовних християн СРСР, отож навряд чи ці слова могли бути справжнім паролем. Однак того дня цей «пароль» спрацював. Кур'єри не встигли промовити ні

Поїздки

слова, як чоловік миттєво підніс указівний палець до губ, зробивши універсальний знак зберігати тишу. Він широко розчахнув перед двома іноземцями двері своєї квартири і швидко провів неочікуваних гостей у спальню, щоб їх не встигли помітити діти.

Квартира, можливо, прослуховувалася, але кур'єри були готові й до цього — вони принесли з собою іграшковий планшет для письма, текст на якому самостирався. Для письма на прозорому пластику, покритому шаром воску, використовувалася спеціальна паличка, при натисканні якої на поверхню виникав темний слід. Після підняття пластикової поверхні, текст зникав. Це був низькотехнологічний, проте вкрай корисний винахід, що не залишав жодних слідів того, що було на ньому написано. За допомогою цього планшета під час поїздок кур'єри спілкувалися як із контактними особами, так і один із одним. Під час більшості поїздок, коли кур'єри доставляли радянським християнам друкарську фарбу, вони вивозили з країни фотографії нещодавно ув'язнених християн, копії судових стенограм і зразки літератури. Проте цього разу всю необхідну інформацію було вже вивезено християнами з Фінляндії, і нашим кур'єрам на зворотному шляху не довелося везти нічого.

Вони залишили квартиру контактної особи й повернулись у готель близько 11-ї години вечора. Наступного дня їхня група планувала відвідати Большого театру й автобусну екскурсію протягом решти дня. Субота була вільною, а в неділю вранці вони відлітали назад до Відня. Поїздка завершилася успішно.

Квартира цієї контактної особи залишалася місцем доставляння передач із Заходу ще впродовж двох років. У вересні 1984 року цього християнина було заарештовано, однак не за зв'язки з громадянами Заходу і не за те, що він був головною ланкою в ланцюгу постачання витратних матеріалів для підпільної друкарні. На превеликий жаль братів, незареєстрованих баптистів, коли в Москву приїхав Біллі Грем і закликав віруючих підкорятися своєму комуністичному уряду, на знак протесту цей брат підняв плакат із запитанням про те, а як же бути з більш ніж двомастами баптистськими ув'язненими, яких цей уряд тримає в ГУЛАГу. Через дві хвилини плакат вирвали з рук брата співробітники КДБ, а самого його заарештували й засудили до

Літо «першого водія» Джексона

двох років позбавлення волі, по суті, підтвердивши цим достовірність того, що було написано на плакаті. У СРСР не існувало ніякої свободи релігії. Керівництво незареєстрованих баптистів було вкрай засмучене втратою одного з кращих своїх зв'язкових із Заходом...

РОЗДІЛ 13

СЕЗОН 2

*22-й район Відня, Австрія
Понеділок, 27 вересня 1982 року*

Осінь 1982 року внесла істотні зміни в життя Джима й Шарлотти Джексонів. По-перше, Джексони переїхали до Відня, щоб жити ближче до офісу *Команди* та її персоналу. По-друге, Шарлотта була на другому місяці вагітності. Пологи очікувалися у квітні. Через проблеми зі здоров'ям лікар заборонив майбутній мамі брати участь у поїздках і піднімати важкі предмети. Тому Джимові доведеться подорожувати без неї, принаймні доки народиться дитина. Шарлотта залишалася вдома.

Наприкінці вересня прибули нові добровольці, й *Команда* почала щорічну тижневу їх підготовку, під час якої новоприбулі вивчали «*Принципи*» й готувалися до життя в Австрії. Усе тривало точнісінько так, як і в попередньому році, за винятком того, що керівником служіння тепер був Річард Генрі. Норм Сміт перейшов на керівну роль у складі *Команди*, а також займався обліком літератури: він точно знав, скільки якої літератури відправлено на Схід, складав списки завантаження для кожної поїздки та відстежував, яка література надійшла на склад, а яку було вивезено. Він надавав керівництву *Команди* свої щомісячні звіти.

*Пункт перетину кордону «Горст», Східна Німеччина
10:45 вечора, четвер, 14 жовтня 1982 року*

Джессі Бекхем збирався залишити *Команду* після двох років служіння в ній. Він готувався до своєї фінальної поїздки з Джимом Джексонем.

Отримавши літературу у видавництві «Геннслер», вони збиралися в'їхати до Східної Німеччини з північного заходу від Берліна.

Кілька тижнів тому Ервін Дамсон передав *Команді* імена нових контактних осіб, Пітера і Доріс Гессів. Дамсон сказав, що не довіряє своїй старій мережі й не хоче, щоб інформація про Гессів потрапила до файлів «Світла на Сході». Він усе ще не оговтався після кошмару з Бамбовські...

Будинок родини Гессів був ідеальним місцем для нової точки доставляння літератури, оскільки вони жили в Гайлігенграбе, усього за чотири кілометри від північного транзитного автобану, що вів до Берліна. Кур'єри могли доставити вантаж і повернутися на автобан, утративши при цьому лише півгодини. Його місце розташування було вигідним ще й тому, що північний маршрут набагато коротший, аніж південний, і кур'єри витрачали набагато менше часу на те, щоб дістатися до Західного Берліна. На північному автобані до того ж було набагато менше руху.

Бекхем і Джексон перетнули кордон, привернувши мінімум уваги митників. Так починалася остання поїздка Джессі в Найджел, яка незабаром добре полоскає нерви кур'єрів. Проїхавши 100 кілометрів, кур'єри наблизилися до з'їзду на Прітцвальк, від якого крихітне містечко Гайлігенграбе знаходилося усього в декількох хвилинах ходьби. Усю місцевість заслав густий туман, і з'їзд із автобану було видно погано, тому Джессі проїхав його.

— Джессі, ми щойно проскочили наш з'їзд. Господи, що ж нам тепер робити? — Джексон не просто вимовив ім'я Бога, він щиро звертався до Нього за допомогою.

Через кілька секунд кур'єри побачили на автобані одну з численних злітно-посадкових смуг. Джексонові розповідали про такі смуги під час його першої поїздки в Найджел. У разі війни їх використовували б для зльоту й посадки військових літаків. У цій ситуації ця смуга знадобилася зовсім для іншого виду непередбачених маневрів.

— Дивись! Посадкова смуга, й немає роздільників по центру. Я вимкну фари й швидко розвернуся.

Джексон миттю озирнувся. Позаду не видно машин. Попереду — жодних зустрічних фар. Немає вежі для спостереження. Бекхем

Поїздки

вимкнув світло метрів за сто до повороту, розвернувся і виїхав на зустрічну смугу.

У обох напрямках, як і раніше, було відсутнє світло фар. Через якусь мить водій уже звертав з автобану на потрібний їм з'їзд, що вів до будинку Гессів.

Пітер Гесс був євангельським лютеранським пастором. У нього з дружиною, Доріс, було двоє дітей, Анна-Катріна й Себастьяна. Дівчаткам нічого не було відомо про підпільне служіння батька, оскільки кур'єри приїжджали пізно ввечері або вночі, і, коли діти прокидалися, щоб іти до школи, літературу було вже заховано.

Пітер виріс у християнській родині разом із п'ятьма братами й сестрами. Однак він вирішив, що з нього досить християнського життя, тому після конфірмації, у віці чотирнадцяти років, він надумав покинути церкву. Незадовго до конфірмації Пітер був на євангелізації, під час якої він став відродженим християнином, чия віра тепер була його особистою, а не перейнятою від батьків. Зміни, що відбулися в ньому після цього, стали очевидні негайно. Пітер був такий щасливий своїм новим життям із Христом, що хотів розповідати про Нього кожному, хто тільки готовий був слухати. Новонабута віра юнака й спрага свідчити про Ісуса відкрила йому шлях у вищі навчальні заклади, тому що християнам не дозволялося навчатися в гохшуде¹. Студенти знущалися з Пітера і висміювали його за те, що він — віруючий, однак це не зламало віру молодого християнина.

Згодом Пітер став лютеранським пастором. Він наражав себе на величезну небезпеку, поширюючи християнську літературу по всій країні й надаючи її будь-якій конфесії чи церкві, яка бажала її мати. Церкви НДР потребували біблійних матеріалів, а держава не дозволяла друкувати їх. От і все. У нього не було до уряду жодних претензій, за винятком того, що той забороняв своїм громадянам вільно сповідувати християнську віру, а комуністи намагалися посісти місце Бога в розумі й серцях людей, у чому була їхня велика помилка. І, звичайно ж, він не згоден був із переслідуванням тих, хто вірили в Бога.

¹ Гохшуде (нім. — *Hochschule*) — загальний термін для позначення установ вищої освіти, буквально перекладається «вища школа».

Одного разу Пітер став на захист п'яти дівчаток-підлітків із його церкви. Вони хотіли припинити членство в ССНМ² — комуністичній молодіжній організації, подібній на *Піонерську організацію* Радянського Союзу. «*Союз вільної німецької молоді*» — це, звичайно ж, оксиморон. У цих молодіжних групах дітей індоктринували й виховували в дусі войовничого атеїзму, покидати їхні лави теж було заборонено. Отже, коли інформатори донесли про це Штазі, підлітків потягли на допити. Пітер написав єпископу своєї церкви й зареєстрував офіційний протест. Зрештою, як не дивно, підліткам разом із самим Пітером дали спокій...

Незважаючи на те, що служіння розповсюдження літератури завдало для Доріс чимало хвилювань про майбутнє їхньої сім'ї, у своєму бажанні забезпечувати церкви настільки потрібними їм матеріалами вона мужньо несла його пліч-о-пліч із чоловіком. Дружина пастора добре знала, який невимовний голод на друковане Боже Слово й біблійне вчення переживають парафіяни їхньої церкви, а також інших церков. Проте це служіння змушувало її серце шалено битися щоразу, коли пізно вночі хтось стукав у двері їхнього будинку. Хто це: християни-контрабандисти чи Штазі?

Тієї ночі в двері постукали два кур'єри, які приїхали на голландському фургоні. Джексон привітав пастора Гесса, який, як йому було відомо, трохи говорив англійською. Передання матеріалів відбулося швидко. Кур'єри помолилися разом із Пітером і Доріс та рушили в напрямку Західного Берліна.

В'їзд до Західного Берліна через пункт перетину кордону «Штакен» минув без ускладнень, без особливої уваги до кур'єрів чи транспортного засобу з боку Штазі.

2 «Союз вільної німецької молоді», або ССНМ (нім. — *Freie Deutsche Jugend*) — комуністична молодіжна організація, єдина офіційно зареєстрована молодіжна організація НДР.

Поїздки

Міністерство державної безпеки (Штазі)

Східний Берлін, НДР

Понеділок, 25 жовтня 1982 року

Майор Бартнічек зіпив зуби й осудливо похитав головою. Який сенс уносити ім'я людини в «чорний список», якщо навіть тоді за нею ніхто не стежить? Джим Джексон і Джессі Бекхем за кермом того ж фургона з голландською реєстрацією знову проникли в країну, а ці нероби в пункті перетину «Горст» не спромоглися зазирнути в «чорний список»! Прикордонники в Древітце помітили їх, коли вони вже збиралися в'їжджати до Західного Берліна, однак було надто пізно. Для чого б ці двоє не приїздили сюди, вони вже здійснили свої наміри. Майор Бартнічек не тямив себе від люті. Комуś у VI відділі зараз дістанеться. І це буде величезна нагінка надзвичайно барвистою мовою від украй розлютованого майора Бартнічека.

Те, що Бартнічек лютував, було цілком *природно*. Йому загрожували величезні проблеми. Він не розумів, чому він ніяк не може взяти під контроль те, що відбувається навколо? Чому не може контролювати обстановку й здобути перемогу в цій важливій дуелі? Однак причиною успіху операцій із контрабанди християнської літератури, як і того, що кур'єрам удавалося уникати стеження, незважаючи на те, що й самі вони, і їхній фургон перебували в «чорному списку», не була ні їхня кмітливість, ні навіть некомпетентність Штазі. Усе це відбувалося тому, що на боці християн боровся Творець неба й землі! Адже жодне найгеніальніше планування чи «вдача» або точний розрахунок не могли примусити прикордонну поліцію VI відділу прогледіти імена не одного, а відразу двох чоловіків у «чорному списку» Штазі!.. Єдине пояснення, чому за транспортним засобом не велося стеження, чому орієнтування, розіслані на всі пункти перетину кордону НДР, виявилися марними, а дорожня інспекція — бездіяльною доти, доки кур'єри передали свій вантаж, і чому двоє американців, імена яких було внесено до «чорного списку», уже вкотре змогли перетнути кордон, в'їхати в країну й займатися там «хто зна чим», полягало в тому, що їх охороняла Сила, набагато вища й могутніша, ніж Штазі. Саме *це* Бартнічек-атеїст був неспроможний визнати, не кажучи вже

Сезон 2

про те, щоб прийняти. Він покладав провину за цю поразку на VI відділ. Проте він жахливо помилявся...

*22-й район Відня, Австрія
Осінь, 1982 рік*

Річард Генрі всю осінь продовжував відправляти в поїздки нові команди. Кур'єри їхали в Польщу, Угорщину, Чехословаччину й Східну Німеччину, але не в Румунію. Після катастрофічного літа Річард вирішив протягом декількох місяців витримати паузу.

У жовтні, відразу ж після останньої поїздки в Найджел із Джессі, який незабаром після цього покинув *Команду*, Річард відрядив Джексона в Чехословаччину з канадцем на ім'я Марвін Дентон. Річард побоювався з приводу цієї поїздки, оскільки в липні Джима й Шарлотту повернули з кордону. Однак усе минуло добре, і кур'єри щасливо доставили вантаж і повернулися без будь-яких ускладнень. Вони подорожували на спеціально обладнаному зеленому «Форді Транзиті» на ім'я «Джонні». «Джонні» мав чотири колеса на задній осі й міг легко витримати навантаження до 1500 одиниць літератури.

Джессі Бекхем покинув *Команду*. На початку грудня Річард сформував для поїздки нову команду, що складалася з Джима Джексона, Джанет Джонсон і Сьюзен Міллер. Він запланував їхню поїздку до Чехословаччини на початок грудня.

Контактну особу звали Александр Ерделі, кодове ім'я «Джордж». Він жив у Братиславі, столиці Словаччини. *Команда* регулярно молилася за нього, оскільки він зазвичай отримував вантаж не рідше ніж раз на місяць. Інші контакти отримували літературу два або три рази на рік, проте Джордж був у *Команди* на особливому рахунку. Він не лише розповсюджував по всій країні літературу чеською й словацькою мовами, а й організовував переклад літератури, трансляцію радіопередач, дубляж фільмів, та й взагалі був причетний майже до всіх форм поширення християнських матеріалів і християнської інформації в Чехословаччині.

Його перші книги було зроблено зі зшитих разом надрукованих на друкарській машинці під копірку сторінок. Джордж брав активну

Поїздки

участь у літературному служінні ще до Празької весни 1968 року. Щорічно він отримував і розповсюджував тонни християнської літератури. Спочатку відвідування цього служителя мало випадковий характер, проте з часом *Команда* запланувала доставляння на четверті вихідні кожного місяця. «Відкриті двері», «Світло на Сході» та інші організації також використовували Джорджа для передавання літератури церквам Чехословаччини.

Джордж мав вищу освіту в галузі машинобудування. Він хотів вивчати богослов'я, однак у його країні це було неможливим. Комуністичний уряд не міг дозволити людині з вищою освітою вивчати богослов'я, тому йому відмовили в можливості вчитися як у Чехословаччині, так і за кордоном. Одного разу вночі Бог дав Джорджу незвичайний сон. Він стояв за кафедрою в церкві й проповідував перед аудиторією. Придивившись уважніше, він помітив, що його аудиторія складалася не з людей, а з лав книг, які слухали його проповідь. Цей сон заспокоїв Джорджа й визначив служіння, на яке він присвятив себе і яке ніс понад п'ятдесят років. Незважаючи на те, що Джордж не мав можливості офіційно здобути богословську освіту, його літературне служіння було найбільшим і найефективнішим у всій Чехословаччині.

22-й район Відня, Австрія

Понеділок, 22 листопада 1982 року

— Річард відправляє Джанет, Сьюзен і мене до Еріка³. Це — подвійне доставляння, тому ми повернемося не раніше 7 грудня. Виїзд — через два дні. — Джим Джексон поглянув на Шарлотту, яка сиділа за кухонним столом у їхньому крихітному будиночку й нарізала цибулю на угорський гуляш. По ній тільки зараз ставало помітно, що вона чекає дитину.

— То тебе не буде на мій день народження? — вона, здавалося, була засмучена, але аж ніяк не здивована. Таке життя кур'єра.

— Так, мені дуже шкода. Але я, нарешті, зустрінуся з Джорджем. Ми молилися за нього протягом останніх півтора року!

Згадавши свою попередню липневу поїздку, Шарлотта зітхнула:

3 «Ерік» — кодова назва Чехословаччини, що використовувалася *Командою*.

Сезон 2

— Ну, гаразд. Тільки повертайся додому цілим і неушкодженим... з автомобілем... і без книг.

Братислава, Чехословаччина
25 листопада 1982 року

У День подяки 1982 року Джексон, Джонсон і Міллер виїхали з Відня й перетнули кордон із Чехословаччиною на «Джонні», зеленому «Форді Транзиті». Вони вїхали в країну на північ від австрійського містечка Фрайштадт, а потім попрямували на схід, у напрямку Братислави. Ніч кур'єри провели в лісі. Джексон — поперек передніх сидінь, із важелем перемикання передач, який упирався йому в бік, а Джонсон і Міллер — на імпровізованому ліжку в задній частині фургона. Кожен фургон *Команди* був обладнаний зйомними фіранками позаду передніх сидінь. Вони служили подвійній меті: у нічний час розділяли «спальні» для змішаних, чоловічих і жіночих, команд, а під час розвантаження спеціальних відсіків приховували їх від сторонніх очей. Кур'єри разом помолилися, дякуючи Богові за те, що Він безпечно провів їх у країну, а також попросили про захист на день прийдешній.

— Не знаю, як ви, дівчата, а я дуже радий можливості нарешті зустрітися з Джорджем, за якого ми молилися впродовж останніх півтора року.

Джанет Джонсон погодилася:

— Для мене це завжди величезна честь зустрічатися з братами й сестрами, які готові на такий ризик, розповсюджуючи Євангелію у своїй країні.

Сьюзен була на своїй хвилі. Як і всі нові кур'єри, вона палала від цікавості:

— Джиме, як би ти оцінив складність перетину кордонів різних країн? Які з них найскладніші, а які — найлегші для нашої роботи?

— Гм... Я виходитиму не з особистого досвіду, а з думки керівництва *Команди*. Очевидно, що найжорсткіші правила перетину кордону в Мерилін, — навіть перебуваючи у фургоні посеред лісу, Джим не міг змусити себе промовити «Радянський Союз». — Далі, ймовірно, іде Румунія, а потім ну... Чехословаччина. Якщо команду тут зловлять,

Поїздки

то зазвичай запроторять до в'язниці, а автомобіль заберуть. Румуни можуть розбити фургон і конфіскувати літературу, але здебільшого команда повертається додому в своєму, хоча й покаліченому автомобілі. Польща, Угорщина і Югославія подібні між собою, перетнути їх кордони досить нескладно. А ось Східна Німеччина... це зовсім інший рівень. У Найджелі ми працюємо абсолютно інакше. Його не можна порівняти з рештою.

— Тобі буває страшно? — Сьюзен була новачком, а Джим — кур'єром-ветераном, тому їй усе хотілося дізнатися в нього.

Джексон розсміявся.

— Добре, що східні німці не змушують нас виходити з автомобіля, інакше вони побачили б, як трясуться мої коліна. Річ не в тім, боюся я, чи ні. Річ у тім, чи покликав мене на це служіння Бог, чи дозволяю я страху панувати над собою, чи живу в покорі Господу. Я вірю, що до цього служіння мене покликав Бог. Тріша Аппельтон, яка покинула *Команду* минулої весни, колись сказала мені, що коли вона цитує вірш із 2 Послання до Тимофія, 1:7 — «дав нам Бог не духа страху, але сили, і любови, і здорового розуму», то страх відразу ж зникає. У мене поки що так не виходить. Я боюся, але все одно підкорююся Богові.

Кур'єри задрімали.

Наступний день команда провела за читанням Слова й молитвою. Коли вони нарешті дісталися до Братислави, уже сутеніло. Джим припаркував фургон і вирушив на пошуки Джорджа. Джордж пояснив, що передавання вантажу відбуватиметься у селі за межами Братислави. Дорогою туди вони можуть повитягати літературу зі схованок і під'їхати до села, що складається з однієї вулиці, о першій годині ночі. Він повідомив Джимові номер будинку.

Усе відбувалося, як і говорив Джордж. Кур'єри під'їхали до невеликого села рівно о першій годині ночі з увімкнутими фарами, знайшли потрібний будинок і заїхали у двір. Джордж був незадоволений.

— Чому ви їхали селом зі ввімкнутими фарами? Ви могли розбудити когось із місцевих жителів.

Джим спантеличено насупив брови. Як вони могли знайти потрібний будинок і не наїхати на що-небудь із вимкненими фарами?..

У селі не було вуличних ліхтарів... Принаймні жоден із них не світився о першій годині ночі. Він просто відповів: «Мені дуже шкода. Я не знав, що мав вимкнути фари».

Джордж трохи розслабився. Його позиція була зрозуміла. Він отримував літературу не менше ніж раз на місяць від різних місій, кур'єрів одних було добре навчено, інших — не зовсім. Незабаром кур'єри покинуть країну, і якщо вони зробили щось не так, то розплачуватися за їхні помилки доведеться саме Джорджеві. Від успіху проведення кожної операції залежало його життя й майбутнє його сім'ї.

Дякувати Богові, світло не розбудило нікого. Кур'єри помолилися з Джорджем і господарем будинку й поїхали. Їхній зворотний маршрут знову проходив через Братиславу. На той час годинник показував 2-у годину ночі й на вулицях столиці машин майже не було. А точніше, єдині транспортні засоби, що зустрічалися «Джонні» на дорозі, були автомобілі Верейної беспечності⁴, місцевої дорожньої міліції. Однак кур'єри щасливо проїхали столицю Словаччини.

Наступного дня команда виїхала з Чехословаччини на захід від Праги, через пункт перетину кордону «Помезі» у Західній Німеччині. Звідти вони попрямували до сім'ї Снупі в лісі Баварії, де збиралися провести наступні кілька днів відпочинку, потім знову довести вантаж у Чехословаччину, а потім — назад до Австрії.

Дні, проведені в Снупі, проминали здебільшого за відпочинком. Однак цього разу барон попросив кур'єрів допомогти вивезти з його лісу зрізані ялинки. Наближалось Різдво. Його лісоруби зрізали блакитні ялини, які тепер потрібно було вивезти з лісу. Кур'єрам усе одно треба було перечекати кілька днів перед поверненням через Чехословаччину, тому вони із задоволенням допомогли своєму гостинному господареві. Закінчивши роботу, вони побачили, що весь їхній одяг забруднений у смолу. Особливо засмутився Джексон через своє улюблене зимове пальто.

Під час другої половини поїздки, перш ніж вирушити назад до Австрії, кур'єри вдало доставили вантаж у Карлові Вари. Джексон дістався додому 6 грудня, пропустивши день народження дружини,

4 Служба громадської безпеки (словацьк. *Verejná bezpečnosť*) — служба, яка виконувала функції міліції, ДАІ.

Поїздки

однак усе ж повернувся на день раніше, ніж планував. Він повернувся із «Джонні» й без книг. Це було найкращим подарунком до дня народження його Шарлотти.

*Ділленбург, Західна Німеччина
5:00 вечора, субота, 18 грудня 1982 року*

Джексон, Джонсон і Міллер виїхали вранці й того ж дня прибули з Відня у німецький Ділленбург. Вони завантажили літературу у видавництві «Розповсюдження християнської літератури»⁵, яким керував Вольфганг Бюне. Він бажав, щоб німецьку християнську літературу друкували за якомога нижчими цінами й використовували для масового розповсюдження. Як і Фрідріх Геннслер, Бюне розглядав літературу як спосіб досягнення світу для Христа, а не як засіб збагачення. Більшість книг його видавництва були доступні за ціною \$ 3–5, яка становить лише частину роздрібної ціни книг інших німецьких видавців. Видавництво, яким керував Бюне, було засноване членами німецької «Церкви братів у Христі» й пропонувало досить консервативну, основану на біблійному вченні літературу.

Кур'єри вирушили в дорогу на сірому «Форді Транзиті», зареєстрованому у Відні на ім'я Дена Аппельтона. Минулої весни за Деном і його молодого дружиною, Трішею, у Найджелі було встановлено стеження. Тому досить нерозумно було відправити команду ще в одну поїздку на фургоні, зареєстрованому на нього, проте керівник служіння Річард не подумав про всю серйозність ситуації. Перереєстрація транспортних засобів коштувала великих грошей. Річард не бачив зв'язку між «засвіченими» кур'єрами й «засвіченими» транспортними засобами й не усвідомлював, що і за тими, і за іншими ретельно стежить Штازی. Цей транспортний засіб було занесано в «чорний список», як утім і самого Джима Джексона.

Кур'єри провели ніч в будинку Вольфганга Бюне і його сім'ї. Наступного дня, у неділю, вони взяли участь у богослужінні, або зібран-

⁵ «Розповсюдження християнської літератури» (*«Christliche Literatur — Verbreitung e.V.»*) — видавництво, засноване 15 травня 1983 року в м. Білефельд.

Сезон 2

ні, як його називали члени «Церкви братів у Христі». У цій церкві не було офіційного пастора, а тільки старійшини, а саме церковне зібрання відбувалося за столами, де кожен охочий міг поділитися уривком із Писання. Після цього відбулося причастя й обід із сім'єю Бюне.

У середині дня кур'єри вирушили в Найджел. Вони повільно рухалися на схід і нарешті о 10-й годині вечора в'їхали в Східну Німеччину біля Айзенаха, у пункті перетину кордону під назвою «Варта». Їхній маршрут, що пролягав угору по автобану, нагадував німецьку букву «L» і був найдовшим транзитним маршрутом у Західний Берлін. Місце призначення знаходилося поблизу Єни.

Джексон постійно поглядав у дзеркало заднього виду.

— Джанет, постеж за автівками позаду нас. Цей білий «Трабант», здається, у нас «на хвості»?

Джанет здавалася роздратованою. Як їй було визначити, їхав за ними якийсь випадковий білий «Трабант» чи це був той білий «Трабант», який слідував за ними раніше?

— Джиме, звідки мені знати, чи це той самий автомобіль, який раніше їхав за нами? Вони всі подібні один на одного.

Вона мала рацію: у темряві й на відстані неможливо було розгледіти реєстраційний номер. Джексон знизив швидкість, даючи «Трабанту» можливість обігнати їх. Цей автомобіль був схожий на 80 % автомобілів Східної Німеччини.

Кур'єри продовжили шлях автобаном, дійшовши висновку, що за ними ніхто не стежить. Доставляння відбулося без будь-яких інцидентів.

*Пункт перетину кордону в Західний Берлін, Східна Німеччина
Понеділок, 20 грудня 1982 року*

О 4:05 ранку кур'єри заїхали в Західний Берлін через пункт перетину кордону «Древітц». Східнонімецькі прикордонники вже вкотре побачили з запізненням, що транспортний засіб і один із його пасажирів, занесений у «чорний список», в'їхали в країну непоміченими.

Поїздки

*Міністерство державної безпеки (Штазі)
Східний Берлін, НДР
Понеділок, 27 грудня 1982 року*

Старший лейтенант Вольфганг Грімм читав звіт прикордонної служби про Джима Джексона. Майору Бартнічеку це, звичайно ж, не сподобається. Джексон і його команда вже вкотре прослизнули через їхній кордон і знову «хто зна чим займалися» на території Східної Німеччини. Тож не дивно, що прикордонна поліція направила звіт про це йому, а не майору. «Сподіваюся, що тут ти зникнеш назавжди і майор ніколи про тебе не дізнається», — подумав Грімм, запихаючи звіт у папку з написом «Операція «Контейнер», щоб там «поховати» його назавжди.

РОЗДІЛ 14

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ ЧАУШЕСКУ

*22-й район Відня, Австрія
Понеділок, 24 січня 1983 року*

Джексон, Джонсон і Міллер були на шляху до Югославії, щоб здійснити складне доставляння, яке стало однією із найбільш своєрідних поїздок 1983 року.

Річарду Генрі було цікаво, чи отримає Джим Джексон угорську візу, однак він не хотів, щоб Джим робив це в посольстві у Відні, де минулого року він уже отримував подвійну візу для своєї невдалої поїздки на «Деббі». Цього разу кур'єри мали поїхати до Белграда, столиці Югославії, подати документи на угорські візи, а потім заїхати в Румунію й доставити туди вантаж, перш ніж повернутися додому тим ж маршрутом.

Вони виїхали з Відня на «Джонні», навантаженому еквівалентом 1600 румунських Біблій. Вантаж складався із фланелографів та інших матеріалів для роботи з дітьми «Товариства євангелізації дітей», призначених для контактної особи з міста Клуж, а також Біблій і християнських книг для «Церкви братів у Христі» в Сібіу.

Річард побоювався відряджати кур'єрів до Румунії після катастрофічного літа 1982 року. Однак він був переконаний, що *Команда* має продовжувати випробовувати кордони на міцність, сподіваючись, що хоч комусь вдасться прорватися. Річард належав до керівництва *Команди* і знав, що навесні планується щось грандіозне, однак він, як і раніше, продовжував зондувати румунські кордони, які тепер здавалися непрохідними...

Поїздки

*Посольство Угорщини, Белград, Югославія
Вівторок, 25 січня 1983 року*

— Ми хотіли б отримати триденні туристичні візи для в'їзду в Угорщину. Ми подорожуємо Європою й бажаємо подивитися Угорщину.

— Гарзд, містере Джеконе, за прискорену процедуру отримання візи вам доведеться заплатити додатково, але в такому разі ви отримаєте її упродовж години. Я бачу, ви вже заповнили бланки й приклеїли фотографії. — Весела угорка за вікном із товстого скла взяла в Джексона документи й передала їх підлеглому, який швидко зник із ними за дверима. — Отож ви американець. Я люблю Америку. Я працювала там протягом декількох років в угорському консульстві в Нью-Йорку. Нью-Йорк — дуже гарне місто.

Усмішка консула була настільки широкою й виразною, що Джексон вирішив, що вона прикидається, аби завести з ним розмову й дістати якусь додаткову інформацію. Однак що довше вона бубоніла про те, яка чудова країна США і як би вона хотіла знову повернутися туди, то більше Джексон був схильний вважати, що вона говорила щиро. Він запитував себе, що ж зробила ця жінка, щоб дістати таке пониження по службі — призначення в посольство Югославії в Белграді, що знаходиться практично «за рогом» від Будапешта.

Хвилин через двадцять нестихаючої балаканини консул вийшла, щоб подивитися, чи готові візи. Коли вона повернулася, то більше не була веселою. Тепер вона не була навіть привітною. Вона проштовхнула паспорт Джексона у віконце й прогарчала:

— Що ви робили в нашій країні, містере Джеконе? Вам відмовлено в отриманні візи.

Джексон не відповів. Принаймні не вголос. Він хотів сказати: «Нічого! Я *нічого* не робив у вашій країні! Я навіть не зміг перетнути її кордон». Однак він просто одягнув кращу зі своїх масок, прикусив язика й посміхнувся.

Вона суворо подивилася на нього:

— Вашим подругам усе ще потрібні візи?

— Так, якщо це можливо.

День народження Чаушеску

Через три дні Джексон буде *надзвичайно* вдячний за ці візи...

Консул повернулася, щось сказала угорською своєму підлеглому, який знову зник за дверима. Через півгодини, із двома візами в руках, троє покинули посольство, супроводжувані сердитим нищівним поглядом угорського консула. Її очі немов сканували довготелесого Джексона, запитуючи: «Що ж ти *робив* у нашій країні?!»

*«Залізні ворота» на Дунаї, югославсько-румунський кордон
Середа, 26 січня 1983 року*

Румунія святкувала 65-ту річницю з дня народження Ніколае Чаушеску. Усюди тривали народні гуляння. Чаушеску безжально керував комуністичною Румунією упродовж останніх вісімнадцяти років. Він почав свою кар'єру як один із найбільш ліберальних керівників Східного блоку, проте швидко повернувся до тиранічних методів своїх попередників. Абсолютна влада розбещує абсолютно, і Чаушеску не був винятком.

Щоб отримати тверду валюту й погасити зовнішній борг, Чаушеску наказав експортувати на Захід майже всю сільськогосподарську продукцію, наявну в країні, залишаючи своїх співвітчизників-румунів на межі голодної смерті. Незабаром буде заборонено зберігати продукти харчування в приватних будинках та транспортувати приватними транспортними засобами. А восени на дорогах з'являться контрольно-пропускні пункти, які зупинятимуть вантажівки, що перевозять картоплю. Проте сьогодні був день народження диктатора й обов'язкове святкування відбувалося з надзвичайним розмахом. Алкоголь був дешевий і лився рікою, отож прикордонники теж активно долучилися до цього всенародного гуляння.

На щастя для команди кур'єрів, митники на румунському боці кордону з усією серйозністю поставилися до святкування ювілею свого вождя. З такою серйозністю, що коли близько полудня команда прибула на «Залізні ворота», вони ледве трималися на ногах від надмірно спожитого алкоголю. Сьюзен Міллер першою помітила це, поки кур'єри стояли в очікуванні своєї черги на митниці. Їхні паспорти

Поїздки

перевіряв досить жвавий життєрадісний офіцер імміграційної служби в оливковій формі. Сьюзен пішла, щоб обміняти валюту й купити талони на бензин. Вона повернулася через десять хвилин.

— Прикордонники п'яні. Мені довелося три рази повторити жінці в пункті обміну, скільки грошей я хочу обміняти. Потім вона сказала, що не продаватиме мені талони на бензин, я повинна буду купити їх за долари в країні. «Це протизаконно!» — обурилася я і наполягла, щоб вона продала мені талони. Вона здалася й продала кілька штук. Але цього не вистачить на всю поїздку. Добре, що ми заправилися перед вїздом у країну.

Джим спостерігав за чергою, яка рухалася дуже повільно. Митники працювали швидше, ніж зазвичай. Вони проводили огляд не всіх машин і майже не оглядали ті, за кермом яких сиділи жінки.

— Так, сьогодні вони, здається, перевіряють не надто ретельно.

Через п'ятнадцять хвилин фургон кур'єрів стояв навпроти митника в синій формі, який віддав честь Джиму, коли той передав йому паспорти.

— Ну, виходьте з фургона і покажіть нам, що ви там везете, — поруч із ним стояли два інших співробітники митниці.

Джим вийшов, підійшов до подвійних задніх дверей, відімкнув їх і відчинив навстіж. Охоронець хотів зазирнути всередину, але похитнувся, хоча все ж зумів утримати рівновагу.

— Добре, можеш закривати, — він простягнув Джимові паспорти.

Джим, із спритністю гравця в покер, схопив паспорти й за мить уже сидів на сидінні водія. Він озирнувся, чекаючи, що ще хтось прийде, щоб провести *справжній* огляд, однак митники вже взяли за автомобіль, що стояв позаду. Джим завів двигуна, перемкнув передачу, і фургон покинув зону огляду. Солдат, який стояв на виїзді, із АК-47 за спиною, зробив жест рукою, запитуючи, чи не знайдеться у Джима закурити. Джексон похитав головою і низав плечима для вірності, щоб показати, що в них немає сигарет. Через якусь мить кур'єри минули останню перепону на неушкодженому «Джонні».

Джанет Джонсон голосно вигукнула: «Хвала Господу!»

Джим і Сьюзен радісно приєдналися до подяки Джанет. Це була перша з попередньої весни поїздка *Команди*, під час якої фургон із

День народження Чаушеску

вантажем шасливо перетнув румунський кордон. Щойно з кур'єрами сталося чудо, тому вони, як і румуни, також перебували в святковому настрої, тільки не з приводу дня народження Чаушеску...

Дорогою Джексон думав: «Воістину Бог має чудове почуття гумору!»

*Клуж-Напока, Румунія
Четвер, 27 січня 1983 року*

Клуж-Напока — велике, широко розкинуте університетське містечко на північному заході румунської Трансільванії. Доктор Дан був ключовою контактною особою *Команди* в Клужі. За професією він був стоматологом, а за покликом серця — служителем «Товариства евангелізації дітей».

Кур'єри заїхали в місто в сутінках і припаркували фургон ближче до центру, за кілька кілометрів від будинку доктора Дана. Джим вийшов із фургона й попрямував до помешкання контактної особи. Міллер і Джонсон залишилися в автомобілі. Джексон не відразу зміг знайти потрібний будинок, оскільки багато будівель були подібні на зображену на намальованій від руки карті, що зберігалася в офісі команди. Окрім цього, на будинках майже не було номерів. Зрештою Джимові вдалося розшукати будинок доктора Дана і, разом із ним, спланувати доставляння матеріалів до місця призначення. Будинок доктора Дана був розташований на людній вулиці, на очах багатьох перехожих і, звичайно ж, «сусідів, які не дрімали», тому розвантажувати літературу тут було б і нерозумно, і небезпечно. Вони домовилися, що об 11-й годині вечора доктор Дан сидітиме у своїй румунській «Дачії» у кілометрі на захід від свого будинку, на дорозі, що прямує в місто Орадя. Кур'єри зупинять фургон за кілька десятків метрів від нього, і Джексон почне перевіряти тиск у передніх шинах, щоб доктор Дан знав: це не якийсь випадковий фургон, а його друзі. Після цього доктор Дан заведе машину й повільно рушить до виїзду з міста, а кур'єри їхатимуть за ним на відстані.

Принаймні так це уявляв собі Джексон. Насправді доктор Дан повернув на південь і поїхав у напрямку міського анклаву, що складався в основному з дерев. Там зовсім не було будинків, проте він

Поїздки

був розташований у межах міста. Дан зупинився на узбіччі дороги. Кур'єри швидко набили пакетами з матеріалами «Дачію» доктора Дана, яка враз осіла від перевантаження. Джексон переживав, чи зможе контактна особа доїхати додому, не пошкодивши вісь. І, що ще важливіше, а якщо він натрапить на міліцію? У нього не буде жодних шансів приховати таку кількість вантажу.

Кур'єри залишилися сидіти в фургоні, а вдячний доктор Дан поїхав на своїй «Дачії», що крєктала й пихтіла. Вони почекали хвилин п'ятнадцять, перш ніж знову виїхати на дорогу, якою щойно поїхав Дан. Через півкілометра вгору по дорозі кур'єри побачили контрольно-пропускний пункт міліції, якого не було, коли вони проїжджали це місце півгодини тому.

— Вони ростуть як гриби! Нещодавно їх ще тут не було. — Очі Джексона шукали «Дачію» доктора Дана, однак, на щастя, її ніде не було видно. — Швидше дістаньте карту Клужа! Ми — туристи.

Через кілька секунд міліціонер змахнув у повітрі «чарівною» паличкою, наказуючи фургону зупинитися. Джексон опустив вікно й побачив здивоване обличчя офіцера. Перш ніж офіцер встиг промовити слово, Джим узяв ініціативу в свої руки:

— Здрастуйте, офіцере! Ми просто щасливі, що ви тут стоїте! Ми заблукали й шукаємо готель. Чи не могли б ви підказати нам, де можна переночувати? Га? Готель, так. Готель. Розумієте?

Протягом декількох місяців зображуючи із себе наївного туриста, Джексон непогано вжився у цю роль. Принаймні зараз це спрацювало. Суворий офіцер у мить перетворився на дуже привітного офіцера й надав «туристам» докладні інструкції англійською мовою, як проїхати в місто і знайти готель. Джексон насправді не слухав, і коли офіцер махнув йому їхати далі, фургон, не зволікаючи, зірвався з місця.

Коли Джексон виїжджав із узбіччя на дорогу, Джанет Джонсон знову першою віддала хвалу Богові: «Дякую Тобі, Господи, що Ти знову зробив зрячі очі сліпими. Спасибі, що вони не спіймали доктора Дана. Прошу, доведи його додому в безпеці!»

Насправді кур'єри попрямували назад у Клуж не для того, щоб знайти рекомендований міліціонером готель, а щоб їхати на південь,

День народження Чаушеску

у бік Сібіу, куди вони мали доставити наступний вантаж. Однак цей маршрут вів їх безпосередньо повз будинок доктора Дана. На щастя, у місті не було вогнів, не було міліції, не відбувалося нічого незвичайного. У Клужі все було так, як і мало бути наступного дня після святкування дня народження Ніколае Чаушеску...

Сібіу, Румунія

П'ятниця, 28 січня 1983 року

У цій частині поїздки час мав вирішальне значення, і він виявився бездоганим. Однак у цьому, знову ж таки, була заслуга не кур'єрів, а Бога. Перетин кордону минув успішно, оскільки фургон прибув туди, коли прикордонники були все ще наїдпитку. Контрольно-пропускний пункт міліції тієї ночі з'явився саме після того, як його проїхав доктор Дан. Ці кілька хвилин могли коштувати контактній особі арешту й втрати літератури. Лише Бог міг улаштувати все так чудесно!

Під час другої частини поїздки час також матиме важливе значення, проте зовсім в іншому сенсі. Раніше того вечора кур'єри сконтрактували з Густавом Лангом і його сім'єю. Доставляння було заплановане на першу годину ночі в будинку контактної особи. Кур'єри знайшли затишне містечко неподалік поля, на відстані від якого знаходився якийсь завод. Вони зашторили вікна і почали діставати зі схованок літературу. Близько 11:30 вечора на заводі закінчилася зміна, і поле почали перетинати робітники, які поверталися додому. Вони побачили іноземний фургон із вимкненими фарами, без будь-яких ознак життя й почали розглядати його з усіх боків, а потім — розгойдувати свою знахідку. Їхня невиразна, розтягнута мова була явною ознакою алкогольного сп'яніння, навіть для кур'єрів, які не розуміли по-румунськи жодного слова.

Усередині фургона Джексон, Джонсон і Міллер застигли від жаху.

— Що робити? — прошепотіла Джонсон.

— Поки нічого. Може, вони підуть! — пошепки відповів Джексон. Однак румуни не йшли. Книги тепер були всі вийняті зі схованок і лежали прямо на підлозі в чорних поліетиленових пакетах для сміття. —

Поїздки

Залишайтеся тут. Я не хочу, щоб вони бачили вас. Я переберуся через спинку переднього сидіння, заведу мотор і витягну нас звідси. Накрийте пакети з літературою нашими спальними мішками.

Джексон переліз через спинку й плюхнувся в крісло водія. У темряві ніхто не помітив його. Він завів двигун. П'яниці вилаялися й кинулися увсебіч. Перед фургоном нікого не було, тому Джексон рушив із місця і поїхав у іншу частину міста, де протягом години вони спокійно відпочили, перш ніж безпечно доставити вантаж до будинку Густава Ланга.

У цьому служінні час має неабияке значення, проте для кур'єра край важливо бути гнучким і готовим, якщо це необхідно, швидко коригувати свої плани — ось урок, який скоро доведеться засвоїти Джексону, Джонсон і Міллер.

*«Залізні ворота» на Дунаї, югославсько-румунський кордон
Понеділок, 31 січня 1983 року*

Після вдалого доставлення літератури в Сібіу кур'єри вирушили в похід у вкриті снігом гори на південь від Сібіу, щоб так використати решту своєї п'ятиденної візи. Поїздка минула майже ідеально, і кожен хотів якомога швидше повернутися у свій теплий будинок, до теплої їжі, сховатися від постійної напруги, яка щохвилини чатувала на них під час поїздок... Відпочинок у засніжених горах у фургоні в розпал зими навряд чи був у списку їхніх мрій...

Тепер вони наближаються до того ж кордону, через який в'їхали в Румунію. Румуни забрали їхні паспорти, а через десять хвилин повернули їх і пропустили на бік Югославії. На іншому боці Дунаю югослави взяли паспорти й зникли в будівлі прикордонної служби. Через двадцять хвилин очікування кур'єри занервували. Чинovníки мали проштампувати паспорти й прийняти звичайний візовий збір, однак вони досі не з'являлися.

Джанет сказала, що піде в туалет і спробує з'ясувати, що діється. Вона повернулася через десять хвилин, прикрила рот рукою й прошеплала: «Я думаю, що ми в біді. Вони шукають наші імена в якихось книгах!»

День народження Чаушеску

Те, що бачила Джанет, насправді означало, що в біду потрапила саме вона. Імен ні Джима, ні Сьюзен не було в «чорному списку» в Югославії, їх ніколи тут не затримували. Джанет же, навпаки, було спіймано й заарештовано разом із командою минулого літа в Боснії під час поїздки «0518». Їх затримали пізно увечері, протримали всю ніч і ранок і звільнили лише опівдні наступного дня. Жінок допитували, били, тягали за волосся, а в щоку Джанет розлючений офіцер боснійської міліції втикнув перо чорнильної ручки. Після цього їхні імена було внесено до «чорного списку», а їх самих — викинуто з країни.

Перш ніж паспортисти повернулися, минуло ще хвилин десять.

— Джиме Джексон і Сьюзен Міллер, ви можете в'їхати в нашу країну! — потім він тицьнув пальцем у Джанет Джонсон. — А вам заборонено перетин нашого кордону! Ви повертаєтесь до Румунії!

— Але ж ми в'їхали через «Марібор»! Чому я не можу повернутися додому також через Югославію?!

При згадці про «Марібор» один із офіцерів глузливо промовив:

— «Марібор»? Яке нам діло до того, що відбувається на «Маріборі»? Словени ніколи не перевіряють списки. Пані Джонсон не може в'їхати в нашу країну. Отож або вона виходить зараз, а ви двоє можете проїжджати, або ви всі звертаєтесь й повертаєтесь до Румунії.

Вибір був не такий уже й великий. Команда не збиралася благословити Джанет, побажати їй приємної подорожі додому й залишити її в Румунії, пішу й без багажу. Окрім того, одружений чоловік і одна жінка не могли продовжувати подорож на самоті. Джексон розвернув фургон, і всі троє повернулися до Румунії. Годину тому поїздка здавалася майже ідеальною, але тепер вона перетворилася на жах...

Джексона було занесено до «чорного списку» в Угорщині. Джанет Міллер — в Югославії. Як же їм було повернутися до Австрії? Через Радянський Союз? Навіть якби вони мали радянські візи, для отримання яких були потрібні тижні, вони могли б рухатися тільки заздалегідь обумовленими маршрутами. До того ж фургон, із його об'ємними, тепер уже порожніми схованками, у жодному разі щасливо не пройшов би митний контроль. Залишалось тільки одне більш-менш реалістичне вирішення проблеми, в якій вони опинилися...

Поїздки

— Паспорти, будь ласка! — румунські чиновники були вскрай здивовані, знову побачивши «Джонні» й команду. — Ви ж щойно виїхали з Румунії, а тепер знову повертаєтеся. Чому?

— Влучне запитання! Ці югослави збожеволіли. Ми проїхали через їхню країну п'ять днів тому, а тепер вони кажуть, що ми не можемо повернутися назад до Австрії через їхню територію. Вони не назвали причини. — Джексон знав, що румуни і югослави терпіти не можуть одне одного й між ними немає полум'яної комуністичної братської любові. Він покрутив указівним пальцем біля скроні. Цей жест був універсальним і добре зрозумілий навіть румунам.

Румун кивнув на знак згоди й проштампував паспорти. Митниця навіть не перевірила фургон. Так кур'єри знову були в дорозі... але куди?

— Я молився про те, як нам учинити. Я думаю посадити вас на потяг через Угорщину, а сам поїду назад через Югославію. Їдьмо в Арад і подивімося графік залізничного сполучення.

Джонсон і Міллер кивнули на знак згоди, і фургон попрямував на північ.

Центральний залізничний вокзал

Арад, Румунія

1:15 ночі, вівторок, 1 лютого 1983 року

Джексон припаркував фургон на великій стоянці перед залізничним вокзалом. Раніше того ж вечора вони купили квитки прямо на Відень. Поїзд відправлявся о 2:15 ночі, тому вони поїхали й повернулися за годину до відправлення.

«Принципи» забороняли залишати спецфургон із прихованими відсіками без нагляду. Оглядаючись навколо, Джексон зрозумів, що цього разу йому доведеться порушити це правило. Привокзальна площа була схожа на пекло. Навколо нишпорили сутенери, повії в коротких спідницях, наркодилери й нахабні мініяйли. Безсумнівно, тут не обходилося й без Секурітате. Це безумовно було небезпечне місце, і Джексон у жодному разі не міг залишити тут Джонсон і Міллер одних, незалежно від того, що написано у «Принципах».

День народження Чаушеску

Вони тихо помолилися з розплющеними очима, намагаючись контролювати ситуацію й стежити за людьми, які перебували в безпосередній близькості. О другій годині ранку трійка вийшла з фургона, витягла багаж і попрямувала до вокзалу. Джим допоміг дівчатам донести валізи до потяга й помахав на прощання. Якщо все буде гаразд, вони прибудуть до Відня раніше, ніж він. Однак із огляду на події останніх двадцяти чотирьох годин, певності не було ні в кого.

...Фургон був неторканим і неушкодженим, коли Джексон повернувся до нього. Схоже, в ті дні на залізничному вокзалі в Арадї ангели Божі працювали понаднормово...

*Пункт перетину румунсько-югославського кордону «Джімболія»
9:15 ранку, вівторок, 1 лютого 1983 року*

Виїхавши з Арада, Джексон проїхав кілька кілометрів на південь і знайшов тиху місцинку, де можна було подрімати. Він прокинувся близько 7:30 ранку. Безліч думок роїлося у нього в голові. Чи їхати йому назад до «Залізних воріт»? Чи краще перетнути кордон в іншому місці? Що він скаже прикордонникам, якщо його запитують, чому він хоче повернутися в Югославію? Чому він не поїхав разом зі своїми супутницями через Угорщину?

— Господи, що ж мені робити? Дай мені мудрості, адже ситуація, що склалася, виходить далеко за межі інструкцій, записаних у «Принципах».

Ревно помолившись, Джексон відчув, що йому треба їхати через найближчий пункт пропуску, а не через «Залізні ворота». Що б він відповів, якби його запитали, чому він повернувся? Навряд чи йому варто було б сказати, що він не міг їхати через Угорщину, тому що його там занесено в «чорний список». Він знову почав молитися й під час молитви почув відповідь...

Коли він прибув на кордон, румуни взяли його паспорт. Вони повернулися через п'ятнадцять хвилин і поставили йому два запитання.

— Де жінки, пане Джексоне?

Джексон нічого не згадував про свої супутниця, тому прикордонники, мабуть, сконтактували з «Залізними воротами» і поцікавилися ним.

Поїздки

— Я залишив їх на вокзалі в Арадї. Вони вирішили поїхати подивитися Будапешт, тож ми розділилися.

— Чому ви збираєтеся повернутися до Югославії?

— Я залишив гроші в посольстві США у Белграді й хочу забрати їх.

Прикордонники кивнули й повернулися в свою будку. Вони швидко проштампували паспорт Джексона й повернули його. Через якусь мить він уже вїжджав у Югославію. Югослави не ставили жодних запитань, просто проштампували його паспорт і помахали на прощання.

Джексон полегшено зітхнув. Більше не потрібно було нікому нічого пояснювати. Бог, уже вкотре, зробив неможливе можливим і розв'язав нерозв'язну ситуацію. Подорожуючи далі на самоті, кур'єр дивувався всьому, що зробив Бог під час цієї незвичайної поїздки...

Штаб-квартира Команди

22-й район Відня, Австрія

2:30 вечора, середа, 2 лютого 1983 року

Коли Джексон повернувся в офіс *Команди*, Річард Генрі засяяв від щастя.

— Дівчата дуже налякали нас, повернувшись без фургона й без тебе. Ми не тямалися від радості, коли вони сказали, що ти вже на шляху додому й прийдеш трохи пізніше! Вони все нам розповіли. На зворотному шляху ти зіштовхнувся з якими-небудь проблемами?

— Ну, виїхав я із Румунії через «Джимболію». Я вирішив не повертатися через «Залізні ворота». Вирішувати довелося на ходу. Югослави запитували, чому я повертаюся без дівчат, і я відповів, що залишив гроші в посольстві США в Белграді й мені потрібно забрати їх. Здається, вони повірили.

— Що ж, ласкаво просимо додому. Із нетерпінням чекаю на твій письмовий звіт.

Джим провів залишок дня за складанням звіту й заповненням різної звітної документації. Миття фургона могло почекати до наступного дня. Зараз йому хотілося лише якнайшвидше дістатися додому, до

День народження Чаушеску

Шарлотти, і відпочити. Поїздка була вкрай стомливою й дуже дивною як для Джексона, так і для Джонсон і Міллер.

Однак найяскравіше враження від цієї поїздки все ще чекало на них попереду. До цього залишалось одинадцять днів...

РОЗДІЛ 15

ТЮРМА

Тюрма «Богуніце»

Брно, Чехословаччина

Понеділок, 14 лютого 1983 року

Джексон, Джонсон і Міллер провели ніч в окремих камерах, не знаючи, коли їх звільнять, і чи зможуть вони побачити одне одного. Вони все ще були одягнені у свій власний одяг і перебували поки що у камерах тимчасового утримання. О 6-й годині ранку за московським часом ув'язнених розбудив гучний і дратівливий звуковий сигнал, який сповіщає про те, що через годину в камери принесуть їжу. Інша частина дня була досить нудною. На допит із чотиримісних камер затриманих викликали по одному.

О 5-й годині вечора викликали Джексона. Допит проводив капітан Кароли Веселій через перекладача, який приїхав із кордону, Йозефа Тврдона. Джексона допитували першим із групи. Допит тривав у формі заповнення бланків із питаннями, які майже дослівно повторювали запитання з *«Принципів»*. Джексон і Джонсон уже мали таку процедуру допиту під час інших поїздок, в Угорщину й у Боснію відповідно. Однак Сьюзен Міллер ще не було відомо, що таке справжній допит, окрім як імпровізований допит під час орієнтації *Команди*. Вона почувалася нещасною й сприймала втрату *«Джонні»* як особисту трагедію. Того дня її допитували третьою із затриманих, і вона була абсолютно не в настрої вислуховувати брехню й підступи офіцерів служби громадської безпеки.

- Пані Міллер, як вас звуть?
- Сьюзен Міллер.
- Ваша адреса проживання?

Тюрма

— Подивіться на бланку візи.

— Так, але ми не можемо прочитати його.

Сьюзен не хотіла давати їм свою адресу, але вона була записана на її посвідченні водія, вилученому напередодні. Записуючи адресу на аркуші паперу, вона помітила, що на тому ж аркуші свою адресу записала й Джанет Джонсон.

— З якого ви міста?

— З Сан-Антонію. — Це було записано на бланку візи, тому Сьюзен не видала їм нічого нового.

— Ваша освіта?

— Це не має значення.

— Просто скажіть нам, ви закінчили середню школу або університет?

— Чому я повинна відповідати на це запитання? Це не має значення.

— Звичайно, ви маєте відповісти. Нам потрібно заповнити бланк!

— Ні, вибачте, я не відповідатиму. — Капітан Веселій починав сердитися, а разом із ним і Йозеф Тврдон. Вони вважали Сьюзен дурною, оскільки вона відмовлялася відповідати. Дівчина стиснула коліна, щоб не було видно, як тремтять її ноги.

— Ви бували в цій країні раніше?

— Це не має значення.

— Як, ви знову відмовляєтеся відповідати на запитання?

— Так.

— Просто скажіть нам, чи бували ви в цій країні раніше.

— Чому ви ставите мені всі ці запитання? Я хочу, щоб ви показали мені в письмовій формі, який закон я порушила. — Звичайно ж, вони не могли цього зробити, оскільки в країні не існувало жодних офіційно прийнятих законів, що забороняли ввезення і розповсюдження християнської літератури. Існували лише неписані директиви таємної поліції.

— Але ви вже знаєте. Це записано в протоколі.

— У якому протоколі?! Я не бачила жодного протоколу, написаного по-англійськи, в якому було б зазначено, який саме закон я порушила. Покажіть мені цей закон англійською мовою!

— Ні!

Поїздки

Допит тривав ще хвилин двадцять. Слідчі сердилися все більше й більше, а Сьюзен ставала дедалі твердішою. Вона зберігала холоднокровність і не видала своїм інквізиторам ніякої важливої інформації, так само як і Джонсон, і Джексон, допитувані перед нею. Якби кур'єри перевозили зброю або політичну літературу, щоб змусити їх говорити, їх піддали б тортурам або наркотичному сп'янінню. Однак розголос про те, що у країні, яка проголошує релігійну свободу, б'ють іноземців за ввезення на її територію Біблій, завдала б непоправної шкоди репутації Чехословаччини. Тому єдиним прийнятним для Служби громадської безпеки інструментом було залякування, але воно, на щастя, не приносило жодних результатів, оскільки кур'єрів спеціально до цього готували. Влада не могла дозволити собі катувати іноземців, які займаються релігійною діяльністю, хоча щодо своїх власних громадян вона не виявляла такої педантичності.

Ідучи назад до камери, Сьюзен знаходила розраду в обіцянці Бога дати потрібні слова, коли християнам доведеться відповідати царям та іншим можновладцям, зокрема й таємній поліції.

Тюрма «Богуніце»

Брно, Чехословаччина

Вівторок, 15 лютого 1983 року

По Джанет прийшли рано-вранці. Її вивели з камери й повели на черговий допит. Цього разу в кімнаті сиділи три людини: Йозеф Тврдон, капітан Веселій і молода жінка-друкарка.

— Пані Джонсон, ви визнаєте себе винною в тому, що ви, разом із громадянами Міллер і Джексоном, у своєму фургоні незаконно ввезли на територію нашої країни літературу?

— Ні, я — туристка і нічого не знаю про те, що робив пан Джексон. Я також не розумію, чому ви тримаєте мене тут. — Джонсон не намагалася звалити провину на Джима, а просто трималася задалегідь спланованої сюжетної лінії на випадок, якщо щось піде не так. — Я хочу поговорити з ким-небудь із посольства Канади!

— Ми вже повідомили посольство Канади, але ви не маєте права вимагати зустрічі з ними. Якщо вони будуть зацікавлені в зустрічі з

Тюрма

вами, вони повідомлять нам. — Йозеф Тврдон продовжив пояснювати Джонсон її права: їй буде призначено адвоката, через два місяці буде суд. — Оскільки ви не маєте в Чехословаччині юридичної адреси, нам доведеться утримувати вас під охороною у в'язниці. Ви згодні?

— Я не збираюся відповідати. Я не розумію ваших законів, а також підстав, на яких ви затримали мене, тому я відмовляюся відповідати.

Йозеф Тврдон вибухнув:

— Просто скажи: «Так» чи «Ні».

— Як я можу відповідати, якщо я не знаю, про що ви говорите?

— Ти сама собі шкодиш. Ми можемо дати тобі від року до п'яти років в'язниці за те, що ви зробили. Ми даємо тобі три дні, аби переглянути свою поведінку й почати відповідати на запитання. Ти можеш полегшити свою долю, якщо співпрацюватимеш із нами.

Того дня цей же сценарій було розіграно ще двічі, коли настала черга допиту Джима й Сьюзен капітаном Веселім, досвідченим слідчим Служби громадської безпеки. Веселій розумів, що всі карти — у його руках, проте це, здавалося, не допомагало. Затримані знали, що сказати чи, що ще більш гнітюче, чого не говорити. Хтось, мабуть, готував їх...

Тюрма «Богуніце»

Брно, Чехословаччина

Середа, 16 лютого 1983 року

Охорона провела Джексона по коридору, щоб він прийняв перший після від'їзду з Австрії минулої неділі душ. Протягом останніх чотирьох днів він був одягнений у той же одяг. Тепер йому видали набір тюремної коричневої білизни й тюремну піжаму. Після цього його повели на медичне обстеження, під час якого лікар ставив йому запитання англійською мовою.

— За що ви тут?

— Я привіз у вашу країну Біблію, а прикордонним службам це не сподобалося.

— Я сподіваюся, що упродовж 2–3 тижнів ви вийдете звідси, — щиро промовив лікар.

Поїздки

Потім Джексона сфотографували. Того ж дня він вирішив розпочати піст, поки йому не принесуть Біблію. Відтоді він нічого не їв.

Джексона перевели в іншу камеру, номер 110, на третьому поверсі в'язниці з видом на Брно. Ця камера тепер буде його домівкою, доки його не звільнять. У Джексона з'явилися нові сусіди: Міхаель, який стверджував, що був спійманий під час спроби разом зі своєю сім'єю втекти в Австрію, перетнувши державний кордон на сільськогосподарському кукурузнику, який розбився в чотирьох кілометрах від кордону. Річард, молодий чоловік, років двадцяти п'яти, із численними татуваннями, перебував у в'язниці вже протягом шістнадцяти місяців без висунення будь-яких звинувачень за те, що він висловив бажання захопити літак, щоб полетіти на ньому на Захід. Він не здійснив ні викрадення, ні навіть спроби викрадення. Він просто теревенив про це з сусідами по камері під час свого останнього ув'язнення в празькій в'язниці. Один із них настукав керівництву...

Тюрма «Богуніце»

Брно, Чехословаччина

Четвер, 17 лютого 1983 року

Пропустивши всі прийоми їжі за день до цього, того ранку Джим відмовився й від сніданку. Його повели на рентген грудної клітини, що було в тюрмі звичайною процедурою. Коли принесли обід, Джексон запропонував його сусідам по камері. Обидва відмахнулися від його пропозиції. По виразах їхніх облич було видно, що їм дуже цікаво дізнатися, чим же закінчиться це протистояння.

Коли наглядач прийшов забрати підноси й зауважив, що хтось не з'їв свою їжу, він закричав на співкамерників Джексона:

— Хто не з'їв порцію?!

Річард Ріпа, молодик із татуваннями, відповів. Вони обмінялися ще кількома словами, перш ніж наглядач гепнув дверима й пішов.

— Що він сказав, Річарде? — поцікавився Джексон.

— Він питати, хто не їсти. Я говорити, ти не їсти. Він питати, чому. Я говорити, ти хочеш Біблія. Він сказати: «Р-р-р» і піти.

Тюрма

— Добре. Я сказав про це лікарю в лазареті, але він, імовірно, не передав їм мої слова. — Ріпа не мав жодного уявлення про те, що сказав Джексон, однак усміхнувся. Міхаель не всміхався. Він уважно вивчав Джексона.

Того ж дня за Джимом прийшли. Його забрали на допит до слідчого Служби громадської безпеки.

— Пане Джексоне, це правда, що ви оголосили голодування й хочете Біблію?

— Так!

— У вашому фургоні була Біблія?

— Зателефонуйте до посольства США, й вони нададуть Біблію. — Кишенькова Біблія Джима була у фургоні, проте її було ввезено в країну в прихованому відсіку. Він знав це, як знав і те, що їм про це теж відомо, оскільки їм удалося розкрити всі схованки у фургоні. — Коли в мене буде Біблія, я їстиму.

Того дня Джима повернули в камеру з порожніми руками.

*Штаб-квартира Команди
22-й район Відня, Австрія
Четвер, 17 лютого 1983 року*

Річард Генрі не міг знайти собі місця. Джексон і його команда не повернулися з поїздки до Чехословаччини. Наступного дня починався захід для неодружених і незаміжніх членів *Команди* в мальовничому австрійському гірському містечку Міттербах. Він закликав усіх присутніх молитися за них. Можливо, вони ще до вечора дістануться додому. Може, у них просто неприємності з машиною...

*Тюрма «Богуніце»
Брно, Чехословаччина
П'ятниця, 18 лютого 1983 року*

У п'ятницю в другій половині дня за Джимом знову прийшли.

— Пане Джексоне, якщо ви продовжуватимете порушувати правила утримання у в'язниці, нам доведеться вжити заходів.

Поїздки

— Які правила я порушую?

— Ви належно не застеляєте ліжко.

Джексон ніяк не очікував такої відповіді. Це правда, що він не застеляв ліжко так, як було наказано. Це було частиною його пасивного опору психологічному тиску, який намагалася чинити на нього адміністрація тюрми. Ліжко мало бути застелене певним чином, *абсолютно* без жодної зморшки. В'язнів, які застеляли ліжка неналежно, шмагали або жорстоко побили.

— Підіть у мою камеру прямо зараз і погляньте, якщо ви вважаєте, що моє ліжко застелене неправильно. — Джим зробив паузу. — Щось ще?

— Так. Ви не їсте.

— Я сказав, що їстиму, щойно ви дасте мені Біблію англійською мовою. Мої співкамерники не говорять по-англійськи, тож я не бачу жодної проблеми в тому, щоб дати мені Біблію.

— Але чому ви не привезли Біблію з собою, якщо вона настільки важлива для вас?

Питання не мало жодного стосунку до того, чому саме Джексон не привіз із собою Біблії. Під час одного з попередніх допитів, коли його запитали, яка література була в фургоні, Джексон відповів, що там були матеріали польською, чеською і словацькою мовами й більше нічого. Він також сказав, що сам особисто завантажував літературу в фургон, але слідчий не повірив йому, оскільки він не згадав про особисті Біблії кур'єрів англійською мовою, які також були в машині. Вони вели з Джексоном гру. Він відразу ж зрозумів це і почав підігравати їм.

— Зателефонуйте в американське посольство, і вони нададуть вам Біблію.

— Гарзд, найближчим часом у вас буде Біблія, — сказав Йозеф Тврдон, встаючи. Джексона супроводили назад у камеру.

Через п'ятнадцять хвилин туди ж було доставлено кишенькову Біблію Сьюзен, вилучену зі схованки у фургоні. Там були заховані три Біблії англійською мовою, по одній кожного з кур'єрів, для особистого щоденного вивчення. Джим одразу впізнав маленьку коричневу Біблію і сказав охоронцеві, який доставив її:

Тюрма

— Гаразд, тепер ведіть мене назад в гестапо. Я хочу, щоб і дівчата теж мали Біблії.

Охоронець пішов, але через півгодини повернувся й знову супроводив Джексона в кімнату для допитів Служби громадської безпеки.

— Ця Біблія не з американського посольства. Де ви її взяли?

— Вона була в нашій тюремній бібліотеці. Спадщина від інших «туристів», таких, як ви.

— У такому разі у вас є ще дві Біблії. Будь ласка, передайте їх міс Джонсон і міс Міллер.

— Ви помиляєтесь. У тому іншому транспортному засобі був лише один примірник, — капітан Веселій ненадовго замислився, перш ніж продовжити. — Отож ви готові розповісти нам усе?

— Я вже все вам розповів.

Йозеф Тврдон, сидячи в кріслі, нахилився вперед. Його сталеві очі вп'ялися у Джексона.

— Ви не сказали нам нічого. Що ви робили в Чехословаччині наприкінці листопада? Ви поїхали до Німеччини на п'ять днів, а потім повернулися за три дні. Це зовсім незрозуміло.

Під час тієї поїздки Джексон використовував інший паспорт і тепер усвідомив, що вони склали повний список його перебування в країні по обох паспортах. Веселій, безумовно, попрацював дуже ефективно.

— Я відвідав Прагу.

— Цілком логічно припустити, що під час тієї поїздки ви робили те ж саме, оскільки ви використовували один і той же фургон.

— Це не має нічого спільного з нинішньою ситуацією. Говорімо про сьогоднішня.

— Чому прикордонники повернули вас із румунського кордону?

— Мене не повернули.

— Повернули. Про це свідчить штамп у вашому паспорті.

— Ні, це не так. Я був там п'ять днів. Подивіться уважно.

— Гаразд, складіть перелік речей, знайдених у фургоні, які належать особисто вам.

— Я не можу пригадати кожному консервну банку, що була в фургоні.

Кілька хвилин по тому Джексона принесли його валізу. Він заглянув усередину, щоб перевірити, чи все було на місці. Потім офі-

Поїздки

цер заклеїв замок липкою стрічкою, на якій Джиму було наказано поставити свій підпис. Джексон ледь не розсміявся вголос. Шматок стрічки — це гарантія недоторканності вмісту валізи? Невже? Однак він нічого не міг вдіяти. Його повернули до камери...

Штаб-квартира Команди

22-й район Відня, Австрія

Понеділок, 21 лютого 1983 року

Річард Генрі зняв трубку й набрав номер консульського відділу посольства США. У відповідь він отримав повідомлення голосової пошти. Був День президента, американське свято, про яке британець Генрі, звісно ж, навіть і не здогадувався. Із повідомлення він дізнався номер служби екстреної допомоги й негайно набрав його.

— Мене звати Річард Генрі. Я телефоную на прохання місц Шарлотти Джексон. Її чоловік поїхав у відпустку в Чехословаччину й мав би повернутися минулого тижня. Вона дуже хвилюється, і ми думаємо, чи не потрапив він в автомобільну аварію.

— За кермом якого автомобіля він подорожував, містере Генрі?

— Я не знаю. Він позичив автомобіль у друзів.

— Ну, сьогодні ми нічого не можемо зробити, але завтра сконтактуємо з посольством у Празі.

— Гарзд, дякую за допомогу. Я передзвоню завтра.

Тюрма «Богуніце»

Брно, Чехословаччина

Понеділок, 21 лютого 1983 року

Ранок Сьюзен був украй важким, однак Господь і у цій складній ситуації знайшов можливість підбадьорити її. Камера, де тримали дівчину, була розташована прямо навпроти жіночої душевої кімнати. Понеділок був днем прийому душу для жінок-ув'язнених. Раптом Сьюзен почула в коридорі голос Джанет, яка запитувала, де тут можна прийняти душ. Джанет почала насвистувати гімн «О, нехай

Тюрма

не торжествують мої вороги...». Це була незначна подія, однак вона піднесла дух Сьюзен і сповнила її силою. У в'язниці «Богуніце» вона була не одна!

*Штаб-квартира Команди
22-й район Відня, Австрія
Вівторок, 22 лютого 1983 року*

Річард знову зателефонував у консульський відділ посольства США у Відні. Щойно він продиктував номери паспортів Джексона й Міллер, співробітник посольства вигукнув: «То вони ж місіонери!» Річард був украй стурбований. Виявляється, у номерах американських паспортів було вписано код, що позначає вид діяльності їхніх власників. Як багато часу знадобиться східноєвропейським таємним службам, щоб дізнатися про це? Скільки ще фургонів буде втрачено через цю позначку в паспорті?

— Містере Генрі, якщо ви скажете нам номер паспорта міс Джонсон, ми сконтактуємо із канадським посольством, щоб з'ясувати її місцезнаходження.

Річард погодився.

— Будь ласка, передзвоніть нам через кілька днів. Подивимося, що нам удасться дізнатися.

*Тюрма «Богуніце»
Брно, Чехословаччина
Середа, 23 лютого 1983 року*

На цьому допити кур'єрів припинилися. Офіцери служби громадської безпеки дійшли висновку, що подальші намагання навряд чи допоможуть пролити світло на цю справу. Кур'єри нічого не говорили, а, не маючи можливості катувати їх, вони все одно не спроможуться дістати від них жодної додаткової інформації. Того ранку посольство США почало встановлювати місце перебування зниклих громадян. Ось-ось міг вибухнути дипломатичний скандал...

Поїздки

Для самих кур'єрів життя вляглося у рутинний, передбачуваний графік. Підйом із дратівливим дзвінком будильника о 6-й ранку, сніданок о 7-й годині. Потім миття підлоги вручну і її натирання щітками. Обід, що складався з рідкого супу й хліба, приносили ополудні, а крохмалисту вечерю — о 5:30. Відбій — о 7-й годині вечора.

Протягом дня Джим вивчав Писання й молився. Прочитані в камері, 13-й і 57-й псалми набули нового й реального змісту. Джанет і Сьюзен щодня витрачали багато годин на молитву й свідчення своїм співкамерницям. Через мовний бар'єр свідчити було особливо важко. Проте для молитви не було жодних перешкод, небо було відкрите для кожного з них, і всі троє ревно молилися за Чехословаччину, за в'язнів-християн у Східній Європі й у Радянському Союзі, а також за інших кур'єрів, які й досі доставляли християнську літературу віруючим в комуністичні країни.

Жінкам приносили намистини й наказували нанизувати їх на нитки, щоб зробити намиста. У сусідніх камерах ув'язненим давали вже нанизані намиста, які вони мали розбирати на нитки й намистини, щоб потім знову повернути сусідам для нанизування. Ці абсолютно безглузді завдання були потрібні для боротьби з нудьгою.

Приймати душ дозволялося раз у тиждень, що взимку було не так уже й погано. Однак Джексона дуже цікавило, чи в літню пору все ж дозволялося приймати душ частіше.

Щодня, із понеділка по п'ятницю, ув'язнених виводили у двір тюрми й дозволяли ходити по колу 15–45 хвилин. Розмовляти під час прогулянок було суворо заборонено. Джексон вирішив співати християнські гімни. Коли Джексон заспівав *«Бойовий гімн Республіки»*, в'язниця немов вибухнула. Ув'язнені повисовувалися з камер і почали щосили кричати. Він поняття не мав, що вони кричали, але це був словесний бунт. Охоронці на вишках теж почали кричати... тільки до Джексона, щоб він замовк.

Під час прогулянок ув'язненим наказано дивитися лише вниз, під ноги. Коли ж на Джексона почали кричати, він підвів голову. Коли найближчий до нього конвоїр поглянув на Джексона, у нього відвисла щелепа. Звідки в Джексона сонячні окуляри?! На вулиці було холодно,

весь внутрішній двір — у снігу. Перехідні лінзи окулярів Джексона перетворили його окуляри на сонцезахисні, що було нечуванним у комуністичній Чехословаччині. Однак прогулянка закінчилася, і Джексона з його двома сусідами повели назад у камеру...

В'язницею швидко поширилися чутки про те, що сюди доправили американців і канадку за контрабанду Біблій. У неділю, коли персоналу на робочих місцях було мінімум, ув'язнені передавали з камери в камеру повідомлення через зовнішні вікна. Завдяки так званому методу виноградної лози, три кур'єри дізналися, що всі вони все ще знаходяться разом і нікого не перевели в інші в'язниці. Це було хорошим знаком, а можливо, навіть означало, що скоро їх буде звільнено.

Між урядами Сполучених Штатів і Чехословаччини назрівала проблема, і зникнення кур'єрів ось-ось мало перетворитися на дипломатичну бомбу. Уряд Чехії швидко зметикував, що ув'язнені західні християни завдавали йому більше проблем, аніж приносили користі...

*Штаб-квартира Команди
22-й район Відня, Австрія
Четвер, 24 лютого 1983 року*

Була 9-та година ранку, коли Річард Генрі нарешті додзвонився до містера Чіттендена¹ з консульського відділу американського посольства, який займався справою зниклих громадян у посольстві США у Відні.

— Містера Джексона було спіймано на кордоні з тисячею незадекларованих Біблій. Він і дві його супутниці перебувають у в'язниці в Брно. Це вимагатиме певного часу. Може відбутися суд. Найраніше наш консул у Празі отримає дозвіл відвідати їх лише через 2–4 дні, і то, якщо пощастить.

У цій справі може стати в пригоді колишній консул Белл, який працював у посольстві в Празі до 1980 року. Можливо, йому вдасться заручитися підтримкою сенаторів та конгресменів і направити петицію в посольство Чехословаччини у Вашингтоні, особливо якщо справа затягнеться надовго.

¹ Ім'я змінено.

Поїздки

Пробитися до ув'язнених в Чехословаччині дуже важко, тому що, відповідно до процедури, посольство США має звернутися за дозволом до Міністерства закордонних справ. А чекати відповіді зазвичай доводиться довго. Нинішні співробітники в Празі не мають досвіду в таких справах, як і найменшого уявлення про те, як довго доведеться чекати. Ми сконтактуємо з ними завтра, але вони будуть небагатослівні, оскільки наша лінія зв'язку відкрита й посольству в Празі доводиться бути обережним зі словами.

— Гарзд. Від імені місіс Джексон дякую за вашу допомогу.

Повісивши трубку, Річард розмірковував над своєю розмовою з посольством. Він за жодних обставин не міг згадати у розмові про *Команду*. Він також вирішив зберегти у таємниці вагітність Шарлотти, оскільки, дізнавшись про цей факт від чехословацьких співробітників американського консульства, які розголосили б його чи то навмисно, чи випадково, таємна поліція Чехословаччини могла скористатися ним, щоб чинити на Джима тиск.

П'ять годин по тому Річард знову розмовляв по телефону з Чіттенденом, у якого на той час уже були новини.

— Їм трьом призначено адвоката, а наступного тижня, можливо, відбудеться візит до них співробітника посольства. Їхньою справою займається Джим Торнтон із посольства в Празі. Він дізнався, що контрабандні Біблії було знайдено в результаті вибіркового митного огляду.

Повісивши трубку, Річард почав пробивати інші канали тиску на чехословаків. Фрідріх Генсслер мав зв'язки з багатьма членами уряду США, тому що він був частим гостем на Президентських молитовних сніданках. Брат Метт у Німеччині був пов'язаний із американським телебаченням, якому він надавав інформацію про заарештованих за віру християн. Том О'Меллі також мав певні зв'язки. Проблема, однак, полягала в тому, що, вдавшись до допомоги будь-якого з вище перерахованих джерел, *Команда* могла раз і назавжди втратити конфіденційність. Що потрібно було *Команді*, то це Боже чудо...

Тюрма

Тюрма «Богуніце»

Брно, Чехословаччина

Четвер, 24 лютого 1983 року

У той час, як у Відні, Празі та Вашингтоні докладалися гарячкові зусилля для звільнення Джексона, Джонсон і Міллер, життя у богуніцькій в'язниці йшло своїм сталим монотонним плином. У середу Джексон попросив у Служби громадської безпеки дозволу на те, щоб йому і його супутницям видали туалетний папір і продукти з фургона. Наступного дня туалетний папір разом із невеликою кількістю продуктів харчування було доставлено йому в камеру. Серед принесеного був і рекомендований лист, у якому Джексонові повідомлялося про те, що йому призначено адвоката, а також який саме закон він і його супутниці нібито порушили. Співкамерники Джексона взяли в тюремній бібліотеці юридичні довідники й виявили, що висунуті проти нього звинувачення полягали у ввезенні в країну незадекларованих комерційних товарів. Покарання передбачало: а) два роки позбавлення волі, б) штраф, в) конфіскацію майна.

Джим не був у захваті. Він не зможе побачити свого первістка, доки йому або їй не виповниться два роки. Яка прикрість! З іншого боку, під час молитви у в'язничній камері Бог показав йому, що вони залишатимуться тут не більше трьох тижнів. Джексон вирішив знову постати перед Господнім престолом у молитві...

Тюрма «Богуніце»

Брно, Чехословаччина

П'ятниця, 25 лютого 1983 року

Двері камери Джексона несподівано відчинилися. Цього разу на допит забрали його співкамерника, Міхаеля.

Поїздки

*Тюрма «Богуніце»
Брно, Чехословаччина
Понеділок, 28 лютого 1983 року*

Міхаеля привели назад у камеру. Його не довелося питати, де він був. Це і так було очевидно. Навіть у вихідні ув'язненим не давали перепочинку, його мали лише «стукачі»...

*Штаб-квартира Команди
22-й район Відня, Австрія
Понеділок, 28 лютого 1983 року*

Того дня після полудня, о 4:30, Річард зателефонував у посольство Канади у Відні. Він відрекомендувався як містер Гаррінгтон, друг Джанет Джонсон, і сказав, що він говорив із місіс Джексон, чоловік якої зник разом із Джанет. Річард розмовляв із Енн Дент, яка повідала йому подробиці, відомі канадській стороні. Він намагався зробити якомога докладніші записи їхньої розмови. Канадцям нічого не було відомо про суд, однак, беручи до уваги досвід минулих років, Джанет, мабуть, вишлють із країни протягом двох-трьох тижнів. Дент згадала Джонсон, яка в грудні попереднього року забирала в посольстві свій новий паспорт. Вона сказала, що Джанет знала, чим ризикує. Дент повідомила Річардові про те, що вона збирається надіслати телеграму батькам Джанет, але поки що не зробила цього. Вона висловила надію, що візит консула до ув'язнених відбудеться не пізніше наступного тижня.

*Штаб-квартира Команди
22-й район Відня, Австрія
Середа, 2 березня 1983 року*

Річард знову подзвонив у посольство США. У Читтендена не було жодних новин.

— Якби візит консула відбувся, звіти про нього було б відправлено у Вашингтон й у Відень. А оскільки таких звітів не надходило,

Тюрма

найімовірніше ув'язнених ще ніхто не відвідував. Якщо хочете, ви можете повідомити про те, що трапилося, громадськості, ми не заперечуємо. Ми також можемо зберегти таємницю, якщо ви цього волієте. Ви маєте знати, що ми, щойно дізналися про арешт, відразу ж відправили до в'язниці листи як Джимові, так і Сьюзен, однак не дістали від них відповіді.

Річард зробив замітку, що про це треба повідомити Тома О'Меллі, керівника *Команди*.

Читтенден продовжував:

— Найближчим часом один із чехословацьких політиків збирається з візитом до Вашингтона. Ми повідомили йому, що якщо всіх трьох ув'язнених не буде звільнено з в'язниці до його від'їзду, чехословацька делегація може розраховувати на дуже холодний прийом. Хто зна, можливо, це вплине на них!

Політики люблять пліткувати, а дипломатичний «холодний душ» не сприятиме зміцненню їхньої репутації. У той момент, коли Річард розмовляв із Читтенденом, у Празі відбувалося чудо...

Річард закінчив розмову з представником посольства США й знову подзвонив у посольство Канади. Канадці все ще чекали, що звільнення ув'язнених відбудеться наступного тижня.

Тюрма «Богуніце»

Брно, Чехословаччина

Четвер, 3 березня 1983 року

Останньою книгою, яку Джим читав напередодні поїздки, була «Чеський співкамерник» Девіда Хасавея². У своїй біографічній праці Хасавея розповідав про арешт і ув'язнення в Чехословаччині за те, що він контрабандою ввозив Писання в цю країну й через її територію в Радянський Союз. У в'язниці він провів шість місяців, до втручання в його справу прем'єр-міністра Великобританії Гарольда Вільсона, що посприяло його звільненню. Хасавея було доставлено у в'язницю, розташовану неподалік від кордону, перш ніж його відправили в празьку тюрму.

2 «Czechmate», David Hathaway. © 1975 Fleming H. Revell Company.

Поїздки

У четвер удень у кур'єрів взяли відбитки пальців. Після повідомлення, що Джексону декількома днями раніше надано адвоката, він сподівався, що найближчим часом їх звільнять. З іншого боку, відбитки пальців Хасавея було взято незадовго до його переведення в Прагу й продовження його перебування «під опікою держави» на наступні шість місяців.

Якщо Джексон правильно зрозумів, що Господь сказав йому під час молитви, вони залишатимуться у в'язниці не більше двадцяти одного дня. Джексон зауважив, що в'язнів завжди звільняли з понеділка по п'ятницю, завжди до полудня. У другій половині дня й у вихідні ніколи нікого не звільняли...

Частина психологічного тиску під час позбавлення волі полягає в тому, що в'язнів тримають у невіданні щодо всього, зокрема їхньої подальшої долі. Вони не знають, коли їх укотре заберуть на допит, чи відбудеться суд і який вирок їм буде винесено. Це утримування у психологічній невизначеності — один зі способів контролю над ув'язненими. Воно залишало кур'єрів у невіданні й здогадах щодо того, що станеться далі.

*Штаб-квартира Команди
22-й район Відня, Австрія
П'ятниця, 4 березня 1983 року*

Керівник Команди Том О'Меллі ухвалив рішення. Якщо кур'єрів не звільнять у понеділок 7 березня, вони нададуть історії розголосу. Шарлотта Джексон мала народити 7 квітня, і якщо що-небудь не буде зроблено найближчим часом, під час народження свого первістка Джим Джексон усе ще перебуватиме у в'язниці.

*Тюрма «Богуніце»
Брно, Чехословаччина
П'ятниця, 4 березня 1983 року*

Джима розбудив пронизливий дзвінок о 6-й годині ранку за московським часом. Ішов двадцятий день їхнього важкого випробування. Він був

Тюрма

налаштований оптимістично й сподівався, що ополудні того дня їх буде звільнено. Починаючи з 10-ї години ранку, Джим чув голоси і човгання ніг по тюремному коридорі, що свідчило про звільнення кількох в'язнів. О 12-й годині Джексон усе ще сидів у камері. Його оптимізм потихеньку згасав. Він розмірковував над тим, чому він неправильно зрозумів те, що йому говорив Бог. Схоже, їм доведеться провести у в'язниці більше часу, ніж він думав. Може, набагато більше...

РОЗДІЛ 16

УДОМА

Тюрма «Богуніце»

Брно, Чехословаччина

1:00 ночі, п'ятниця, 4 березня 1983 року

Троє наглядачів одночасно відчинили камери Джексона, Джонсон і Міллер. Їм наказали взяти з собою піжами й згорнути в рулон постільну білизну. Їх провадили в пральню, щоб здати постіль і рушники. Ніхто з них не бачив своїх друзів, тому що їх привели з різних частин в'язниці. Їм повернули одяг і особисті речі. Як завжди, ув'язнені не мали ні найменшого уявлення про те, що відбувається. У буцегарні до в'язнів ставляться як до тварин, або, радше, як до паразитів. Навіщо розповідати що-небудь цим ізгоям?!

Так чи інак Джексон вирішив запитати:

— Що відбувається? Куди мене везуть? — Він боявся, що його переводять у в'язницю в Празі для очікування суду.

— Вас звільнено. Ми завеземо вас в аеропорт і посадимо на літак «Аерофлоту» до Нью-Йорка.

Джексон був приголомшений. Навіщо йому в Нью-Йорк? Що йому там робити?! Його дружина була в Австрії на восьмому місяці вагітності, до того ж він не знав у Нью-Йорку жодної душі.

Дорогою до лазарета Джексон побачив у коридорі Джонсон і Міллер. Він простягнув руку, щоб потиснути руку Джонсон, але конвоїр боляче вдарив його по руці. Це був єдиний раз, коли під час перебування у в'язниці над ним учинили фізичне насильство.

Після цього Джексона привели в камеру для допитів Служби громадської безпеки, де, посміхаючись, стояв Йозеф Тврдон. Уся їжа і майно кур'єрів частково були в мішках і валізах, а частково — розкидані по двох столах.

— Зберіть усе, що ви хочете забрати з собою в чорні пакети для сміття.

— Чи можете ви пояснити мені, що відбувається? Я гадки не маю, куди мене везуть.

— Ми поїдемо назад до пропускного пункту, де ви перетнули кордон нашої країни, і звільнимо вас. Ви зможете пішки перейти на протилежну сторону.

Джексон полегшено зітхнув. Оглянувши продукти харчування, він зрозумів, що їх не вдасться забрати з собою, особливо якщо доведеться йти пішки:

— Чи можете ви передати цю їжу іншим ув'язненим?

— Звичайно, якщо ваша воля.

Джексон знав, що увечері все це буде на столі Йозефа Тврдона.

Раптом посмішка Тврдона зникла, і він повелів:

— Тепер поверніть нам Біблію, яку ми вам дали.

— Ні, усе, що взято з мого фургона, належить мені.

— Ви ж говорили, що там не було Біблій.

— Ні, я цього не говорив. Я тільки просив вас зателефонувати в американське посольство, щоб вони надали мені Біблію. Я ніколи не говорив, що в мене не було з собою Божого Слова.

— Чому ж ви не сказали нам, що в машині були Біблії? — розсердився Йозеф Тврдон. Уперше він почав усвідомлювати, що Джексон говорив правду, коли заявив, що сам особисто завантажував автомобіль. Йозеф Тврдон і Служба громадської безпеки припускали, що за цим стояла якась місія.

— Тому що я хотів, щоб про наше ув'язнення дізналося американське посольство. — Джексон відмовився від боротьби. Він легко міг роздобути собі іншу Біблію, проте, щоб зробити це, він повинен опинитися на іншій стороні кордону. Коли Джексон передав Йозефові Тврдону Біблію, Йозеф простягнув йому лист із посольства США, датований 24 лютого. Із моменту його отримання пройшло вже дев'ять днів. Джим відкрив його. Лист був підписаний Джеймсом Сартайном, американським віце-консулом. У ньому йшлося про те, що посольство отримало повідомлення про його арешт лише 23 лютого й що вони намагаються домогтися зустрічі з ним. Через кілька хвилин прибула Сьюзен. Йозеф Тврдон передав їй такий самий лист.

Поїздки

Співробітники Служби громадської безпеки посадили трьох звільнених із їхнім багажем і спальними мішками в мікроавтобус і завезли на кордон. Як не дивно, це не був кордон поблизу пункту перетину «Мікулов», який знаходився найближче до Брно, а поблизу «Хевліна», де вони в'їхали в країну.

Вони чекали впродовж півгодини, поки офіцери займалися своїми справами. Що вони робили й чому це вимагало так багато часу, кур'єри, знову ж таки, не мали жодного уявлення. Там вони зустріли чимало вже знайомих облич, а серед них і Русоволосого. Через півгодини звільненим повернули паспорти разом із їхнім багажем і вказали напрямком Австрії. Кур'єрів не довелося довго просити. Вони швидко попрямували назустріч свободі...

Була 3:30 дня, двадцятий день їхнього ув'язнення. Джексон правильно зрозумів Господа!

Надворі стояв чудовий весняний день. Світило сонце. Джексон, Джонсон і Міллер бадьоро крокували до Австрії. Нейтральна смуга в цьому місці була широка, і кур'єри насолоджувалися кілометровою прогулянкою на свіжому повітрі. Сніг, яким були запорошені поля двадцять днів тому, розтанув, і тепер усюди панувала весна. На відкритій місцевості пробігали вперед-назад олені й фазани. Принаймні хоч якісь живі істоти могли вільно заходити й виходити з-за «залізної завіси». І їм не потрібно було отримувати візи...

Кур'єри розповідали одне одному про час, проведений у в'язниці, і раділи своєму звільненню. Австрійські прикордонники, побачивши піших мандрівників ще на відстані, розреготалися. Перевіряючи їхні паспорти, вони жартували:

— Що ви робите? Ідете з Чехословаччини? І як же далеко ви зможете зайти пішки?

Джексон весело відповів:

— Ой, я ж казав, що ми щось забули. Машину! Наступного разу треба бути уважнішими. Ми прямуємо до Нідерландів. Нам просто потрібно дістатися до вокзалу й сісти на поїзд.

Регочучи, прикордонники взяли їхні паспорти й зникли в будівлі митниці. Вони повернулися через п'ять хвилин. Тепер вони вже не жартували. Навпаки, вони стали поводитися надзвичайно привітно.

Удома

— Може, вас підвезти до залізничної станції?

— Дякуємо! Це було б величезною допомогою! — австрійські прикордонники зазвичай не пропонують розвезити іноземців по вокзалах за багато кілометрів від кордону. «Радар» Джексона раптом знову налаштувався на повну бойову готовність.

Через кілька хвилин Джексон, Джонсон і Міллер сиділи в службовому автомобілі митної служби, що віз їх на залізничний вокзал австрійської станції Ла-ан-дер-Тайя. Наступний поїзд на Відень відправлявся о 5-й годині вечора. Сидячи в порожньому залі в очікуванні поїзда, Джексон попередив свою команду, що їм треба бути пильними, адже поїздки, яка почалася двадцять днів тому, поки ще не завершено...

Південний залізничний вокзал

Відень, Австрія

П'ятниця, 4 березня 1983 року

Поїзд прибув до Відня того ж вечора, близько 7-ї години. Кур'єри вивантажили багаж і спальні мішки й повільно попрямували з платформи до будівлі вокзалу. Пройшовши кілька метрів, вони поставили багаж на землю. Джексон озирнувся. Ніхто, здавалося, не звертає на них уваги, окрім чоловіка на протилежному боці платформи. Коли кур'єри поставили свій багаж, чоловік зупинився. Він стояв на відстані метра від поїзда, розглядаючи його бічну панель. Його поведінка була щонайменше дивною, якщо взагалі не підозрілою.

Кур'єри укотре взяли багаж і перенесли його на десять метрів уперед. Джексон зиркнув через плече. Чоловік почав було йти, а коли вони зупинилися, то зупинився й він і повернувся до іншого поїзда. Він знову стояв за метр від нього й розглядав його панель, на якій нічого не було ні намальовано, ні написано — причин розглядати її зовсім не було. Було зрозуміло, що за ними стежать. Питання полягало лише в тому, хто це міг бути? Служба громадської безпеки Чехії? Австрійська Штапо¹? ЦРУ? Джим подумав, що малоімовірно, щоб уряду США вже було відомо про їхнє звільнення. Тому це, мабуть,

1 Штапо (*Stapo* або *Staatspolizei*) — Служба державної безпеки Австрії.

Поїздки

одне з двох. Джексон не знав, хто стежив за ними, він знав лише те, що робили вони це неймовірно незграбно, і був цьому радий.

Джексон, Джонсон і Міллер узяли свій багаж, відійшли ще на невелику відстань і знову зупинилися. Реакція з боку людини на протилежному боці була передбачуваною.

— Дівчата, я піду подзвоню *Команді*, повідомлю їм, що ми на волі. Подивіться через моє плече. Там — чоловік, який стежить за нами. — Джексон стояв між чоловіком і дівчатами, тому вони могли подивитись на нього, не озираючись. — Ми не можемо втекти від нього, тому що в нас багато багажу. Отож я не проситиму *Команду*, щоб за нами прислали машину. Натомість ми поїдемо до моєї тещі, яка живе на південь від Відня. Я тільки повідомлю керівництву, що ми в безпеці, а потім піду й куплю квитки на приміський поїзд.

— Гарзд. А що робити нам?

— Перенесімо багаж ближче до кінця платформи. Спостерігайте за цим хлопцем. Дивіться, можливо, він зникне або, може, розмовлятиме з кимось.

Джексон допоміг дівчатам перенести багаж, а потім пішов шукати телефонну будку й купувати квитки.

Він набрав один номер телефону *Команди*, потім другий, а потім — третій. У п'ятницю ввечері нікого не було на місці. Зрештою йому вдалося додзвонитися до когось із *Команди* й повідомити, що вони вже вільні, але їдуть у дім його тещі, тому що з ними ще одна компанія. Голос на іншому кінці лінії сказав, що його дружина зараз також у домі своїх батьків, тож йому в будь-якому разі краще їхати саме туди. Він купив квитки на поїзд, а потім зателефонував тещі. На дзвінок відповіла сестра Шарлотти, Марія.

— Привіт, Маріє! Це Джим. Я повернувся з відпустки, і мені потрібно, щоб хто-небудь підвіз мене додому з вокзалу. Ми будемо у вашому місті о 8:20. Ти могла б, будь ласка, забрати мене і моїх друзів?

— Звичайно ж, я приїду!

Джексон повісив трубку й попрямував назад до Джонсон і Міллер.

— Я купив квитки. А як справи тут?

Джанет відповіла:

Удома

— Цей хлопець продовжує ходити вперед-назад. Очевидно, що він стежить за нами.

— Гарзд. Ми не можемо втекти від нього, тож давайте молитися й подивимося, що станеться.

Джексон, Джонсон і Міллер перебралися на платформу, звідки їхній потяг мав відправитися в Бургенланд, провінцію, де жила сім'я Ольманнів. «Хвіст» переслідував їх, проте в поїзд сідати не став. Або ж «хвіст», який не володів необхідними шпигунові навичками, вирішив не продовжувати стеження за кур'єрами, або ж його роль узяв на себе хтось інший. На той час, поки потяг прибув у Нойсідл-ам-Зее, за ними, здавалося, уже ніхто не стежив. А якщо й стежив, то робив це набагато краще, ніж його попередній колега. У будь-якому разі, кур'єри не могли залишитися в потязі, тому вони вийшли й пішли шукати Марію, яка допомогла їм завантажити багаж у багажник свого «Фольксвагена Пассата».

Через десять хвилин усі вони були в будинку Ольманнів. Джим і Шарлотта відразу ж пішли наверх, а Джанет і Сьюзен провели більшу частину ночі за розмовами про набутий під час цієї поїздки досвід.

Наступного дня *Команда* прислала фургон, щоб забрати знеможених мандрівників. Вихідні дні були вільними, а весь початок наступного тижня кур'єри провели за написанням звітів і настановами для інших членів *Команди*, які могли в майбутньому стати їм у пригоді.

Консульський відділ посольства США

Відень, Австрія

Середа, 9 березня 1983 року

Джима Джексона було супроводжено в офіс Читтендена в американському консульстві позаду віденської ратуші. Він озирнувся і помітив розвішані по стінах почесні знаки й дипломи армійської розвідки. Читтенден устав з-за столу, потиснув Джексону руку й указав на стілець.

— Сідайте.

Коли Джексон сів, Читтенден звернув увагу на різницю між фотографією Джима в паспорті і його нинішнім зовнішнім виглядом.

Поїздки

— Що трапилося з вашими вусами? Вам їх збрили в тюрмі?

— Ні, я поголився перед приїздом до вас. Як я розумію, усіх, хто приходить у консульство, фотографують.

Читтенден підняв брови й кивнув на знак згоди.

— Як до вас ставилися? Щодо вас чехословацькою стороною було допущено цілу низку порушень. Наприклад, нами досягнуто згоди з чехословацьким урядом, відповідно до якої у разі арешту громадян однієї з країн інша має негайно отримати повідомлення про це. Вони порушили цю угоду. Вони не сповістили нас взагалі. Тільки коли ми сконтрактували з Міністерством закордонних справ від імені вашої дружини, вони зізналися, що ви троє перебуваєте в ув'язненні. Ми збираємося подати офіційну скаргу, тому якщо є ще що-небудь, що можна у ній зазначити, я хочу знати про це.

— Нас не били, але використовували проти нас сльозогінний газ, перш ніж навіть знайшли книги. Тому ми й вийшли з фургона.

Читтенден стиснув губи й почав щось записувати.

— Потім був інцидент із моїми викраденими джинсами. У мене в валізі була нова пара джинсів. Коли нас привезли в тюрму, співробітники приклеїли шматок клейкої стрічки на замок, ніби опечатавши його. У день нашого звільнення стрічка вже була знята, а джинси зникли. Вони були єдиною цінною річчю у моїй валізі. У Східній Європі американські джинси коштують понад \$100 за пару.

— Що-небудь іще?

— Ні, більше не пригадую нічого.

— Можливо, нам вдасться повернути ваш фургон. Назвіть номер і місце реєстрації.

Джим надав необхідну інформацію. Пізніше, роздумуючи над пропозицією Читтендена, він не був упевнений, чи була вона насправді серйозною, чи він просто намагався з'ясувати якомога більше про діяльність і зв'язки *Команди*. У будь-якому разі, фургон так і не було повернено...

— Ну, ми звільнили вас і раді бачити вас живим і неушкодженим!

— Як же це вдалося? — Джексон знав, що невидимою рукою, яка керувала їхнім звільненням, був Бог, однак йому було дуже цікаво, як же саме діяла ця рука.

Удома

— Ми щодня направляли урядові Чехословаччини ноту протесту й вимагали зустрічі з вами й міс Міллер. Коли один із чехословацьких політиків планував відвідати Сполучені Штати, держдепартамент дав йому зрозуміти, що він і його делегація матимуть край холодний дипломатичний прийом, якщо до їхнього від'їзду вас не буде звільнено. І через кілька днів вас звільнили! — триумфально завершив Читтенден і красномовно надів на чорнильну ручку ковпачок.

— Ну, велике спасибі, містере Читтендене, вам і усім вашим колегам за те, що ви зробили для нас, — Джексон піднявся і потиснув Читтенденові руку. Виходячи з будівлі консульства, він, уже вкотре, дивувався почуттю гумору Бога, а також тому, що серця царів і можновладців справді — у Його руці.

*Штефанплатц, Відень, Австрія
Субота, 19 березня 1983 року*

Джанет Джонсон була канадкою, і представники її посольства хотіли поговорити з нею неофіційно. Вона зустрілася з жінкою на ім'я Джилл Сінклер за філіжанкою кави недалеко від Штефанплатца в самому центрі Відня. Сінклер працювала в посольстві Канади в Празі й вела справу Джонсон. Вона спеціально приїхала до Відня, щоб зустрітися з нею. Сінклер привезла з собою подругу, яка, за її словами, працювала в американському посольстві. Джанет уважно оглянула кафе. Єдиними людьми, що перебували в безпосередній близькості до них, була група чоловіків, які незабаром пішли.

— Джанет, мені дуже шкода, що нам доводиться зустрічатися в такій неофіційній обстановці. Я була дуже зайнята. Чи можете ви розповісти нам, що з вами сталося? Ви не заперечуєте, якщо я робитиму записи? Мені необхідна інформація для складання офіційної скарги на чехословацький уряд.

Джанет не була впевнена, чи справді для цього представниця посольства збиралася записувати її слова й чому вона привела з собою цю «американку».

— Можете записувати, тільки я не знаю, із чого почати.

Поїздки

— Почніть із того, що привело вас до Європи? Ви приїхали працювати в якійсь організації?

— Ні, я приїхала самостійно. У Канаді я працювала медсестрою, й мені була необхідна перерва, щоб трохи відпочити.

— То що ж сталося на кордоні? Що викликало підозру прикордонників?

— Я не знаю, — Джанет дотримувалася тієї ж легенди, що і в тюрмі. Так було написано у «*Принципах*». Вона розуміла, що навіть через два тижні після їхнього звільнення ця поїздка все ще не закінчилася. Вона триває прямо тут, прямо зараз. — Те, що відбулося, — це відповідальність Джима. Я просто їхала разом із ним, щоб подивитися Чехословаччину. Відразу ж на кордоні я попросила надати мені можливість поговорити з представниками посольства Канади, але мені було відмовлено.

Обидві жінки одночасно підняли брови й обмінялися обуреними поглядами. До розмови долучилася американка.

— А американці просили зв'язати їх із їхніми посольствами?

— Так. — Обидві жінки здавалися задоволеними.

— Ми так і думали. Тепер їм перепаде від нас! Це дуже важливо, й нам потрібна ваша допомога в питанні подачі офіційної скарги. Влада Чехословаччини порушила угоду щодо права на відвідування ув'язнених.

Джанет знала, що Джим повідомив про це Чіттендену майже два тижні тому. Чому ж ця американка така здивована?

Співробітниця американського посольства продовжувала ставити запитання.

— Де Джим Джексон узяв Біблії? Чи є він членом якої-небудь організації? У його фургоні виявили багато Біблій, понад тисячу. Де він міг узяти стільки грошей, щоб купити їх?

— Я не маю жодного уявлення, де він їх узяв.

— Ви ж знаєте, що в Чехословаччині люди не мають потреби в Бібліях. Їх можна купити в магазинах, хоча я сама ніколи їх там не бачила.

Джанет сиділа мовчки, уважно вивчаючи двох жінок, що пили каву навпроти неї, і розмірковуючи: «З ким же вона насправді має справу?» і «Чи справді вони такі наївні?»

— Містер Джексон живе в Австрії?

Джанет не хотіла відповідати на це питання. Вона схилила голову й подивилася на американку.

— Він — американець.

Голос американки став крижаний.

— Я знаю, що він — американець. Я запитала, де він живе.

Джанет почувалася так, ніби вона повернулася в «Богуніце». Що це за допит? Посольство США вже знало відповіді на всі ці питання, тому що вони були на кожній візовій анкеті й у паспорті Джима.

— Здається, що його дружина — німкеня чи щось таке.

Джилл спробувала згладити зростаючу напруженість, змінивши тему.

— Чи було застосоване стосовно вас фізичне насильство? Чи до вас ставилися добре?

— Ні, фізичне насильство стосовно нас не чинили. Коли нас привезли в тюрму, то відразу ж розділили. Мене чотири-п'ять разів викликали на допит. Питали постійно одне й те ж. «З ким я знайома?», «Де ми взяли книги?» Щоразу, коли я просила зв'язати мене з посольством Канади, мені відповідали, що я не можу дзвонити в посольство, воно саме має ініціювати контакт. Я просила папір і ручку, щоб написати в посольство, але мені відмовляли. Вони запевняли мене, що ви не зацікавлені в розмові зі мною.

Очі Джилл звузилися, її голос став нижчим.

— Це неправда. Ми навіть не знали, що ви в тюрмі, поки нам не повідомили про це американці. Коли вас заарештували? Чи перевозили вас з місця на місце?

— Нас привезли в тюрму близько опівночі 13 лютого. Ми перебували в тій же тюрмі до нашого звільнення 4 березня.

— У майбутньому будьте обережні й більше не їдьте у Східну Європу. Посольство зазвичай нічим не може допомогти в таких ситуаціях. Вам пощастило, що вас не судили. Тепер вам заборонено в'їзд до Чехословаччини. Вам про це відомо, чи не так?

— Нас ніхто про це не попередив, коли ми залишали країну, але я припускаю, що це саме так.

Вони подякували Джанет за інформацію й сказали, що скористаються нею для подачі офіційної скарги на уряд Чехословаччини.

Поїздки

Джанет спустилася в метро в центрі міста. Ніхто, здавалося, за нею не стежив. Сидячи в поїзді дорогою додому, вона розмірковувала над тим, на чиєму боці були ці двоє, особливо «американка».

Консульський відділ посольства США

Відень, Австрія

Вівторок, 29 березня 1983 року

Читтенден попросив зустрічі з Сьюзен Міллер. Сьюзен знала, що їй нема чого додати до того, що вже було сказано Джимом, однак спонукувана почуттям вдячності за те, що Читтенден зробив для неї та її друзів, вона все ж вирішила піти.

— Послухайте, міс Міллер, ви не зобов'язані відповідати на мої запитання, але зараз ми перебуваємо в процесі складання категоричного дипломатичного протесту проти дій чехословацького уряду. Вони порушили міжнародну угоду зі Сполученими Штатами й скоро почують нашу думку з цього приводу. У вас є що-небудь додати до того, що сказав містер Джексон?

— Ні. Джим розповів вам усе.

— Гарзд. Чи можу я поставити вам кілька конкретних питань?

— Звичайно.

— Ви перебували в транспортному засобі з голландською реєстрацією разом із Джексоном і громадянкою Канади. З собою ви мали близько тисячі Біблій та інші релігійні книги. Ви попросили про можливість повернутися до Австрії, але, замість того щоб дозволити вам повернутися, щодо вас було застосовано сльозогінний газ. Усе правильно?

— Правильно.

— Чи були у них будь-які причини підозрювати вас, чи вони просто вирішили завдати вам неприємностей?

— Припускаю, вони просто вирішили завдати нам неприємностей.

— Чи просили ви про надання вам можливості побачитися або поговорити по телефону з представниками посольства США?

— Так. Я просила про це на кордоні й під час кожного допиту.

— Чи говорили ви, що не хочете повідомляти про те, що сталося, американському посольству?

Удома

— Ні. Я кілька разів просила надати мені можливість поговорити з посольством. Ще в перший день мене запевнили у тому, що посольство повідомлено про моє місцеперебування.

— Гаразд. Дякую за вашу допомогу. Цілком імовірно, що нам не вдасться повернути ваш фургон. Якщо він був спеціально обладнаний схованками, його нам не видадуть. Мені не обов'язково знати, були там схованки чи ні. Я просто попереджаю, що якщо вони там усе ж були, то фургон до вас уже не повернеться.

Сьюзен устала й потисла йому руку. Лише підвівшись зі стільця, вона озирнулася й уперше помітила настінні таблички. На відміну від «американки», із якою розмовляла Джанет, містер Читтенден насправді був саме тим, ким представився.

*Штаб-квартира Команди
22-й район Відня, Австрія
Четвер, 31 березня 1983 року*

Щочетверга з 7:30 вечора до опівночі *Команда* мала спільну молитовну зустріч із десятихвилинною перервою. Перші півгодини було присвячено прославленню й поклонінню. Наступні дві години — молитви за різні країни світу. О 10:15 усіх гостей просили покинути зал, що зазвичай не складало проблеми, оскільки більшість гостей і самі не досиджували до кінця чотиригодинної молитовної зустрічі. Друга половина була присвячена молитві за поїздки, за контактних осіб, в'язнів за віру та інші питання, пов'язані зі служінням у країнах Східної Європи і Радянського Союзу.

Ця молитовна зустріч була особливою. Сьюзен розповідала про уроки, викладені їй Богом у в'язниці. Під час другої її половини Річард Генрі представив новий проект доставляння вантажів у Румунію під кодовою назвою «Проект Манфреда» й оголосив про його початок у травні поточного року. Він не розкрив жодних подробиць, але *Команда* вже почала старанно й наполегливо молитися про цю нову операцію.

Сьюзен устала. У неї було густе довге русяве волосся й тихий приємний голос:

— Так багато можна сказати про наше перебування в тюрмі. Господь Ісус Христос справді прославив Себе під час нашого ув'язнен-

Поїздки

ня. Я сподіваюся, що те, про що я говоритиму, допоможе вам, якщо колись ви опинитеся в подібних обставинах. Господь може провести нас через будь-які випробування!

Я впевнена, що час, проведений мною у тюрмі, був випробуванням моєї любові до Бога, моєю відповіддю на запитання: «Чи можу я бути задоволена, маючи лише одного Бога?» Я так ясно побачила, що ми не можемо шукати щастя в обставинах, нашому середовищі, інших людях, майні, здоров'ї чи навіть у самій можливості жити. Усе це має лише тимчасовий характер. Єдина гарантія щастя, яку ми маємо, — це Сам Господь Ісус Христос. Його благодаті справді достатньо, навіть тоді, коли шипи, встромлювані у нашу плоть, стають усе більші й гостріші.

Він закликав нас узяти участь у Його стражданні, а також — у Його благословенні. Зараз я дивлюся на світ іншими очима. У в'язниці я бачила багато зла й безнадії, незважаючи на те, що там я не була справжнім в'язнем. В'язнями там були поліція, Служба безпеки, уряд і невідроджені ув'язнені, адже справжніми в'язнями є ті, хто не знає Ісуса Христа. Вони — в'язні й раби, які живуть у рабстві гріха й злого князя світу цього!

Ми покликані бути солдатами й борцями Господа. У в'язниці я багато боролася в молитві. Так, як я ніколи не боролася раніше. Ми не маємо покладатися на свої власні сили, тому що через нас діє Господь, і вся слава належить Йому.

Я хочу, закінчуючи свій виступ, прочитати уривок із книги *«Падіння залізної брами»*². Це підбиває підсумок найважливіших духовних уроків, які я пережила за час тритижневого тюремного ув'язнення:

«У Ісуса багато улюблених у Його небесному Царстві, але мало носіїв Його хреста. У Нього багато охочих розради, але небагато охочих скорботи. Багато поділяють Його трапезу, але мало хто — Його жертвність. Багато хто бажає радіти з Ним, але лише деякі готові зазнавати переслідувань за Нього чи з Ним. Багато хто йде за Ісусом до хліболамання, але мало хто, щоб випити чашу Його страждань».

2 «*When Iron Gates Yield*», Goefrey T. Bull. © 1955

Удома

Сьюзен вилила все, що було у неї на серці, і заридала. Члени *Команди* оточили її і тихо схилилися в молитві: за неї, за братів і сестер за «залізною завісою» і за тих, хто тієї ночі був у дорозі.

Коли час молитви добігав кінця, Джимові згадався його улюблений сюжет із кінофільму *«Бен Гур»*³. Після перегонів на колісницях, коли трибун Мессала лежав на смертному ложі, він схопив Бена Гура за руку й прошепотів: «Вони тривають. Вони тривають, Юдо. Перегони... перегони... не... завершено!»

Для кур'єрів перегони також тривали. Ще не всі Біблії було доставлено братам і сестрам, не всі витратні матеріали та друкарські верстати — підпільним християнським друкарням, не всі ліки — пасторам, не вся література для дитячого служіння, не всі необхідні церкви пісенники. Перегони не закінчилися, навіть якщо було втрачено черговий фургон і чергових кур'єрів ув'язнено.

За місяць ті ж кур'єри готуватимуться до впровадження «Проекту Манфреда» — нової операції, яка продемонструє суверенність Бога навіть у країнах, керованих найбезжаліснішими диктаторами. Перегони справді не закінчено. Перегони тривають!

3 *«Бен Гур»* — фільм режисера Вільяма Вайлера з Чарльтоном Гестоном і Стівеном Бойдом у головних ролях. Метро-Голдвін-Майер, 1959.

ЕПІЛОГ

Чого то племена бунтують, а народи задумують марне? Земні царі повстають, і князі нараджуються разом на Господа та на Його Помазанця: Позриваймо ми їхні кайдани, і поскидаймо із себе їхні пута! Але Той, Хто на небесах пробуває посміється, Владика їх висміє!

Книга Псалмів 2:1–4

Незважаючи на всі зусилля КДБ СРСР, Штазі НДР, їхніх шпигунів, кротів¹ й інформаторів, у період із 1978 по 1989 р., завдяки Божому безмежному захисту, *Команда* доставила в Східну Європу й Радянський Союз 7 802 680 одиниць літератури, що містили:

- Біблії — 331 028
- Нові Завіти — 310 441
- Книги — 4 275 201
- Буклети — 1 506 923
- Трактати — 1 379 087

Команда також доставляла друкарську фарбу та інші витратні матеріали для підпільних християнських друкарень, друкарські верстати, фільми, продовольчу допомогу й багато інших інструментів, які дозволили церкві у Східній Європі й за її межами зміцнити свою паству й благовістити навколишнім.

¹ Кріт — співробітник спецслужб, який співпрацює з противником.

Команда пережила чимало втрат, тюремні ув'язнення кур'єрів, спійманих із контрабандою, побиття. Шестеро її членів загинули в автокатастрофах на дорогах Східної Європи. Безліч транспортних засобів було втрачено, багато схованок виявлено різними східноєвропейськими службами, однак замість них було куплено й змонтовано ще десятки. Усією своєю діяльністю *Команда* була зобов'язана Богові, який дарував Свою благодать, зберігав і забезпечував її усім необхідним.

Незважаючи на те, що організація-засновник *Команди* була добре відома Штазі, а її діяльність детально задокументовано в їхніх архівах, не існує жодного запису, який указував би на те, що таємній поліції вдалося дізнатися місцезнаходження самої *Команди*. Це — одне зі свідчень Божого захисту від усіх сил зла, які повстали проти дітей Божих.

ДЕ ВОНИ ТЕПЕР?

Ден Аппельтон і Тріша Бернар. Ден і Тріша одружилися 1982 року, незадовго до виходу з *Команди*, після чого приєдналися до місіонерської організації, що несе служіння в Ізраїлі. Зараз вони успішно розвивають свій християнський бізнес у Сполучених Штатах.

Річард Генрі. Річард покинув *Команду* влітку 1983 року. Він заснував нову місію, що спеціалізується на виданні апологетичної літератури, а також займався духовною опікою молоді за прикладом служіння «L'Abri» Френсіса Шеффера. Зараз Річард і його дружина живуть в Англії і займаються важливим й активним служінням.

Джим і Шарлотта Джексони. Джексони займалися місіонерською діяльністю протягом ще багатьох років. У них двоє дітей. Їхня перша дитина, син, народився через шість тижнів після виходу Джима з в'язниці. Їхня донька народилася у рік падіння Берлінської стіни.

Удома

Джанет Джонсон. Джанет залишалася кур'єром протягом ще двох років, після чого стала керівником жінок у *Команді*. Згодом вона вийшла заміж за одного з кур'єрів, і зараз вони живуть у Канаді, у районі, населеному іммігрантами, яким вони благовістять.

Сінклер Макденіелз і Марта Келлерман. Сінклер служив у *Команді* протягом багатьох років, аж до падіння «залізної завіси». Він перестав нести служіння кур'єра в середині 80-х рр. і став керувати підпільними євангелізаційними кампаніями по всій Східній Європі. Тепер він служить у місії, що займається апологетичним служінням у всьому світі, багато подорожує, викладає й проповідує. Він одружився з секретаркою *Команди* Мартою Келлерман. У них двоє дітей.

Сьюзен Міллер. Сьюзен стала «першим водієм», перш ніж час її перебування в *Команді* завершився. Її ніколи більше не було спіймано у жодній із країн, які вона відвідувала. Дипломатичні ноти протесту, спрямовані чехословацькому уряду після її звільнення з в'язниці, справили на нього значний вплив. Відтоді ніколи більше чехословаки не ув'язнювали кур'єрів більше ніж на кілька днів.

Том О'Меллі. Том продовжував керувати *Командою* упродовж ще багатьох років, після чого він курирував роботу місії, що заснувала її, на території Європи. Після подій, описаних у книзі, він більше ніколи не зустрічався з агентом Бамбовскі.

Норм Сміт. Улітку 1983 року Норм, його дружина і троє дітей покинули *Команду*. Вони донині несуть місіонерське служіння.

Еллі Зедерстром і Стівен Роджерс. Еллі й Стівен пішли з *Команди* 1983 року, одружилися й живуть у Великобританії. Вони, як і раніше, беруть участь у міжнародному місіонерському служінні.

Здравка Ангелова, Нік Недельчев, Румен Папратілов. Пані Ангелова вірно служила Господу до самої смерті у лютому 2000 року. Ні її, ні Ніка, ні Румена так і не було заарештовано за їхнє літературне служіння, хоча всім їм і довелося неодноразово переживати допити болгарських спецслужб. Нік заснував першу в Болгарії біблійну семінарію, а також протягом восьми років очолював Європейський Євангельський Альянс. Після 1989 року Румен заснував видавництво «Новий човек» («Нова людина») — найбільше євангельське видавництво в Болгарії. Він бере активну участь у літературному служінні й донині.

Ервін Дамсон. Ервін залишався рушійною силою місії «Світло на Сході» ще довго після падіння «залізної завіси» і покинув її 2000 року. Пізніше він визнав, що віра в історії, які розповідав Бамбовські, була неймовірно наївністю і що йому треба було запідозрити підступ набагато раніше. За його словами, «із моменту першої появи Бамбовські до коробки передач потрапив пісок, і все перестало працювати. Своїми діями він упродовж багатьох років блокував ефективне служіння, тому ми припинили будь-які контакти». Тепер Ервін усе ще несе активне служіння в євангельських лютеранських колах, навчаючи Біблії і організовуючи навчальні християнські тури в Ізраїль.

Александр Ерделі (брат Джордж). Брат Джордж, як і раніше, живе в Братиславі, тепер Словаччина, і продовжує нести служіння видання й розповсюдження християнської літератури. Після падіння «залізної завіси» він заснував найбільше в країні євангельське видавництво «Creativpress».

Пітер і Доріс Гессу. Пітер ніс пасторське служіння в лютеранській церкві Східної Німеччини до свого виходу на пенсію. У 1978–1994 рр. він і Доріс жили в містечку Гайлігенграбе, після чого служили в двох інших церквах. З часом Пітер став суперінтендентом². Тепер,

² Суперінтендент (нім. *Superintendent*) — керівна посада в низці лютеранських церков, приблизно відповідна посаді єпископа.

Удома

перебуваючи на заслуженому відпочинку, він продовжує проповідувати й навчати по всій Німеччині.

Гельмут і Гельга Вайденсдорфери. Гельмут і Гельга донині живуть у своєму будинку в Райнсдорфі. Вони мають погане здоров'я й перебувають під опікою своїх двох дочок. Незважаючи на те, що влітку 1976 року Штазі було підписано наказ про їхню ліквідацію, Вайденсдорфери мужньо вірою й правдою прослужили Богові й церкві до самого падіння Берлінської стіни. Вайденсдорфери стверджують, що лише завдяки Божій милості й благодаті вони змогли залишитися живими й на волі й продовжувати нести християнське служіння протягом усіх цих років. Унікальний силовий трансформатор, що служив орієнтиром для кур'єрів і допомагав знайти потрібну їм вулицю у темряві ночі, не було демонтовано аж до самого об'єднання Німеччини.

Йозеф Тврдон. Після Оксамитової революції, що відбулася у Чехословаччині в листопаді 1989 року, Йозеф Тврдон заснував своє власне бюро перекладів, яке діяло до травня 2001 року. Коли вітри політичних змін подули в іншому напрямі, як і багато інших колишніх комуністів, він сховав партквиток і став капіталістом. За всю історію існування Служби громадської безпеки з політичних мотивів нею було вбито понад 230 осіб і понад чверть мільйона — ув'язнено. Йозеф Тврдон помер у Брно, в Чехії, у 2015 році у віці 94 років.

Герд Бамбовскі. Після розсекречення файлів Штазі, що настало за воз'єднанням Східної та Західної Німеччини, і оприлюднення ступеня зради позаштатного співробітника Герда Бамбовскі, він постав перед Дисциплінарною радою лютеранської церкви. Агента «Герда» за зраду братів і сестер у Христі по всій Східній Німеччині й у Радянському Союзі було звільнено з усіх церковних посад і позбавлено права отримувати виплачувану церквою пенсію. Після цього він став прес-

секретарем у справах релігії Партії демократичного соціалізму³, спадкоємиці Соціалістичної єдиної партії Німеччини. Ервін Дамсон мав можливість поговорити з Бамбовскі 1996 року. З боку Герда не було висловлено ні жалю, ні розкаяння, ні прохання про прощення за зламані ним життя, за Біблії та іншу літературу, які було знищено за його наведенням, за втрачені транспортні засоби та протиправно присвоєні ним гроші. Позаштатний співробітник Герд Бамбовскі помер у Берліні 31 березня 2009 року.

Позаштатний співробітник «Пауль». «Пауль» дав інтерв'ю автору книги в травні 2017 року. Як і багато інформаторів Штазі, він відмовляється від свого минулого й уникає розмов про свою діяльність у 1980-х роках, запевняючи, що ніколи не шпигував на користь Штазі. «Пауль» продовжував заперечувати свою причетність до Штазі навіть тоді, коли автор книги повідомив йому, що у нього є документ, підписаний генералом Штазі Мільке і головою КДБ Чебриковим, в якому «Паулю» висловлено подяку за службу. Він покладає усю провину за зраду Церкви Христової на Герда Бамбовскі. Позаштатний співробітник «Пауль» і досі живе в Берліні.

Майор Герхардт Бартнічек і лейтенант Вольфганг Грімм. У квітні 1988 року Бартнічек звільнився з відділу ХХ/4 за станом здоров'я. Лейтенант Вольфганг Грімм, який разом із Бартнічком був головним ініціатором і архітектором операції «Контейнер», згодом дістав підвищення у званні, став майором й обійняв посаду Бартнічека у відділі ХХ/4. У жовтні 1989 року, коли на вулицях Лейпцига почалися протести, майор Бартнічек отримав нагороду за тридцять років видатної служби в Штазі. 31 січня 1990 року він вийшов у відставку.

3 Партія демократичного соціалізму (нім. *Partei des Demokratischen Sozialismus, PDS*), — партія, утворена в НДР 4 лютого 1990 року від Соціалістичної єдиної партії Німеччини (СЄПН), у результаті втрати останньою панівного становища в керівництві країни.

Операція «Контейнер». Операція, спрямована проти діяльності християнських місій, що почалася у березні 1982 року й тривала до грудня 1989 року, коли її було завершено. Оскільки однією із цілей операції було встановлення зв'язку між місіями й західними розвідувальними службами, після семи років розслідувань Штазі дійшли висновку, що такого зв'язку не існувало. Ці місії просто служили церкві, яка перебувала за «залізною завісою». До кінця 1989 року більшість комуністичних країн Східної Європи, зокрема й Радянський Союз, дозволили вільне ввезення християнської літератури. Тому Штазі, дні яких було вже полічено, нарешті згорнули операцію.

1986 року генерал Мільке, який очолював Штазі, і голова КДБ СРСР Віктор Чебриков зустрілися, щоб обговорити статус християнських місій і церков, які діяли у Східній Європі й на території Радянського Союзу. Вони сподівалися за сприяння своїх служб, відділу XX/4 Штазі й П'ятого управління КДБ СРСР спільно вжити заходів щодо припинення їхньої діяльності. Місіонерська організація, яка заснувала *Команду*, поряд із багатьма іншими місіями, стала їхньою особливою мішенню.

Згортаючи операцію «Контейнер» улітку 1989 року, Штазі склали список, у якому було понад тридцять громадян Східної Німеччини, які стали їхньою першочерговою мішенню для арештів. Після семи років розслідувань Штазі були готові взятися, і зробити це серйозно, за всіх, хто займався виготовленням і розповсюдженням християнської літератури. У вересні 1989 року молитовні богослужіння в Лейпцигу почали перетікати в протести, які швидко поширилися всією Східною Німеччиною. Глава Штазі, генерал Мільке, пізніше зізнався: «Ми передбачали будь-які можливі сценарії, але тільки не свічки й молитву». Коли над власними головами Штазі нависла гільйотина, у них виникли інші турботи й вони відмовилися від своїх планів щодо здійснення арештів тих, чий імена було виявлено в процесі операції «Контейнер».

На додаток до запланованих арештів осіб, установлених у процесі операції «Контейнер», Штазі побудували або відновили діяльність 23 таборів у різних частинах країни для утримання інтернованих осіб, щоб протистояти неспинним і чимраз більшим закликам до демократичних реформ у Східній Німеччині. 8 жовтня 1989 року

генерал Мільке в рамках виконання «Плану X» підписав наказ про арешт 85 939 «ворогів народу», зокрема й установлених у процесі операції «Контейнер». Мільке сподівався на «Тяньаньменський сценарій»⁴, який так і не було розіграно, оскільки співробітники місцевих відділень Штазі, більше турбуючись про свої власні долі й побоюючись майбутньої відповідальності за кровопролиття, не підкорилися наказу згори⁵. Тривалі протести, зрештою, привели до паралічу й падіння комуністичного уряду НДР, який поклав початок ефекту доміно в усіх країнах за «залізною завісою».

У пік успіху операції «Контейнер» її учасники вели стеження за 241 західним, східнонімецьким і радянським християнином, зокрема й за вісімнадцятьма членами *Команди*. Їхні імена було внесено в СОУД (систему комп'ютерного моніторингу) з метою дозволити спецслужбам інших комуністичних країн мати доступ до їхніх даних. Двадцять вісім машин *Команди* перебували в «списку об'єктів переслідування» Штазі. За оцінками самих Штазі, лише 1986 року вони конфіскували в різних місцях і церков літератури, касет і трактатів вартістю на понад мільйон доларів. До того ж позаштатний співробітник Герд Бамбовскі, чотири інші східнонімецькі⁶ та два радянські позаштатні співробітники⁷ у межах операції «Контейнер» повідомили органам безліч подробиць діяльності західних місій. До кінця 1987 року Штазі вдалося впровадити в церкви й християнські організації Східної Німеччини 227 позаштатних співробітників, більшість із яких були використані як агенти впливу з метою формування прихильності церкви до уряду.

4 Події на площі Тяньаньмень у Китаї 1989 року, також відомі як «події 4 червня» і «бійня на площі Тяньаньмень» — серія акцій протесту на площі Тяньаньмень у Пекіні, головними учасниками яких були студенти, який було розіграно із застосуванням танків, у результаті чого загинули сотні людей.

5 Деякі відмовилися виконувати наказ. Керівництво Штазі в Лейпцигу запросило підтвердження наказу. Бачачи, що кількість протестувальників тільки в цьому місті зросла до 70 тисяч чоловік, генерал Мільке так і не надав запитуваного підтвердження.

6 Позаштатні співробітники під кодовими іменами «Готфрід Ріхтер», «Верлегер», «Пауль» і «Вільгельм Хаупт».

7 Позаштатні співробітники під кодовими іменами «Роман» і «Автомобіліст».

Удома

Варто зазначити, що багато інших східнонімецьких християн залишилися вірними своєму Господу і Його покликанню. Вони високо цінували доставлені їм кур'єрами Писання й християнські книги і, незважаючи на величезний ризик, на який вони наражали себе, відважно розповсюджували їх. Шановані вірні Богові чоловіки й жінки, подібні до Гельмута й Гельги Вайденсдорферів, Пітера й Доріс Гессів ішли на величезні жертви, але відмовлялися йти на компроміс і співпрацювати зі Штазі. Нехай кожен із нас буде вірним і твердим у своїй вірі так само, як ці Божі святі, коли ми постанемо перед Господом у призначений Ним день!

ЗМІСТ

Передмова	3
Подяка	7
Частина I: Посвячення	11
1 Три порушені правила	13
2 Ботан і німецька фрау.	32
3 0518	41
4 Команда і «Принципи»	47
5 Поїздка в Найджел.	69
Частина II: Зрада	91
6 Отож... поява супершпигуна	93
7 Спочатку — на Схід, потім — на Захід	114
8 Підозри	137
Частина III: Поїздки	149
9 З усіх місць — Угорщина	151
10 Вони не дрімають... не дрімає і Він	161
11 Вогненні колісниці теж іноді «згорають»	178
12 Літо «першого водія» Джексона.	184
13 Сезон 2.	198
14 День народження Чаушеску	211
15 Тюрма	224
16 Удома	242
Епілог.	256

